Засновники журналу:
Подільський державний аграрно-технічний університет
ПВНЗ «Хмельницький економічний університет»
ПП «Інститут економіки, технологій і підприємництва»,
Тернопільська державна сільськогосподарська дослідна станція Інституту кормів та сільського господарства Поділля НААН

Головний редактор:
Стельмащук А.М.,
д.е.н., професор

Заступник головного редактора:
Волощук К.Б.,
д.е.н., професор

Відповідальний секретар:
Печенюк А.В., к.е.н., доцент

Редакційна рада:
Іванишин В.В., д.е.н., проф.
Кулик С.М.
Смоленюк Р.П., к.е.н., доцент
Стельмащук А.М., д.е.н., проф.

Редакційна колегія:
Варченко О.М., д.е.н., проф.
Губені Ю.Е., д.е.н., проф.
Дем'яненко М.Я., д.е.н., проф., акад. НААН
Зінчук Т.О., д.е.н., проф.
Іванишин В.В., д.е.н., проф.
Лотоцький І.І., д.е.н., проф.
Лучик С.Д., д.е.н., проф.
Мазур Н.А., д.е.н., проф.
Малік М.Й., д.е.н., проф., акад. НААН
Місюк М.В., д.е.н., проф.
Пуцентейло П.Р., д.е.н., проф.
Рудик В.К., д.е.н., доцент
Саблук П.Т., д.е.н., проф., акад. НААН
Ульянченко О.В., д.е.н., проф., чл.-кор. НААН
Чикуркова А.Д., д.е.н., проф.

Зарубіжні вчені
Павлов К.В., д.е.н., проф. (Росія)
Пармакли Д.М., д.е.н., проф. (Молдова)
Усенко Л.М., д.е.н., проф. (Росія)
Шмарловська Г.О., д.е.н., проф. (Білорусь)
Горновіч Міослав, хаб. д.е.н., проф. (Польща)
Маркс-Бєльська Рената, хаб. д.е.н., (Польща)

Наукові редактори:
Загнітко Л.А., к.е.н., доцент
Корженівська Н.Л., к.е.н., доцент
Пастух Ю.А., к.е.н., доцент
Петрушенко О.О., к.філ.н.
Сава А.П., к.е.н., с.н.с.
Сидорук Б.О., к.е.н., с.н.с.

ІННОВАЦІЙНА ЕКОНОМІКА

НАУКОВО-ВИРОБНИЧИЙ ЖУРНАЛ

9-10'2017 (71)

Зміст

Транскордонна конвергенція між Україною та ЄС

Варченко О.М. ІНСТРУМЕНТИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ВИРОБНИЦТВА БІОПАЛИВА У ПРОВІДНИХ КРАЇНАХ СВІТУ ТА НАПРЯМИ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ПРАКТИЦІ..... 5

Христенко О.А., Латул Ю.Ю. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДІТЕЙ-СИРІТ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ..... 10

Криворук Б.М. СВІТОВИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ ЙОГО АДАПТАЦІЇ В УКРАЇНИ..... 16

Економіка та інноваційний розвиток національного господарства

Danchenko O.I., Granaturov V.M., Vorobiyenko P.P. ON THE RISKS OF A NEW TECHNOLOGICAL STRUCTURE – "INDUSTRY 4.0" 22

Шевчук А.В., Шевчук Л.Т. ЗЕЛЕНИЙ ТУРИЗМ ЯК СЕРЕДОВИЩЕ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ..... 28

Бугаєва М.В., Орлова А.А. ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНО-ІНТЕГРОВАНИХ СТРУКТУР ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ..... 33

Омельяненко В.А. АНАЛІЗ ВПЛИВУ МІЖГАЛУЗЕВИХ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ НА НАЦІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ..... 42

Економіка та конкурентоспроможність підприємств

Городиський Т.І., Паласевич М.Б., Семак Б.Б. МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА..... 48

Ситник Г.В., Архіпов Н.М. СИСТЕМА ПОКАЗНИКІВ ЕФЕКТИВНОСТІ ОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ..... 52

Маказан Є.В. РОЛЬ ТА ПРИНЦИПИ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ..... 58

Сас Л.С., Матковський П.Є., Шеленко Д.І. ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ПРОЦЕС ТЕХНОЛОГІЧНОГО ОНОВЛЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В КОНТЕКСТІ ЇХ МОДЕРНІЗАЦІЇ..... 63

Шалений В.А. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОЦІНКИ ДОВГОСТРОКОВИХ РИЗИКІВ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ..... 69

Бідула П.П. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ МОЛОКОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ..... 74

Редактор:
Довгань О.М.

Рекомендовано до друку Вченою Радою Подільського державного аграрно-технічного університету, протокол № 4 від 26.10.2017 р.

Виходить щомісячно

Реєстраційне посвідчення
Серія КВ № 11715-586Р
від 08.08.2006 р.

Перереєстровано:
Реєстраційне посвідчення
Серія КВ № 19945-9745ПР
від 28.05.2013 р.

Затверджено:
Постановою Президії ВАК України від 14 червня 2007 р. №1-05/6 як наукове фахове видання України (економічні науки)

Постановою Президії ВАК України від 10 березня 2010 р. № 1-05/2 як наукове фахове видання України (економічні науки)

Наказ Міністерства освіти і науки України від 13.07.2015 № 747 як наукове фахове видання України (економічні науки)

ISSN 2309-1533
ISSN 2310-4864 (ел. вар.)

Журнал «Інноваційна економіка» в наукометричних базах:
РИНЦ –
http://elibrary.ru/title_about.asp?id=50859
INDEX COPERNICUS –
http://journals.indexcopernicus.com/+,p12420,3.html

Підписано друку
30.10.2017 р.

Формат 70х108/16
Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк арк. 20,5

Тираж 300 прим.

Віддруковано з готових діапозитивів в СМП «ТАЙП»
вул. Чернівецька, 44 б,
м. Тернопіль, 46000

Автори статей несуть відповідальність за достовірність наведеної інформації (точність наведених у статті даних, цитат, статистичних матеріалів тощо) та за порушення прав інтелектуальної власності інших осіб.
Висловлені авторами думки можуть не співпадати з точкою зору редакції.
Передрук дозволяється лише зі згоди автора.

Новіцька О.В. НЕМАТЕРІАЛЬНІ АКТИВИ В ПРОЦЕСІ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ПІДПРИЄМСТВА..... 78

Авраменко Ю.О. ІННОВАЦІЇ ТА ІНТРАПРЕНЕРСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ..... 85

Економічна політика регіонального розвитку і місцеве самоврядування

Мерінова С.В., Половенко Л.П., Добровольська Н.В. ОПТИМІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ МІСЬКИМИ ЛОГІСТИЧНИМИ СИСТЕМАМИ В РЕАЛЬНОМУ ЧАСІ: ФРАНЦУЗЬКИЙ ДОСВІД..... 92

Демографія, зайнятість населення і соціально – економічна політика

Панкова Ю.М. СОЦІОКУЛЬТУРНІ ФАКТОРИ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОВЕДІНКИ МУЛЬТИКУЛЬТУРНИХ ГРУП В НОВИХ ФОРМАХ МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ..... 99

Маркетинг і ринкові відносини

Ібатуллін М.І. ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ПРОДУКЦІЇ СВИНАРСТВА..... 104

Гречаник Н.Ю. ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЯК ПЕРЕДУМОВА МІЖНАРОДНОГО МАРКЕТИНГУ..... 109

Фінансово-кредитна і грошова політика

Задорожнюк Н.О., Іщенко А.Д., Цибулько А.В. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ КРИПТОВАЛЮТ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ РОЗВИТКУ..... 114

Свідерська І.М., Варченко О.О. УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ ВІТЧИЗНЯНИХ МОЛОКОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ..... 118

Грушицька Г.В. ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ПАРТИЦИПАТОРНОГО БЮДЖЕТУ В УКРАЇНСЬКУ ПРАКТИКУ..... 124

Статистика, облік, аналіз та аудит

Каховська О.В., Загорельська Т.Ю., Дрожак С.В. РЕЗУЛЬТАТИ АНАЛІЗУ НАСЛІДКІВ ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ ЕЛЕКТРОННОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ПДВ..... 128

Яковенко В.С., Лихачова Я.Р. КОНЦЕПТУАЛЬНА СХЕМА ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ..... 134

Інформаційні технології та економічна безпека

Гуляєва Н.М., Камінський С.І. ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА: ІСТОРИЧНА ПРОЕКЦІЯ РОЗВИТКУ ЗМІСТУ І ТЛУМАЧЕННЯ..... 139

Даниленко-Кульчицька В.А. ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ МЕРЕЖІ INSTAGRAM З МЕТОЮ РЕКЛАМУВАННЯ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ..... 143

Іщенко А.В. ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ..... 147

РЕФЕРАТИ..... 153

АВТОРИ НОМЕРА..... 188

Founders of the journal:
Podolskyi State Agrarian and Technical University
Private Institution of Higher Education "Khmelnytskyi economical University"
Private enterprise "Institute of Economics, Technologies and Entrepreneurship"
Ternopil State Agricultural Experimental Station of the Institute of Feeds Research and Agriculture of Podillia of NAAS

Chief editor:
Stelmashchuk A.M.,
Dr.econ.sc., prof.

Deputy chief editor:
Voloschuk K.B.,
Dr.econ.sc., prof.

Executive Secretary:
Pecheniuk A.V.,
Candidate of Economic Sciences, associate professor

Editorial Council
Ivanyshyn V.V., Dr.econ.sc., prof.
Kulyk S.M.
Smoleniuk R.P., Cand.econ.sc., assoc. prof.
Stelmashchuk A.M., Dr.econ.sc., prof.

Editorial Board:
Varchenko O.M., Dr.econ.sc., prof.
Hubeni Yu.E., Dr.econ.sc., prof.
Demianenko M.Y., Dr.econ.sc., prof., acad. of NAAS
Zinchuk T.O., Dr.econ.sc., prof.
Ivanyshyn V.V., Dr.econ.sc., prof.
Lototskyi I.I., Dr.econ.sc., prof.
Luchyk S.D., Dr.econ.sc., prof.
Mazur N.A., Dr.econ.sc., prof.
Malik M.Y., Dr.econ.sc., prof., acad. of NAAS
Misiuk M.V., Dr.econ.sc., prof.
Putsenteilo P.R., Dr.econ.sc., prof.
Rudyk V.K., Dr.econ.sc., assoc. prof.
Sabluk P.T., Dr.econ.sc., prof., acad. of NAAS
Ulianchenko O.V., Dr.econ.sc., prof., corresponding member of NAAS
Chykurkova A.D., Dr.econ.sc.

Foreign scientists:
Pavlov K.V., Dr. econ.sc., prof. (Russia)
Parmakli D.M., Dr. econ.sc., prof. (Moldova)
Usenko L.M., Dr. econ.sc., prof. (Russia)
Shmarlovska G.O., Dr.econ.sc., prof. (Belarus)
Gornowicz Miroslaw, Dr. hab., prof. UWM (Poland)
Marks-Bielska Renata, Dr. habil (Poland)

Scientific editors:
Zahnitko L.A., Cand. Sc. (Econ.), Assoc. Prof.
Korzhenivska N.L., Cand. Sc. (Econ.), Assoc. Prof.
Pastukh Yu.A., Cand. Sc. (Econ.), Assoc. Prof.
Petrushenko O.O., Cand. Sci. (Philological) Assoc. Prof.
Sava A.P., Cand. Sc. (Econ.), senior research fellow
Sydoruk B.O., Cand. Sc. (Econ.), senior research fellow

INNOVATIVE ECONOMY

Scientific and Production journal

9-10'2017 (71)

Contents

Cross-border convergence between Ukraine and the EU

Varchenko O.M. TOOLS FOR STATE SUPPORT OF MANUFACTURING BIOFUEL IN THE LEADING COUNTRIES OF THE WORLD AND DIRECTIONS OF THEIR USE IN THE DOMESTIC PRACTICE 5

Khrystenko O.A., Latul Yu.Yu. STATE MANAGEMENT IN THE SPHERE OF SOCIAL PROTECTION OF ORPHANS IN UKRAINE IN TERMS OF EUROPEAN INTEGRATION..... 10

Kryvoruk B.M. WORLD EXPERIENCE OF STATE REGULATION OF THE MARKET OF AGRICULTURAL PRODUCTS AND PROBLEMS OF ITS ADAPTATION IN UKRAINE..... 16

Economy and innovative development of the national economy

Danchenko O.I., Granaturov V.M., Vorobiyenko P.P. ON THE RISKS OF A NEW TECHNOLOGICAL STRUCTURE – "INDUSTRY 4.0"..... 22

Shevchuk A.V., Shevchuk L.T. GREEN TOURISM AS ENVIRONMENT OF INNOVATIVE ACTIVITIES..... 28

Buhaieva M.V., Orlova A.A. THE LEGISLATIVE SUPPORT OF THE DEVELOPMENT OF INNOVATIVE AND INTEGRATED STRUCTURES AS THE PART OF NATIONAL SECURITY OF THE STATE IN THE CONDITIONS OF SOCIAL AND ECONOMIC INSTABILITY..... 33

Omelyanenko V.A. ANALYSIS OF INTERSECTORAL TECHNOLOGICAL LINKAGES IMPACT ON NATIONAL SECURITY..... 42

Economy and competitiveness of the enterprises

Horodyskyi T.I., Palasevych M.B., Semak B.B. MECHANISM OF FORMING OF THE SYSTEM OF FINANCIAL AND ECONOMIC SAFETY OF THE ENTERPRISE..... 48

Sytnyk H.V., Arkhipov N.M. THE SYSTEM OF INDICATORS OF EFFICIENCY OF OPERATING ACTIVITY OF THE ENTERPRISE OF RETAIL TRADE..... 52

Makazan Ye.V. THE ROLE AND PRINCIPLES OF CORPORATE CULTURE AT ENTERPRISES..... 58

Sas L.S., Matkovskyi P.E., Shelenko D.I. FACTORS OF INFLUENCE ON THE PROCESS OF TECHNOLOGICAL RENEWAL OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN THE CONTEXT OF THEIR MODERNIZATION..... 63

Shaleny V.A. METHODOLOGICAL PROVISION FOR ESTIMATING LONG-TERM RISKS OF INDUSTRIAL ENTERPRISES..... 69

Bidula P.P. THEORETICAL BASES OF FORMATION OF COMPETITIVE ADVANTAGES OF MILK PROCESSING ENTERPRISES..... 74

Novitska O.V. INTANGIBLE ASSETS IN THE PROCESS OF INTELLECTUALIZATION OF THE ECONOMIC ACTIVITY OF A MODERN ENTERPRISE..... 78

Editor:
Dovhan O.M.

Recommended for publication by the Scientific Council of Podolskyi State Agrarian and Technical University, protocol № 4 from 26.10.2017

Periodicity - once a month

Licence of government registration
of printed mass media
КВ № 11715-586Р
from 08.08.2006

Re-registered:
Licence of government registration
of printed mass media
КВ № 19945-9745ПР
from 28.05.2013

Approved:
as a scientific professional editions of Ukraine (Resolution of the Presidium of the Higher Attestation Commission of Ukraine: № 1-05/6; issued 14.06.2007)

as a scientific professional editions of Ukraine (Resolution of the Presidium of the Higher Attestation Commission of Ukraine: № 1-05/2; issued 10.03.2010)

by the Order of Ministry of Education and Science of Ukraine from 13.07.2015, No 747 as scientific professional editions of Ukraine (economic sciences)

ISSN 2309-1533 (Print)
ISSN 2310-4864 (Online)

The journal "Innovative economy" is included in the international scientometric databases:
RYNTS –
http://elibrary.ru/title_about.asp?id=50859
INDEX COPERNICUS –
http://journals.indexcopernicus.com/+,p12420,3.html

Signed for printing
30.10.2017

Format 70x108/16. Offset paper.
Printing is offset.
Con. print pages 20,5

Circulation is 300 copies.

has been printed from ready
slides in SMP «ТАУР»
str. Chernivetska, 44,
Ternopil, 46000

The authors of the articles are responsible for the authenticity of the information (the accuracy of the presented information in the article, quotations, statistical materials, etc.) and for violation of intellectual property rights of others.
Opinions expressed by the authors may not reflect the views of the editors.
Reprinting is permitted only with the consent of the author.

Avramenko Yu.O. INNOVATIONS AND INTRAPRENEURSHIP AS INSTRUMENTS IN ENHANCING COMPETITIVENESS OF FARMING HOUSES..... 85

The economic policy of regional development and local government

Merinova S.V., Polovenko L.P., Dobrovolska N.V. FRENCH EXPERIENCE OF MANAGEMENT OPTIMIZATION OF URBAN LOGISTICAL SYSTEMS IN REAL TIME..... 92

Demography, population employment and social - economic policy

Pankova Yu.M. SOCIAL AND CULTURAL FACTORS OF ECONOMIC BEHAVIOR OF MULTICULTURAL GROUPS IN NEW FORMS OF INTERNATIONAL BUSINESS..... 99

Marketing and market relations

Ibatullin M.I. THEORETICAL AND PRACTICAL BASIS OF THE ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM OF THE FUNCTIONING OF THE MARKET OF SWINE PRODUCTION..... 104

Hrechanyk N.Yu. GLOBALIZATION PROCESSES AS THE BACKGROUND OF THE INTERNATIONAL MARKETING..... 109

Financial–credit and monetary policy

Zadorozhniuk N.O., Ishchenko A.D., Tsybulko A.V. INTERNATIONAL EXPERIENCE IN USING CRYPTOCURRENCY AND THE PROSPECTS FOR THEIR DEVELOPMENT..... 114

Sviderska I.M., Varchenko O.O. IMPROVEMENT OF THE MANAGEMENT SYSTEM OF FINANCIAL RESOURCES AT DOMESTIC MILK PROCESSING ENTERPRISES..... 118

Hrushytska H.V. IMPLEMENTATION OF THE PARTICIPATORY BUDGET IN UKRAINIAN PRACTICE..... 124

Statistics, accounting, analysis and audit

Kakhovska O.V., Zagorelska T.Yu., Drozhak S.V. RESULTS OF THE CONSEQUENCES IMPLEMENTATION ANALYSIS OF VAT ELECTRONIC ADMINISTRATION SYSTEM..... 128

Iakovenko V.S., Lykhachova Ya.R. CONCEPTUAL SCHEME FOR STUDY THE DEVELOPMENT OF ELECTRONIC COMMERCE..... 134

Information technology and economic security

Huliaieva N.M., Kaminskyi S.I. ECONOMIC SAFETY OF THE ENTERPRISE: HISTORICAL PROJECT FOR DEVELOPMENT OF CONTENT AND INTERVENTION..... 139

Danylenko-Kulchytska V.A. USING OF INSTAGRAM SOCIAL NETWORK TO PROMOTE TOURIST SERVICES..... 143

Ishchenko A.V. INFORMATION SUPPLY FOR STUDY THE PERSONAL PEASANTS FARMS..... 147

ABSTRACTS 153

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS..... 188

ТРАНСКОРДОННА КОНВЕРГЕНЦІЯ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

УДК 339.13.013.024.95

Варченко О.М.,
д-р. екон. наук, професор
Білоцерківський національний аграрний університет

ІНСТРУМЕНТИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ВИРОБНИЦТВА БІОПАЛИВА У ПРОВІДНИХ КРАЇНАХ СВІТУ ТА НАПРЯМИ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ПРАКТИЦІ

Varchenko O.M.,
dr.sc.(econ.), professor,
Bila Tserkva National Agrarian University

TOOLS FOR STATE SUPPORT OF MANUFACTURING BIOFUEL IN THE LEADING COUNTRIES OF THE WORLD AND DIRECTIONS OF THEIR USE IN THE DOMESTIC PRACTICE

Постановка проблеми. Актуальність питання енергозабезпеченості України нині посилюється через ускладнення відносин з основними постачальниками енергетичних ресурсів та їх вичерпність. Стратегічно важливим для економіки більшості країн світу є пошук способів виробництва альтернативних джерел енергії, що сприятиме зменшенню залежності від імпортних енергоносіїв, збалансованому та невичерпному природокористуванню, поліпшенню стану навколишнього середовища. Очевидно, що енергетична безпека є невід'ємною складовою економіки будь-якої країни і потребує значної підтримки з боку держави. Доказом необхідності пошуку альтернативних джерел енергії є тенденція до подорожчання нафтопродуктів, що спричинено зменшенням їх запасів, конфліктами між країнами постачальниками та споживачами енергетичних ресурсів, а також зростанням попиту на них. За таких умов надзвичайної актуальності набуває проблема забезпечення енергетичної незалежності, що справляє суттєвий вплив на економічну та політичну ситуацію в країні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням регулювання та стимулювання розвитку біоенергетики в Україні та світі присвячено праці таких вчених, як Т.В. Божидарнік, І.Г. Кириленко, В. В. Дем'янчук, Л. В. Гойсюк, Н. В. Мельник, Г. М. Калетнік та ін. Однак питання розробки дієвого механізму регулювання і стимулювання розвитку біоенергетики в Україні потребують проведення подальших досліджень на основі вивчення існуючого досвіду провідних країн світу та обґрунтуванню напрямів його використання в Україні.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка теоретичних, положень і практичних рекомендацій по розробці інструментів щодо стимулювання розвитку виробництва, реалізації, переробки і використання біологічних видів палива та обґрунтування напрямів їх використання у вітчизняній практиці.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою скорочення залежності від дороговартісних енергетичних ресурсів та вирішення нестабільності поставок необхідно використання альтернативних видів палива, важливі джерела яких містить сільське господарство. Так, у сільському господарстві як у зарубіжних країнах, так і в Україні із відходів тваринництва стали виробляти біогаз, який використовується для опалення та одержання гарячої води, а також виробництва електроенергії. Окрім того, у сільському господарстві здійснюється вирощування олійних культур (наприклад, ріпак, соняшник) для одержання біопалива та заміни ним дорого вартісного дизельного палива. Виробництво рідкого біопалива на основі сільськогосподарських культур, як палива для транспорту, встановило зв'язок між ринками сільськогосподарської та енергетичної продукції [1].

Виробництво та споживання біопалива у світі зростає із кожним роком та в наступній перспективі буде мати тенденцію до росту. Ця тенденція зумовлена такими чинниками: зростає попит на споживання енергоресурсів у світі (за прогнозом однієї із світових надтогазових компаній British

Petroleum, приріст попиту на енергоресурси до 2030 р. становитиме 50% порівняно із рівнем 2005 р.); світові запаси нафти і газу скорочуються; екологічна ситуація планети стрімко погіршується.

Слід зазначити, світова індустрія біопалива характеризується використанням широкого спектру заходів законодавчого і нормативно-правового забезпечення розвитку біоенергетики, а також державних програм, направлених на збільшення обсягів виробництва біопалива у конкретній країні та його ринкової частки.

Розглядаючи питання держпідтримки виробництва біопалива у провідних країнах ЄС, доцільно розглянути стратегічні пріоритети, які проявляються в значних інвестиціях у «зелені» технології та провідні практики до скорочення викидів. Очевидно, що реалізація стратегічних пріоритетів буде стимулювати економічне зростання, створенню робочих місць та підвищенню конкурентоспроможності країни. Зазначимо, що найбільш дієвим інструментом щодо зниження парникових газів у ЄС є торгівля квотами на викиди (EUETS), затверджена Директивою №87/2003 і введена у дію із 2005 року [2]. У рамках дії цієї схеми введено обмеження на викиди у найбільш енергомістких сегментах економіки. Підприємства, які забезпечували зниження обсягів викидів нижче встановленої квоти, мали можливість накопичувати невикористовувані обсяги викидів у вигляді кредитів та продавати їх іншим, рівень яких перевищував встановлені обмеження. Ці інструменти непрямо стимулюють в ЄС розвиток напрямів щодо вирощування біомаси для біоенергії. Політика в сфері клімату взаємопов'язана із політикою в сфері енергетики, роль біомаси у якій є основною. Зазначимо, що з метою переходу до енергоефективної, низьковуглеводної економіки в 2009 р. Європейська комісія прийняла Програму з клімату та енергетики (Climate and Energy Package) у вигляді нормативно-правових актів, які зорієнтовані на досягнення до 2020 р. встановлених у ЄС цілей в сфері клімату та енергетики. Ці цілі відомі як принцип «20–20–20» та визначають три пріоритетних напрями до 2020 р.: зниження обсягів викидів на 20%; доведення частки споживаної енергії із відновлювальних джерел до 20%; підвищення загальної енергоефективності на 20%.

З метою стимулювання виробництва біопалива країнами світу розроблено комплекс заходів – законодавче регулювання, індикативне планування обсягів виробництва, пільгове оподаткування, бюджетна підтримка і т.д. Так, дослідженням встановлено, що формування інструментів державного регулювання і законодавча система в Європі, що відносяться до галузі біодизеля, розпочато з 1980-х років. Так, перші стандарти, що відносяться до даної галузі, були розроблені в Австрії в 1991 р. (ON C 1190). За нею послідували Франція і Італія – 1993 р., Чеська Республіка - 1994 р., Німеччина із стандартами найбільш досконалими, із всіх розроблених раніше (DIN E 51606) – 1997 р. Ці стандарти мали вирішальне значення для отримання гарантій з боку виробників дизельного транспорту щодо використання біодизеля. Внаслідок цього у різних країнах це призвело до зростання попиту на біодизель як паливного ресурсу.

Позитивний вплив на розвиток біопаливної індустрії в країнах ЄС мала прийнята Директива якості палива, що зумовило позитивні зрушення у технології виробництва дизельних двигунів. Оскільки виробництво біодизеля залишалося більш дорогим порівняно із звичайним паливом, національна політика оподаткування також відіграла важливу роль у розвитку даної галузі в Європі. Так, у Німеччині, Франції, Італії, Швеції, Австрії та Чехії у різних формах практикувалося звільнення від податкових виплат у біодизельній галузі. Ці ж країни, а також Данія, Фінляндія, Нідерланди і Норвегія використовували різні механізми оподаткування («вуглеводні податки»), які б зумовили скорочення обсягів використання звичайного палива і стимулювали б споживання відновлювального. Разом з тим, у розрізі країн ЄС прийнято велику кількість нормативних документів, які зумовили бюрократичні перепони у розвитку галузі, а також різні ставки оподаткування.

Ця проблема була вирішена прийнятою країнами ЄС Директивою щодо оподаткування енергії. Стаття 16 Директиви передбачає зниження або звільнення від акцизу біопаливо (у чистому вигляді або у суміші), яке продається у країнах ЄС, впродовж шести років, починаючи із 2004 р. Цей документ значно спрощує процес удосконалення оподаткування у паливному секторі економіки в окремих країнах співдружності. Директива переслідувала підвищити мотивацію до більш ефективного енергоспоживання і дозволити країнам-членам ЄС використовувати податкові стимули в обмін на їх ініціативу по зниженню обсягів шкідливих викидів у атмосферу.

Вивчення практики державного регулювання ринку біопалива у країнах Європейської Співдружності дозволило встановити, що нині використовуються наступні інструменти:

- підтримка сільськогосподарських товаровиробників (350 євро/га субсидій у разі продажу ріпаку не на харчові цілі);
- повернення до 30% засобів, вкладених у будівництво біодизельного заводу;
- звільнення від паливного податку на об'єм доданого біодизеля у суміш палива;
- наявність системи квотування обсягів біодизеля, що субсидується (у розрізі країн Європейської Співдружності) [3].

Зазначимо, що сумарні субсидії на 1 т біодизеля у Німеччині за повний виробничий цикл дорівнюють 470 євро, що забезпечує його конкурентоспроможність порівняно із звичайним дизельним паливом.

Прийнятий у Німеччині в серпні 2004 р. «Закон про відновлювану енергію» забезпечив економічно привабливим будівництво й експлуатацію установок для одержання біодизеля. Зазначимо, що Закон про відновлювальні види енергії стимулює фермерів, які мають біогазові установки, виробляти і продавати надлишки електроенергії за рахунок більш високої її вартості, при здійсненні поставок у централізовані мережі. Цим документом була проголошена державна політика під девізом «від фермера-сільгоспвиробника до фермера-виробника електроенергії». Внаслідок цього зросло будівництво біогазових установок, кількість яких перевищує 1 тисячу [4].

Необхідно відмітити, що у Німеччині було прийнято два закони, які мали важливе значення для реорганізації ринку біопалива: Закон про оподаткування джерел енергії, прийнятий 15.07.2006 р. і Закон про квоти на біопаливо від 18.12.2006 р. Закон про оподаткування джерел енергії вступив в силу з 1 серпня 2006 р., який замість фактичного звільнення від сплати податків передбачив з 1 січня 2008 р. поетапне збільшення податку на біодизель, а також на чисте паливо, що вироблено із рослинної олії. Так, із 1 серпня 2006 р. податок на біодизель становив 9 центів за 1 л., починаючи з 2008 р. передбачено його щорічний ріст на 6 центів. Так, у 2011 р. цей податок становив 33 центи, а у 2012 р. різко зріс до 45 центів [5; 6].

Розглянемо особливості регулювання споживання біопалива в Німеччині. Якщо Закон про оподаткування джерел енергії у країні регулює ринок чистих видів палива, то у законі про квоти на біопаливо йдеться про домішки біопалива. Механізм регулювання квот розрізняє мінімальні (нижні) або загальні квоти. Мінімальні квоти на кількість дизельного палива і бензину повинні бути обов'язково виконані. Із 2009 р. підприємства-виробники розпочали дотримуватися загальної квоти (табл. 1).

Таблиця 1

Розмір мінімальних квот на біопаливо у Німеччині

Рік	Загальна квота,%	Квота на дизельне паливо,%	Квота на бензин,%
2007	-	4,4	1,2
2008	-	Мінімальна, діє для наступних років	*2*
2009	6,25		2,8
2010	6.75		Мінімальна, діє для наступних років
2011	7		
2012	7,25		
2013	7,5		
2014	7,75		
2015	8		

Джерело: *складено за джерелом [7, с. 118]*

Зазначимо, що заслуговує на увагу вітчизняної практики використання такого інструмента у провідних країнах світу, як квоти, розраховані щодо енергетичної цінності палива. Відповідно до Закону про оподаткування джерел енергії та для розрахунку зобов’язань за квотами, згідно закону, є дотримання відповідних стандартів при виробництві біодизеля і рослинної олії. Якщо норма не виконана, то біопаливо оподатковується у повному обсязі (47 центів за 1 л).

У сільському та лісовому господарстві біодизель, а також паливо, що вироблено із рослинної олії можна використовувати без додаткового оподаткування. Це ще раз було підтверджено Законом про квоти на біопаливо. Зважаючи на велику потребу біопалива в сільському та лісовому господарстві, в перспективі відкриваються значні можливості його збуту.

Зупинимося на особливостях регулювання ринку біопалива у США. Так, у країні прийнято цілу низку важливих законодавчих і регулюючих актів, які сприяли виходу галузі біодизеля на нинішній рівень як один із найбільш зростаючих сегментів галузі відновлювального палива в США. Вважається, що позитивний імпульс для розвитку галузі було внесено такими ініціативними актами, як Стандарт Американського товариства з тестування і матеріалів (ASTM standart), Акт з енергетичної політики (Enerdgy Policy Act), Санкція Агентства по захисту навколишнього середовища (EPA approval), а також декілька наказів президента. Зазначимо, що позитивний вплив у регулювання біодизельної індустрії США мав Енергетичний законопроект (Enerdgy Bill), програми з субсидування, а також індивідуальні ініціативні програми окремих штатів.

Вважаємо, що показовою у вирішенні цього питання є державна політика Бразилії. Так, наприкінці 60-х - початок 70-х років була проведена широкомасштабна дослідницька робота з метою пошуку альтернативних джерел палива. У цій країні виробництво етанолу здійснюють із цукрової тростини. У 1975 р. була прийнята Національна програма виробництва спирту (Pro-Alcool) з метою

використання етанолу як паливного замінника бензину і нарощення обсягів його виробництва для промислового використання. До 1985 р., тобто через десятиліття дії програми, у виробництво 13 млрд галонів (50 млрд л) було інвестовано 6,5 млрд дол. США, створено 500 тис. робочих місць, внаслідок чого 2,5 млн автомобілів у країні їздили на чистому етанолі, а весь бензин, що продається на заправних станціях Бразилії містить 20% суміші етанолу.

Отже, сформований механізм регулювання ринку біопалива у провідних країнах світу забезпечив стрімкий розвиток галузі біопалива. Так, починаючи із 2004 р. окремі нафтові корпорації стали розводити звичайне дизельне паливо біодизельним, їх частка в споживанні біодизельного палива в останні роки склала 45%. Однак, більшість нафтових і автомобільних компаній не змішують паливо, щоб уникнути проблем, пов'язаних зі скаргами в Асоціацію за одержанням стандартів вихлопних газів Євро-4.

Зокрема, корпорація «Volksvagen», а також інші виробники заявили, що значна частина їх моделей підходять для використання біодизельного палива. При виробництві таких моделей деталі, вироблені з пластика і гуми, замінюють деталями з міцніших матеріалів. Недавно було схвалено виробництво автомобілів, пристосованих для роботи на біодизельному паливі. Окрім цього, фермери та підрядні організації, що надають послуги щодо виконання агротехнічних операцій для сільськогосподарських товаровиробників, виявляють заінтересованість до застосування, окрім біодизельного палива, чистої ріпакової олії для мобільної сільськогосподарської техніки.

Оскільки рослинна олія і біодизельне паливо можуть підходити для дизельних двигунів, біоетанол може замінити бензин. Для виробництва етанолу в Німеччині створені допоміжні потужності, а також налагоджено імпорт сировини, в основному з Бразилії.

Зазначимо, що, починаючи з 2005 р., у Німеччині здійснюється виробництво транспортних засобів, які працюють з використанням етанолу в пропорції до 85%. Це так звані «гібридні транспортні засоби», які можуть працювати як на бензині, так і на етанолі, вони поставляються до Європи в основному фірмами «Ford» і «Saab».

Необхідно зазначити, що питання впровадження біологічних видів палива в Україні знайшли відображення у таких нормативно-правових актах, як «Програма Етанол» (затверджена постановою Кабінету Міністрів України № 1044 від 04.07.2000 р.), «Програма розвитку виробництва дизельного біопалива на період до 2010 року» (затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України № 576-р від 28.12.2005 р.), «Програма розвитку виробництва дизельного біопалива» (постанова Кабінету Міністрів України № 1774 від 22.12. 2006 р.), «Енергетична стратегія України на період до 2030 року», (затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України № 145-р від 15 березня 2006 р). Так у плані заходів на 2006-2010 роки щодо реалізації Енергетичної стратегії України на період до 2030 року (затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України № 436-р від 27.07.2006 р.), що передбачені у розділі VII «Підвищення енергоефективності та розвиток нетрадиційних, відновлюваних і альтернативних джерел енергії» задекларовані наміри по збільшенню використання альтернативних паливно-енергетичних ресурсів до 14,9 відсотка від загального споживання у 2030 році.

Одним із найважливіших елементів державної підтримки виробництва палива є запровадження бюджетного фінансування, починаючи з виробництва якісної сировини і закінчуючи стимулюванням потенційного попиту у кінцевого споживача. За розрахунками українських науковців, за нинішніх умов розвитку галузі для повної переробки 1 млн тонн ріпакової сировини потрібно виділяти з державного бюджету не менш як 400 млн грн дотацій [8].

Вважаємо, що стримуючими чинниками розвитку ринку біопалив в Україні є недосконалість нормативно-правової бази. Так, на підтримку розвитку виробництва біодизельного палива зорієнтований Закон України «Про альтернативні види рідкого і газового пального» від 14.01.2000 р., Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку палива в Україні з біологічної сировини» від 26.09.2003 р., який узгоджується з Директивою 2003/30/ЄС Європейського Парламенту і Ради ЄС від 8.05.2003 р. «Про сприяння використанню біологічного та інших видів палива з відновлюваних ресурсів». Прийняття зазначеної законодавчої бази дозволило схвалити програми розвитку виробництва дизельного біопалива; проводити наукові дослідження технологій вирощування ріпаку для різних кліматичних зон; упровадити розроблення нормативної документації (державних стандартів, гармонізованих із стандартами ЄС щодо виробництва та використання дизельного біопалива; виготовлення і випробування дослідних ліній (малої потужності) з виробництва дизельного біопалива; використовувати різноманітні заходи щодо зміцнення сировинної бази шляхом розширення площ вирощування ріпаку тощо. Однак, ці закони не виконали стимулівної дії на розвиток вітчизняного ринку біопалива. Окрім того, набули чинності ДСТУ 6081:2009 «Паливо моторне. Ефіри метилові жирних кислот олій і жирів для дизельних двигунів. Технічні умови» та ДСТУ 4840:2007 «Паливо дизельне підвищеної якості. Технічні умови», які регламентують вимоги до якості біодизельного палива та суміші дизельного палива з біодизельним. Однак, не визначено ні органу, який видаватиме документ про ідентифікацію палива, ні порядку його видачі.

Окрім цього, у країні для виробництва біодизельного палива немає сучасного високопродуктивного обладнання, і до того ж вартість його є досить високою [9]. Однак забепечення

конкуентоспроможності біопалива можливо досягнути лише за умови використання інноваційного обладнання, яке дозволить виробляти високоякісне біодизельне паливо без побічних домішок.

Ще одним перспективним напрямом використання біопалива є виробництво і реалізація біоетанолу. За розрахунками Г. Калетніка, внутрішній ринок біоетанолу може сягати 800–1200 тис. т на рік, якщо він замінить 10–15% бензинів, які споживаються в Україні, та 623 тис. т на рік біодизельного палива [2]. Як відомо, передбачається, що до 2020 року частка використання біопалива становитиме 20% загального обсягу споживання палива в Україні, досягнення цього показниками за нинішніх умов є малоймовірним.

Висновки з проведеного дослідження. Узагальнення практики державної підтримки виробництва біопалива у провідних країнах світу та в Україні, дозволило виявити недосконалість інструментів державного регулювання через відсутність узгодженої нормативно-правової бази, а також відсутність дієвого механізму стимулювання розвитку виробництва і споживання біологічних видів палива у країні. Вважаємо, що у нинішніх умовах забезпечення розвитку ринку біопалива в Україні необхідно забезпечити: узгодження національного законодавства щодо розвитку біопалив із законодавством ЄС; реалізація розробленої стратегії розвитку ринку біопалив України; визначення оптимального варіанту виготовлення біопалив із урахуванням територіального та сировинного факторів; запровадження програм стимулювання використання біопалив на транспорті; введення фінансових стимулів та інвестиційно-інноваційної підтримки у сфері виробництва біопалив; виробництво біодизельного палива для власних потреб у сільському господарстві; запровадження податкових пільг у разі виробництва біопалива для власних потреб.

Вважаємо, що з метою досягнення конкурентоспроможного виробництва біопалива в Україні необхідно спрямувати кошти державної підтримки на науково-дослідні розробки та реалізацію інноваційних проектів з виробництва біопалива, які доцільно реалізовувати на принципах державно-приватного партнерства. З метою стимулювання використання альтернативних видів палива у країні доцільно передбачити систему пільг щодо їх використання, а також контроль за шкідливими викидами транспортних засобів та передбачити відповідні штрафи.

Література

1. Мельник Н. В. Про використання первинних джерел енергії / Н.В. Мельник // Економіка АПК. – 2010. – № 12. – С. 152–155.
2. Калетнік Г. М. Біопаливо: продовольча, енергетична та екологічна безпека України / Г.М. Калетнік // Біоенергетика = Bioenergy: Всеукраїнський науково-виробничий журнал. – 2013. – № 2. – С. 12–14.
3. DIRECTIVE 2003/87/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 13 October 2003 establishing a scheme for greenhouse gas emission allowance trading within the Community and amending Council Directive 96/61/EC // Official Journal of the European Union L 275/33. – 15 pp.
4. European portal for SMEs EU funding http:/ec.europa.eu/regional_policy/index_en.htm.
5. Marlander B. Breeding patterns and biotechnological approach in sugarcane and sugarbeet / B. Marlander // Zuncherindustrie. – 2006. – Vol. 125.– №12. – P. 951–956.
6. Walters K. Transparent research at KWS / K. Walters // Brit. Sug. Beet rev. – 2005. – Vol. 71. – №4. – P. 25–26.
7. The external energy policy of the European Union. – Paris: IEPY, 2007. – 342 p.
8. Скорук О.П. Розвиток ринку біопалива в Україні та світі / О.П. Скорук, І.А. Здор // Збірник наукових праць Вінницького національного аграрного університету. Серія: Економічні науки. – 2012. – № 1. – С. 30–36.
9. Ткачук В.В. Товарознавчий аспект виробництва та споживання біодизельного палива: монографія / В. В. Ткачук. – Луцьк : РВВ ЛНТУ, 2011. – 137 с.

References

1. Melnyk, N.V. (2010), “On the use of primary energy sources”, *Ekonomika APK,* no. 12, pp. 152–155.
2. Kaletnik, H.M. (2013), “Biofuels: food, energy and ecological safety of Ukraine”, *Bioenerhetyka = Bioenergy: Vseukrainskyi naukovo-vyrobnychyi zhurnal,* no. 2, pp. 12–14.
3. DIRECTIVE 2003/87/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 13 October 2003 establishing a scheme for greenhouse gas emission allowance trading within the Community and amending Council Directive 96/61/EC // Official Journal of the European Union L 275/33, 15 pp.
4. European portal for SMEs EU funding, available at: http:/ec.europa.eu/regional_policy/index_en.htm. (access date August 20, 2017).
5. Marlander, B. (2006), “Breeding patterns and biotechnological approach in sugarcane and sugarbeet”, *Zuncherindustrie,* Vol. 125, no. 12, pp. 951–956.
6. Walters, K. (2005), “Transparent research at KWS”, *Brit. Sug. Beet rev*, Vol. 71. no. 4, pp. 25–26.

7. The external energy policy of the European Union (2007), Paris: IEPY, 342 p.
8. Skoruk, O.P. and Zdor, I.A. (2012), "Development of market of biofuels in Ukraine and world", *Zbirnyk naukovykh prats Vinnytskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu. Seriia: Ekonomichni nauky*, no. 1, pp. 30–36.
9. Tkachuk, V.V. (2011), *Tovaroznavchyi aspekt vyrobnytstva ta spozhyvannia biodyzelnoho palyva* [Merchandising aspect of biodiesel production and consumption], monograph, RVV LNTU, Lutsk, Ukraine, 137 p.

УДК 364.38-053.2(427)

Христенко О.А.,
канд. екон. наук, доцент, доцент
кафедри економіки підприємств
Латул Ю.Ю.,
магістр
Миколаївський національний аграрний університет

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДІТЕЙ-СИРІТ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Khrystenko O.A.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor
at the department of business economics
Latul Yu.Yu.,
master
Mykolayiv National Agrarian University

STATE MANAGEMENT IN THE SPHERE OF SOCIAL PROTECTION OF ORPHANS IN UKRAINE IN TERMS OF EUROPEAN INTEGRATION

Постановка проблеми. Захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, забезпечення їхнього нормального рівня життя та розвитку є ключовою проблемою, яка безпосередньо потребує розгляду, аналізу і розв'язання. Йдеться про той механізм реалізації державної політики, який би зміг забезпечити належні умови для задоволення прав та реалізації можливостей дітей, а також досвід європейських країн, який можна запровадити в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема сирітства в Україні є великомасштабною. Дане питання часто розглядається у психологічній, соціологічній та педагогічній літературі. У межах науки "Державне управління" теоретичним підґрунтям дослідження соціального захисту дітей стали праці таких науковців: В.А. Скуратівського, П. І. Шевчука. Вітчизняні науковці, зокрема, Л. Кривачук, І. Цибульна, досліджували загальні питання реалізації державної політики щодо дітей. О. Карпенко, В. Козубовський, Т. Макійчук, В. Москалюк, О. Ноздріна висвітлювали засади соціального захисту дітей, позбавлених батьківського піклування; історії становлення інституту опіки та піклування присвячено роботи Н. Дьячковського, О. Карпенка, С. Морозової, Д. Прутян. Водночас практика діяльності служб у справах дітей в умовах їх реформування залишається мало дослідженою.

Постановка завдання. Метою статті є здійснення аналізу державної політики і стратегії соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в України в сучасних умовах, визначення основних проблем і недоліків соціальної політики, а також розгляд досвіду зарубіжних країн у сфері соціального захисту та обґрунтовано механізм реалізації соціальної політики держави щодо дітей сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основними причинами виникнення проблеми безпритульності дітей є соціальне розшарування суспільства, бідність більшої його частини, різке зниження доходів і рівня життя населення, безробіття, низька ефективність роботи навчальних закладів, правоохоронних органів щодо профілактики безпритульності дітей, відсутність у багатьох

випадках дієвого механізму реалізації конституційних прав громадян, зниження ролі і статусу сім'ї як вагомого соціального інституту [1].

Українське законодавство у галузі вирішення питань соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування складається з близько 30-ти Законів України, більше 30-ти указів Президента України, Конституції України, постанов та розпоряджень Кабінету Міністрів України. Основними законами у цій сфері є: Сімейний кодекс України, Цивільний кодекс України, Закони «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей»; «Про охорону дитинства»; «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» та інші.

Указ Президента України від 22 жовтня 2012 р. № 609 «Про Національну стратегію профілактики соціального сирітства на період до 2020 року» прийнятий з метою забезпечення реалізації кожною дитиною права на виховання в сім'ї, зростання в безпечному сімейному оточенні, підвищення ефективності роботи державних органів та органів місцевого самоврядування із запобігання соціальному сирітству, вдосконалення системи надання соціальних послуг дітям і сім'ям з дітьми [2].

Відповідно до Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей, позбавлених батьківського піклування»:

- дитина-сирота – це дитина, в якої померли або загинули батьки;
- діти, позбавлені батьківського піклування, – це діти, які залишилися без піклування батьків у зв'язку з позбавленням їх батьківських прав, відібранням у батьків без позбавлення батьківських прав, визнанням батьків безвісно відсутніми або недієздатними, оголошенням їх померлими, відбуванням покарання в місцях позбавлення волі та перебуванням їх під вартою на час слідства, розшуком їх органами внутрішніх справ, пов'язаним з ухиленням від сплати аліментів та відсутністю відомостей про їх місцезнаходження, тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки, а також підкинуті діти, діти, батьки яких невідомі, діти, від яких відмовились батьки, та безпритульні діти [3].

Міністерство соціальної політики України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної політики з питань соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Важливу роль у здійсненні соціального захисту дітей в Україні відіграють служби у справах дітей, які здійснюють безпосереднє ведення справ та координація діяльності інших органів щодо дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Служба у справах дітей виконує такі функції:

– захист прав, свобод і законних інтересів дітей;
– запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності;
– встановлення опіки та піклування над дітьми;
– усиновлення;
– створення прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу;
– здійснення контролю за умовами утримання і виховання дітей у закладах для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;
– ведення обліку дітей, які опинились у складних життєвих обставинах, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, усиновлених, влаштованих до прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу та соціально-реабілітаційних центрів (дитячих містечок);
– надання практичної та методичної допомоги, консультацій із питань соціального захисту дітей [4].

Згідно з результатами соціологічного опитування населення, проведеного Державним інститутом проблем сім'ї та молоді, найбільш суттєві причини зростання кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, насамперед пов'язані з внутрішньо особистісними процесами: зростанням алкоголізації населення України (58%), низьким рівнем матеріального забезпечення сімей з дітьми (56%), безвідповідальним ставленням батьків до виконання своїх обов'язків стосовно дітей (56%), зловживанням з боку батьків наркотичними засобами (52%). Зазначені причини тісно пов'язані між собою і, як правило, до виходу дитини з кризової сім'ї призводить кілька факторів ризику [5, с. 61].

Дані рис. 1 свідчать, що однією з головних причин збільшення рівня соціального сирітства є незадовільний рівень державної сімейної політики, відсутність дієвих програм допомоги різним категоріям кризових сімей і, як результат, зростання соціального сирітства. Ще однією причиною відмови батьків від виховання власних дітей називається зниження рівня моральності населення України, зниження традиційних цінностей сім'ї (38%). Істотними визначаються також злочинна діяльність батьків (30%), агресивна поведінка батьків (25%), брутальне та жорстоке поводження з дітьми, що становить загрозу дитячому життю та здоров'ю (25%), збільшення рівня смертності населення (25%), психічні захворювання (22%) [6, с. 72].

Рис. 1. Основні причини поширення соціального сирітства в Україні, % (респондент міг назвати усі варіанти відповідей)

Джерело: [6]

Яскравим прикладом державної підтримки дітей-сиріт є Миколаївська область. Протягом 2008-2015 відбувається зменшення дітей-сиріт із кожним роком, це можна побачити на рис. 2.

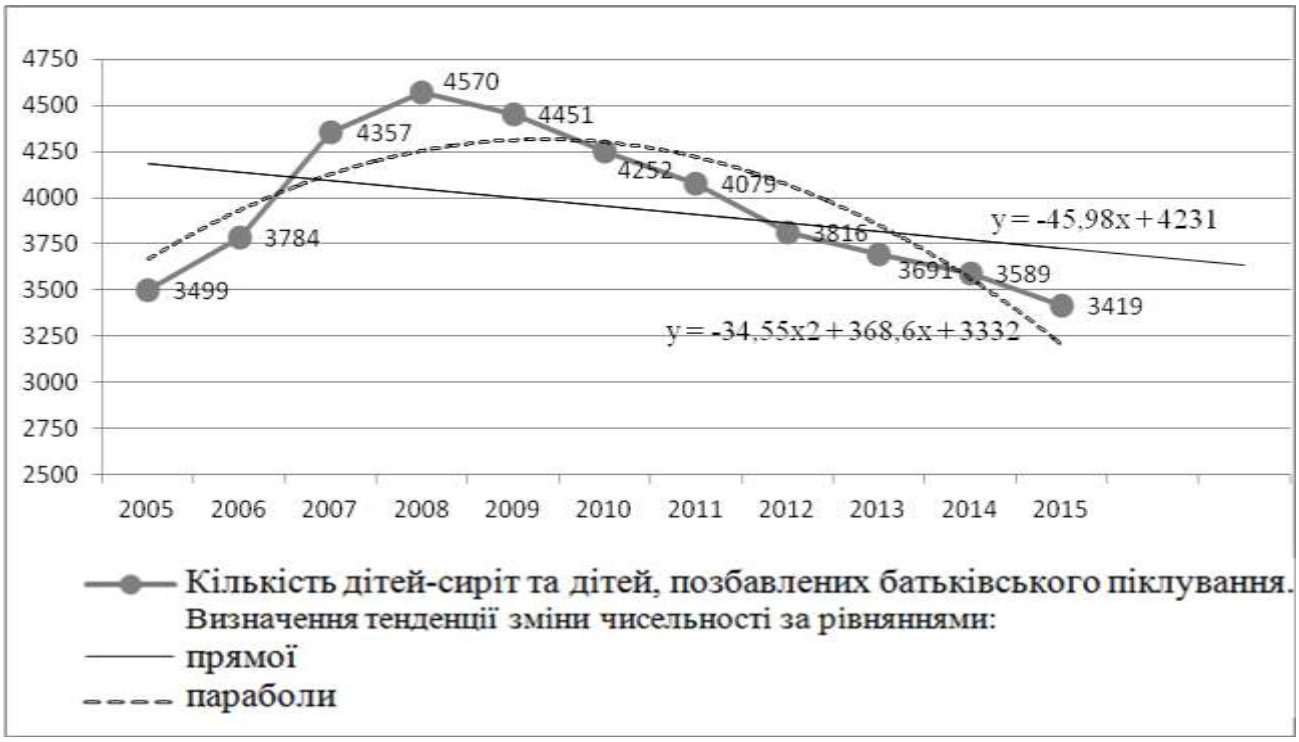

Рис. 2. Кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у 2005–2015 роках

Джерело: звітні дані служби у справах дітей облдержадміністрації Миколаївської міської ради

За допомогою регресійного аналізу можна зробити висновок, що кількість дітей-сиріт за останні роки має тенденцію до зменшення.

За станом на 01.07.2016 загальна кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в області становить 3292 дитини, що на 127 осіб менше, ніж за станом на 01.07.2015. Упродовж 2016 року усиновлено 51 дитину, з них: 40 – громадянами України та 11 – іноземними громадянами. Влаштовано під опіку (піклування) громадянами України 122 дитини. Загальна кількість дітей в області, які виховуються в сім'ях опікунів та піклувальників, становить 2229 дитини. Протягом 2016 року створено 6 прийомних сімей, до яких влаштовано 11 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування та створено 2 дитячі будинки сімейного типу, в яких влаштовано 8 дітей.

Станом на 01.07.2016 в області функціонувало 37 дитячих будинків сімейного типу, в яких виховується 216 дітей, та 170 прийомних сімей, де виховуються 327 дітей [7].

Завдяки проведенню обласними органами виконавчої влади певних заходів щодо усиновлення дітей, збільшується кількість усиновлених дітей громадянами України та зменшується кількість іноземних усиновлень. Якщо у 2005 році громадянами України було усиновлено 44 дитини, а іноземними громадянам 57 дітей, то у 2015 році громадянами України усиновлено 89 дітей, іноземними – лише 19 дітей, це відповідно 5,98% та 5,01% від загальної чисельності усиновлених дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування по всій Україні (рис. 3) [8].

Рис. 3. Усиновлення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування у Миколаївській області

Джерело: [8]

Українці, як і в попередні роки, здебільшого всиновлюють дітей молодшого віку, іноземні громадяни – дітей старших вікових груп. Орієнтація на всиновлення дітей молодшого віку стала однією з причин зменшення кількості усиновлень українцями.

За активної державної підтримки розвитку сімейних форм виховання, з року в рік зберігається позитивна тенденція щодо збільшення кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування влаштованих до родини та, відповідно – зменшення кількості вихованців інтернатних закладів.

Сучасний стан дитячої безпритульності та бездоглядності в Україні дає підстави стверджувати, що державі не вдається вживати ефективних заходів щодо попередження цього негативного явища, вона й досі ще не створила відповідних управлінських механізмів протидії йому. В умовах несприятливої економічної ситуації, кризи інституту сім'ї, особливе значення набувають превентивні заходи держави щодо профілактики соціального сирітства, дитячої безпритульності та бездоглядності.

У більшості країн світу в останні 20 років спостерігається тенденція щодо відмови від великих дитячих установ і підтримка дітей в їх природному (сімейному) середовищі проживання, тому розвиваються альтернативні форми сімейного виховання дітей. За пріоритетністю форми опіки в міжнародній практиці визначаються таким чином:

1) усиновлення;
2) опіка в сім'ях родичів;
3) прийомна сім'я;
4) інтернатний заклад.

Європейська практика в деяких випадках залишає форму інтернатного закладу як державну установу утримання дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування. Але в процесі деінституціалізації державні виховні установи зазнали структурної трансформації, насамперед у зменшенні кількості вихованців (у середньому показник становить 10-50 осіб на одну установу).

Досвід Австрії, Швейцарії, Польщі засвідчує збереження державних шкіл-інтернатів (дитячі будинки, притулки) як спеціалізованих закладів для виховання дітей, які мають відхилення в поведінці, певні психологічні, фізичні проблеми. Найбільш поширеними типами інтернатів є: лікувальні центри з цілодобовим перебуванням дітей; сімейні дитячі будинки; кризові та дитячі психіатричні центри.

Заслуговує на увагу міжнародна практика патронатного (фостерного) виховання у Великобританії – тут існує два види фостерного виховання:

1) фостерна опіка над дітьми;
2) приватна фостерна опіка над дітьми.

Перший вид покладає усі функції з організації на місцеві органи влади, агентів соціальних служб. Другий вид фостерної опіки передбачає приватну домовленість між батьками та фостерними вихователями без залучення органів місцевої влади. У Великобританії розроблені і діють «Національні стандарти фостерного виховання у Великобританії», в яких чітко регламентована вся процедура фостерної моделі виховання дітей.

У Болгарії та Угорщині організовано денні реабілітаційні стаціонари, в яких забезпечуються умови для проведення комплексу відновлювальних заходів.

В Австрії з 1993 р. діє закон, який дозволяє батькам обирати місце навчання: спецшколу чи загальноосвітню школу.

У Польщі практика підготовки дітей-інвалідів до інтеграції в систему загальної освіти здійснюється в сім'ях або у спеціалізованих денних центрах.

Особливо цікавим для України є досвід фостерингу, в частині, що стосується дітей-інвалідів. Так, у Великобританії практикують влаштування дітей-інвалідів на виховання у фостерні сім'ї, при цьому пріоритет мають ті потенційно прийомні батьки, які вже мають досвід і знання про специфіку захворювання потенційно прийомної дитини. У Данії діє загальне положення щодо повного інформування про хворобу батьків дитини. У Нідерландах значну роль відіграють батьківські організації. В Іспанії та Швеції діє система курсів для батьків, які мають дітей-інвалідів. Поряд з цим важливе значення має питання доступності споруд і транспорту. У цьому напрямку найбільш суттєві зусилля зроблено у Франції та у країнах Північної Європи [9].

Звіти Комітету соціального захисту Європейського Союзу підтверджують факт подібності проблем соціального захисту та забезпечення в Україні та країнах ЄС. В ЄС вирішення питань у цій сфері відбувається на засадах соціальної інклюзії населення, яка включає дві складові: координацію соціального забезпечення та модернізацію соціального захисту [10].

Процес усиновлення є найбільш дієвим кроком до подолання явища сирітства в Україні, адже усиновлена дитина чи дитина, яка хоча б виховується в будинку сімейного типу – має змогу відчути себе певною мірою соціально-адаптованою, захищеною з боку батьків, отримує відповідне виховання та не входить в категорію «ризику» при набутті повноліття.

Перед Україною стоїть складна та важлива задача по досягненню європейських стандартів рівня життя. Перший крок зроблено – підписано асоціацію з Європейським Союзом. А попереду чекає велика робота щодо формування та застосування нової, якісної системи соціальних стандартів та гарантій, яка б відповідала європейському рівню [11].

Висновки з проведеного дослідження. З метою подолання основних причин дитячої бездоглядності необхідно ще на ранній стадії виявляти сім'ї, які неспроможні виконувати виховні функції, вживати заходів для запобігання соціальному сирітству, створювати належні умови для всебічного розвитку та виховання дітей, поширювати форми сімейного виховання, влаштування дітей – сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування у дитячі будинки сімейного типу та прийомні сім'ї, забезпечити підготовку та перепідготовку батьків – вихователів та прийомних батьків, фахівців закладів соціального захисту дітей, збільшувати обсяги фінансування заходів щодо подолання дитячої безпритульності і бездоглядності, а вирішення таких проблем покладати не лише на відповідні служби, але й вирішувати суспільством в цілому.

Удосконалення механізму державної соціальної політики потребує доопрацювання, що стосується попередження виникнення сирітства в Україні. Це можливо через проведення профілактичної роботи серед населення та створення системи контролю та моніторингу за взяті державою зобов'язання щодо повного державного забезпечення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Література

1. Постанова Верховної рада України «Про дитячу безпритульність в Україні та шляхи подолання цього явища» № 2796-ГУ від 6 вересня 2005 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2796-iv

2. Про Національну стратегію профілактики соціального сирітства на період до 2020 року: Указ Президента України від 22.10.2012 р. № 609/2012. – Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/609/2012

3. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Закон України від 13.01.2005 р. № 2342-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15

4. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей : Закон України від 24.01.1995 р. № 20/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/go/20/95-вр.

5. Терновець О. М. Соціальне сирітство як соціально-педагогічна проблема / О.М. Терновець // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2012. – № 3. – С. 61–68.

6. Коваленко О.О. Соціальне сирітство як соціокультурний феномен: дис. канд. соціол. наук: 22.00.03 / Коваленко О.О. ; НАН України, Ін-т соціології. – К., 2014. – 212 с.

7. Інформація служби у справах дітей Миколаївської облдержадміністрації щодо соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, станом на 01.07.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mk.gov.ua/ua/oda/pidrozidyly/ssd/robota/

8. Головне управління статистики у Миколаївській області. – 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mk.ukrstat.gov.ua/

9. Лопатченко І.М. Досвід європейських країн державного управління профілактикою соціального сирітства [Електронний ресурс] / І.М. Лопатченко // Державне управління та місцеве самоврядування: сучасні вектори розвитку: зб. тез наук.-практ. конф. за підсумками стажування слухачів, м. Харків, 24 вересня 2014 р. — Режим доступу: http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/conf/2014-3/doc/5/04.pdf

10. Котикова О І. Імплементація європейського досвіду соціальної інклюзії як елементу соціальної регіональної політики [Електронне видання] / О.І. Котикова, М.М. Бабич // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2017. – №9. – Режим доступу : http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1118

11. Котикова О.І. Доходи населення як основний індикатор рівня життя в умовах євроінтеграції / О.І. Котикова, А.О. Краснюк, В.С. Кавецька // Економіка та держава. – 2017. – № 9. – С. 28–33.

References

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2005), Resolution of the Supreme Council of Ukraine “On homelessness in Ukraine and ways to overcome this phenomenon” № 2796-GU dated 6 September 2005, available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2796-iv (access date October 10, 2017).

2. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012), Decree of the President of Ukraine “On the National Strategy for the prevention of child abandonment until 2020” № 609/2012 dated 22 October 2012, available at: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/609/2012 (access date October 10, 2017).

3. The Verkhovna Rada of Ukraine (2005), The Law of Ukraine “On ensuring organizational and legal conditions for social protection of orphans and children deprived of parental care” № 2342-IV dated 13 January 2005, available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2342-15 (access date October 10, 2017).

4. The Verkhovna Rada of Ukraine (1995), The Law of Ukraine “On agencies and services for children and special facilities for children” № 20/95 dated 24 January 1995, available at: zakon.rada.gov.ua/go/20/95 (access date October 10, 2017).

5. Ternovets, O.M. (2012), “Social orphanhood as a socio-pedagogical problem”, *Social pedagogy: theory and practice*, no. 3, pp. 61-68.

6. Kovalenko, O.O. (2014), “Social orphanhood as a sociocultural phenomenon”, Dissertation for Cand. Sc. (Sociol.), 22.00.03, National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of Sociology, Kyiv, Ukraine, 212 p.

7. “Information of the Service of social protection of orphans and children deprived of parental care at Mykolaiv Regional Administration (07/01/2016)”, available at: http://www.mk.gov.ua/ua/oda/pidrozidyly/ssd/robota/ (access date October 10, 2017).

8. The Main Department of Statistics in Mykolaiv region (2016), available at: http://www.mk.ukrstat.gov.ua/ (access date October 10, 2017).

9. Lopatchenko, I.M. (2014), “Experience of European governance of prevention of child abandonment”, *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia: suchasni vektory rozvytku: zb. tez nauk.-prakt. konf. za pidsumkamy stazhuvannia slukhachiv* [Public Administration and Local Government: Contemporary vectors of development: proceedings of scientific and practical conference due to the results of students’ training], (Kharkiv, September 24, 2014), available at: http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/conf/2014-3/doc/5/04.pdf (access date October 10, 2017).

10. Kotykova, O.I. and Babych, M.M. (2017), “Implementation of the European experience of social inclusion as an element of social regional policy”, *Public Administration: Improvement and Development*, no. 9, available at: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1118 (access date October 15, 2017).

11. Kotykova, O.I., Krasniuk, A.O. and Kavetska, V.S. (2017), “Household incomes as the main indicator of living standards in the context of European integration”, *Ekonomika ta derzhava,* no. 9, pp. 28–33.

Рецензент: д.е.н., професор Миколаївського національного аграрного університету О.І. Котикова

УДК 339.972:061.1

Криворук Б.М.,
пошукувач*
Білоцерківський національний аграрний університет

СВІТОВИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ ЙОГО АДАПТАЦІЇ В УКРАЇНІ

Kryvoruk B.M.,
***candidate for a degree*,**
Bila Tserkva National Agrarian University

WORLD EXPERIENCE OF STATE REGULATION OF THE MARKET OF AGRICULTURAL PRODUCTS AND PROBLEMS OF ITS ADAPTATION IN UKRAINE

Постановка проблеми. Досвід провідних країн світу переконує, що розвиток сільського господарства завжди спирався на цілеспрямовану комплексну аграрну політику, яка у своїй еволюції пройшла кілька етапів. Необхідність вивчення зарубіжного досвіду гостро постає нині через сформовану помилкову думку щодо зниження рівня актуальності державних програм підтримки фермерства. Однак, з урахуванням сучасних загроз світовому сільському господарству, а відповідно, й людській цивілізації, зумовлених різноспрямованими екзогенними та ендогенними чинниками, залежність світового господарства від успішної діяльності аграрного сектору лише зростає. Очевидно, що кінцевим завданням держави в цих умовах є відновлення екологічної рівноваги і створення передумов для комплексного розвитку сільських територій з метою забезпечення сталого розвитку сільського господарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні аспекти державного регулювання аграрного сектору України та більшості економічно розвинених країн протягом тривалого часу були об'єктом дослідження багатьох вчених-економістів, серед яких О.М. Бородіна, А.Д. Діброва, В. Єщенко, М.Й. Малік, Т.І. Олійник, П.Т. Саблук, О.Г. Шпикуляк та інші.

Аналіз результатів їх досліджень показав, що зараз у всіх країнах світу здійснюється політика державного регулювання аграрної сфери економіки. Попри існуючий науковий доробок та зважаючи на актуальність питання, спроба врахування зарубіжного досвіду могла би стати хорошим підґрунтям при розробці пропозицій щодо можливого вдосконалення державної аграрної політики.

Постановка завдання. Метою дослідження є оцінка нинішньої системи державної підтримки аграрного сектора країни ЄС і на їх основі здійснити розробку практичних рекомендацій по їх адаптації в умовах України.

Виклад основного матеріалу дослідження. У більшості країн світу м'ясний ринок є одним із найбільш важливих і відносно регульованих, що пояснюється його особливим значенням для населення.

У провідних країнах Європейського Союзу та Америки простежується тенденція до лібералізації продовольчих ринків. Поряд із цим питання зменшення підтримки сільськогосподарських товаровиробників і зниження рівня захисту внутрішнього ринку стали актуальними лише після досягнення ними практичного самозабезпечення, наявності надлишків м'ясних ресурсів, які експортуються до інших країн.

Якщо розглядати заходи державного регулювання із методичної точки зору, то вони достатньо різнобічні за характером дії та методами, що використовуються. У міжнародній практиці одержала розвиток сумарна державна підтримка сільськогосподарських товаровиробників, яка складається, наприклад, у США із кількох позицій:

1. Підтримка доходів. Способи цієї підтримки включають як прямі, так і непрямі грошові трансферти між державою і товаровиробниками. Прикладом такої підтримки є компенсаційні платежі регулювання рівнем оподаткування (податками, зборами і т.д.).

2. Регулювання цін. Види підтримки цього способу ґрунтуються на використанні форм державного регулювання цін на різних етапах руху продукції. Важливу роль у регулюванні відіграють такі заходи, як експортні мита, митні тарифи, квоти, прямий державний контроль внутрішніх цін,

---

* *Науковий керівник: Варченко О.М. – д.е.н., професор*

регулювання важелями торгівлі та ін.

3. Підтримка придбання сировинних ресурсів. До заходів цього виду підтримки включають установлення і виплату різних субсидій на придбання сировини і матеріалів, які використовуються у сільськогосподарському виробництві, у тому числі купівля мінеральних добрив, гербіцидів, пестицидів, кормів, надання пільгових кредитів, пільги із страхування і т.д.

4. Підтримка маркетингу продукції. Включає заходи із скорочення витрат на маркетинг і переробку сільськогосподарської продукції, а також субсидії на зберігання і транспортування сільгосппродукції, на здійснення інспекції та контролю за якістю, розвитком продовольчого ринку.

5. Стимулювання росту ефективності виробництва здійснюються через підтримку інфраструктури, що передбачає заходи державної підтримки, які впливають на підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва у довгостроковій перспективі: субсидії на науково-дослідну і впроваджувальну діяльність, на спорудження будівель виробничого призначення, поліпшення якості земель та ін.

6. Регіональна підтримка. Здійснюється на рівні уряду і бюджетів штатів.

7. Загальноекономічна підтримка. Включає державну податкову політику, субсидії на транспортні перевезення.

Для України, яка взяла курс на ринкові відносини, становлять інтерес не лише нині діючі механізми регулювання, а й методи, які використовувалися у провідних країнах на ранніх етапах розвитку м’ясного ринку, більш наближеного до сучасного стану вітчизняного ринку.

При цьому, незважаючи на визначений курс лібералізації, рівень підтримки сільськогосподарських товаровиробників, а також митно-тарифного захисту внутрішнього ринку у більшості розвинених країн значно вищий за вітчизняний. Зазначимо, що між країнами спостерігаються істотні відмінності як у рівнях, так і за змістом підтримки, але загальна ринкова підтримка сільського господарства провідних країн у десятки разів перевищує вітчизняну.

Величезний досвід регулювання продовольчих ринків, включаючи і м’ясний, накопичено у США. Важливий етап регулювання ринку в США почався із нового курсу президента Рузвельта ще у 30-і роки минулого століття. У той період стан сільського господарства країни, у тому числі й м’ясного сектору, істотно відрізнявся від того, в якому воно знаходиться нині, і було близьке до стану сучасного вітчизняного сільського господарства.

Державне регулювання у США започатковано у 1933 р. з прийняттям важливого закону «Про відродження сільського господарства», реалізація якого дала змогу вивести сільське господарство країни із кризи. Важливу роль також відіграв закон «Про товарно-кредитну кооперацію», який діє і донині. На основі цього закону здійснюється програма кредитування під заставу товарів, що дозволяє товаровиробникам одержати короткостроковий кредит під майбутній урожай, оцінений за державними заставними цінами, який і є заставою надання цього кредиту.

На сучасному етапі в США внутрішні ціни на м’ясо і м’ясні продукти підтримуються заходами митно-тарифної політики в основному через механізми тарифів і тарифних квот, які обмежують імпорт м’яса. Квоти установлюють на основні товари м’ясного імпорту. Товарно-кредитні кооперативи підтримують попит, закуповуючи м’ясо за встановленими законом мінімальними цінами. Потім таке м’ясо находить на виробництво ковбас та інших м’ясних виробів. Значна частина закупленої товарно-кредитними кооперативами продукції згодом експортується. Експорт м’яса підтримує і регулює держава.

Важливе значення у розвитку американського фермерського господарства та аграрної політики в цілому мало прийняття нового сільськогосподарського закону (1996 р.), який позитивно вплинув на розвиток державного регулювання аграрного сектору США. Цей закон створено на фоні прийнятих рішень Уругвайського раунду переговорів Генеральної угоди по тарифах і торгівлі (ГАТТ) (1994 р.), який перетворено у 1995 р. у Світову організацію торгівлі (СОТ). У 1996 р. уряд США намагався на основі сільськогосподарського закону перевести сільське господарство на ринкові умови, щоб значно скоротити державну підтримку. Однак практика доводить, що рівень державної підтримки практично не змінився.

Механізми регулювання аграрного ринку в країнах ЄС, Канаді та інших розвинених країнах багато в чому схожі з американськими. Найважливішими принципами аграрної політики європейських країн є єдність агропродовольчого ринку ЄС, захист внутрішнього ринку від іноземної конкуренції, загальне фінансування сільського господарства. Вищим виконавчим органом з проведення аграрної політики є комісія ЄС. Щорічно Комісія розробляє заходи з регулювання ринків і цін [1].

Так, у результаті реформування аграрної політики ЄС у 1999 р. був прийнятий документ «Порядок денний 2000», у якому викладені основні заходи щодо реформування сільськогосподарської політики, включаючи зниження закупівельних цін на яловичину, молоко й зерно на 15–20% і встановлення меж бюджетних витрат (298 млрд євро на 2000–2006 рр.). По внутрішніх цінах передбачалося зниження цін ЄС до світових і компенсація втрат сільгоспвиробникам прямими виплатами.

Дослідженням встановлено, що єдина політика в галузі сільського господарства (САР) країн ЄС нині охоплює дві сфери політики: підтримка продукції та товаровиробників шляхом втручання у функціонування ринку сільськогосподарської продукції та через надання прямої допомоги; сприяння розвитку сільської місцевості.

У 2009 р. відповідно 33,0 і 37,8 млрд євро було витрачено у Європейському Союзі на інтервенції на ринку сільськогосподарської продукції та пряму підтримку.

Сучасна структура управлінських заходів щодо ринку і прямих платежів – результат тривалої реформи, яка розпочалася з 1993 р. і тривала по 2003 рік. Основна ідея полягала в тому, щоб зробити аграрний сектор конкурентоспроможним, для чого доцільно скоротити зв'язок між субсидіями і виробництвом. Фермери отримують «грошову допомогу» за умови виконання екологічних вимог, їх харчові продукти – безпечні, стан тварин та їх утримання відповідають стандартам [2]. Нині існує певний механізм, який гарантує, що межі, встановлені на фермерські видатки до 2013 р., не перевищені. Прямі платежі новим державам-членам поступово збільшуються відповідно до поетапної схеми на 10 років. Інструмент «модуляція» (введений в дію у 2003 р.) дозволяє передавати фонди від прямої допомоги до бюджету розвитку сільського господарства.

Розроблена стратегія розвитку сільського господарства має на меті допомогти сільським районам відповідати економічним, соціальним вимогам і з охорони довкілля у XXI ст. Майже 60% населення із 27 країн-членів Європейського Союзу живуть у сільських районах, а це 90% територій. Національні (у деяких випадках – регіональні) програми спрямовані на вирішення таких завдань: забезпечення конкурентоспроможності у сільському господарстві та лісівництві, зосередження на передачі знань, модернізації, інноваціях і якості харчового ланцюга; збереження біологічного різноманіття, природозбереження, розвиток сільського господарства; підвищення якості життя у сільських районах і диверсифікація діяльності сільськогосподарських підприємств.

Незважаючи на вступ до ЄС у 2004 р. 10 нових членів, аграрні міністри зобов'язалися не виходити за межі бюджету сільського господарства, затвердженого до 2013 р. Отже, загальний розмір субсидій, хоча й під іншою назвою, зберігається, адже підтримка фермерів буде здійснюватися із так званого зеленого кошика, розмір якого не обмежений правилами СОТ. У зв'язку із цим країнам, що розвиваються, у тому числі й Україні, як і раніше, доводиться конкурувати з європейськими й американськими фермерами, які отримують значні субсидії.

Розглянемо особливості сучасної політики регулювання сільського господарства на прикладі Нідерландів – країни, яка є другим після США експортером сільськогосподарської продукції у світі. Обсяг експорту сільгосппродукції у 2015 р. становив понад 80 млрд євро, або близько 18% загального експорту країни. За деякими оцінками, на сільське господарство припадає 10% економіки країни. Зазначимо, що найбільше сільськогосподарської та продовольчої продукції відправляється до Німеччини. Серед великих агропромислових партнерів також Бельгія, Велика Британія, Франція та Італія. Основні товари, що експортуються – це квіти та рослини, м'ясо, молочна продукція, овочі та фрукти.

Досягнувши серйозних позицій на світовому ринку, основними пріоритетами у сільському господарстві Нідерланди нині розглядають не стільки підвищення продуктивності, скільки сталий розвиток, інновації, покращання умов утримання тварин, використання відновлюваних джерел енергетики тощо.

Наприклад, серед субсидій, які можуть отримати фермери, існує програма гарантування частини позики, яку готова взяти на себе держава. Претендувати на цю програму можуть малі чи середні підприємці або, наприклад, молоді фермери віком до 39 років. Додаткові кошти позики, які фермер отримає під гарантії, мають бути витрачені на чітко визначені цілі, наприклад, оптимізацію виробництва, покращенням якості продукції або умов утримання тварин [3].

Окрім того, на додаткову допомогу можуть претендувати молоді фермери – до 41 року. За статистикою голландського агентства з питань підприємництва (RVO), лише 5% нідерландських фермерів – молодші 35 років. Тому мета цієї програми – залучити більше молодих підприємців до сфери сільського господарства. Ці кошти можуть бути інвестовані у будівництво, землю, техніку або мобільне обладнання.

Зазначимо, що держава підтримує ферми, які відмовилися від використання хімікатів та пестицидів. З метою забезпечення конкурентоспроможності цієї екопродукції, уряд, наприклад, підписав договори із супермаркетами та Федерацією агропромисловості та тепличного виробництва про розширення дистрибуції такої продукції.

Ще однією метою у сільському господарстві є розширення використання біомаси як палива на фермерських господарствах. Так, до 2030 р. планується замістити 30% нафтопродуктів на «зелену енергетику», тому підтримуються наукові дослідження у цій сфері.

Як відомо, обґрунтовану підтримку сільського господарства використовують у Франції, де кількість фермерських та приватних сільськогосподарських підприємств сягає майже 1 млн одиниць. За обсягом виробленої продукції Франція посідає 1-е місце в Західній Європі і третє місце у світі. Щорічно країна експортує сільгосппродукції на суму понад 40 млрд євро. У галузі зайнято близько 7% працездатного населення.

Суттєво на аграрну політику держави впливає розвинена мережа профспілок, які піклуються про умови праці та життя фермерів, а також про збереження «мінімального рівня доходів» навіть у разі неврожаю або природних катаклізмів. Особливою є і система оподаткування: розрахунок суми доходу, що підлягає оподаткуванню, проводиться, виходячи з даних земельного кадастру, середніх показників

вартості продукції, витрат виробництва, врожайності сільськогосподарських культур і продуктивності худоби.

На підтримку аграріїв витрачається в середньому до 40 млрд євро на рік. Центральне місце в системі кредитного забезпечення сільського господарства відіграє банк «Credit Agricole». Механізм дії пільгових кредитів для сільського господарства базується на принципі державного погашення банком різниці між договірною відсотковою ставкою і ставкою пільгової позики, наданої фермеру [4].

Зазначимо, що крім уряду французьких фермерів також підтримує й Євросоюз через Єдину сільськогосподарську політику. Так, Франція отримує близько 17% від загального бюджету. У середньому одне господарство отримує близько 12 тис. євро субсидій на рік. Крім того, у французьких фермерів є пільги на кредити. На закупівлю нової сільгосптехніки вони можуть залучати кошти під 3–4% річних, на придбання землі – приблизно під 7% річних.

Державне регулювання розвитку сільського господарства, і зокрема тваринництва, у Франції здійснюється переважно через субсидії та дотації фермерам за наступними напрямами. Так, у 2009 р. основний обсяг інвестицій в сільському господарстві був направлений на субсидування виробництва зерна й розвитку тваринництва. Дотації за 1 т пшениці становили до 100 євро, кукурудзи – 90 євро теж за 1 т, на м'ясо великої рогатої худоби – у середньому відповідно 342 євро за 1 т, свинини – 348 євро, м'ясо птиці – 730 євро.

Зазначимо, що Міністерством сільського господарства Франції виділяються також дотації молодим фермерам на облаштування – від 50 до 100 тис. євро. Урядом Франції ухвалено рішення, згідно з яким у торговельних мережах повинно продаватися не менше 50% вітчизняних продуктів, що захищає французьких виробників продовольства. Стан у торговельних мережах України зараз такий, що аналогічні заходи потрібно ухвалювати й у вітчизняній практиці.

Доцільно розглянути досвід підтримки сільського господарства у Німеччині, яка посідає друге місце за обсягом виробництва продукції тваринництва, а також зернових у країнах ЄС. При цьому в аграрному секторі, де дуже високий рівень механізації, зайняті лише 2-3% працездатного населення держави, а його частка не дотягує в структурі ВВП навіть до 1%.

Як відомо, базується німецьке сільське господарство на невеликих сімейних фермерських господарствах. Держава підтримує галузь, але не дотаційно чи прямим виділенням коштів, оскільки державна допомога заборонена в ЄС згідно з п.1 ст.107 договору про функціонування Європейського Союзу, бо перешкоджає вільній конкуренції на внутрішньому ринку. Але є деякі винятки із цієї принципової заборони. Зокрема, можлива державна допомога соціального характеру окремим споживачам, гуманітарна допомога та гранти господарствам, які зазнали збитків після відновлення Німеччини.

Отже, наприклад, до 22 березня 2016 р. діяв уже другий за рахунком пакет субсидій постраждалим від низьких цін виробникам молочної та м'ясної продукції (загальним обсягом 13 млн євро) і можна було подати заявку на отримання такої підтримки.

Розглянемо особливості регулювання сільського господарства Канади, яка є п'ятою за обсягом експорту сільськогосподарської продукції у світі. Пропорційний внесок сільського господарства до загального ВВП Канади протягом останніх десятиліть значно знизився і зараз досягнув 1,7%. При цьому галузь досі забезпечує роботою більше 2 млн канадців та щорічно вносить більше 100 млрд дол. до ВВП країни. Щорічно Канада експортує сільськогосподарської продукції на понад 40 млрд дол.

Сільське господарство Канади отримує значну державну підтримку (щороку варіюється у межах 6–8 млрд дол.), хоча вона в рази менша, ніж у країнах ЄС. Втім, такі низькі показники завдячують унікальній канадській системі державної монополії на закупівлю молока, сиру, яєць та птиці під назвою «управління поставками». Спеціально створені державні компанії регулюють пропозицію цих товарів на ринку, контролюючи внутрішнє виробництво та обмежуючи імпорт за допомогою високих мит, що можуть сягати 200%. Така система, з одного боку, дає змогу Канаді уникнути прямого субсидування сектору, а з іншого – шкодить споживачам, адже через державне регулювання ціни на кінцевий продукт у Канаді від 30 до 300% вищі, ніж в інших країнах. Таким чином, покупці з власної кишені високими цінами підтримують національного виробника.

Збут інших канадських агропродуктів (зерно, свинина, телятина та ін.) відбувається на більш-менш ринкових умовах, хоча для фермерів створена спеціальна кредитна установа Farm Credit Canada. Окрім того, у країні діє з десяток провінційних та федеральних програм підтримки виробників сільськогосподарської продукції, серед яких: короткострокові кредити до 400 тис. дол. під низький відсоток із частковим покриття відсотків; державні кредитні гарантії на купівлю землі агропризначення; добровільний механізм гарантованих цін закупівлі; пільгове страхування врожаю від природних катаклізмів та погодних умов; фінансова підтримка просування продукції за кордоном (до 50 тис. дол. на одне підприємство на рік); екстрена фінансова підтримка під час надзвичайних ситуацій; субсидування транспортування зерна через порт на півночі країни (9,20 дол./т).

Основними цілями державного регулювання сільського господарства Китаю на сучасному етапі є: розробка стратегії і планів розвитку сільського господарства в масштабах усієї країни, повсюдне поширення ринкової інформації; реформування податково-бюджетної та грошово-кредитної політики з метою стимулювання розвитку сільськогосподарських підприємств і сільських територій; переміщення

надлишків робочої сили в несільськогосподарські галузі, підвищення продуктивності праці й зростання доходів сільськогосподарських виробників; цінове регулювання; введення системи мінімальних гарантованих закупівельних цін на основні види сільгосппродукції, враховуючи її собівартість і кон'юнктуру ринку; створення нової системи контрактних закупівель основних видів сільгосппродукції; удосконалення системи договорів реалізації певної кількості продукції за договірною або ринковою ціною на основі еквівалентного обміну й рівноправної угоди між спеціалізованими державними підприємствами із селянськими дворами; збільшення дотацій на сільськогосподарське виробництво та сприяння у надходженні прямих інвестицій з метою розвитку сільськогосподарської інфраструктури; фінансування наукових досліджень у сільському господарстві та впровадження досягнень науки і техніки, а також виділення засобів на професійну освіту й підвищення кваліфікації працівників сільського господарства; підтримка відсталих і бідних сільських районів [5].

У структурі заходів державного регулювання сільського господарства в Китаї найбільший розвиток отримали інструменти фінансово-бюджетної, фінансово-кредитної, цінової, податкової та зовнішньоторговельної політики. Із вступом Китаю до СОТ (2001 р.) уряд щорічно направляє фінансові кошти на розвиток сільськогосподарського виробництва й підтримку селянських доходів. Так, у 2008 р. із державного бюджету на потреби сільського господарства було виділено близько 85 млрд доларів (596 млрд юанів), тобто на 27,5% більше, ніж у 2007 р. Інструменти прямої державної підтримки у вигляді субсидій в основному передбачали підтримку пріоритетної зернової галузі, розвиток виробничої інфраструктури, соціальної сфери села, освіту, здійснення екологічних програм і боротьбу зі стихійними лихами [6].

Фінансово-кредитне регулювання сільського господарства Китаю здійснюють Сільськогосподарський банк, Банк сільськогосподарського розвитку й Державний банк розвитку. Ці банки виділяють кредити на закупівлю основних видів сільськогосподарської продукції, її зберігання, переробку, надання допомоги бідним сільським районам, освоєння ресурсів. Іншим за вагомістю каналом кредитування сільського господарства у Китаї стали сільські кредитні кооперативи, що перетворилися на початку 2000-х років у комерційні банки з метою повнішого задоволення потреб селян. У 2005 р. було створено першу сільську страхову компанію, діяльність якої полягала у страхуванні врожаїв на випадок несприятливих погодних умов. При цьому 65% страхових внесків оплачує селянин, а 35% – держава й сільська адміністрація. Починаючи із 2006 р., у країні стимулюється розвиток сільського фінансового ринку, у результаті чого у 2007 р. почали відкриватися сільські фінансові установи нового типу (селянсько-селищні банки, кредитні компанії, сільські кооперативи взаємної грошової допомоги), які видають селянам невеликі позички на потреби виробництва. В умовах фінансово-економічної кризи завданням фінансово-кредитного регулювання стало спрощення видачі кредитів селянам і надання безоплатної допомоги [7].

Суттєву роль у розвитку сільського господарства в Китаї відіграло також цінове регулювання на ринку сільськогосподарської продукції, спрямоване на початковому етапі економічних перетворень на забезпечення сприятливих умов для створення сімейного підряду, скорочення цінового диспаритету, зростання сільськогосподарського виробництва й стимулювання процесу переходу до ринку шляхом введення обов'язкових державних поставок і додаткових державних закупівель, підвищення закупівельних цін на зерно та іншу продукцію.

Надалі цінове регулювання набуло форми введення гарантованих цін, поглиблення реформи системи держзамовлень за договірними цінами, сприяло підтримці відповідності індексів закупівельних цін на продукцію й засоби виробництва, у зв'язку із чим у Китаї диспаритет цін між сільськогосподарською та промисловою продукцією не одержав значного поширення.

Упродовж проведення економічних реформ особливістю податкової політики в сільському господарстві Китаю стало поступове зниження податкового тягаря. Селянство було звільнено від сільськогосподарського податку, податку на забій худоби й податку на особливі види сільськогосподарської продукції. Крім того, були скасовані всі види сільських відрахувань: до фонду нагромадження, соціального фонду і фонду адміністративного управління на рівні села, а додаткові збори – на освіту, планове дітонародження, будівництво доріг почав частково фінансувати державний бюджет Китаю.

Роль регулювання зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією в Китаї зростає з кожним роком, адже її ефективність значною мірою визначає стан продовольчої безпеки країни. Після вступу до СОТ Китаю довелося лібералізувати зовнішньоторговельний режим, що спричинило зниження рівня митного тарифу на сільськогосподарську продукцію. Водночас, незважаючи на вимоги СОТ скасувати монополію держави на імпорт сільськогосподарської продукції, КНР, як і раніше, контролює експортно-імпортні операції з кукурудзою, пшеницею, рисом та цукром за допомогою державних торговельних корпорацій. Одним із поширених інструментів зовнішньоторговельного регулювання сільгосппродукції у Китаї є повернення ПДВ, що дозволяє державі оперативно ухвалювати рішення відповідно до мінливої кон'юнктури світового продовольчого ринку [8].

Висновки з проведеного дослідження. Аналіз та узагальнення американського, європейського, а також досвіду інших розвинених країн дозволяє зробити наступні висновки.

По-перше, система державного регулювання аграрного сектору продовольчих ринків має комплексний, багатоплановий, зі значною кількістю важелів характер. Використання цього досвіду з урахуванням вітчизняних умов сприятиме успішній роботі виробників сільськогосподарської продукції.

По-друге, незважаючи на наявну тенденцію лібералізації ринку м'яса (пов'язану насамперед із вимогами СОТ), рівні державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників та захисту ринку в більшості провідних країн світу сприяють ефективному виробництву м'ясної сировини.

По-третє, розвиток сільськогосподарського виробництва США, Канади, країн ЄС та інших держав здійснюється на основі виваженої й цілеспрямованої аграрної політики держав, яка вирішує передусім питання сталого розвитку сільського господарства, забезпечення його конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішньому ринках, внутрішньої продовольчої безпеки й активної участі в зовнішньоекономічній діяльності.

По-четверте, рівень розвитку сільськогосподарського виробництва провідних країн зумовлений поєднанням використання ринкових економічних механізмів і заходів державного регулювання сільськогосподарського ринку.

Література

1. Душко А.П. Зарубежный опыт создания рынка свободной конкуренции в сфере естественных монополий и возможности его использования / А.П. Душко // Проблемы современной экономики. – СПб: Научно-производственная компания "РОСТ", 2006. – № 1-2 (17-18). – С. 124–132.

2. Фермерські господарства: сучасний стан та проблеми розвитку / І.М. Демчак, І.В. Свиноус, Д.М. Микитюк, О.П. Сидорук, В.А. Биба // Продуктивність агропромислового виробництва. – 2016. – № 28. – С. 43-49.

3. Шуст О.А. Організаційно-економічні засади функціонування м'ясного скотарства в Україні / О.А. Шуст, В.І. Радько // Економіка АПК. – 2014. – № 6. – С. 10-15.

4. Кобута І.В. Трансформація підтримки сільського господарства країн світу відповідно до домовленостей СОТ / І.В. Кобута. – К. : ННЦ ІАЕ, 2009. – 148 с.

5. Папцов А. Экономика аграрного сектора развитых стран в условиях мирового продовольственного кризиса / А. Папцов. – М. : Гриф и К, 2009. – 288 с.

6. Петриков А. Основные направления реализации современной агропродовольственной и сельской политики / А. Петриков // Международный сельскохозяйственный журнал. – 2016. – № 1. – С. 3–9.

7. Братцев В.И. Государственное регулирование сельскохозяйственного производства в условиях конкуренции на внутреннем и внешнем рынках / В.И. Братцев. – М. : ГНУ ВНИИЭСХ, 2012. – 166 с.

8. Барышников Н. Возможности развития сельского хозяйства в условиях ВТО: региональный аспект / Н. Барышников, Д. Самыгин // Экономика сельского хозяйства России. – 2014. – № 4. – С. 27-33.

References

1. Dushko, A.P. (2006), "Foreign experience in creating a market for free competition in the sphere of natural monopolies and the possibility of its use", *Problems of modern economics*, no. 1-2 (17-18), pp. 124–132.

2. Demchak, I.M., Svynous, I.V., Mykytiuk, D.M., Sydoruk, O.P., and Byba, V.A. (2016), "Farms: the current state and problems of development", *Produktyvnist ahropromyslovoho vyrobnytstva*, no. 28, pp. 43-49.

3. Shust, O.A. and Radko, V.I. (2014), "Animal husbandry within the framework of economic management", *Ekonomika APK*, no. 6, pp. 10-15.

4. Kobuta, I.V. (2009), *Transformatsiia pidtrymky silskoho hospodarstva krain svitu vidpovidno do domovlenostei SOT* [Transformation of agricultural support countries under the WTO agreements], NNC IAE, Kyiv, Ukraine, 148 p.

5. Paptsov, A. (2009), *Ekonomika agrarnogo sektora razvitykh stran v usloviyakh mirovogo prodovolstvennogo krizisa* [Economy of agricultural sector of developed countries in the conditions of the world food crisis], Grif i K, Moscow, Russia, 288 p.

6. Petrikov, A. (2016), "The basic directions of realization of the modern agro-food and rural policy", *Mezhdunarodnyy selskokhozyaystvennyy zhurnal*, no. 1, pp. 3-9.

7. Brattsev, V.I. (2012), *Gosudarstvennoye regulirovaniye selskokhozyaystvennogo proizvodstva v usloviyakh konkurentsii na vnutrennem i vneshnem rynkakh* [Government regulation of agricultural production in the conditions of competition in the internal and external markets], GNU VNIIESKH, Moscow, Russia, 166 p.

8. Baryshnikov, N. and Samygin, D. (2014), "Possibilities of agricultural development in WTO conditions: regional aspect", *Ekonomika selskogo khozyaystva Rossii,* no. 4, pp. 27-33.

Рецензент : д.е.н., професор Білоцерківського національного аграрного університету О.М. Варченко

ЕКОНОМІКА ТА ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

UDC 316.422.42:330.131.7

Danchenko O.I.,
Chairman of the Verkhovna Rada of Ukrainian Committee on Informatization and Communications,
Granaturov V.M.,
dr.sc.(econ.), professor, honored worker of science and technology of Ukraine,
A.S. Popov Odessa National Academy of Telecommunications,
Vorobiyenko P.P.,
dr.sc.(techn.), professor, rector, honored worker of education of Ukraine,
A.S. Popov Odessa National Academy of Telecommunications

ON THE RISKS OF A NEW TECHNOLOGICAL STRUCTURE – "INDUSTRY 4.0"

Данченко О.І.,
Верховна Рада України, Голова Комітету з питань інформатизації та зв'язку,
Гранатуров В.М.,
д-р екон. наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України,
Одеська національна академія зв'язку ім. О.С. Попова,
Воробієнко П.П.,
д-р техн. наук, професор, ректор, заслужений працівник освіти України,
Одеська національна академія зв'язку ім. О.С. Попова

ПРО РИЗИКИ НОВОГО ТЕХНОЛОГІЧНОГО УКЛАДУ «ІНДУСТРІЯ 4.0»

Doubt is unpleasant, but the state of confidence is absurd.
Voltaire
The modern complexities look as intimidating as the opportunities that are opening up appear to be exciting.
K. Schwab

Introduction. Transformational processes that occur in the modern world are accompanied by the complication of cause-effect and functional links between the elements of the socio-economic mechanisms of society's life. They are formed under the influence of powerful socio-economic, political, technical-technological and other factors. At the present stage, the development and introduction of the latest technologies is the determining factor of the society's development, which becomes the dominant trend. The scale and speed of their development and the fundamental changes in the life of society influenced by them allow scientists to talk about the onset of a new phase (era) of social development, and describe the changes themselves as the onset of a new technological revolution.

The ongoing transformational processes require the world community to understand the reasons for their occurrence and possible consequences, to make informed decisions on the development and implementation of strategies and plans for using the emerging new opportunities, responding to possible

challenges and problems. For this understanding, it is necessary to understand, explain and determine the changes taking place in the global processes of civilization development, and the possible directions of the development of these processes in the future.

Analysis of publications on the problem. The World Economic Forum in Davos (WEF) is the site where the problem of the impact of new technologies on the world economy has been actively discussed in recent years. A consequence of the urgency of the problem is also the appearance in recent years of a significant number of publications in which attempts are being made to provide answers to emerging questions. The most detailed of these is the book by WEF President Klaus Schwab [1]. In it, the author states that the ongoing transformations are the fourth industrial revolution. He expresses his opinion on its possible consequences, and offers some practical ideas and solutions to help navigate the changes that are taking place to derive maximum benefit from the transformations.

At the same time, the analysis of publications on the problem shows that at present there is no unity of opinion on most of the issues under consideration, different, often conflicting views on the problem are presented. At this point, in our opinion, it is appropriate to cite, for example, the statements of some authors about the connection of the technological changes that are taking place with the processes of globalization.

Thus, in [2] it is noted that: "The new industrial era goes hand in hand with globalization, affecting all sectors in all countries." In [3], on the contrary, based on the materials of the Davos-2017 forum, the conclusion was made that the era of globalization was over. As the author notes, "No long or short list of issues to be discussed at the forum does not include one issue, in relation to which all the others are secondary. It's about ways of reforming capitalism." According to the author, this reform is extremely necessary, as the development of events in the world shows that "economic and financial globalization is nearing completion." At the same time, the author refers to the actions of Donald Trump, who, in his opinion, are an attempt at "stopping globalization or even turning it back." One can cite an opinion expressed in [4] on the given characteristics of a new stage in the development of society: "The way the next technological era looks from Davos requires a close and critical view: we are either warned about the dangers of the social challenges it generates, or programs humanity to a fatal deepening of a social inequality".

Similar and other opinions about current and future changes in the life of society caused by the development and introduction of new technologies could be developed. The main idea of these opinions, with which we fully agree, is that the ongoing processes require further understanding and justification without which it is impossible to develop a sound strategy for responding to the changes that are taking place.

This determines the relevance and urgency of this article, the purpose of which is to attempt to present a point of view on some emerging problems in the development of society at the present stage, as well as possible directions and ways to solve them.

Results of the research. To understand the ongoing processes, it is necessary to define a term characterizing the changes occurring under the influence of the technological development. This will allow us to formulate the name and, if possible, give a description of the form of the social life that is born under the influence of technological changes.

It is appropriate to recall the polemics in the twentieth-century scientific literature regarding the name of those changes that occurred under the influence of scientific and technological progress. The terms '*industrial'*, or '*the third industrial revolution'* [5], '*technological', 'information revolution'* [6], '*information-communication revolution'* [7], etc. were offered. The term 'information revolution' was most often used, which was due to the appearance of new information technologies on the basis of the introduction of computer technologies and telecommunication systems.

At the same time, for the society that was born under the influence of these changes, different names were also used: '*postindustrial society*' [8], '*post capitalist society'* [9; 10], '*information society'* [10; 11], '*third wave technology society'* [12], etc. As in the case of the term '*information revolution'*, '*information society'* was most often used, since, as noted in [13], it reflected a radical change in the development of civilization - the transformation of information and knowledge into the main production resource. Different names have also been used for the corresponding economic relations, - '*new, information', 'intellectual information', 'global, digital economy'*, etc. To the above said, we should add that today the information society is a reality recognized by the world community.

In describing the current processes, the authors also use different names: '*the fourth industrial revolution'*, '*the technological revolution'* [1], '*Industry 4.0* [14]', '*the industrial revolution 4.0'* [15],' *the digital revolution'* [15], etc. To characterize the results of these revolutionary transformational changes, the terms '*new industrial era'* [2], '*technological era'* [4], etc. are used.

Most of these names are based on the concept '*Industry 4.0'*, formulated by German industrialists and economists and voiced at the Hannover Industrial Fair (2011). Thus, the PWC report for 2016 notes: "In this report, the term '*Industry 4.0'* means the fourth industrial revolution" [14].

It should be noted that scientific publications doubt that the current and expected changes are a revolution. As K. Schwab himself notes: "I am perfectly aware that some representatives of the scientific community and professional communities believe the processes of changes considered here to be only part of the third industrial revolution" [1, p. 9]. The author supports the use of the term '*fourth industrial revolution'*

by three factors - speed, scale, and systemic nature of the changes that are taking place. At the same time, these factors are not generally accepted criteria for the formation and explanation of the established classification of previous revolutions.

It is also true that revolutionary changes in engineering and technology lead, as a rule, to changes in the forms of social and economic life. The existing civilizational approach presupposes the allocation of three stages in the worldwide civilizational process - preindustrial, industrial and postindustrial (information society). Here a natural question arises, about the type of society and its nature, which is born under the influence of the fourth industrial revolution. The answers to these questions should be sought, taking into consideration both the social and technical sides of the changes, which provide a formal approach. From this perspective, the modern scientific and technological revolution should be studied together with the new social forms that now emerge and function on the basis of new ICTs.

Therefore, these issues require further study, comprehension, and justification with the involvement of a wide range of specialists - philosophers, economists, psychologists, and representatives of engineering sciences.

Here we allow ourselves to express some considerations about the nature of the type of society that arises in the course of the changes that are taking place.

Analysis of the literature shows that in a short period of emergence of the problem under consideration, two stages have been identified. At the first stage, the emphasis, as a rule, enthusiasm was aimed at describing the fantastic opportunities that the latest technologies provide society, compiling lists that classify various technologies, the characteristics of these technologies, the forecasts of their further development, and the timing of their implementation. Today, the emphasis shifts to analyzing the potential consequences, usually negative, caused by the development of these technologies on the world economy, politics, as well as society and people.

This can be judged by the theme, moods and forecasts of the WEF, where the problems of the future economy and society are actively discussed. The general tone of the discussion on the problem allows us to claim that the existence of global risks puts the issue of the mankind survival on the agenda under the complicated natural and socio-political conditions.

Here are some of the articles about Davos-2017: "The economy of fear: why fear became the main theme of Davos-2017" [16], "Davos threatens" [17], "Davos-2017: search for a response to global threats" [18]. This was largely facilitated by the Global Risks Report of 2017 (hereinafter the Report), prepared for the Davos Forum [19]. According to the authors of the study, humanity faces global risks, with which it is not yet able to cope.

The significant risks noted in the report, the source of which are the spontaneity of natural processes and phenomena and climate change, are only indirectly related to the industrial revolution. Such risks as technological, economic and social, to a large extent, are a consequence of technological changes taking place. Uncertainty and the risks it generates, caused by the influence of the industrial revolution, are on almost every page of K. Schwab's book. "The development and implementation of new technologies are associated with uncertainty and mean that we do not yet have an idea of how the transformations resulting from this industrial revolution will develop in the future" [1, p. 8]. "At the moment, the consequences of the fourth industrial revolution remain unclear" [1, p.40]. "We only imagine to a limited extent what the limits of the possibilities of new technologies are, and what awaits us ahead in this area. This also applies to the sphere of international and internal security "[1, p.70]. His statement, made in the epigraph of this article, also supports this.

The changes that have taken place only increased the perception of the risk becoming one of the forming factors of the modern and, especially, future society. Here it is worth recalling the appearance at the end of the 20th century of the works of Ulrich Beck (Beck U.) and Robert Schwebler (Schwebler R.) [20; 21], in which the authors suggest the beginning of the process of forming the newest phase of development of society - the "risk society". Under the society of risk, a post-industrial formation is understood. This differs from the industrial by a number of radical features. The main one is that if the distribution of goods is characteristic for an industrial society, then for the risk society it is the distribution of threats and the resulting risk. The main problem of the future will be the need to reserve funds for the implementation of counter-measures and mitigate the negative consequences of the onset of risk events [22].

Such statements have real grounds. The allocation by the US Congress in 2008 of a huge amount of funds to support the endangered American banks and companies is an example. The European Financial Stability Fund, created for such situations, which has hundreds of billions of euros, is also supportive. In addition, there was the creation of the corresponding Stabilization Fund in the Russian Federation.

Obviously, the main problem is the prevention of possible risks or the greatest possible reduction in the negative consequences of their occurrence.

It is alarming that today there is no "consistent, positive and united concept at the global level that could determine the opportunities and challenges of the fourth industrial revolution" [1, p.12].

Under existing conditions, the development and implementation of traditional, widely-used practices and effective counter-measures - insurance, diversification, limitation, etc. [22], are insufficient. It is

necessary to create a regulatory and legal concept that allows the formation of Norms and Rules, providing the necessary legal, regulatory and ethical constraints. The rules of interaction, the code of conduct, the principles of international interaction and the order of the international community's response to manifestations of various kinds of risks should be reviewed. It is necessary to form international stabilization funds, rapid response units for natural and climatic, technical and technological risks, and many others. These and other issues should be put into practice. Specific measures and measures to ensure mitigation of the negative consequences of the onset of risk events should be developed. It is time for the world community to move on to developing a real strategy for collective answers to global threats and challenges.

The development of a consistent concept that mitigates the negative consequences of global risks must be based on a comprehensive and unified scientific understanding of their nature, as well as the composition and nature of manifestation. Despite the significant number of works on the problems of risk, the existing methods of analysis and quantification of risk cannot always be an effective tool for analyzing and countering the manifestation of global risks. They do not take into account the catastrophic consequences caused, for example, by unexpected changes in a state's economic policy, crises, natural disasters, and so on. The economic upheavals and crises that have occurred in recent years in different countries and regions of the world have led many scientists and specialists dealing with the problems of risk to revise the views and approaches to this problem to some extent. At the same time, the issues of scientific justification of methods for the analysis and assessment of global risks are not sufficiently studied. This, first of all, concerns the composition of global risks, their verbal definition and characteristics, as well as the construction of a system for classifying these risks. Consider this statement on the example of the Report mentioned, which summarizes scientific developments in the field of global risks [19].

One of the most important tasks of risk analysis is the finding and identification of all possible risks that may arise. To do this, it is necessary to have data on a large number of risks that form the concept of "volume" of the risks of the studied process or phenomenon. The role of the instrument that allows to solve this problem is to classify risks. In addition to identifying and justifying the composition of risks, it allows the placement of each of them in the common system, creates opportunities for application, corresponding to each risk of specific methods and methods of risk management [22]. At present, there is no classification of global risks, which slows down the practice in this area. One of the reasons for this situation is the discussion presented in the Report, the composition of global risks, their characteristics, as well as the places in the presented group.

The report presents five groups of risks: economic, environmental, geopolitical, social, and technological, combining a certain number of types of global risks. As the analysis shows, as part of global risks, instead of risks, sources of risks, risk factors, consequences of occurrence of risk events, etc. are listed. Discussion is also about risks within a group. The attribution of certain risks to a particular group is also to be discussed.

Consider, for example, the list of global risks that are part of the environmental risk group. Here such risks are highlighted: extreme weather events; non-compliance with measures to mitigate and adapt to climate change (failure of climate-change mitigation and adaptation); major biodiversity loss and economic collapse. The first two risks are the source of the risk, and the third - the consequence of the onset of a risky event. As we pointed out in [22], in order to exclude the appearance of risks that are inherently not such, the risks must answer the question, which ones they are. This condition is met by the names of the four risk groups presented in the report. It is advisable, for uniformity, to call this group '*environmental risks'*. Sources of risks and consequences of the onset of risk events were also used in the formation of global risks, combined into groups of economic and social risks.

The implementation of the cause-and-effect approach in describing and grouping global risks presupposes the practicality of identifying also such risks as natural-climatic and criminal-legal risks.

So, the global risk "Massive incident of data fraud/theft" is included in the technological risks. The following description of this risk is given: "The misuse of private and official data, which occurs on an unprecedented scale." Since such use may be the result of abuse by technical and other personnel who have access to these data, as well as various criminals, they should be attributed to a group of criminal and legal risks. This group can also include such global risk as large-scale cyber-attacks.

Such an analysis of the underlying assumptions and proposals regarding the list of risks, characteristics and risk grouping could be continued. The results of the analysis testify both to the complexity of the problem and to the insufficient scientific elaboration of a number of fundamental sections of the theory of risk. Solving the problem will create opportunities for an informed choice of methods and techniques for managing global risks, improve the effectiveness of decisions taken to prevent or reduce the adverse consequences of their occurrence.

Conclusions. The ongoing rapid development and introduction of the newest technologies has an extremely controversial impact on the entire course of modern world economic development. It raises a number of painful problems and puts the world community in front of serious challenges. In a concentrated form, these problems and challenges are formulated in the Report. It identifies key global risks for the international community. The list of the most dangerous of them was headed by unfavorable weather

conditions and natural disasters, an unstable geopolitical situation, the possibility of abuse of new technologies, as well as a number of economic and social risks.

Most of these risks the society faced in previous years. At the same time, experts note, the world community for the first time in its history faces such a complex of powerful, interrelated global long-term problems. Today we should already move from finding and discussing existing problems to real measures to address them.

To solve the problems that have arisen, it is necessary to create a normative and legal concept for the international community's response to emerging challenges, allowing the formation of Norms and Rules that provide legal, regulatory and ethical provisions. Where appropriate and possible, interstate economic, organizational structures and institutions should be established to ensure effective response to emerging threats. The first step here should be the creation of an appropriate Roadmap, based on the probability and severity of the consequences of the onset of specific global risks. It is necessary to outline and prioritize consistent and successive steps to solve existing problems.

As the analysis shows, the insufficient scientific research in addressing the issues of a number of key provisions of the theory of global risk restrains the practice in this direction. Therefore, the increasing role and importance of global risks in the life of society require a thorough and comprehensive study of them. It is about the composition of global risks, their verbal definition and characteristics, as well as the construction of a system for their classification. This will allow developing effective methods, measures and measures for risk management, create conditions for mitigating the consequences of the onset of global risks on the economic, social, cultural and humanitarian environment of mankind.

Bibliography

1. Шваб К. Четвертая промышленная революция / К. Шваб. – «Эксмо», 2016. – (Top Business Awards). – 138 с.
2. Галкин С. Промышленная революция 4.0 [Электронный ресурс] / С. Галкин. – Режим доступа: https://reed.media/ir4/
3. Катасонов В. Давос-2017 как символ завершения эпохи глобализации [Электронный ресурс] / В. Катасонов. – Режим доступа: http://vybor.ua/article/economika/davos-2017-kak-simvol-zaversheniya-epohi-globalizacii.html
4. Мануков С. 4-я промышленная революция в Давосе [Электронный ресурс] / С. Мануков // «Expert Online». – 2016. – Режим доступа: http://expert.ru/2016/01/21/chetvertaya-promyishlennaya-revolyutsiya/
5. Надель С. Вероятность и перспективы будущей индустриальной революции / С. Надель // Мировая экономика и международные отношения. – 2002. – № 9. – С. 26–37.
6. Вайнштейн Г. От новых технологий к «новой экономике» / Г. Вайнштейн // Мировая экономика и международные отношения. – 2002. – № 10. – С. 22–29.
7. Эльянов А. Глобализация и догоняющее развитие / А. Эльянов // Мировая экономика и международные отношения. – 2004. – №1. – С. 3–16.
8. Bell D. The Coming of Post-industrial Society : A Venture in Social Forecasting / D. Bell. – N.Y. : Basic Books, Inc., 1973. – 507 p.
9. Дракер П. Посткапиталистическое общество / П. Дракер // Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология; под ред. В. Л. Иноземцева. – М. : Academia, 1999. – С. 70–100.
10. Masuda Y. The Information Society as Postindustrial Society / Y. Masuda. – Washington : World Future Soc., 1983. – 171 с.
11. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура : пер. с англ. / М. Кастельс. – М. : ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.
12. Тоффлер Э. Третья волна / Э. Тоффлер // США – экономика, политика, идеология. – 1982. – № 4. – С. 7–11.
13. Чухно А. Актуальные проблемы стратегии экономического и социального развития на современном этапе / А. Чухно // Экономика Украины. – 2004. – № 4–5. – С. 15–23, С. 14–23.
14. Всемирный обзор реализации концепции «Индустрия 4.0» за 2016 год [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.pwc.com/industry40
15. Доклад о мировом развитии 2016. Цифровые дивиденды [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.inesnet.ru/wp-content/uploads/2016/01/World0developm0l0dividends0overview.pdf
16. Макаров О. Экономика страха: почему опасения стали главной темой Давоса-2017 [Электронный ресурс] / О. Макаров, А. Фейнберг. – Режим доступа: http://www.rbc.ru/economics/19/01/2017/587fc45b9a7947d796bb27fd
17. Давос угрожает [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.economica.com.ua/top/article/1039769.html
18. Давос-2017: поиск ответов на глобальные угрозы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.vestifinance.ru/articles/79938

19.The Global Risks Report 2017 12th Edition [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www3.weforum.org/docs/GRR17_Report_web.pdf

20.Beck U. Risk Society: Towards a New Modernity / U. Beck. – London: Sage Publications Ltd, 1992. – 298 p.

21.Schwebler Robert. Individualversicherung in Wirtschaft und Gesellschaft / Robert Schwebler // Versicherungswirtschaft. – 1990. – № 1. – S. 12.

22.Гранатуров В.М. Экономический риск: сущность, методы измерения, пути снижения: учебное пособие / В.М. Гранатуров. – 4-е изд. перераб. и доп. – М. : Дело и сервис, 2016. – 288 с.

References

1. Shvab, K. (2016), *Chetvertaya promyshlennaya revolyutsiya* [The Fourth Industrial Revolution], «Eksmo», 138 p.

2. Galkin, S. (2016, May), “Industrial Revolution 4.0”, available at: https://reed.media/ir4/ (access date October 01, 2017).

3. Katasonov, V. (2017), “Davos-2017 as a symbol of the end of the era of globalization”, available at: http://vybor.ua/article/economika/davos-2017-kak-simvol-zaversheniya-epohi-globalizacii.html (access date October 01, 2017).

4. Manukov, S. (2016), 4th Industrial Revolution in Davos. Expert Online, available at: http://expert.ru/2016/01/21/chetvertaya-promyishlennaya-revolyutsiya/ (access date October 01, 2017).

5. Nadel, S. (2002), “Probability and prospects of the future industrial revolution”, *Mirovaya ekonomika i mezhdunarodnyye otnosheniya*, no. 9, pp. 26-37.

6. Vaynshteyn, G. (2002), “From new technologies to the "new economy"”, *Mirovaya ekonomika i mezhdunarodnyye otnosheniya*, no. 10, pp. 22-29.

7. Elianov, A. (2004), “Globalization and catch-up development”, *Mirovaya ekonomika i mezhdunarodnyye otnosheniya*, no. 1, pp. 3-16.

8. Bell, D. (1973), The Coming of Post-industrial Society: A Venture in Social Forecasting, N.Y.: Basic Books, Inc., 507 p.

9. Draker, P. (1999), “Post-capitalist society”, *A new post-industrial wave in the West. Anthology,* pp. 70-100.

10.Masuda, Y. (1983). The Information Society as Postindustrial Society, Washington: World Future Soc., 171 p.

11.Kastels, S. (2000), *Informatsionnaya epokha: ekonomika, obshchestvo i kultura* [Information era: economy, society and culture], GU VSHE, Moscow, Russia, 608 p.

12.Toffler, E` (1982), “The Third Wave”, *SSHA – ekonomika, politika, ideologiya,* no. 4, pp. 7-11.

13.Chukhno, A. (2004). “Actual problems of the strategy of economic and social development at the present stage”, *Ekonomika Ukrainy,* pp. 15-23, pp. 14-23.

14.World review of the implementation of the concept of "Industry 4.0" for 2016 (2017), available at: www.pwc.com/industry40 (access date October 01, 2017).

15.World Development Report 2016. Digital dividends (2017), available at:http://www.inesnet.ru/wp-content/uploads/2016/01/World0developm0l0dividends0overview.pdf (access date October 01, 2017).

16.Makarov, O. and Feynberg, A. (2017), “The economy of fear: why fears became the main theme of Davos-2017”, available at: http://www.rbc.ru/economics/19/01/2017/587fc45b9a7947d796bb27fd (access date October 01, 2017).

17.“Davos is in danger” (2017), available at: http://www.economica.com.ua/top/article/1039769.html (access date October 01, 2017).

18.“Davos-2017: searching for answers to global threats” (2017), available at: http://www.vestifinance.ru/articles/79938 (access date October 01, 2017).

19.“The Global Risks Report 2017 12th Edition” (2017), available at: http://www3.weforum.org/docs/GRR17_Report_web.pdf (access date October 01, 2017).

20.Beck, U. (1992), Risk Society: Towards a New Modernity, Sage Publications Ltd, London, 298 p.

21.Schwebler, Robert (1990), “Individual insurance in business and society”, *Versicherungswirtschaft*, no. 1, p. 12.

22.Granaturov, V.M. (2016), *Ekonomicheskiy risk: sushchnost, metody izmereniya, puti snizheniya* [Economic risk: the essence, methods of measurement, ways to reduce], tutorial, 4 th ed., corrections and additions, Delo i servis, Moscow, Russia, 288 p.

УДК 338.48:379.8

Шевчук А.В.,
д-р екон. наук, старш. наук. співроб.,
проф. кафедри економічної кібернетики та маркетингу,
Черкаський державний технологічний університет
Шевчук Л.Т.,
д-р екон. наук, професор, проректор з наукової роботи,
ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права»

ЗЕЛЕНИЙ ТУРИЗМ ЯК СЕРЕДОВИЩЕ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Shevchuk A.V.,
dr.sc.(econ.), senior research fellow, professor at the
department of economic cybernetics and marketing,
Cherkasy State Technological University
Shevchuk L.T.,
dr.sc.(econ.), professor, pro-rector of research,
Lviv University of Business and Law

GREEN TOURISM AS ENVIRONMENT OF INNOVATIVE ACTIVITIES

Постановка проблеми. Зелений туризм традиційно розглядається як соціально важлива сфера господарювання у сільській місцевості, один з визначальних факторів розвитку українського села. Натомість граней впливу даного туристичного напрямку є дуже багато. Один з них – інноваційний. Зелений туризм має значний потенціал інноваційної діяльності, з впровадженням новітніх інформаційних технологій та реалізацією креативних ідей. Більше того, сучасний стан розвитку зеленого туризму в Україні особливо потребує посилення інноваційного супроводу, зокрема що стосується використання інформаційних технологій і технологічних засобів у процесі рекреації та відпочинку. Нерозкритість даного аспекту вивчення зеленого туризму обумовила вибір теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дана стаття, присвячена інноваційним аспектам розвитку зеленого туризму, виконана з використанням результатів напрацювань інших українських науковців. Зокрема, щодо загальних питань розвитку зеленого туризму, його сутності, це праці таких авторів, як В. Зайцева, О. Локутова, А. Мезенцева [4], О. Михайлюк, С. Нездоймінов [5], Н. Передерій, Л. Рибак, А. Семенков, А. Тофан [4] та ін. Також враховані напрацювання стосовно різних питань інноваційного розвитку туризму, в тому числі зеленого (екологічного). Тут брались до уваги праці О. Бєлякової [1], Л. Горбач, С. Ілляшенка, Г. Михайліченко, А. Печенюк, Н. Ребрини та ін. Незважаючи на велику кількість публікацій із зазначеної тематики, вважаємо, що все ж таки слід уточнити зміст поняття «зелений туризм» та систематизувати функції зеленого туризму.

Постановка завдання. Метою статті є наукове обґрунтування функціонального значення зеленого туризму з акцентом на можливості інноваційної діяльності.

Завданнями статті є наступні:

- з'ясувати зміст зеленого туризму, його відмінність від туризму сільського, уточнити просторові аспекти його здійснення, споживчі сегменти, суб'єкти господарювання;
- систематизувати основні функції зеленого туризму та виділити серед них функцію інноваційності;
- визначити можливості інноваційної діяльності у сфері зеленого туризму, зокрема з впровадженням продукційних, технологічних та інституційних інновацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. У Законі України «Про туризм», який є основним регулятором у сфері туристичної діяльності, серед видів туризму виділено екологічний (зелений) і сільський, а серед основних пріоритетних напрямів державної політики в галузі туризму – розвиток в'їзного та внутрішнього туризму, сільського, екологічного (зеленого) туризму [7]. Ці положення означають, що зелений туризм за своїм змістом, в основному, набирає екологічного забарвлення та позиціонується за внутрішнім потенціалом для сільської місцевості.

Аналізуючи праці українських науковців з питань зеленого туризму, можна зробити висновок, що доволі часто його співставляють до туризму сільського. Зелений туризм називають «зеленими подорожами» у сільську місцевість. Також поширеним є твердження про популяризацію зеленого

туризму як альтернативи «пляжного відпочинку (SSS-модель «Sea – Sun – Sand» vs LLL-модель «Lore – Landscape – Leisure»)».

Ми вважаємо, що *зелений туризм* слід розглядати як такий вид туризму, що передбачає тимчасове перебування особи в екологічно чистому середовищі з метою рекреації, відпочинку, природоохоронної діяльності, задоволення інших супровідних потреб (рис. 1). Фактично «зелений туризм» ототожнюється з терміном «екологічний туризм». Терміни «зелений» і «екологічний» часто є синонімами. Для прикладу, популярний нині термін «екологічна економіка» ще називають «зелена економіка». Те саме стосується термінів «зелені/екологічні технології», «зелені/екологічні інвестиції», «зелені/екологічні інновації» і т. д. Останній термін є актуальним у контексті обраної теми дослідження та буде розглянутий нижче.

Рис. 1. Зміст зеленого туризму: мета, поселення, споживачі

Джерело: розробка авторів

Звертаємо увагу, що зелений туризм, на наш погляд, включає тимчасове перебування в екологічно чистому середовищі з природоохоронною метою. Це можуть бути, для прикладу, різні волонтерські проекти, молодіжні табори щодо очищення певних територій, їх маркування, догляду за тваринами у різних об'єктах природно-заповідного фонду, оснащення виставкових об'єктів тощо. Це теж зелений туризм, адже участь у таких заходах дозволяє людині змінити місце перебування та поєднати відпочинок з іншими корисними заходами, орієнтованими на покращення стану навколишнього природного середовища.

Зміст зеленого туризму прив'язує його до *неміських поселень*, хоча можливі винятки. Йдеться про малі міста, селища міського типу і села. Тобто не можна стверджувати, що зелений туризм є обов'язково сільським. Можуть бути успішними проекти зеленого туризму навіть у колишніх екологічно небезпечних поселеннях міського типу. Мова йде про окремі райони, які є більш озелененими, з меншим транспортним навантаженням та мають переваги для оздоровлення і відпочинку від активного міського способу життя інших районів.

Дуже важливо розвивати зелений туризм у приміських територіях великих поселень. Якщо місто, можливо обласний центр, виконує метрополійну функцію, то воно стає ядром ділової активності з частою промисловою спеціалізацією, швидким ритмом життя та високим рівнем навантаження на об'єкти соціальної інфраструктури. Таке середовище майже завжди супроводжується погіршенням стану довкілля, що актуалізує потребу рекреації та відпочинку міських жителів, хоча не можна сказати, що мешканці сільських поселень не можуть бути споживачами послуг зеленого туризму. Однак міські жителі є основною споживчою сегментною групою.

Основними суб'єктами господарювання в зеленому туризмі є *садиби*. У плані конкретизації правового забезпечення зеленого туризму в Україні українські науковці обґрунтовують необхідність узгодження категорій «агросадиба», «українська гостинна садиба» (терміни, які репрезентує Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні) до вимог ДСТУ 4527:2006 «Послуги туристичні. Засоби розміщення. Терміни та визначення», де визначено індивідуальними засобами розміщення туристів «сільський будинок», «фермерський будинок», а колективним засобом розміщення – «агроготель» [5, с. 64; 6].

За статистичними даними, в Україні станом на 2016 рік офіційно функціонувало 375 садиб (233 у 2014 році), в яких було розміщено майже 80 тис. осіб (39,3 тис. осіб у 2014 році).

Основна частина садиб зосереджена в Івано-Франківській області – 305 одиниць (163 у 2014 році). Середній термін перебування – 2,5 днів (2,4 у 2014 році), а фактична сума витрат на один день – близько 197 грн (118 грн у 2014 році) [3, с. 50]. Офіційні статистичні дані показують, що наразі офіційний сегмент ринку зеленого туризму розвивається в Карпатському регіоні, однак це все одно дуже низький показник, який не відображає реальну ситуацію. Інші області, особливо західного регіону, де чисельність сільського населення значно переважає міське, теж мають величезний потенціал розвитку зеленого туризму, Тому стоїть питання у стимулюванні легалізації господарювання в зеленому туризмі, щоб дані інформаційних порталів про численні садиби співпадали з даними офіційної статистики.

За експертними розрахунками близько 1600 садиб в Україні вже надають послуги зеленого туризму; це актуалізувало внесення змін до Закону України «Про особисте селянське господарство», які дають можливість більш чітко окреслити і легалізувати поняття «сільський зелений туризм» [2]. Тобто наразі ринок зеленого туризму розвивається стихійно та неврегульовано. Дуже мала кількість суб'єктів виводять свою діяльність з «тіні», причому далеко не факт, що всі кількісні й якісні результати діяльності в звітності подаються об'єктивно.

Окрім садиб, потенціал господарювання у сфері зеленого туризму мають інші суб'єкти:

- надавачі послуг з тимчасового розміщування в готельних закладах, пансіонатах, що розташовані в екологічно чистій місцевості та спеціалізуються на задоволенні потреб зеленого туризму;
- кемпінги, стоянки, що розташовані в екологічно чистій місцевості, в тому числі у межах територій природно-заповідного фонду;
- суб'єкти туристичної діяльності, фізичні особи-екскурсоводи, що надають різні послуги розміщення, транспортування, доступу до атракцій зеленого туризму;
- організації, як правило, громадські (молодіжні), які реалізують проекти зеленого туризму (табори, мандрівки, толоки тощо).

Основними *послугами зеленого туризму* є наступні:

- проживання в екологічно чистому середовищі;
- контакти з тваринами – годування, доглядання, катання верхи тощо (мисливство як спірний вид діяльності в зеленому туризмі);
- активно-спортивні тури/маршрути – кінні, піші, велосипедні маршрути, рафтинг, катання на гірських та бігових лижах, сноубордах, техніка подолання природних перешкод – скелелазіння, топографія та орієнтування у лісовій, гірській місцевостях, техніка в'язання вузлів [4];
- можливість участі у різних роботах – сільськогосподарських, природоохоронних, будівельних тощо;
- навчання і практика ремесел;
- вивчення і споживання страв місцевої кухні, практика приготування їжі, в тому числі на дровах з використанням печі;
- збирання грибів і ягід, лікарських трав;
- спа-процедури (наприклад, фітотерапія, чани), народне знахарство та ін.

Варіантів послуг зеленого туризму може бути дуже багато. Вміння запропонувати щось оригінальне передбачає інноваційна складова діяльності у сфері зеленого туризму (продукційні інновації).

У доповнення цілісного розуміння змісту зеленого туризму, необхідного для вироблення рекомендацій щодо інноваційної складової в його здійсненні, розглянемо його основні *функції*. Функції показують практичне значення даної сфери, необхідність стимулювання його розвитку. Згідно нашого бачення, такі функції слід розподіляти залежно від їх наслідкових ефектів – рекреаційних, економічних, екологічних і соціальних (табл. 1). У групі функцій з економічними ефектами виділено функцію інноваційності. Дана функціональна особливість зеленого туризму у наукових дослідженнях розкрита дуже слабо, що визначає потребу більш детальних напрацювань українських науковців та авторів за даним напрямом.

Розглянемо більш детально *інноваційну функціональність* зеленого туризму. В основному вона проявляється за наступними напрямами:

- реалізація різних нестандартних, креативних бізнес-ідей, які не мають аналогів на ринку місцевому або й взагалі;
- продукування і впровадження різних технологічних процесів, направлених на підвищення якості й привабливості послуг зеленого туризму та супровідних послуг;
- використання інформаційних технологій на різних етапах планування і споживання послуг зеленого туризму та супровідних послуг.

Інноваційна функція зеленого туризму проявляється у можливостях продукування, впровадження, вдосконалення *зелених (екологічних) інновацій*. Якщо визначати зміст екологічних інновацій у цілому, то їх науковці розглядають як такі, що дозволяють переорієнтуватись із застарілих очисних технологій на нове покоління технологій, спрямоване на якомога більш повне й комплексне

використання природно-сировинних ресурсів і мінімізацію внаслідок цього потенційних виробничих відходів [1, с. 269]. Однак екологічні інновації мають значно ширші можливості застосування. У *галузі туризму зелені інновації* покликані задовольняти потреби населення у рекреації та відпочинку в екологічно чистому середовищі з одночасним покращенням якості довкілля, формуванням екологічної культури. Реалізація таких інновацій потребує залучення зелених (екологічних) інвестицій, які стають усе більш привабливим способом фінансувань у бізнес-середовищі розвинених країн.

Таблиця 1

Функції зеленого туризму та місце серед них інноваційної складової

№ з/п	Наслідкові ефекти	Функції
1	Рекреаційні ефекти	- рекреаційна: можливість оздоровлення в екологічно чистому й безпечному середовищі; - дозвільна: можливість цікавого (нестандартного) відпочинку; - креативна: можливість пошуку натхнення, більш спокійного середовища для творчої діяльності.
2	Економічні ефекти	- господарювання: можливість реалізації бізнес-ідей, зайнятості; - економічної диверсифікації: переорієнтація зайнятості і господарювання з сільського господарства на сферу рекреації, туризму, суміжні сфери (ремесла, сувеніри тощо); - структурної трансформації: поглиблення вагомості в структурі економіки (регіональної, національної) сфери туризму; - просторового розвитку: стимулювання розвитку неміських поселень, послаблення соціально-економічної поляризації міських і сільських поселень; - *інноваційності*: можливість інноваційної діяльності, продукування і впровадження нових ідей, підходів, застосування інформаційних технологій.
3	Екологічні ефекти	- природоохоронна: стимулювання збереження довкілля; - виховна: екологічне виховання, формування екологічної свідомості суспільства.
4	Соціальні ефекти	- інфраструктурна: стимулювання покращення благоустрою сільських територій, розвитку соціальної інфраструктури; - соціоєднавча: демотивація виїзду населення з села в місто, збереження інтелектуального потенціалу, особливо молоді; - поведінкова: вплив на стиль життя, схильність до зміни місця проживання з міського на сільський простір; - освітня: отримання нового досвіду і знань щодо можливостей взаємодій з довкіллям, сільського способу життя.

Джерело: розробка авторів

Розглянемо деякі приклади зелених інновацій у туризмі. Їх умовно можна розділити на групи:

- продукційні інновації, які передбачають реалізацію бізнес-ідей щодо послуг зеленого туризму, які є новими для ринку;

- технологічні інновації, які передбачають впровадження новітніх підходів в організації надання послуг зеленого туризму та їх планування, зокрема з використанням інформаційних технологій;

- інституційні інновації, які передбачають новітні способи співпраці суб'єктів бізнесу, різних зацікавлених інститутів у продукуванні та наданні послуг зеленого туризму.

Щодо останнього пункту – *інституційних інновацій*, то відмінним інституційним утворенням для розвитку зеленого туризму можуть бути *еколого-туристичні кластери*. Також в Україні поступово втілюється в життя ідея поширення *скансенів* (музеїв просто неба), екологічна тематика яких потребує посилення. Наразі такі скансени популярні з погляду історико-етнографічних відтворень. Разом з тим, тематика наслідків стихійних лих, антропогенного впливу теж має шанси бути популярною серед туристів у межах таких скансенів, оскільки питання чистоти довкілля є важливим для кожної людини.

Особливий потенціал інноватизації послуг зеленого туризму в Україні мають *технологічні інновації*, у тому числі з використанням інформаційних технологій. Такі технології можуть використовуватись з метою [8, с. 151]:

1) поширення інформації про туристичний продукт та суб'єктів туристичного бізнесу: туристичні портали, офіційні web-сторінки, групи у соціальних мережах турагенств і туроператорів, інших суб'єктів турбізнесу, віртуальні 3d-тури, інтернет-реклама (у тому числі банерна), електронні презентації, смс- та e-mail-розсилки. Для зеленого туризму особливе значення відіграють туристичні портали. В Україні прикладами таких порталів з інформацією про зелені (агро-) садиби є: http://www.karpaty.info/ua/, http://ruraltourism.com.ua/, http://ua.dorogovkaz.com/, http://green.vsitury.com.ua/ та ін.;

2) обслуговування купівлі і супровід споживання туристичного продукту: уніфіковані інформаційні бази даних з переліком можливих туристичних продуктів (глобальні розподільні системи), глобальні системи онлайн-бронювання (проживання, електронні квитки (віртуальні офіси продажу квитків), комплекс туристичних послуг (екскурсії і т. д.)), платіжні системи. Дуже важливо, щоб зелені садиби надавали технічну можливість бронювання. Це має бути базова вимога виходу на ринок в умовах

інформаційної економіки. Посилення віртуальних комунікацій розширює споживчі сегментні орієнтири та дозволяє, зокрема, пропонувати послуги для іноземного туриста;

3) розпізнавання об'єктів при подорожах, споживанні туристичного продукту: мобільні карти, інформаційні установки в поселеннях, QR-коди в об'єктах туристичної інфраструктури. Дуже важливо, щоб маршрути зеленого туризму при можливості маркувались не лише з допомогою вказівників, але й з використанням спеціальних інформаційних установок. Розробка спеціальних мобільних карт допоможе туристам орієнтуватись в об'єктах і просторі, що суттєво підвищить їх безпеку, особливо при перебуванні в природному середовищі з віддаленістю від населених пунктів;

4) туристичний менеджмент: інформаційні бази даних клієнтів, їх опитування з використанням спеціальних програм і модулів, обробка даних маркетингових досліджень (у тому числі опитувань), електронний документообіг та автоматизація обліку. Ефективно, якщо суб'єкти господарювання в зеленому туризмі та профільні органи державної влади використовуватимуть різні способи зворотного зв'язку та з'ясування рівня задоволення туристів від спожитих послуг. Це слугуватиме якісною інформаційною основою для прийняття рішень щодо подальших удосконалень у зеленому туризмі.

Висновки з проведеного дослідження. Для України туризм є стратегічною галуззю. Це обумовлює не лише її природний потенціал, але й історичне минуле, багата культурна спадщина, цікава етнографічна строкатість, вигідне геополітичне розташування. Україна тривалий період часу розвивалась як аграрна держава. Це одна з небагатьох європейських держав, де сільське населення переважає міське. Така ситуація сприяє розвитку зеленого туризму – здебільшого в сільських поселеннях, хоча певні можливості в цьому плані мають також міські поселення без складної екологічної ситуації. Для України розвиток зеленого туризму має принципове значення. По-перше, важливо руйнувати у світі сприйняття України як екологічно небезпечної території після Чорнобильської катастрофи. По-друге, для населення нашої держави дуже важливо формувати екологічну культуру. Якщо у розвинених державах зелений туризм набуває більшого значення для мешканців мегаполісів, які гостро потребують рекреації та відпочинку в більш спокійних обставинах, то для українського споживача актуалізується потреба екологічного виховання. Особливого значення зелений туризм набуває для сегментних вікових груп дітей і молоді. Тому даному напрямку слід приділяти особливу увагу, що буде предметом подальших досліджень з цієї тематики.

Література

1. Бєлякова О.В. Екологічні інновації – шлях розвитку ринку екологічно чистих товарів / О.В. Бєлякова // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 4(2). – С. 268-272.
2. Близько 1600 садиб в Україні вже надають послуги зеленого туризму – Забуранна (16 червня 2017) : Громадське радіо [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://hromadskeradio.org/programs/rankova-hvylya/blyzko-1600-sadyb-v-ukrayini-vzhe-nadayut-poslugy-zelenogo-turyzmu-zaburanna.
3. Колективні засоби розміщування в Україні у 2016 році : [статистичний бюлетень] / Державна служба статистики України. – Київ, 2017. – 200 с.
4. Мезенцева А. Зелений туризм в Україні: проблеми та перспективи розвитку [Електронний ресурс] / А. Мезенцева, А. Тофан // Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса. – Режим доступу : jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/download/1309/1336.
5. Нездоймінов С.Г. Сільський зелений туризм як фактор регіонального розвитку / С.Г. Нездоймінов // Перспективи розвитку сільського та екологічного туризму в Україні : збірник тез І міжнародної наук.-практ. конференції (м. Березне, 20-21 травня 2016 року). – Рівне, 2016. – С. 62-64.
6. Послуги туристичні. Засоби розміщення. Терміни та визначення : ДСТУ 4527:2006 від 10.01.2006. – К. : Держспоживстандарт України, 2006. – 28 с.
7. Про туризм : Закон України від 15.09.1995 року № 324/95-ВР / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80.
8. Шевчук А.В. Туризм та інформаційні технології у фокусі досягнень і нових перспектив / А.В. Шевчук // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки». – 2017. – № 1(79). – С. 148-155.

References

1. Bieliakova, O.V. (2011), "Ecological innovations –the way of development of environmentally friendly goods market", *Marketynh i menedzhment innovatsii*, no. 4(2), pp. 268-272.
2. "About 1,600 farms in Ukraine already provide green tourism services – Zaburanna", (June 16, 2017), *Public radio*, available at: https://hromadskeradio.org/programs/rankova-hvylya/blyzko-1600-sadyb-v-ukrayini-vzhe-nadayut-poslugy-zelenogo-turyzmu-zaburanna. (access date October 06, 2017).
3. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2017), *Kolektyvni zasoby rozmishchuvannia v Ukraini u 2016 rotsi* [Collective placements in Ukraine in 2016], *statystychnyi biuleten* [statistical bulletin], Kyiv, Ukraine, 200 p.

4. Mezentseva, A. and Tofan, A. (2013), “Green tourism in Ukraine: problems and prospects of development”, *Visnyk studentskoho naukovoho tovarystva DonNU imeni Vasylia Stusa,* available at: jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/download/1309/1336. (access date October 06, 2017).

5. Nezdoiminov, S.H. (2016), “Rural green tourism as a factor in regional development”, *Perspektyvy rozvytku silskoho ta ekolohichnoho turyzmu v Ukraini* [Prospects for the development of rural and ecological tourism in Ukraine], *Zbirnyk tez I mizhnarodnoi nauk.-prakt. konferentsii* [Collection of abstracts of the I International Scientific and Practical Conference], (Berezne, 20-21 May 2016), Rivne, Ukraine, pp. 62-64.

6. *Posluhy turystychni. Zasoby rozmishchennia. Terminy ta vyznachennia* [Touristic services. Accommodation facilities. Terms and definitions], DSTU 4527:2006 dated 10.01.2006, Derzhspozhyvstandart Ukrainy, Kyiv, Ukraine, 2006, 28 p.

7. The Verkhovna Rada of Ukraine (1995), The Law of Ukraine “About tourism” dated 15.09.1995 no. 324/95-VR, available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80 (access date October 03, 2017).

8. Shevchuk, A.V. (2017), “Tourism and information technologies in the focus of achievements and new perspectives”, *Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli. Seriia «Ekonomichni nauky»*, no. 1(79), pp. 148-155.

УДК 001.895; 316.422

Бугаєва М.В.,
канд. екон. наук, доцент кафедри економіки та підприємництва
Орлова А.А.,
канд. екон. наук, доцент кафедри економіки, менеджменту та комерційної діяльності
Центральноукраїнський національний технічний університет, Кропивницький

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНО-ІНТЕГРОВАНИХ СТРУКТУР ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Buhaieva M.V.,
cand.sc.(econ.), assistant professor at the department of economics and entrepreneurship
Orlova A.A.,
cand.sc.(econ.), assistant professor at the department of economics, management and commercial activities
Central Ukrainian National Technical University, Kropyvnytsky

THE LEGISLATIVE SUPPORT OF THE DEVELOPMENT OF INNOVATIVE AND INTEGRATED STRUCTURES AS THE PART OF NATIONAL SECURITY OF THE STATE IN THE CONDITIONS OF SOCIAL AND ECONOMIC INSTABILITY

Постановка проблеми. В сучасних умовах процеси стрімкої глобалізації та зростання динамічності світового економічного простору стають визначальними для побудови нової моделі економічного розвитку національної економічної системи – інноваційної. Інноваційний тип економічного розвитку дедалі більше стає тим фундаментом, який визначає економічну міць країни та її перспективи на світовому ринку.

Країни у сучасному світі змушені здійснювати пошук прийнятної моделі економічного розвитку, яка б забезпечувала національну конкурентоспроможність й орієнтувала національну економіку на довгострокове зростання. Одним із напрямків такого зростання є розширення інтеграційних процесів і

виникнення інноваційно-інтегрованих структур, які забезпечать становлення країни як високотехнологічної конкурентоспроможної держави.

Наявність проблем, пов'язаних з питаннями законодавчого забезпечення розвитку інноваційно-інтегрованих структур як складової національної безпеки держави в умовах соціально-економічної нестабільності, визначає актуальність нашого дослідження. Отже, актуальним є аналіз існуючого національного законодавства, яке здійснює регулювання в інноваційно-інвестиційній галузі, питань законодавчого забезпечення розвитку інноваційно-інтегрованих структур, а також дослідження напрямів удосконалення законодавчого забезпечення їх розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми інноваційно-інвестиційної галузі, зокрема її законодавчого забезпечення та законодавчого забезпечення розвитку інноваційно-інтегрованих структур є порівняно новими в державному управлінні, а тому малодослідженими як в Україні, так і за її межами. Разом з тим, розробляються окремі моделі інноваційно-інвестиційного процесу, теорії розвитку організаційних структур інноваційної діяльності, елементи методології, форми та методи законодавчого регулювання інноваційного розвитку на різних рівнях. Зокрема, вони розглядались у працях І. Ансофа [1], А. Бузні [2; 3], Л. Ледермана [4], М. Портера [5], Б. Твісса [6], Й. Шумпетера [7] та ін. Також зазначені дослідження знайшли відображення у працях таких вітчизняних вчених, як О. Амоша [8], Б. Данилишин [9; 10], О. Дацій [10; 11], М. Долішній [12], О. Лапко [13] та ін. Проте питання щодо законодавчого забезпечення інноваційно-інвестиційної сфери та інноваційно-інтегрованих структур ще не знайшли достатнього висвітлення в Україні і залишаються дискусійними.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз існуючого національного законодавства, яке здійснює регулювання в інноваційно-інвестиційній галузі, питань законодавчого забезпечення розвитку інноваційно-інтегрованих структур, а також дослідження напрямів удосконалення законодавчого забезпечення їх розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Необхідність становлення економічної інтеграції, заснованій на інноваційному типі розвитку національної економіки є першочерговою основою конкурентоспроможності нових суб'єктів господарювання, зокрема інноваційно-інтегрованих структур. Такі структури сьогодні у світі стають одним з найефективніших механізмів реалізації перетворення результатів науково-дослідних робіт у нові продукти (інновації), технології, послуги. До них можуть бути віднесені інноваційні кластери, наукові парки, технопарки, технополіси, венчурні фірми, науково-технічні альянси, центри трансферу технологій тощо. Головне завдання інноваційно-інтегрованих структур – сприяти розвитку високих і надвисоких технологій, що своєю чергою є важливим чинником для підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки і реальний перехід України на інноваційний розвиток.

Отже, усі організаційні структури інноваційної діяльності можна поділити на 3 групи: – 1 група — наукові організації, що створюють і реалізують інновації; – 2 група — ринкові суб'єкти інноваційної діяльності, що доопрацьовують, виробляють та реалізують інновації; – 3 група — організаційні структури інтеграції науки та виробництва, що скорочують період від виникнення ідеї до її практичного використання.

Оскільки, у нашому дослідженні йдеться про питання законодавчого забезпечення розвитку інноваційно-інтегрованих структур, які здійснюють свою діяльність в інноваційно-інвестиційній галузі і безпосередньо є її суб'єктами, тому підпорядковуються законодавчому регулюванню визначеної галузі. Отже, логічним буде насамперед звернути увагу на правове поле інноваційно-інвестиційної сфери в Україні.

Сучасна нормативно-правова база (закони, укази Президента, підзаконні акти у формі постанов Уряду, наказів центральних органів виконавчої влади тощо) стосовно інноваційно-інвестиційної діяльності налічує близько 200 документів. Серед них можна виокремити такі групи: 1) документи програмного характеру (стратегії, концепції, програми) загальнодержавного, галузевого та регіонального рівнів; 2) закони України, які передбачають компетенцію місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування у галузі інноваційної діяльності; 3) підзаконні акти Кабінету Міністрів України, міністерств та відомств, що регулюють окремі питання реалізації регіональних інноваційних проектів, створення місцевої інноваційної інфраструктури, подання звітності тощо; 4) рішення та розпорядження місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування в галузі інноваційної діяльності [14].

Законодавство України у сфері інноваційної діяльності передусім базується на Конституції України [15] і складається із законів України «Про інноваційну діяльність» [16], «Про інвестиційну діяльність» [17], «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» [18], «Про наукову і науково-технічну діяльність» [19], «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» [20], «Про наукову і науково-технічну експертизу» [21], «Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків» [22] та інших законів України, Концепції науково-технологічного та інноваційного розвитку України [23], інших законодавчих актів, що регулюють суспільні відносини в цій сфері.

Розглянемо перераховану вище законодавчу базу більш детальніше.

Вихідні правові передумови державної інноваційної політики закладено в Конституції України. Стаття 54 гарантує громадянам свободу наукової і технічної, а також інших видів творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав. У цій самій статті визначено, що держава сприяє розвиткові науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством. Статтею 116 визначаються обов'язки органу виконавчої влади – Кабінету Міністрів України - щодо забезпечення економічної політики в галузі освіти, науки і культури, розробці та здійсненню загальнодержавних програм економічного, науково-технічного і культурного розвитку країни [15].

Зокрема, спроба змінити негативну ситуацію в інноваційній сфері України втілилася в прийнятті Закону України «Про інноваційну діяльність» [16]. У ньому визначені головні цілі державної інноваційної політики. Державна політика спрямована на створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку та використання науково-технічного потенціалу країни, на забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- і ресурсозберігаючих технологій, на виробництво і реалізацію нових видів конкурентоспроможної продукції. Також Закон передбачає досить потужний комплекс пільг зі сплати податку на прибуток, ПДВ і митних зборів для підприємств, які отримали передбачений цим же законом статус інноваційних. Ці положення вступили в силу з 1 січня 2003 року.

Відповідно до закону, основними принципами державної інноваційної політики є: – орієнтація на інноваційний шлях розвитку економіки України; – визначення державних пріоритетів інноваційного розвитку; – формування нормативно-правової бази у сфері інноваційної діяльності; – створення умов для збереження, розвитку і використання вітчизняного науково-технічного й інноваційного потенціалу; – забезпечення взаємодії науки, освіти, виробництва, фінансово-кредитної сфери у розвитку інноваційної діяльності; – ефективне використання ринкових механізмів для сприяння інноваційній діяльності, підтримка підприємництва у науково-виробничій сфері; – здійснення заходів на підтримку міжнародної науково-технологічної кооперації, трансферу технологій, захисту вітчизняної продукції на внутрішньому ринку та її просування на зовнішній ринок; – фінансова підтримка, здійснення сприятливої кредитної, податкової і митної політики у сфері інноваційної діяльності; – сприяння розвиткові інноваційної інфраструктури; – інформаційне забезпечення суб'єктів інноваційної діяльності; – підготовка кадрів у сфері інноваційної діяльності [16].

Зазначимо, що безпосередньо на формулювання поняття «інноваційна діяльність» в Законі України «Про інноваційну діяльність» вплинули положення Закону України «Про інвестиційну діяльність» від 18 вересня 1991 року, де інноваційна діяльність розглядається як одна з форм інвестиційної діяльності, яка здійснюється з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво і соціальну сферу [17].

В Законі України «Про інвестиційну діяльність» визначені цілі державного регулювання інвестиційної діяльності. Державне регулювання інвестиційної діяльності здійснюється з метою реалізації економічної, науково-технічної і соціальної політики, виходячи з цілей та показників економічного і соціального розвитку України, державних та регіональних програм розвитку економіки, державного і місцевих бюджетів, зокрема передбачених у них обсягів фінансування інвестиційної діяльності. При цьому створюються пільгові умови інвесторам, що здійснюють інвестиційну діяльність у найбільш важливих для задоволення суспільних потреб напрямах, насамперед соціальній сфері, технічному і технологічному вдосконаленні виробництва, створенні нових робочих місць для громадян, які потребують соціального захисту, впровадженні відкриттів і винаходів, в агропромисловому комплексі, в реалізації програм ліквідації наслідків Чорнобильської аварії, у виробництві будівельних матеріалів, у галузі освіти, культури, охорони культурної спадщини, охорони навколишнього середовища і здоров'я [17].

Відповідно до Закону України «Про інвестиційну діяльність», інноваційна діяльність розглядається як одна із форм інвестиційної та трактується як діяльність, що здійснюється з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво і соціальну сферу, що включає: випуск і розповсюдження принципово нових видів техніки і технології; прогресивні міжгалузеві структурні зрушення; реалізацію довгострокових науково-технічних програм з великими строками окупності витрат фінансування фундаментальних досліджень для здійснення якісних змін у стані продуктивних сил; розробку і впровадження нової, ресурсозберігаючої технології, призначеної для поліпшення соціального й екологічного становища [17].

Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» [18] визначає пріоритетні напрямами розвитку науки і техніки на період до 2020 року: 1) фундаментальні наукові дослідження з найбільш важливих проблем розвитку науково-технічного, соціально-економічного, суспільно-політичного, людського потенціалу для забезпечення конкурентоспроможності України у світі та сталого розвитку суспільства і держави; 2) інформаційні та комунікаційні технології; 3) енергетика та енергоефективність; 4) раціональне природокористування; 5) науки про життя, нові технології профілактики та лікування найпоширеніших захворювань; 6) нові речовини і матеріали.

У продовження визначених пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, зазначимо, що якщо розглядати питання концентрації існуючих в державі ресурсів на підтримку конкурентоспроможних галузей науково-технологічного прогресу, то влада повинна керуватися Законом України «Про

пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 16 січня 2003 року [24]. Ним визначені стратегічні пріоритетні напрямами інноваційної діяльності на період 2011-2021 рр., а саме: 1) освоєння нових технологій транспортування енергії, впровадження енергоефективних, ресурсозберігаючих технологій, освоєння альтернативних джерел енергії; 2) освоєння нових технологій високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа- і суднобудування, озброєння та військової техніки; 3) освоєння нових технологій виробництва матеріалів, їх оброблення і з'єднання, створення індустрії наноматеріалів та нанотехнологій; 4) технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу; 5) впровадження нових технологій та обладнання для якісного медичного обслуговування, лікування, фармацевтики; 6) широке застосування технологій більш чистого виробництва та охорони навколишнього природного середовища; 7) розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки.

Окремо визначимо, що наразі загальнодержавна Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» [25] (запроваджена Указом Президента України в січні 2015 р.) спрямована загалом на впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі. Вбачається, що її реалізація дозволить Україні стати державою з сильною економікою та з передовими інноваціями. Для цього однією з першочергових реформ визначена дерегуляція та розвиток підприємництва, що передбачає, зокрема, скорочення кількості документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності та видів господарської діяльності, які підлягають ліцензуванню; скасування регуляторних актів, які ускладнюють ведення підприємницької діяльності; скорочення кількості органів державного нагляду (контролю); забезпечення ефективного захисту права приватної власності; гармонізація із законодавством Європейського Союзу положень законодавства України щодо захисту прав національних та іноземних інвесторів та кредиторів; захисту економічної конкуренції; запровадження стимулюючих механізмів інвестиційної діяльності, виходячи із досвіду найкращої світової практики. Реалізація цієї стратегії має забезпечити досягнення таких індикаторів, як, зокрема, входження до ТОП-30 країн за Індексом легкості ведення бізнесу та до ТОП-40 за глобальним індексом конкурентоспроможності. Очікується залучення понад 40 млрд дол. США ПІІ за цей період та при цьому забезпечення дотримання максимального відношення загального обсягу державного боргу та гарантованого державою боргу до валового внутрішнього продукту не більше 60 відсотків [26].

Загальнодержавна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року [27] (набула чинності з серпня 2014 р.) загалом спрямована на створення умов для динамічного, збалансованого розвитку регіонів України з метою забезпечення соціальної та економічної єдності держави, підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів, активізації економічної діяльності та ін. Підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів України заплановане шляхом підтримки формування на основі наявних потужностей науково-дослідних та освітніх установ (закладів) інноваційної інфраструктури, зокрема утворення технополісів, технопарків, індустріальних парків, центрів трансферу технологій; формування сприятливого інвестиційного клімату та просування на зовнішній ринок інвестиційних можливостей регіонів України; створення умов для розвитку міжрегіональної та міжнародної кооперації з реалізації інвестиційних проектів; об'єднання зусиль регіонів та центру щодо розвитку транскордонного співробітництва, подальшого поглиблення співпраці в рамках єврорегіонів та активізації роботи з розширення сфер такого співробітництва. Серед індикаторів реалізації цієї стратегії визначено, зокрема, зростання обсягу ПІІ у розрахунку на одну особу в середньому по країні до 1750 дол. США (з 1283,6 дол. США у 2013 р.) та частки реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої промислової продукції до 7 % (з 3,3 % в 2013 р.) [26].

Цими стратегіями декларується формування інноваційно-орієнтованої економіки на рівні країни та її регіонів. Більш детально зазначені стратегії розкриті в Програмі діяльності Кабінету Міністрів України (прийнята 11.12.2014 р.) [28], регіональних програмах залучення інвестицій (на рівні областей, районів, міст), планах заходів з їх реалізації та ін. Зокрема, Програмою діяльності КМУ [28] визначені цілі його діяльності, як-от скорочення кількості податків, зниження податкового навантаження на малий та середній бізнес, демонополізація економіки, масштабна прозора приватизація державної власності, реалізація програм співробітництва з МВФ, Світовим банком, ЄБРР, ЄІБ та іншими міжнародними фінансовими організаціями; створення єдиного центру координації донорської та міжнародної технічної допомоги.

Серед нещодавніх кроків Уряду та Президента України щодо активізації господарської та інвестиційно-інноваційної діяльності та покращенню інвестиційного клімату в Україні слід виділити, зокрема:

• підписання Україною Угоди про асоціацію з ЄС, що відкриває значні можливості щодо інвестиційно-інноваційного співробітництва шляхом активізації трансферу технологій, розширення можливостей участі в програмах науково-технічного розвитку ЄС та інтеграції в Європейський дослідницький простір, започаткування й реалізації спільних з ЄС секторальних проектів технічної допомоги тощо;

• спрощення умов ведення бізнесу, зокрема відмінено 16 неефективних регуляторних обмежень; встановлено строки реєстрації підприємств протягом не більше двох днів; запроваджено видачу документів дозвільного характеру через центри надання адміністративних послуг [29];

• відміна ліцензування 26 типів господарської діяльності, визначення виключного переліку видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню [30].

• забезпечення обґрунтованості та прозорості прийняття рішень щодо фінансування державних інвестиційних проектів, підвищення ефективності використання державних коштів і результативності державних інвестиційних проектів [31].

• схвалення планів імплементації деяких актів законодавства ЄС у сфері інтелектуальної власності [32];

• опрацювання питання створення порталу invest.in.ua, який буде містити повну інформацію про інвестиційний потенціал України та медіа-підтримка формування позитивного інвестиційного іміджу України, зокрема, виготовлення і поширення в мережі Internet, в тому числі на офіційних веб-ресурсах посольств України за кордоном, інформаційних матеріалів під назвою «Invest Ukraine open for U!», відеоролика «Invest Ukraine!»);

• створення робочої групи з питань залучення іноземних інвестицій, яка вивчає і готує пропозиції стосовно втілення кращої світової практики щодо підтримки інвестиційної діяльності з боку держави;

• опрацювання питання створення проектного офісу, діяльність якого буде спрямована на інституційну підтримку інвесторів та інвестиційної діяльності в Україні [33].

• здійснюється робота по розробленню проекту Концепції Державної цільової економічної програми розвитку в Україні інноваційної інфраструктури на період до 2020 року [34].

Поряд із розглянутим вище національним законодавством, яке здійснює регулювання в інноваційно-інвестиційній сфері, доцільно виокремити законодавче забезпечення розвитку інноваційно-інтегрованих структур.

Законодавчі та нормативні акти з питань підтримки інноваційних структур з'явилися в Україні на самому початку 1990-х років. 13 жовтня 1992 року був прийнятий Закон України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» [35].

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.06.2009 р. № 680-р схвалено Концепцію розвитку національної інноваційної системи, складовою частиною якої є інноваційні структури. Нормативно-правова база, яка визначає і забезпечує правовий статус інноваційних структур – суб'єктів інноваційної діяльності, котрі здійснюють розробку, впровадження та комерціалізацію інноваційних продуктів, включає в себе Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, Податковий кодекс України, Бюджетний кодекс України, Закони України «Про наукові парки», «Про науковий парк «Київська політехніка», «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», інших законодавчі і нормативно-правові акти, що регулюють відносини зазначеної сфери.

Закон України № 991-XIV від 16.07.1999 р. "Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків" [22] визначає правові та економічні засади запровадження та функціонування спеціального режиму інноваційної діяльності технологічних парків. В Законі визначені поняття: технологічний парк (технопарк), договір про спільну діяльність без створення юридичної особи та без об'єднання вкладів учасників технологічного парку, учасники технологічного парку, керівний орган технологічного парку, спільне підприємство, проект технологічного парку, спеціальний режим інноваційної діяльності, пріоритетні напрями діяльності технологічного парку.

З метою створення та широкого застосування конкурентоспроможних на світовому ринку нових технологій та наукової продукції, посилення впливу інноваційних чинників на структурну переорієнтацію економіки Кабінет Міністрів України прийняв постанову "Про затвердження Положення про порядок створення та функціонування технопарків та інноваційних структур інших типів" за № 549 від 22 травня 1996 року [36]. Цим документом визначено, що інноваційною структурою є юридична особа будь-якої організаційно-правової форми, що створена відповідно до законодавства, або група юридичних і фізичних осіб, яка діє на основі договору про спільну діяльність, із визначеними галуззю діяльності та типом функціонування, орієнтованим на створення та впровадження наукоємної конкурентоспроможної продукції.

Висновки з проведеного дослідження.

Аналіз існуючого національного законодавства, яке здійснює регулювання в інноваційно-інвестиційній галузі в цілому та, зокрема, розвитку інноваційно-інтегрованих структур, дозволяє зробити наступні висновки. Нормативно-правова база їх регулювання Україні є фрагментарною, суперечливою і тому недосконалою. Виконання прийнятих законів в інноваційно-інвестиційній сфері є незадовільним. Наразі стримується реалізація низки законів України, зокрема, «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» [24], «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» [22], «Про наукові парки» [37], а також відсутній план заходів із запровадження Концепції розвитку національної інноваційної системи [38].

Низка важливих законопроектів щодо регулювання інвестиційної та інноваційної діяльності тривалий час не розглядаються, не доопрацьовуються та/або знімаються з розгляду без внесення альтернативних. Серед таких ініціатив, зокрема, законопроект «Про венчурну діяльність в інноваційній

сфері» [39] (внесений на розгляд до Верховної Ради України в 2007 р. та знятий з розгляду в 2011 р.). Неврегульованість венчурної діяльність перешкоджає розвитку таких інституцій підтримки інноваційної діяльності, як венчурні фонди.

Однак є визначеними підходи і кількісні орієнтири щодо здійснення структурних змін в Стратегії розвитку України на період до 2020 року, де основною метою є підвищення впливу інновацій на економічне зростання України. Все це свідчить, що структура і принципи управління інноваційним розвитком в Україні потребують докорінних змін [25].

Незважаючи на наявність значного масиву нормативних документів, до основних проблем правового регулювання, які обмежують і стримують діяльність інноваційно-інтегрованих структур в Україні, а також уповільнюють розвиток національної інноваційної системи можна віднести слабкий державний вплив в цій сфері, оскільки держава відмовилася від прогресивних непрямих методів стимулювання активності суб'єктів інноваційної діяльності, таких як податкові пільги. Для України також характерні низький рівень державного фінансування науки, науково-технічної сфери. Відсутня реальна стратегія управління інноваційною діяльністю.

Важливим напрямком розвитку законодавчого забезпечення інноваційно-інтегрованих структур є створення законодавчої бази, яка зможе забезпечити узгоджену державну політику, інвестиційне, фінансове забезпечення інновацій, ефективний розвиток і функціонування як наукової сфери, так і процесу комерціалізації її інтелектуальних результатів, реальне партнерство держави і приватного сектора.

Для можливості фінансової підтримки розвитку інноваційно-інтегрованих структур необхідно щорічно передбачати в Державному бюджеті Україна відповідні витрати. Нагальною потребою залишається вирішення завдання податкового стимулювання суб'єктів господарювання, які зайняті в інноваційній галузі. Також необхідно відновити здійснення цільової економічної програми зі створення в Україні інноваційної інфраструктури, що припинила свою дію у 2013 році. Саме вона передбачала створення розгалуженої інфраструктурної мережі в інноваційному полі, а також передбачала в Держбюджеті кошти на її фінансування. Держава зобов'язана активно сприяти створенню ефективно функціонуючої інноваційної інфраструктури [40, с. 574-575], впровадженню в неповне і недостатньо розвинене інноваційне середовище таких ефективних для фінансування приватних інноваційних підприємств структурних утворень, як венчурні фонди, а також культивувати центри трансферу технологій [41, с. 119].

Загалом тенденції розвитку національного законодавства України в інноваційній сфері спрямовані на виконання завдань по створенню відповідних умов для впровадження високих технологій, концентрації і спрямуванню інвестицій з метою забезпечення розвитку інноваційної інфраструктури, в тому числі на регіональному рівні, на реалізацію завдань щодо створення мережі малого інноваційного підприємництва, на сприяння комерціалізації результатів науково-технічної діяльності, на підвищення ефективності механізмів надання державної підтримки, прозорості такої підтримки, на вирішення завдань щодо забезпечення зростання обсягів інвестицій, а також щодо стимулювання інноваційної та інвестиційної активності приватного сектора.

Література

1. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия / И. Ансофф. – СПб. : Изд-во "Питер", 1999. – 416 с.
2. Бузни А.Н. Национальная инновационная система как инструмент повышения эффективности экономики Украины / А.Н. Бузни // Пути и механизмы управления эффективным развитием национальной экономики в современных условиях: материалы межд. н.-пр. конф. / под ред. О.П. Добровольской. – Симферополь: Доля, 2012. – С. 117-120.
3. Бузни А.Н. Формирование инновационной стратегии в условиях региональной экономики / А.Н. Бузни. – Донецк: НАН Украины, Ин-т экономико-правовых исследований, 1999. – 51 с.
4. De Ferranti, G. Perry, D. Lederman and W. Maloney, From Natural Resources to the Knowledge Economy. IBRD: Wash. D.C. 2002
5. Портер М.Е. Международная конкуренция / Под ред. В.Д. Щетинина. – М. : Международные отношения, 1993. – 896 с
6. Твисс Б. Управление научно-техническими нововведениями. – М. : Экономика, 1989. – 217 с.
7. Шумпетер Й.А. Теория экономического развития : пер. с англ. / Й. А. Шумпетер; под. ред. В. С. Автономова. – М. : Директмедиа Паблишинг, 2008. – 217 с.
8. Активізація інноваційної діяльності: організаційно-правове та соціально-економічне забезпечення : монографія / О.І. Амоша, В.П. Антонюк, А.І. Землянкін та ін. / НАН України. Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2007. – 328 с.
9. Данилишин Б.М. Державна підтримка та податкове регулювання підприємницької діяльності в Україні: монографія / Б.М. Данилишин, О.М. Кондрашов. – Донецьк: Юго-Восток, 2010. – 296 с.

10. Данилишин Б.М. Інвестиційна політика в Україні: Монографія / Данилишин Б.М., Корецький М.Х., Дацій О.І. – Донецьк: Юго-Восток, Лтд, 2006. – 292 с.

11. Дацій О.І. Державне регулювання інноваційної діяльності / О.І. Дацій // Економіка АПК. — 2004. – № 3. – С. 97 – 101.

12. Долішній М.І. Регіональна політика інвестиційно–інноваційного розвитку / М. І. Долішній // Зовнішньоекономічний кур'єр. – 2003. – №1–2. – С. 16-19.

13. Лапко О. О. Розвиток системи управлння науково-інноваційною сферою в Україні / О.О. Лапко // Економіка і прогнозування. – 2002. – № 3. – С. 55–62.

14. Шуміло І.А. Проблеми нормативно-правового забезпечення регіональної інноваційної політики / І.А. Шуміло // Форум права. – 2008. – № 3. – С. 544-550.

15. Конституція України від 28.06.1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96- %D0%B2%D1%80.

16. Про інноваційну діяльність : закон України № 40-IV від 04.07.2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/40-15.

17. Про інвестиційну діяльність : закон України № 1560-XII від 18.09.1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/ show/1560-12.

18. Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки : закон України № 2623-III від 11.07.2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2623-14.

19. Про наукову і науково-технічну діяльність : закон України № 848-VIII від 26.11.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/848-19

20. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України : закон України № 1602-III від 23.03.2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1602-14.

21. Про наукову і науково-технічну експертизу : закон України № 51/95-ВР від 10.02.1995 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/51/95-%D0%B2%D1%80.

22. Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків: закон України № 991-XIV від 16.07.1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/991-14.

23. Про Концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку України : Постанова Верховної Ради України № 916-XIV від 13.07.1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/916-14.

24. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні : закон України № 3715-VI від 08.09.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3715-17.

25. Про Стратегію сталого розвитку "Україна - 2020" : Указ Президента України № 5/2015 від 12.01.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5/2015.

26. Приходько В. Метафізика інвестицій. Інноваційно-інвестиційний розвиток економіки регіонів: монографічний посібник / В. Приходько, О. Єгорова, Л. Казакова. – Ужгород: ПП «АУТДОР – ШАРК», 2015. – 352 с.

27. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року : постанова Кабінету Міністрів України № 385 від 06.08.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF.

28. Про Програму діяльності Кабінету Міністрів України : постанова Верховної Ради України від 11.12.2014 № 26-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/26-19.

29. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція) : закон України від 12.02.2015 р. № 191-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/191-19.

30. Про ліцензування видів господарської діяльності : закон України від 02.03.2015 р. № 222-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http:// zakon5.rada.gov.ua/laws/show/222-19.

31. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо державних інвестиційних проектів : закон України від 07.04.2015 р. № 288-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/288-19.

32. Про схвалення розроблених Міністерством економічного розвитку і торгівлі планів імплементації деяких актів законодавства ЄС : розпорядження Кабінету Міністрів України від 04.03.2015 р. № 164-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/164-2015-%D1%80.

33. Інвестиційна діяльність в Україні / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.me.gov. ua/Documents/Download?id=cc024807-7cab-4c92-be6f-c00045ece1c6.#.

34. Експерти обговорили проект Концепції Державної цільової економічної програми розвитку в Україні інноваційної інфраструктури на період до 2020 року / Міністерство освіти і науки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2015/10/30/ekspertiobgovorili-proekt-konczepcziyi/

35. Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон : закон України № 2673-XII від 13.10.1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2673-12.

36. Про затвердження Положення про порядок створення і функціонування технопарків та інноваційних структур інших типів : Постанова, Положення від 22.05.1996 № 549 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/549-96-%D0%BF

37. Про наукові парки : закон України № 1563-VI від 25.06.2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ 1563-17.

38. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Про стан та законодавче забезпечення розвитку науки та науково-технічної сфери держави» : Постанова Верховної Ради України від 11.02.2015 р. № 182-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/182-19.

39. Про венчурну діяльність в інноваційній сфері : проект закону від 30.11.2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/ zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=1082&skl=7

40. Стан та законодавче забезпечення розвитку науки та науково-технічної сфери держави: матер. Парлам. Слухань у Верховній Раді України 2 липня 2014 р. / ВРУ; упорядники М.М. Шевченко, В.С. Семенюк, Г.О. Андрощук. – К. : Парлам.вид-во, 2015. – 744 с., с. 574-575

41. Розвиток та стимулювання інноваційної діяльності (економіка, право, міжнародний досвід): монографія / за наук. ред. О.Б. Бутнік-Сіверського. – К. : НДІ ІВ НАПрНУ, 2014. – 364 с.

References

1. Ansoff, I. (1999), *Novaya korporativnaya strategiya* [The New Corporate Strategy], Peter Publishing House, St. Petersburg, Russia, 416 p.

2. Buzni, A.N. (2012), "National innovation system as a tool for improving the efficiency of Ukraine's economy", *Puti i mehanizmy upravlenija jeffektivnym razvitiem nacionalnoy ekonomiki v sovremennykh usloviyakh: materialy mezhd. n.-pr.konf* [Ways and mechanisms of management of effective development of the national economy in modern conditions: proceedings of the International scientific-practical conference], Dolya, Simferopol, pp. 117-120.

3. Buzni, A.N. (2004), *Formirovanie innovatsionnoy strategii v usloviyakh regionalnoy ekonomiki* [Formation of an innovative strategy in a regional economy], NAN Ukrainy, In-t jekonomiko-pravovyh issledovanij, Doneck, Ukraine, 51 p.

4. Ferranti, De., Perry, G., Lederman, D. and Maloney, W. (2002*), From Natural Resources to the Knowledge Economy*, IBRD, Wash. D.C.

5. Porter, M.E. (1993), *Mezhdunarodnaya konkurentsiya* [Competitive Advantage of Nations], Mezhdunarodnyye otnosheniya, Moscow, Russia, 896 p.

6. Tviss, B. (1989), *Upravlenie nauchno-tehnicheskimi novovvedeniyami* [Management of scientific and technical innovations], Ekonomika, Moscow, Russia, 217 p.

7. Shumpeter, J.A. (2008), *Teoriya ekonomicheskogo razvitiya* [The theory of economic development], Direktmedia Pablishing, Moscow, Russia, 217 p.

8. Amosha, O.I., Antoniuk, V.P., and Zemliankin, A.I. (2007), *Aktyvizatsiia innovatsiinoi diialnosti: orhanizatsiino-pravove ta sotsialno-ekonomichne zabezpechennia* [Activation of innovation activity: organizational, legal and socio-economic support], In-t ekonomiky prom- sti, Donetsk, Ukraine, 328 p.

9. Danylyshyn, B.M., and Kondrashov, O.M. (2010), *Derzhavna pidtrymka ta podatkove rehuliuvannia pidpryiemnytskoi diialnosti v Ukraini* [State support and tax regulation of entrepreneurial activity in Ukraine], Yuho-Vostok, Donetsk, Ukraine, 296 p.

10. Danylyshyn, B.M., Koretskyi, M.Kh., and Datsii, O.I. (2006), *Investytsiina polityka v Ukraini* [Investment Policy in Ukraine], Yuho-Vostok, Ltd, Donetsk, Ukraine 292 p.

11. Datsii, O.I. (2004), "State regulation of innovation activity", *Ekonomika APK*, no.3. p. 97–101.

12. Dolishnii, M.I. (2003), "Regional policy of investment and innovation development", *Zovnishnoekonomichnyi kurier*, no. 1–2, pp. 16–19.

13. Lapko, O.O. (2002), "Development of the system of management of the scientific and innovation sphere in Ukraine", *Ekonomika i prohnozuvannia,* no. 3, pp. 55–62.

14. Shumilo, I.A. (2008). "Problems of normative legal support of regional innovation policy", *Forum prava,* no. 3, pp. 544-550.

15. The Verkhovna Rada of Ukraine (1996), Constitution of Ukraine, available at: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 (access date November 5, 2017).

16. The Verkhovna Rada of Ukraine (2002), The Law of Ukraine "On Innovation Activity", no. 40-IV from 04.07.2002, available at: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/40-15 (access date October 5, 2017).

17. The Verkhovna Rada of Ukraine (1991), The Law of Ukraine "On investment activity", no. 1560-XII from 18.09.1991, available at: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/ show/1560-12 (access date October 5, 2017).

18.The Verkhovna Rada of Ukraine (2001), The Law of Ukraine “About the priority directions of development of science and technology”, no. 2623-III from 11.07.2001, available at: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2623-14 (access date October 5, 2017).

19.The Verkhovna Rada of Ukraine (2015), The Law of Ukraine “On Scientific and Technical Activities”, no. 848-VIII from 26. 11. 2015 available at: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/848-19 (access date October 5, 2017).

20.The Verkhovna Rada of Ukraine (2000), The Law of Ukraine “About the state forecasting and development of programs of economic and social development of Ukraine”, no. 1602-III from 23.03.2000, available at: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1602-14 (access date October 5, 2017).

21.The Verkhovna Rada of Ukraine (1995), The Law of Ukraine “On Scientific and Scientific Technical Expertise”, no. 51/95-BP from 10.02.1995, available at: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/51/95-%D0%B2%D1%80 (access date October 5, 2017).

22.The Verkhovna Rada of Ukraine (1999), The Law of Ukraine “On Special Regime of Investment and Innovation Activity of Technological Parks”, no. 991-XIV, from 16.07.1999, available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/991-14 (access date October 7, 2017).

23.The Verkhovna Rada of Ukraine (1999), The Resolution “About the Concept of Scientific, Technological and Innovative Development of Ukraine”, no. 916-XIV from 13.07.1999, available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/916-14 (access date October 7, 2017).

24.The Verkhovna Rada of Ukraine (2011), The Law of Ukraine “ About the priority directions of innovative activities in Ukraine”, no. 3715-VI, from 08.09.2011, available at: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3715-17 (access date October 7, 2017).

25.The Verkhovna Rada of Ukraine (2015), The Decree of the President of Ukraine “The Strategy on Sustainable Development “Ukraine – 2020”, no. 3715-VI, from 12.01.2015, available at: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5/2015 (access date October 7, 2017).

26.Prykhodko, V., Yehorova, O., and Kazakova, L. (2015), *Metafizyka investytsii. Innovatsiino-investytsiinyi rozvytok ekonomiky rehioniv* [Metaphysics of investments. Innovative-investment development of the region’s economy], a monographic guide, PE "AUTDOR-SHARK", Uzhhorod, Ukraine, 352 p.

27.The Verkhovna Rada of Ukraine (2014), The Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On approval of the State Strategy for Regional Development for the period up to 2020”, no. 385 from 06.08.2014, available at: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/ show/385-2014-%D0%BF (access date October 7, 2017).

28.The Verkhovna Rada of Ukraine (2014), The Resolution of Verkhovna Rada of Ukraine “About the Program of activity of the Cabinet of Ministers of Ukraine”, no. 26-VIII from 11.12.2014, available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/26-19 (access date October 7, 2017).

29.The Verkhovna Rada of Ukraine (2015), The Law of Ukraine “On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Facilitation of Business Conditions (deregulation)”, no. 191-VIII from 02.02.2015, available at: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/191-19 (access date October 7, 2017).

30.The Verkhovna Rada of Ukraine (2015), The Law of Ukraine “About licensing of types of economic activity”, no. 222-VIII from 02.03.2015, available at: http: // zakon5.rada.gov.ua/laws/show/222-19 (access date October 7, 2017).

31.The Verkhovna Rada of Ukraine (2015), The Law of Ukraine “On amendments to the Budget Code of Ukraine regarding state investment projects”, no. 288-VIII from 07.04.2015, available at: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/288-19 (access date October 10, 2017).

32.The Verkhovna Rada of Ukraine (2015), The Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine “About Approval of the plans developed by the Ministry of Economic Development and Trade for the implementation of certain legislative acts of the EU”, no. 164-r from 04.03.2015, available at: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/164-2015-%D1%80 (access date October 10, 2017).

33.“Investment Activities in Ukraine” (2015), available at: http://www.me.gov. ua/Documents/Download?id=cc024807-7cab-4c92-be6f-c00045ece1c6. (access date October 10, 2017).

34.“The experts discussed the draft Concept of the State Target Economic Program for the Development of Innovation Infrastructure in Ukraine for the period up to 2020” (2015), available at: http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2015/10/30/eksperti-obgovorili-proekt-konczepcziyi/.(access date October 10, 2017).

35.The Verkhovna Rada of Ukraine (1992), The Law of Ukraine “About general principles of creation and functioning of special (free) economic zones”, no. 2673-XII from 13.10.1992, available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2673-12. (access date October 10, 2017).

36.The Verkhovna Rada of Ukraine (1996), The Resolution “On approval of the Regulations on the procedure for the establishment and functioning of technology parks and innovative structures of other types”, no. 549 from 22.05.1996, available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/549-96-%D0%BF. (access date October 7, 2017).

37.The Verkhovna Rada of Ukraine (2009), The Law of Ukraine “About science parks”, no. 1563-VI from 25.06.2009, available at: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1563-17. (access date October 7, 2017).

38. The Verkhovna Rada of Ukraine (2015), The Resolution of Verkhovna Rada of Ukraine "About the Recommendations of the Parliamentary Hearings on the topic: "On the Status and Legislative Provision of the Development of the Science and the Scientific and Technical Sphere of the State"", no. 182-VIII from 11.02.2015, available at: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/182-19. (access date October 10, 2017).

39. The Verkhovna Rada of Ukraine (2007), The Draft Law of Ukraine "About venture activity in the innovation sphere" from 30. 11.2007, available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=1082&skl=7 (access date October 10, 2017).

40. Shevchenko, M.M., Semeniuk, V.S., and Androshchuk, H.O. (2015), *Stan ta zakonodavche zabezpechennia rozvytku nauky ta naukovo-tekhnichnoi sfery derzhavy: mater. Parlam. Slukhan u Verkhovnii Radi Ukrainy 2 lypnia 2014 r.* [State and Legislative Support of the Development of the Science and the Scientific and Technical Sphere of the State: Materials of the Parliamentary Hearings in the Verkhovna Rada of Ukraine, July 2, 2014.], Parlamenske vydavnytstvo, Kyiv, Ukraine, 744 p.

41. Butnik-Siverskyi, O.B. (2014), *Rozvytok ta stymuliuvannia innovatsiinoi diialnosti (ekonomika, pravo, mizhnarodnyi dosvid)* [Development and stimulation of innovation activity (economics, law, international experience)], monograph, Research Institute of Intellectual Property of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine, 364 p.

Рецензент : д.е.н., професор Центральноукраїнського національного технічного університету Н.С. Шалімова

УДК 332.132 (339.944)

Омельяненко В.А.,
канд. екон. наук, старший викладач кафедри економіки та бізнесу Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

АНАЛІЗ ВПЛИВУ МІЖГАЛУЗЕВИХ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ НА НАЦІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ*

Omelyanenko V.A.,
cand.sc.(econ.), senior lecturer at the department of economic and business Sumy State A. S. Makarenko Pedagogical University

ANALYSIS OF INTERSECTORAL TECHNOLOGICAL LINKAGES IMPACT ON NATIONAL SECURITY

Постановка проблеми. У сучасних умовах національна безпека в значному ступені забезпечується підвищенням науково-технологічної складової функціонування всіх її сфер, розвитком інтелектуального капіталу та високим рівнем конкурентоспроможності. Досягти цих складових в умовах обмеженості ресурсів можливо через інтегровані стратегії розвитку, що передбачають активізацію міждисциплінарних, міжгалузевих і міжсекторальних досліджень та взаємодій, консолідацію наукового співтовариства, поглиблення кооперації в науково-інноваційній сфері на національному та міжнародному рівнях. Реалізація зазначених аспектів дозволить забезпечити національну безпеку через формування конкурентних переваг, створити надійні бар'єри на шляху численних загроз, пов'язаних з деформацією вітчизняного науково-технологічного та промислового потенціалу, що перешкоджають переходу країни до нового технологічного укладу.

* *Робота виконувалася за рахунок бюджетних коштів МОН України, наданих на виконання науково-дослідного проекту №0117U003855 «Інституційно-технологічне проектування інноваційних мереж для системного забезпечення національної безпеки України» (Наказ МОН України від 10 жовтня 2017 р. №1366)*

***Аналіз останніх досліджень і публікацій*.** Проблеми управління між організаційною та міжгалузевою взаємодією є актуальним аспектом сучасних наукових досліджень у сфері теорії та практики управління інноваційним розвитком. Відзначимо дослідження Мінделі Л.Е. [1], в якому було визначено роль науково-технічної складової національної безпеки; Элхіної І.А. [2], яка проаналізувала тренди зміни технологічних укладів та відповідні їм особливості управління на різних рівнях; Михайлова А.С. [3], який визначив роль міжнародних кластерів, зокрема їх міжгалузевий аспект, в розвитку економіки; Хвана В., Хоровіта Г. [4], які запропонували системну концепцію умов інноваційного розвитку (так звана «екосистема інновацій») та визначили фактори успішності міжорганізаційної взаємодії; Холмецького К.А. [5], який розглянув міжгалузеву дифузію технологій та запропонував методику оцінки міжгалузевих впливів.

У наших попередніх дослідженнях [6; 7] проблема національної безпеки була розглянута як міждисциплінарна (комплексний міжгалузевий інститут), що вимагає координації зусиль широкого спектру секторів економіки та інших сторін (держава, соціум, громади).

Однак у більшості проаналізованих наукових дослідженнях, зокрема вітчизняних, досить мало уваги приділено міжгалузевому аспекту забезпечення національної безпеки, що призводить до відсутності теоретичних основ для розробки інтегрованих стратегій розвитку. Усе це свідчить про актуальність відзначеної проблематики, а відтак зумовило вибір напряму дослідження в науковому і практичному аспектах.

***Постановка завдання*.** Метою даного дослідження є аналіз міжгалузевих інноваційних зв'язків в контексті проблематики забезпечення національної безпеки та розробка відповідних основ стратегії інноваційного розвитку.

***Виклад основного матеріалу дослідження*.** Перспективи міжгалузевої взаємодії насамперед пов'язані з можливістю подальшого удосконалення технологій. На нашу думку, потенціал міжгалузевої взаємодії слід розглядати, виходячи з того, що будь-який конкретний технологічний процес варто аналізувати одночасно як частину більш складного процесу і як сукупність менш складних технологічних процесів, кожний з яких здатний як формувати унікальні конкурентні переваги, так і нівелювати переваги інших процесів.

До основних проблем інноваційного розвитку на основі міжгалузевої взаємодії, які створюють загрози національній безпеці, можна віднести:

– втрата інфраструктури та середовища міжгалузевої взаємодії підприємств з виробниками засобів виробництва, що в результаті формує технологічну залежність від іноземних виробників засобів виробництва;

– несприйнятливість існуючих виробництв інноваціям і технологічному відновленню, що призводить до деградації економіки;

– проблеми та обмеження інновацій у системі державного управління та держзакупівель, що призводить до втрати ресурсів розвитку;

– втрата кваліфікованих кадрів та нівелювання інтелектуального потенціалу країни: фахівці, що залишилися, переміщуються в інжинірингові бізнес-структури, які стали серйозними гравцями на ринку модернізації промисловості.

Фактор міжгалузевої взаємодії є вкрай важливим, оскільки в сучасних умовах, поруч зі спеціалізацією та диференціацією галузевих виробництв, відбуваються процеси кооперації та інтеграції, зокрема й на міжнародному рівні, що призводить до формування стійких виробничих зв'язків між галузями та створення міжгалузевих комплексів. Практично кожну високотехнологічну галузь як джерело конкурентних переваг можна розглядати як міжгалузевий комплекс, який являє собою інтеграційну структуру, що характеризується взаємодією різних галузей та їх елементів, різних стадій виробництва та розподілу продукції.

У наших попередніх дослідженнях [8] ми розглядали роль кластерів як форми розвитку високотехнологічних секторів. Однією з причин виникнення кластера є формування технологічних зв'язків між виробниками та можливість формування конкурентних переваг через формування кластерів у пов'язаних між собою галузях економіки країни. Через кластерний механізм одна конкурентоспроможна галузь може сприяти формуванню (або розвитку) іншої в процесі взаємовигідних партнерських відносин. Ця галузь часто буває найбільш вимогливим покупцем товарів та послуг галузей, від яких вона залежить. Її наявність у країні стає важливим фактором, що визначає конкурентоспроможність галузі-постачальника. Зазначений аспект є одним з положень теорії М. Портера.

Наприклад, свого часу лідерство США у виробництві фасованих споживчих товарів і товарів тривалого користування внесло свій внесок в успіх створення та маркетингу американської реклами. Позиції Японії у виробництві побутової електроніки стали результатом того, що успіх в галузі напівпровідників був спрямований на виробництво плат пам'яті та інтегральних схем, які використовуються у виробництві електронних товарів.

На цих прикладах ми бачимо, що конкурентоспроможна галузь розвиває разом з собою всі пов'язані з нею галузі через пред'явлення більш жорстких вимог до їх продукції і технологічну підтримку через обмін інноваціями (рис. 1). Своєю чергою нова технологія постачальника продукції

стимулює впровадження нових товарів і на підприємстві-споживачі.

Рис. 1. Взаємодія «постачальник – споживач»

Джерело: розроблено автором

Низка галузей, які розвиваються за рахунок стрибкоподібного розвитку окремих груп підприємств зустрічаються зі складностями при впровадженні міжгалузевих інновацій. Насамперед це стосується підприємств high-tech галузей та сільськогосподарських підприємств.

Партнерство також може розвивати й порівняно традиційні в технологічному плані галузі. Наприклад, вкрай важливим є тісна інтеграція енергетичного та автомобільного ринків. Дана тенденція обумовлена розвитком електромобілів та концепції e-mobility, що є стимулом розробки нових джерел енергії, систем передачі та розподілу енергії, зарядних обладнань, а також шляхів інтеграції технологій «мобільності» у концепцію «smart house».

Однак процес технологічного зв'язку може також відбуватися й у зворотному порядку, оскільки неконкурентна галузь може підірвати інші пов'язані з нею галузі, коли вона виступає в ролі споживача.

Аналізуючи міжгалузеву взаємодію, відзначимо, що інновації можуть поширюватися як на горизонтальному рівні (внутрішньогалузевий і міжгалузевий трансфер), так і вертикальному рівні (трансфер між великим і малим бізнесом).

Поширенню на внутрішньогалузевому рівні сприяє конкуренція між аналогічними компаніями, а міжгалузева дифузія інновацій пов'язана зі зниженням за останній час низки бар'єрів і переглядом традиційних меж галузей.

На вертикальному рівні інновації через трансфер технологій просуваються по двох протилежних напрямках: від малих венчурних компаній до великих виробників та від останніх у малий бізнес, що використовує інноваційні технології (наприклад, IT-інновації).

Уявлення про відносну значимість міжгалузевого трансферу технологій як джерела технологічного розвитку промисловості можна одержати, визначивши співвідношення між двома ефектами [5, с. 90]:

1) приростом сукупної продуктивності всіх галузей економіки за рахунок внутрішньогалузевої та міжгалузевої дифузії технологій;

2) приростом сукупної продуктивності галузей внаслідок безпосереднього здійснення досліджень та розробок у самих галузях.

Дослідження показують тенденцію поступового збільшення значень технологічного мультиплікатора практично у всіх країнах ОЕСР, що обумовлене ускладненням у технологічному плані споживаної продукції промислового призначення та з все більш зростаючою галузевою спеціалізацією та ростом обсягів міжгалузевої торгівлі промисловим устаткуванням, компонентами та матеріалами [5].

Міжгалузевий трансфер також потрібно аналізувати у зв'язку з тим, що при заміщенні технологічних укладів відбувається зміна ядра укладу, що передбачає трансформацію функціональних взаємозв'язків системи та перехід у якісно новий стан – утворення нової структури. Новий технологічний уклад формується в рамках діючої структури існуючого технологічного укладу, що характеризується своїм пропорційним складом елементів та їх взаємозв'язками. Перехід до нового укладу координується вже наявними нормативно-правовою базою, інститутами, а також інноваціями в управлінні, які необхідно впроваджувати в сучасних умовах [2].

Відзначимо, що міжгалузевий аспект розвитку високих технологій як система ринкових відносин, які виконують низку взаємозалежних та взаємодоповнюючих функцій, формує мережеву архітектуру, що потенційно дає змогу ефективно розвивати спеціалізацію і стратегічні партнерства на національному та міжнародному рівнях. Зазначений аспект формує завдання пошуку створення умов для розвитку технологій, яке відноситься передусім до державного регулювання підприємницької діяльності та інвестиційно-інноваційних процесів.

В контексті забезпечення національної безпеки відзначимо, що низка досліджень показує наявність при міжгалузевій взаємодії так званої «інноваційної пастки» («розриву технологій»). Купівля технологій вимагає більших витрат, аніж придбання устаткування. Придбання технологій (у випадку

високих технологій йдеться про придбання технологічного пакета як групи технологій), вимагає наявності певного рівня власних потужностей (інноваційного потенціалу), у які можна успішно інтегрувати нову технологію. Застарілі ж потужності приводять до вузьких місць у виробництві або у його міжгалузевих зв'язках, що призводить до втрати інноваційного імпульсу нової технологій та економічних збитків.

Варто також враховувати, що ринок технологій характеризується меншою ємністю порівняно з ринком устаткування через низку факторів (міжнародна конкуренція, геополітика тощо). Придбання окремих машин і устаткування простіше узгоджується з діючими технологіями і набагато легше адаптується до виробничих потреб. У результаті цього галузь поступово може перейти до стану, який дозволить здобувати (використовувати) комплексні технології. У цих галузях інноваційний розвиток забезпечує відповідна промислова політика, яка спрямована на стимулювання та підтримку придбання нового обладнання.

Наявність зовнішніх факторів (конкуренція ТНК, рівень концентрації галузі, норма прибутку, інші особливості галузевих ринків) призводить до парадоксальної ситуації у відтворенні фондів, яке тісно пов'язане з інвестиціями та інноваціями. Так середній вік фондів у тих галузях, які повинні випускати більш продуктивне устаткування для галузей кінцевого споживання, суттєво вище, ніж у галузях, які виробляють предмети кінцевого споживання і видобувних галузях. В результаті маємо «технологічну пастку» у двох напрямках: низько технологічні галузі не можуть абсорбувати нові технології, а середньо технологічні галузі, які повинні забезпечувати в них технічний прогрес, мають застарілі потужності.

В цьому контексті та виходячи з проблем економіки України відзначимо міжгалузеву взаємодію металургії та машинобудування, що має створити умови розширення ємності внутрішнього ринку за рахунок розвитку галузей машинобудування, а попит на інвестиційне устаткування для підприємств чорної металургії забезпечить зростання виробництва в металургійному та гірничодобувному машинобудуванні. Зазначений приклад є досить простим, однак коли ми будемо аналізувати, наприклад, приладобудування, інноваційні зв'язки та ефекти будуть більш комплексними.

Важливим аспектом є міжсекторальні технології додаткового значення. Зокрема одним з показників інноваційного розвитку можуть бути поліпшення екологічної складової виробництва.

«Зелені» технології на сьогодні являють собою важливий інструмент розвитку цілої низки галузей, стан в яких прямо впливає на економічну безпеку та комфорт середовища проживання (якість життя). До таких насамперед слід віднести будівельний сектор, енергетичний комплекс, транспорт і галузі управління відходами. Позначені галузі безупинно перетинаються, що дозволяє вважати «зелені» технології міжгалузевим інструментом розвитку.

Міжгалузеві інновації можуть мати як місцеве походження, тобто розроблені самостійно підприємством, так й можуть мати міжрегіональні та міжнародні джерела.

Дослідження, проведене в ЄС з'ясувало, що локальні та національні кластери сьогодні вже не підходять для інновацій. Дослідники Р. Андрес і Р. Посера проаналізували досвід 1604 компаній Норвегії та виявили, що так звані «глобальні трубопроводи» («global pipelines», під якими розуміються стійкі взаємодії між агентом-членом кластера та зовнішнім агентом) насправді визначають більший успіх компанії порівняно з локальними відносинами. Цей висновок протилежний тому, чого очікували після десятиліть політики інвестування в розвиток інноваційних кластерів на національному та регіональному рівні [4, с. 52].

Зі зростанням кількості «глобальних трубопроводів» у ході реалізації державної політики з інтернаціоналізації економіки та політик розвитку окремих підприємств відбувається не тільки збільшення кількості зовнішніх інформаційних потоків, але і їх частота і тривалість [3].

У зв'язку з ростом кількості успішних прикладів міжнародних кластерних ініціатив кінця 90-х рр. XX ст. (наприклад, міжнародні кластери «Ботнічна дуга знань», «Медиконова долина» і «БіоДолина») проблема вивчення штучного створення міжнародного кластера вийшла на перший план. У цей час у зв'язку зі значним потенціалом, проблеми управління створенням як регіональних, так і міжнародних кластерів у ЄС розглядаються на національному і загальноєвропейському рівнях. У середньому понад 23% загальної кількості проектів міжнародного співробітництва є саме міжнародними кластерними ініціативами. Наприклад, лише у країнах Балтійського регіону за різними оцінками налічується від 20 до 30 організованих міжнародних кластерів [3].

Насамперед відзначимо революцію в галузі інформаційних і комунікаційних технологій, що продовжує з 80-х рр. XX ст. біотехнологічну революцію, що почалася за нею, і революцію в галузі нанотехнологій, що володіє найбільшим інноваційним потенціалом для виробництва. Особливо перспективним буде взаємовплив саме інформаційних технологій, нанотехнологій, біотехнологій і когнітивної науки.

Інформаційні технології в сьогоднішніх умовах радикально змінюють економічні реалії. Наприклад, принцип достатку ресурсів найбільше явно проявляється через можливості необмежено копіювати інформацію, що дозволяє максимізувати економічний ефект у масштабах суспільства. Коли говорять про підвищення частки інформації у виробленій продукції, то мається на увазі, що базову цінність має саме інформація про продукт, необхідна для його відтворення (передусім інтелектуальна

власність та неявні знання), а не матеріальні ресурси, що безпосередньо використовуються у виробництві.

Міжнародні дослідження показують, що існує тісний зв'язок між розвитком ІКТ та економічним розвитком. Широкомасштабне використання технологій високошвидкісного зв'язку та Інтернету є каталізатором розвитку ІКТ-проектів, а також забезпечує множинний мультиплікативний ефект для низки галузей національної економіки, сприяє прискоренню та масштабуванню технологічного прогресу й у підсумку забезпечує ріст ВВП як окремих регіонів, так і країн у цілому. Слід також враховувати, що ті країни, які розвиваються, з більш досконалою телекомунікаційною інфраструктурою здатні залучити більше аутсорсингових компаній та іноземних інвестицій.

Ефективне використання можливостей нових технологій і впровадження інноваційних користувацьких інструментів створює платформу для:

– поліпшення телекомунікаційної інфраструктури, що створює основу для нових сервісів для управління безпекою, надання якісних послуг населенню, діяльності локального бізнесу та державних установ;

– підключення до соціальної активності та активності бізнесу вилучених регіонів, населення, діяльності локального бізнесу і державних установ;

– підвищення ефективності державного управління економікою та соціальною сферою, діяльністю локального бізнесу та державних установ;

– прискорення інформаційного обміну, поширення сервісів і появи нових форм комунікацій населення та підприємств між собою, з іноземними партнерами, органами влади, освітніми та медичними установами тощо (наприклад, e-business, e-government, e-education, e-commerce, e-health тощо).

З розвитком конвергенції буде паралельно прискорюватися розвиток низки науково-технологічних сфер, що безпосередньо впливають на економіку. Особливий інтерес представляють ймовірні якісні зміни економічної системи під впливом технологій, оскільки в довгостроковій перспективі розвиток економіки, зокрема середня продуктивність праці, визначається все більшою мірою саме розвитком технологій. Сюди включаються насамперед технології виробництва та використання знарядь праці, виробничі й бізнеси-процеси.

***Висновки з проведеного дослідження*.** Вибір пріоритетних напрямків інноваційної політики має забезпечувати досягнення певного рівня міжгалузевої ефективності з метою стійких темпів економічного росту.

На основі аналізу світового досвіду та тенденцій можемо зробити висновок, що міжгалузева взаємодія, яка формується на основі технологічних ланцюжків між якомога більшою кількістю учасників при забезпеченні національної безпеки сприятливим чином впливає на стан системної стійкості та конкурентоздатності економіки.

У рамках забезпечення національної безпеки та формування регламентації взаємодії органів виконавчої влади та бізнесу з урахуванням досягнення найбільшої ефективності спільної діяльності особлива увага має бути приділена розробці цілісної державної стратегії здійснення послідовної та скоординованої інноваційної політики, що є одним з проблемних питань реалізації національних інтересів та потребує додаткових досліджень в подальшому.

Література

1. Миндели Л.Э. Обеспечение национальной безопасности в сфере науки, технологий и образования / Л.Э. Миндели // ЭТАП: экон. теория, анализ, практика. – 2012. – № 1. – С. 81–95.

2. Елхина И.А. Структурные сдвиги в контексте технологических укладов: содержание, механизм, особенности [Електронний ресурс] / И.А. Елхина // Современные проблемы науки и образования. – 2013. – № 5. – Режим доступу: www.science-education.ru/111-10721

3. Михайлов А.С. Международные кластеры как важный фактор развития пространственной экономики [Електронний ресурс] / А.С. Михайлов // Управление экономическими системами. – 2013. – № 10. – Режим доступу: http://uecs.ru/regionalnaya-ekonomika/item/2441-2013-10-18-08-12-43.

4. Хван В. Тропический лес. Секрет создания следующей Силиконовой долины / В. Хван, Г. Хоровитт. – Томск: Издательство ТомГУ систем упр. и радиоэлектроники, 2012. – 330 с.

5. Холмецкий К.А. Влияние межотраслевой диффузии технологий на экономический рост Республики Беларусь / К.А. Холмецкий // Журнал международного права и международных отношений. – 2006. – № 1. – С. 88–93.

6. Kudrina O. Yu. Conceptual principles of development resources security analysis / O.Yu. Kudrina, V.A. Omelyanenko, D.V. Volodin // Marketing and Management of Innovations. – 2017. – No. 2. – pp. 280–287.

7. Omelyanenko V.A. General context of economic and legal reforms international comparative studies (example of innovation development) [Електронний ресурс] / V.A. Omelyanenko // Economic Processes Management. – 2016. – No. 3. – Режим доступу:

http://epm.fem.sumdu.edu.ua/download/2016_3/epm2016_3_8.pdf

8. Omelyanenko V.A. Analysis of Potential of International Inter-Cluster Cooperation in High-Tech Industries / V.A. Omelyanenko // International Journal of Econometrics and Financial Management. – 2014. – Vol. 2, No. 4. – pp. 141–147.

9. Omelyanenko, V.A. Analysis of strategycal aspects of technology transfer in metallurgy / V.A. Omelyanenko // Metallurgical and Mining Industry. – 2015. – No. 12. – p. 394–397.

References

1. Mindeli, L.E. (2012), “Ensuring national security in science, technology and education”, *ETAP: ekon. teoriia, analiz, praktika*, no. 1, pp. 81–95.

2. Elkhina, I.A. (2013), “Structural changes in the context of technological structures: content, mechanism, features”, *Sovremennyye problemy nauki i obrazovaniya*, no. 5, available at: www.science-education.ru/111-10721 (access date October 09, 2017).

3. Mikhailov, A.S. (2013), “International clusters as an important factor in the development of spatial economy”, *Upravlenie ekonomicheskimi sistemami*, no. 10, available at: http://uecs.ru/regionalnaya-ekonomika/item/2441-2013-10-18-08-12-43. (access date October 09, 2017).

4. Hwang, V. and Horowitt, G. (2012), “The Rainforest: The Secret to Building the Next Silicon Valley”, Tomsk State University of Management Systems and radio electronics, Tomsk, Russia, 330 p.

5. Kholmetskiy, K.A. (2006), “Influence of inter-industry diffusion of technologies on the economic growth of the Republic of Belarus”, *Zhurnal mezhdunarodnogo prava i mezhdunarodnykh otnosheniy*, no. 1, pp. 88–93.

6. Kudrina, O.Yu., Omelyanenko, V.A., and Volodin, D.V. (2017), “Conceptual principles of development resources security analysis”, *Marketing and Management of Innovations,* no. 2, pp. 280–287.

7. Omelyanenko, V.A. (2016), “General context of economic and legal reforms international comparative studies (example of innovation development)”, *Economic Processes Management*, no. 3, available at: http://epm.fem.sumdu.edu.ua/download/2016_3/epm2016_3_8.pdf (access date October 09, 2017).

8. Omelyanenko, V.A. (2014), “Analysis of Potential of International Inter-Cluster Cooperation in High-Tech Industries”, *International Journal of Econometrics and Financial Management*, Vol. 2, no. 4, pp. 141–147.

9. Omelyanenko, V.A. (2015), “Analysis of strategycal aspects of technology transfer in metallurgy”, *Metallurgical and Mining Industry*, no. 12, pp. 394–397.

Рецензент : д.е.н., доцент Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка О.Ю. Кудріна

ЕКОНОМІКА ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ

УДК 336.763

Городиський Т.І.,
канд. екон. наук, доц. кафедри економіки та менеджменту
Паласевич М.Б.,
канд. екон. наук, доц. кафедри економіки та менеджменту
Дрогобицького державного університету ім. І. Франка
Семак Б.Б.,
д-р. екон. наук, професор, проректор з наукової роботи
Львівського торговельно-економічного університету

МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Horodyskyi T.I.,
cand.sc.(econ.), associate professor at the
department of economy and management
Palasevych M.B.,
cand.sc.(econ.), associate professor at the
department of economy and management
Ivan Franko Drohobych State University
Semak B.B.,
dr.sc.(econ.), professor, pro-rector of research
Lviv University of Trade and Economics

MECHANISM OF FORMING OF THE SYSTEM OF FINANCIAL AND ECONOMIC SAFETY OF THE ENTERPRISE

Постановка проблеми. Сучасний стан економіки України суттєво ускладнює умови діяльності суб'єктів господарювання, внаслідок чого постає проблема гарантування в ринкових умовах фінансово-економічної безпеки підприємств шляхом запровадження відповідної системи фінансово-економічної безпеки.

Однією з найважливіших умов забезпечення стійкого зростання підприємства та формування позитивних результатів його фінансової діяльності є розробка ефективного механізму формування системи управління фінансово-економічною безпекою, впровадження якого забезпечить захист підприємства від загроз і небезпек внутрішнього та зовнішнього середовища.

Як наслідок зазначеного вище, на сучасному етапі зростає актуальність дослідження механізму формування системи управління фінансово-економічною безпекою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, які стосуються дослідження механізму формування системи управління фінансово-економічною безпекою досліджували такі вчені, як: В.І. Бокій [1], Т.Г. Васильців [2], В.І. Волошин [2], О.М. Головченко [3], З.Б. Живко [4], Ю.Б. Кракос [5], Р.О. Разгон [5], А.П. Колесніков [6], Г.О. Надьон [7], О.В. Іващенко [8], В.І. Франчук [9], С.В. Цюцюпа [10] та ін.

Однак у більшості наукових досліджень мало уваги приділено саме побудові та функціонуванню комплексної системи фінансово-економічної безпеки підприємства. Усе це свідчить про актуальність теми, а відтак зумовило вибір напряму дослідження в науковому і практичному аспектах.

Постановка завдання. Метою є дослідження механізму формування системи управління фінансово-економічною безпекою та обґрунтування його важливості для захисту підприємства від загроз і небезпек внутрішнього та зовнішнього середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особливість системи фінансово-економічної безпеки підприємства полягає в тому, що захист підприємства забезпечується за усіма напрямами та сферами діяльності.

Загалом механізм формування системи фінансово-економічної безпеки підприємства являє собою сукупність всіх його основних принципів, функцій, методів, прийомів, інструментів та стимулів.

На думку В.І. Бокія [1], механізм забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства в практичній діяльності варто розглядати як систему організаційних, фінансових та правових засобів впливу, які мають на меті своєчасне виявлення, попередження, нейтралізацію та ліквідацію загроз фінансово-економічній безпеці підприємства.

На думку С.В. Цюцюпи [10], механізм забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства повинен формуватися через систему управління фінансовими відносинами шляхом використання певних принципів, фінансових важелів, інструментів, фінансових методів, правового та інформаційного забезпечення, за допомогою фінансових досліджень, що дозволяють досягти основні цілі підприємства.

Згідно позиції Т.Г. Васильціва [2], до суб'єктів системи фінансово-економічної безпеки підприємства відносять підрозділи, служби, органи, установи, міністерства та відомства, які безпосередньо забезпечують фінансово-економічну безпеку підприємства. А об'єктом системи фінансово-економічної безпеки підприємства є все те, на що спрямовані зусилля щодо її забезпечення, а саме: інформація, персонал, сукупність майнових і немайнових прав та економічних інтересів підприємства, трансформація стану яких призводить до зміни рівня його фінансово-економічної безпеки.

Що стосується ключових завдань системи фінансово-економічної безпеки підприємства, то Г.О. Надьон [7] відносить до них наступні:

– відстеження поточного стану економічної безпеки та наявності певних загроз;

– ідентифікація моменту реалізації загроз, що може призвести до виникнення виявів кризи.

Також організація, побудова та функціонування комплексної системи фінансово-економічної безпеки підприємства, на думку О.В. Іващенко [8], повинні дотримуватися певних принципів, а саме: комплексність (системність), пріоритет заходів запобігання (своєчасність), безперервність, законність, плановість, оптимальність, взаємодія, поєднання гласності та конфіденційності, компетентність.

Розглядаючи систему фінансово-економічної безпеки, важливо розглянути і функції, які вона виконує. Отже, до основних функцій системи фінансово-економічної безпеки відносять наступні:

1. Превентивно-профілактична функція: спрямована на виконання сукупності взаємопов'язаних заходів для створення середовища, що забезпечує безпечний розвиток підприємства та реалізується через виконання загальних заходів безпеки. Ця функція виконується суб'єктами економічної безпеки підприємства у повсякденній роботі, за звичним графіком, згідно з тактичними та операційними планами і передбачає:

– організаційно-правовий вплив на діяльність персоналу та споживачів підприємства шляхом розроблення та впровадження нормативів безпеки;

– підбір, перевірку та контроль роботи персоналу, розроблення ефективної кадрової політики і програм стимулювання праці;

– охорону підприємства: об'єктів, грошей, матеріальних цінностей, комунікацій, обладнання, вантажів, персоналу;

– атестацію приміщень, спеціальне обладнання окремих з них, облік носіїв інформації обмеженого доступу, захист засобів зв'язку, організацію службового і спеціального діловодства;

– захист інформаційних ресурсів обмеженого доступу;

– удосконалення технологій виробництва, введення в них елементів захисту;

– формування позитивного іміджу підприємства;

– планування і забезпечення діяльності організації в кризових ситуаціях;

– розроблення заходів відповідальності за порушення встановлених правил безпеки діяльності [4; 9].

2. Оперативно-інформаційна функція, яка реалізується шляхом виконання спеціальних заходів з безпеки. Основними серед цих заходів є такі:

– формування інформаційних ресурсів, організація і ведення конкурентної розвідки;

– інформаційно-аналітичне забезпечення ухвалення рішень керівництвом організації;

– розроблення та проведення заходів щодо протидії недобросовісній конкуренції, в тому числі промисловому шпигунству;

– інформаційно-аналітичні дослідження клієнтів, партнерів і конкурентів;

– взаємодія з правоохоронними органами з питань попередження та припинення протиправних посягань на власність, персонал та імідж організації;

– заходи впливу на недобросовісних клієнтів, боржників і зловмисників з відшкодування підприємству втрат, понесених з їхньої вини;

– проведення службових розслідувань за фактами протиправних дій персоналу організації та порушення ними встановлених правил роботи;

– розробка та реалізація заходів з дезінформації конкурентів [9].

Розглянувши об'єкти, суб'єкти, ключові завдання, принципи та функції системи фінансово-економічної безпеки підприємств, зазначимо, що методика побудови системи фінансово-економічної безпеки підприємств охоплює наступні етапи:

– вивчення специфіки ведення підприємницької діяльності, сегмента, який воно займає на ринку;

– аналіз зовнішніх і внутрішніх загроз фінансово-економічній безпеці підприємницької діяльності та вивчення інформації про кризові ситуації, їхні причини і шляхи врегулювання;

– аудит наявних засобів із забезпечення безпеки й аналіз їх відповідності виявленим загрозам;

– моделювання нової системи економічної безпеки підприємницької діяльності: розроблення плану усунення виявлених під час аудиту недоліків; підготовка пропозицій щодо удосконалення системи економічної безпеки, розрахунок усіх видів необхідних ресурсів; планування щомісячних витрат на забезпечення функціонування системи економічної безпеки;

– затвердження керівництвом моделі нової системи та бюджету на її утримання;

– формування нової системи економічної безпеки;

– оцінка ефективності сформованої системи можливих шляхів її удосконалення [5].

Своєю чергою зазначимо, що система фінансово-економічної безпеки підприємства приводиться в дію завдяки відповідним механізмам. За своєю природою механізми системи фінансово-економічної безпеки підприємства є економічними, тобто основою їхньої кінематики, як зазначає А. П. Колесніков [6], є рух інформації, а результатом функціонування – управлінське рішення щодо забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства та його реалізація.

Важливо підкреслити і те, що механізм функціонування системи фінансово-економічної безпеки підприємства має подвійне призначення: з одного боку, його дія забезпечує функціонування системи, а з іншого, – фінансово-економічну безпеку підприємства. Адже, якщо система фінансово-економічної безпеки функціонує, то вона виконує своє призначення, а саме: забезпечує фінансово-економічну безпеку підприємства.

У загальному вигляді будь-який механізм є формою взаємодії окремих елементів (процесів), яка дозволяє досягти цілей їхньої сукупності в цілому завдяки досягненню цілей кожного елемента, а механізм описує, як можуть діяти елементи, до чого приведе набір їхніх дій [3].

Оскільки взаємодія окремих елементів (процесів) у механізмі функціонування системи фінансово-економічної безпеки підприємства відбувається завдяки руху інформації, то для формування механізму функціонування системи фінансово-економічної безпеки необхідно встановити, в який спосіб, і яку інформацію потрібно збирати для цієї системи, де і в який спосіб її необхідно опрацьовувати, яким чином форматувати і як опрацьованою інформацією необхідно розпорядитися.

Отже, виходячи з наведеного вище та підтримуючи позицію Т. Г Васильціва [2], зазначимо, що під механізмом системи фінансово-економічної безпеки підприємства слід визнати взаємодією у динаміці між елементами (підсистемами або власниками процесів) та суб'єктом системи на основі руху інформації від елементів (підсистем або власників процесів) до суб'єкта системи і у зворотному напрямі, за результатами якої ухвалюються та виконуються дії щодо функціонування системи економічної безпеки підприємства та управління нею. Саме рух інформації та її надання у відповідному форматі є основою поєднання алгоритмів, прийомів, методів, способів та засобів забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства у межах відповідного механізму.

На основі узагальнення підходів до формування системи фінансово-економічної безпеки підприємства можна окреслити послідовність етапів реалізації механізму її забезпечення таким чином:

– визначення об'єкта і предмета фінансово-економічної безпеки підприємства;

– формулювання політики та стратегії фінансово-економічної безпеки підприємства;

– принципи фінансово-економічного убезпечення;

– цілі та задачі гарантування фінансово-економічної безпеки підприємства;

– критерії і показники фінансово-економічної безпеки підприємства;

– створення організаційної структури з управління системою фінансово-економічною безпекою підприємства [7].

Висновки з проведеного дослідження. Підводячи підсумок наведеного вище, зазначимо, що механізм системи фінансово-економічної безпеки підприємства дозволяє: забезпечити фінансову стійкість, платоспроможність, ліквідність та достатню фінансову незалежність підприємства у довгостроковому періоді; забезпечити оптимальне залучення та ефективне використання фінансових ресурсів підприємства; ідентифікувати як зовнішні, так і внутрішні небезпеки та загрози фінансовому стану підприємства та розробляти заходи для їх вчасного усунення; самостійно розробляти та впроваджувати фінансову стратегію; забезпечувати достатню фінансову незалежність підприємства, достатню гнучкість при ухваленні фінансових рішень та захищеність фінансових інтересів власників підприємства [2].

Отже, система фінансово-економічної безпеки підприємства забезпечує вищий рівень роботи підприємства на ринку, позитивно впливає на рівень ефективності функціонування в невизначених умовах, сприяє досягненню поставлених цілей, посилює здатність до швидкого реагування на різноманітні зміни як зовнішнього, так і внутрішнього середовища.

Література

1. Бокій В.І. Економічна безпека підприємства найважливіша складова фінансової стійкості / В. І. Бокій, Н.П. Фокіна // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 8 (26). – С. 110–114.
2. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення: монографія / Васильців Т. Г., Волошин В.І., Бойкевич О. Р., Каркавчук В. В. – Львів: Видавництво ЛТЕУ, 2012. – 386 с.
3. Головченко О.М. Економічна безпека регіону в гарантуванні стабільності національної економіки : монографія / О.М. Головченко. – Одеса, 2008. – 399 с.
4. Живко З.Б. Системний підхід до управлінського процесу підприємства: інформаційні технології та взаємодія підсистем безпеки / З.Б. Живко // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна : зб. наук. праць. Вип. 1. – Львів: ЛьвДУВС, 2013. – С. 230–237.
5. Кракос Ю. Б. Управління фінансовою безпекою підприємств / Ю. Б. Кракос, Р. О. Разгон // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. – 2008. – № 1(1). – С. 86-97.
6. Колесніков А. П. Засади механізму забезпечення стійкого розвитку підприємств / А. П. Колесніков // Інноваційна економіка. – 2013. – № 1. – С. 97–100.
7. Надьон Г.О. Криза в діяльності підприємства: діагностика та подолання : монографія / Г.О. Надьон. – Луганськ: СНУ ім. В. Даля, 2010. – 384 с.
8. Іващенко О.В. Система фінансово-економічної безпеки підприємства [Електронний ресурс] / О.В. Іващенко, П. М. Четвєріков. – Режим доступу: http://www.sworld.com.ua/kon fer28/51.pdf.
9. Франчук В.І. Особливості організації системи економічної безпеки акціонерних товариств в умовах трансформаційної економіки : монографія / В.І. Франчук. – Львів: ЛДУВС, 2010. – 440 с.
10. Цюцюпа С.В. Комплексный подход к формированию механизма обеспечения экономической безопасности предприятия с учетом использования информационных систем [Электронный ресурс] / С.В. Цюцюпа. – Режим доступа : http://jurnal.org/articles/2013/ekon51.html.

References

1. Bokii, V.I. and Fokina, N.P. (2008), "Economic safety of enterprise major constituent of financial firmness", *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 8 (26), pp. 110–114.
2. Vasyltsiv, T.H., Voloshyn V.I., Boikevych O.R. and Karkavchuk V.V. (2012), *Finansovo-ekonomichna bezpeka pidpryiemstv Ukrainy: stratehiia ta mechanizmu zabezpechennia* [Financial and economic safety of enterprises of Ukraine: strategy and mechanisms of providing], Vudavnutstvo LTEU, Lviv, Ukraine, 386 p.
3. Holovchenko, O.M. (2008), *Ekonomikhna bezpeka rehionu v harantuvanni stabilnosti natsionalnoi ekonomiku* [Economic safety of region in guaranteing of stability of national economy], Odesa, 399 p.
4. Zhyvko, Z.B. (2013), "System approach to management process enterprise: information technology and security subsystems interaction", *Naukovyi visnuk Lvivskoho derzavnoho universytetu vnutrishnikh sprav,* no. 1, pp. 230–237
5. Krakos, Yu.B. and Razhon, R.O. (2008), "Management by financial safety of enterprises", *Ekonomika ta upravlinnia pidpryiemstvamy mashynobudivnoi haluzi,* no. 1(1), pp. 86-97.
6. Kolesnikov, A.P. (2013), "Principles to the mechanism of providing of steady development of enterprises", *Innovatsiina ekonomika*, no. 1, pp. 97–100.
7. Nadon, H.O. (2010), *Kryza v diialnosti pidpryiemstva; diahnostyka ta podolannia* [Crisis in activity of enterprise: diagnostics and overcoming], monograph, SNU, Lugansk, Ukraine, 384 p.
8. Ivaschenko, O.V., and Chetverikov, P.M. (2012), "Sistems financial and economic safety of enterprise", available at: http://www.sworld.com.ua/kon fer28/51.pdf (access date September 29, 2017).
9. Franchuk, V.I. (2010), *Osobluvosti orhanizatsii systemy ekonomichnoi bezpeky aktsionernykh tovarystv v umovakh transformatsiinoi ekonomiky* [Features of organization of the system of economic security of jointstock companies in the conditions of transformation economy], monograph, LDUVS, Lviv, Ukraine, 440 p.
10. Tsiutsiupa, S.V. (2013), "Complex going near forming of mechanism of providing of economic security of enterprise taking into account the use of the informative systems", available at: http://jurnal.org/articles/2013/ekon51.html. (access date September 29, 2017).

УДК 658.155:330.131

Ситник Г.В.,
д-р. екон. наук, професор кафедри економіки та фінансів підприємства
Архіпов Н.М.,
аспірант* кафедри економіки та фінансів підприємства
Київський національний торговельно-економічний університет

СИСТЕМА ПОКАЗНИКІВ ЕФЕКТИВНОСТІ ОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ

Sytnyk H.V.,
dr.sc.(econ.), professor at the department of economics and finance of the enterprise
Arkhipov N.M.,
postgraduate student at the department of economics and finance of the enterprise
Kyiv National University of Trade and Economics

THE SYSTEM OF INDICATORS OF EFFICIENCY OF OPERATING ACTIVITY OF THE ENTERPRISE OF RETAIL TRADE

Постановка проблеми. Питання забезпечення ефективної діяльності підприємства ніколи не втрачає актуальності в ринкових умовах. Незважаючи на те, що поняття ефективності та методологічні засади управління нею є однією з центральних тем дослідження в економічній теорії та прикладній економіці, зміна умов господарювання потребує пошуку нових рішень із забезпечення ефективності підприємства в практичній площині. Протягом 2010-2015 років рентабельність підприємств знизилася на 3% [1], в тому числі і у роздрібній торгівлі на 5,7%, що свідчить про їх неспроможність зберігати стійкість в умовах нестаціонарних зовнішніх умов та знаходити нові важелі забезпечення ефективності діяльності. Зважаючи на те, що ефективна діяльність суб'єкта господарювання є фундаментальним принципом його виживання та розвитку в ринкових умовах, вдосконалення методологічних основ та методичних підходів до управління ефективністю підприємства і, зокрема, формування системи показників її оцінювання відповідно до сучасних умов є актуальним напрямом дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ефективність як економічна категорія була предметом дослідження багатьох зарубіжних економістів, серед яких: А. Сміт, В. Петті, Ф. Кене, Д. Рікардо, Т. Мен, В. Парето, Й. Шумпетер, К. Макконел, М.Х. Мескон, Г. Емерсон, П. Друкер, Е. Долан, Д. Кліланд, М. Мароші, М. Мескон, Д. Сінк, які досліджували фундаментальні сутнісні характеристики категорії "ефективність".

Проблематика забезпечення ефективної операційної діяльності залишається актуальною в сучасних дослідженнях. Зокрема, цим питанням присвячені роботи І.О. Бланка, Л.І. Кравченка, О.І. Олексюка, І.Ю. Власової та Н. О. Мелушової, Д. Жерліцина, С. Лобова, В. Нусінова та ін. Їх вивчення дозволило дійти висновку щодо відсутності єдиного підходу до оцінювання ефективності управління операційною діяльністю підприємства. Так, у роботах І.О. Бланка [2, с. 382], І. Ерфорт, Ю. Ерфорт [3, с. 215] для вимірювання ефективності операційної діяльності пропонуються стандартні показники рентабельності реалізації, рентабельності сукупних активів та їх окремих видів, коефіцієнт оборотності активів підприємства та у розрізі окремих видів активів, пропонується застосовувати модель Дюпон для оцінки впливу окремих факторів на зміну коефіцієнта рентабельності активів [2; 3].

Власова Н.О. та Мелушова І.Ю. при оцінці ефективності операційної діяльності роблять акцент на фінансових результатах діяльності, зазначаючи, що їх обсяг та динаміка є основним вимірником ефективності функціонування підприємства. Крім цього вони пропонують оцінювати ефективність використання торговельної площі, поточних витрат, інвестованого капіталу з використанням різних видів фінансових результатів, що відображаються у фінансовій звітності підприємства [4].

Лобов С. та Нусінов В. пропонують оцінювати ефективність операційної діяльності за допомогою показників рентабельності операційних витрат, власного капіталу, кредиторської заборгованості з використанням показника операційного прибутку до оподаткування, виплати відсотків по кредитах та нарахування амортизації (EBITDA) [5]. Така пропозиція нам видається слушною з огляду на те, що

* *Науковий керівник: Ситник Г.В. – д.е.н., професор*

вона дозволяє уникати впливу фінансової, амортизаційної політик, особливостей оподаткування на показники ефективності операційної діяльності, тобто оцінити ефект виключно від зусиль підприємства у сфері організації своєї операційної діяльності, проте перелік таких показників, на наш погляд, не можна вважати достатнім для комплексної оцінки. Також автори пропонують оцінювати інтегральний коефіцієнт ефективності на основі усереднення величин нормалізованих відносно максимуму часткових показників ефективності [5, с. 16].

Для підприємств, які мають значний розрив часу між вкладенням коштів та отриманням прибутку, і у яких цей розрив фінансується здебільшого за рахунок поточних зобов'язань у формі короткострокових банківських кредитів або кредиторської заборгованості Д. Жерліцин пропонує оцінювати вплив фінансового важелю робочого капіталу на ефективність операційної діяльності, використовуючи стандартну модель ефекту фінансового левериджу відносно оборотного капіталу [6, с. 26-27]. Варто відзначити певну обмеженість цього підходу. На наш погляд, його можна використовувати лише у випадку, коли підприємство залучає для фінансування оборотних активів виключно поточну кредиторську заборгованість, яка за своєю природою не є фінансовою формою позикового капіталу і формування якої дійсно пов'язане саме з операційною діяльністю підприємства. Якщо поряд із такою заборгованістю використовується короткостроковий банківський кредит, то ефект фінансового левериджу, що формуватиметься залученням цього виду позикового капіталу буде вже вимірником ефективність фінансової діяльності підприємства. Проте, використання цього підходу для підприємств торгівлі у випадку залучення лише кредиторської заборгованості є цікавим з огляду на великі обсяги останньої у підприємств торговельної галузі.

Узагальнення підходів дозволяє констатувати постійні спроби науковців розширити та вдосконалити підходи до оцінювання ефективності операційної діяльності, з одного боку, та відсутність єдиного комплексного підходу до оцінювання ефективності операційної діяльності підприємства з врахуванням специфіки окремих видів операційної діяльності.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає в обґрунтуванні системи показників оцінювання ефективності операційної діяльності підприємства роздрібної торгівлі з врахуванням галузевих особливостей торгівлі, сучасних концепцій управління та тенденцій розвитку зовнішнього середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Посилення конкуренції, висока нестабільність зовнішнього середовища, формування так званої "мережевої економіки" здійснюють кардинальні зміни в системі управління підприємством та визначають вектори розвитку економічної науки, обумовлюючи зміни в трактовці здавалося б усталених понять та категорій. Так, сучасне розуміння ефективності операційної діяльності підприємства, на наш погляд, суттєво ширше, ніж співвідношення результатів та витрат на її здійснення, яке довгий час домінувало в економіці. Сучасна парадигма управління ефективністю операційної діяльності, на наш погляд, формується на основі наступних основних концептуальних підходів до управління підприємством (рис. 1).

Концепції, що становлять теоретичну основу формування управління ефективністю операційної діяльності підприємства

Ресурсна концепція фірми: ефективність підприємства визначається комбінацією ресурсів та здатністю їх раціонально використовувати	Концепція стратегічного управління: ефективність підприємства визначається здатністю підприємства адаптуватись до змін	Концепція вартісно-орієнтованого управління: основним індикатором ефективності підприємства є зростання його ринкової вартості
Концепція процесного управління: ефективність підприємства визначається раціональністю його бізнес-процесів	Концепція зацікавлених сторін: ефективність підприємства визначається здатністю задовольняти економічні інтереси стейкхолдерів	Концепція управління за цілями: функціонування підприємства вважається ефективним, якщо досягнуто поставленої мети

Рис. 1. Теоретичні концепції, що становлять основу управління ефективністю операційної діяльності підприємства

Джерело: складено авторами

Дослідження основних тенденцій розвитку теорії ефективності, основних елементів її теоретичної бази, узагальнення та розвиток підходів до вивчення змісту поняття "ефективність операційної діяльності підприємства" дозволило нам визначити його, як здатність підприємства в процесі операційної діяльності формувати вартість, досягаючи стратегічних цілей, задовольняючи економічні інтереси ключових стейкхолдерів шляхом раціонального використання оптимально сформованої комбінації ресурсів та адаптації до змін зовнішнього середовища. Відтак, система показників ефективності операційної діяльності, на наш погляд, має представляти багаторівневий комплекс індикаторів, які дозволяють оцінити усі аспекти ефективності.

З огляду на це, в процесі такої оцінки варто застосовувати різні види показників (табл. 1).

Таблиця 1

Види показників ефективності операційної діяльності підприємства роздрібної торгівлі

Класифікаційна ознака	Види показників
За напрямом оцінювання	Показники ефективності використання ресурсів в операційній діяльності; Показники ефективності бізнес-процесів операційної діяльності Показники досягнення цілей операційної діяльності; Показники задоволення інтересів стейкхолдерів
За видами ресурсів	Показники ефективності використання необоротних операційних активів; Показники ефективності використання оборотних операційних активів; Показники ефективності використання трудових ресурсів
За пріоритетністю	Головний показник ефективності; Основні показники ефективності; Допоміжні показники ефективності
За рівнем оцінювання	Показники ефективності операційної діяльності підприємства; Показники ефективності операційної діяльності окремих структурних підрозділів; Показники ефективності операційної діяльності за окремими господарськими операціями/угодами; Показники ефективності окремої товарної групи
За змістом показника	Фінансові показники ефективності; Нефінансові показники ефективності
За рівнем агрегації	Узагальнюючі показники ефективності; Часткові показники ефективності

Джерело: складено автором

Так, в процесі управління важливим завданням є забезпечення багаторівневої оцінки ефективності операційної діяльності, яка передбачає ідентифікацію її рівня по підприємству в цілому, його окремих структурних підрозділах, комерційних угодах і товарних групах. Такий підхід є основою для оптимізації портфелю угод з комерційними партнерами, товарного асортименту, з одного боку, та розроблення системи мотивації персоналу та контролю результатів операційної діяльності – з іншого.

Комплексний підхід до оцінювання ефективності операційної діяльності підприємства передбачає використання широкого кола показників, які мають поєднувати фінансові та нефінансові індикатори. Введення нефінансових показників в систему оцінювання ефективності підприємства було вперше запропоновано Капланом Р. та Нортоном Д. у розробленій ними збалансованій системі показників ефективності (ССП). На думку авторів, нефінансові показники дозволяють "розширити горизонт цілей … за межі фінансових показників … та визначати, як підприємство працює над створенням вартості" [7]. Також, весь перелік показників доцільно диференціювати на узагальнюючі та часткові, що дозволить встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між окремими показниками, виявляти фактори формування ефективності операційної діяльності, здійснювати вибір показників для проведення експрес-оцінювання та поглибленого дослідження рівня ефективності операційної діяльності підприємства.

Не менш важливим у виявленні причинно-наслідкових зв'язків у формуванні ефективності операційної діяльності є диференціація оціночних індикаторів за рівнем пріоритетності, а саме виокремлення головного, основних та допоміжних показників ефективності.

Так, вибір головного показника ефективності операційної діяльності витікає з цільової функції підприємства. Виходячи з того, що головною метою функціонування підприємства, згідно з сучасною парадигмою управління, є забезпечення добробуту власників, яке проявляється у зростанні ринкової вартості підприємства, головний показник ефективності операційної діяльності має відображати внесок операційної діяльності у створення цієї вартості. Відповідно до моделі оцінювання грошового потоку, який береться за основу визначення вартості підприємства методом дисконтування грошових потоків (непрямої капіталізації доходів), що наразі є найбільш визнаним та затребуваним, вільний грошовий потік на інвестований капітал визначається наступним чином:

$$ВГПік = ОП \times (1-Сп) + А – ПРК – КІ + ПДЗ$$

$ВГП_{ік}$- вільний(чистий) грошовий потік на інвестований капітал;

ОП – операційний прибуток (фінансовий результат від операційної діяльності у ф.№2);
$C_п$ – ставка податку на прибуток;
А – амортизація необоротних активів;
ПРК – прогнозований приріст робочого капіталу;
КІ – сума прогнозованих капітальних інвестицій;
ПДЗ – величина приросту довгострокових зобов'язань [8].

Виходячи з того, що показники обсягу капітальних інвестицій, довгострокових зобов'язань повністю відображають результати інвестиційної та фінансової діяльності, а показник приросту робочого капіталу (різниця між сумою оборотних активів та поточними зобов'язаннями) також формується частково під впливом фінансової діяльності в частині зміни короткострокових кредитів банків, їх не можна включати в оціночний показник ефективності операційної діяльності. Сума амортизації, що нараховується на операційні необоротні активи в певному сенсі є відшкодуванням раніше понесених інвестиційних витрат. Проте, з огляду на те, що джерелом такого відшкодування виступають доходи від операційної діяльності, а за своїм змістом амортизація є компенсаційною статтею витрат і залежить від обраного методу амортизації активів, її обсяги доречно залишити у складі ефекту від операційної діяльності. Відтак, основним абсолютним показником ефективності операційної діяльності підприємства роздрібної торгівлі можна вважати скоригований прибуток від операційної діяльності до відшкодування фінансових витрат та амортизації (СПОДФА). Виходячи з того, що результати операційної діяльності досягаються шляхом використання активів, що сформовані для здійснення такої діяльності основним відносним показником її ефективності варто вважати рентабельність операційних активів, розраховану з використанням показника СПОДФА, а до складу таких активів включати основні засоби, нематеріальні активи, довгострокову дебіторську заборгованість, що виникає в результаті операційної діяльності, запаси, поточну дебіторську заборгованість та інші оборотні активи, що сформувались в процесі її здійснення. Головний показник ефективності операційної діяльності деталізується основними та допоміжними показниками за окремими напрямами оцінювання та видами ресурсів. Так, можна запропонувати наступну систему основних показників ефективності за окремими напрямами оцінювання (рис. 2).

Показники ефективності використання ресурсів в операційній діяльності		**Показники ефективності бізнес-процесів операційної діяльності**	
Основні	***Допоміжні***	***Основні***	***Допоміжні***
Рентабельність необоротних активів; Рентабельність оборотних активів; Тривалість операційного циклу; Тривалість фінансового циклу; Середній коефіцієнт оборотності активів; Рентабельність витрат на оплату праці	Фондовіддача; Коефіцієнт оборотності запасів; Коефіцієнт оборотності поточної дебіторської заборгованості; Рівень покриття маржинальним прибутком постійних витрат; Продуктивність праці операційного персоналу;	Рентабельність обороту; Рентабельність операційних витрат; Середній рівень маржинального прибутку; Ефект операційного левериджу (DOL)	Товарооборот на 1 м^2 торговельної площі; Рівень транспортних витрат; Рівень собівартості товарів; Товарооборот на 1 грн маркетингових витрат; Приріст потоку покупців (приріст кількості чеків); Приріст середньої вартості чека; Середній час на обслуговування одного покупця; Рівень недостач до чистої виручки; Рівень природних втрат до чистої виручки
Показники задоволеності економічних інтересів стейкхолдерів		**Показники досягнення цілей операційної діяльності**	
Основні	***Допоміжні***	***Основні***	***Допоміжні***
Продуктивність операційних витрат; Рівень покриття податків чистою виручкою; Рівень доданої вартості;	Продуктивність витрат на закупівлю товарів; Вчасність погашення кредиторської заборгованості постачальників; Рівень покриття доданою вартістю витрат на оплату праці операційного персоналу; Частота преміювання операційного персоналу; Вчасність виплати заробітної плати операційному персоналу; Рівень чистого операційного прибутку у доданій вартості	Рівень досягнення цільового обсягу СПОДФА; Рівень досягнення цільового обсягу товарообороту; Рівень досягнення цільового показника рентабельності операційних активів.	Частка СПОДФА у формуванні вільного грошового потоку на інвестований капітал; Співвідношення темпів приросту СПОДФА та вільного грошового потоку на інвестований капітал

Рис. 2. Матриця показників ефективності операційної діяльності підприємства роздрібної торгівлі за основними напрямами (перспективами) оцінювання

Джерело: складено авторами

Так, важливим чинником ефективності операційної діяльності підприємства роздрібної торгівлі є раціональність формування і використання ресурсів. Згідно з ресурсною концепцією фірми, яка активно розвивається у роботах Пенроуз Е., Вернельфельт Б., Рамелт Р., Тис Д., Барні Дж., Петераф М., Коннер К. та ін., джерелом конкурентних переваг та надприбутків є комбінація ресурсів підприємства та ключових компетентностей щодо їх раціонального використання. Відтак, важливою перспективою (напрямом) в оцінюванні ефективності операційної діяльності варто виділити "ефективність використання ресурсів". Серед основних індикаторів такої ефективності можна запропонувати показники рентабельності основних ресурсів, що пропонуються оцінювати на основі СПОДФА та показників оборотності активів підприємства, як показників першого рівня впливу на рентабельність операційних активів.

З огляду на те, що раціональність формування та використання ресурсів обумовлюється наявними компетентностями, ефективність операційної діяльності є похідною від них. На нашу думку, вимір компетенцій та їх вплив на кінцевий ефект операційної діяльності найкращим чином варто здійснювати через дослідження ефективності бізнес-процесів операційної діяльності. Це обумовлюється тим, що саме компетентності є відображенням організаційних механізмів, навичок, досвіду, які впливають на організацію бізнес-процесів, формування бізнес-моделі підприємства, а, відтак ефективність останніх є відображенням ключових компетентностей. Зважаючи на те, що в роздрібній торгівлі основними процесами операційної діяльності є вивчення ринку, закупівля товарів, транспортування товарів, зберігання товарів та їх продаж [9, с. 374], показники оцінювання їх ефективності мають містити індикатори, що характеризують ефективність функціонування моделі операційної діяльності підприємства в цілому, так і її окремих бізнес-процесів.

Розвиток мережевої економіки, розширення уявлення про фірму, як про "мережу стейкхолдерів" вказують на необхідність в процесі функціонування задовольняти економічні інтереси різних зацікавлених сторін, які долучаються до операційної діяльності підприємства. Так, основних стейкхолдерів підприємства роздрібної торгівлі в процесі здійснення операційної діяльності та їх економічні інтереси можна представити наступним чином (рис. 3).

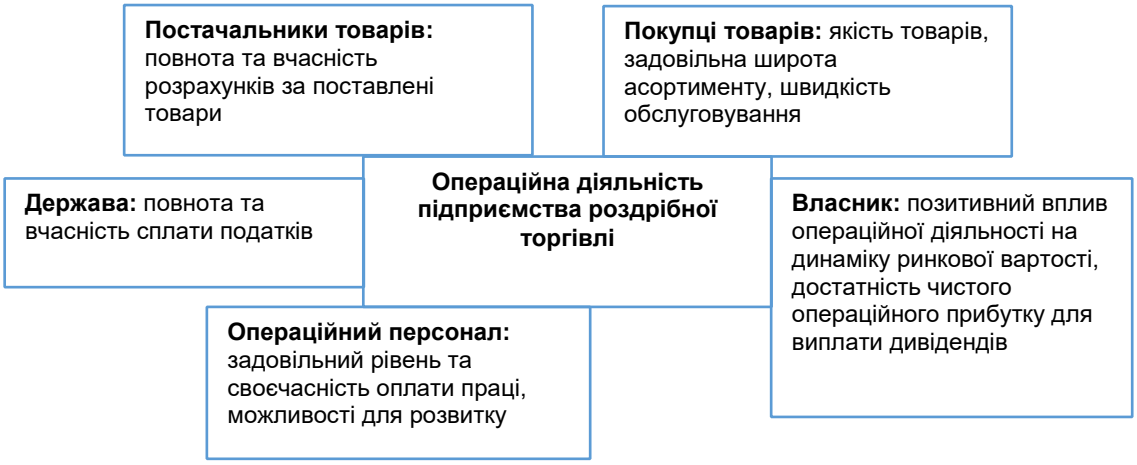

Рис. 3. Економічні інтереси стейкхолдерів операційної діяльності підприємства роздрібної торгівлі

Джерело: складено авторами

Відтак, необхідною умовою ефективності операційної діяльності підприємства роздрібної торгівлі є задоволення економічних інтересів стейкхолдерів, з огляду на те, що нездатність підприємства надавати адекватну винагороду зацікавленим сторонам за їх внесок в організацію операційної діяльності призводить до негативних наслідків у вигляді штрафних санкцій за невчасну сплату податків, заробітної плати, заборгованості перед постачальниками та погіршення ресурсного потенціалу підприємства, що проявляється у плинності кваліфікованих кадрів, втрати постачальників та покупців, реінвестування капіталу власником підприємства в інші види діяльності. Тому цей напрям в оцінюванні переважно представлений показниками, що характеризують достатність доходів та інших проміжних фінансових результатів для виконання зобов'язань перед різними стейкхолдерами.

Поява та еволюція концепцій управління за цілями, управління результативністю, стратегічного менеджменту розвивають ідею щодо необхідності досягнення підприємством поставлених цілей шляхом адаптації до мінливих умов зовнішнього середовища як важливого вимірника його ефективної діяльності. Відтак, система показників ефективності має містити перспективу, що передбачає оцінку досягнення цільових показників операційної діяльності. З позицій вартісно-орієнтованого управління та визначеної головної мети діяльності підприємства й операційної діяльності зокрема, така оцінка

передбачає дослідження досягнення запланованої участі операційної діяльності у формуванні вартості підприємства роздрібної торгівлі.

Представлені показники можна вважати індикаторами верхнього рівня ефективності операційної діяльності, які своєю чергою деталізуються в розрізі окремих видів ресурсів, бізнес-процесів, стейкхолдерів на різних рівнях управління.

Висновки з проведеного дослідження. Відтак, забезпечення ефективності операційної діяльності підприємства роздрібної торгівлі є необхідною умовою його існування та розвитку в ринкових умовах, позитивного впливу на економічний добробут країни. Суттєві зміни в умовах господарювання призводять до трансформації управлінських підходів, що визначає необхідність формування більш досконалих методів оцінювання ефективності операційної діяльності. Розуміння останньої як похідної від здатності раціонально формувати та використовувати ресурси, створювати вартість, задовольняти інтереси різних стейкхолдерів, адаптуватись до змін зовнішнього середовища, відсутність наразі в науковій літературі комплексного підходу до оцінювання ефективності операційної діяльності, обумовлює необхідність створення такого підходу, який би враховував усі зазначені аспекти ефективності. Запропонована система показників передбачає досліджувати стан ефективності операційної діяльності та чинники, що її визначають в розрізі ресурсів, бізнес-процесів, задоволення інтересів стейкхолдерів та досягнення основних цілей операційної діяльності. Це дозволяє забезпечити комплексність оцінювання, з одного боку, та актуалізує процес управління операційною діяльністю підприємства роздрібної торгівлі відповідно до концепцій стратегічного, вартісно-орієнтованого, процесного управління, ресурсної теорії фірми та теорії зацікавлених сторін.

Література

1. Рентабельність операційної діяльності підприємств за видами економічної діяльності [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/.
2. Бланк И.А. Торговый менеджмент / И.А. Бланк. – Киев: Ника-Центр, 2004. – 780 с.
3. Єрфорт І. Ефективність операційної діяльності підприємств / І. Єрфорт, Ю. Єрфорт // Економічний аналіз. – 2012. – № 11. – С. 215–219.
4. Власова Н. О. Ефективність формування фінансових результатів підприємств роздрібної торгівлі : монографія / Н. О. Власова, І. Ю. Мелушова. – Харків : ХДУХТ, 2008. – 259 с.
5. Лобов С. Оцінювання ефективності операційної діяльності підприємств для різних суб'єктів оцінювання / С. Лобов, В. Нусінов // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. – 2014. – № 38. – С. 12–17.
6. Жерліцин Д. М. Фінансовий важіль робочого капіталу як інструмент аналізу ефективності операційної діяльності підприємства / Д.М. Жерліцин // Економічний аналіз. – 2014. – № 17. – С. 24–29.
7. Каплан Р. Сбалансированная система показателей. От стратегии к действию / Р. С. Каплан, Д.П. Нортон; [пер. с англ.]. – М. : Олимп-Бизнес, 2005. – 214 с.
8. Національні стандарти оцінки (проект) [Електронний ресурс] / Я.І. Маркус, В.П. Назирова, О.В. Ромасенко та ін. – Режим доступу: http://www.uto.com.ua/files/doc/Novosti/NSO_proekt_24_12_2015_12_01_2016%D0%A4%D0%94%D0%9C%D0%A3.pdf
9. Ситник Г. Фінанси торгівлі: монографія / Г.В. Ситник. – К.: Київський Національний торговельно-економічний університет, 2014. – 672 с.

References

1. State Statistics Service of Ukraine, "Cost-effectiveness of operating activities of enterprises by types of economic activity", available at: http://www.ukrstat.gov.ua/. (access date October 03, 2017).
2. Blank, I.A. (2004), *Torgovyy menedzhment* [Trade Management], "Nika Tsentr", Kyiv, Ukraine, 780 p.
3. Yerfort, I. and Yerfort, Yu. (2012), "Efficiency of operational activity of enterprises", *Ekonomichnyi analis*, no. 11, pp. 215-219.
4. Vlasova, N.O. and Melushova, I.Yu. (2008*), Efektyvnist formuvannia finansovykh rezultativ pidpryiemstv rozdribnoi torhivli* [Efficiency of the formation of financial results of retail enterprises], monograph, KHDUKT, Kharkiv, Ukraine, 259 p.
5. Lobov, S. and Nusinov, V. (2014), "Estimation of efficiency of operational activity of enterprises for various subjects of evaluation", *Collection of scientific works of Cherkasy State Technological University*, no. 38, pp. 12-17.
6. Zherlitsyn, D.M. (2014), "The financial leverage of working capital as a tool for analyzing the efficiency of an operating activity of the enterprise", *Ekonomichnyi analis*, no. 17, pp. 24-29.

7. Kaplan, R. and Norton, D.P. (2005), *Sbalansirovannaya sistema pokazateley. Ot strategii k deystviyu* [Balanced indicator system. From strategy to action], translated from English., Olympus Business, Moscow, Russia, 214 p.

8. Markus, Ya.I., Nazirova, V.P., Romanceko, O.V. et al. (2015), "National Valuation Standards (project)", available at: http://www.uto.com.ua/files/doc/Novosti/NSO_proekt_24_12_2015_12_01_2016 %D0%A4%D0%94%D0%9C%D0%A3.pdf (access date October 03, 2017).

9. Sytnyk, H. (2014), *Finansy torhivli* [Trade Finance], monograph, Kyiv National University of Trade and Economics, Kyiv, Ukraine, 672 p.

УДК 658.3:005.73

Маказан Є.В.,
канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри бізнес-адміністрування і менеджменту зовнішньо-економічної діяльності Запорізький національний університет

РОЛЬ ТА ПРИНЦИПИ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

Makazan Ye.V.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor at the department of business administration and management of foreign economic activity Zaporizhzhia National University

THE ROLE AND PRINCIPLES OF CORPORATE CULTURE AT ENTERPRISES

Постановка проблеми. У сучасних умовах одним з ключових факторів успіху діяльності організації виступає корпоративна культура. Практика роботи великих світових компаній підтверджує, що вона безпосередньо впливає на ефективність роботи, на окремих людей і на діяльність всієї компанії. Але в Україні практика свідчить, що багато підприємств стикаються з низкою проблем, впроваджуючи принципи корпоративної культури. Першопричиною їх виникнення, на нашу думку, є недостатнє розуміння ролі та принципів корпоративної культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогоднішній день корпоративна культура не є дуже досліджуваною, особливо українськими вченими. Але питання впровадження та розвитку корпоративної культури на підприємстві вивчали зарубіжні науковці, такі як: О.В. Мазурик [1], Т. Парсонс [2], К. Камерон [3], М. Вебер [4], Ю.Ф. Пачковський [5], В.М. Піча [6], О.М. Руденко [7] та багато інших. Враховуючи важливість і одночасно не повне вирішення поставленої проблеми, прийнято рішення щодо продовження її подальшого дослідження, зокрема глибшого вивчення ролі та принципів корпоративної культури на підприємствах.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення ролі та узагальнення принципів корпоративної культури на підприємстві, визначення факторів, які гальмують розвиток підприємства.

Викладка основного матеріалу дослідження. Корпоративна культура є потужним фактором, що впливає на конкурентоспроможність організації за рахунок розкриття особистісного потенціалу співробітників. Спільна корпоративна культура допомагає об'єднати працівників різних демографічних груп. Багато співробітників в організації мають різне походження, сім'ї та традиції і мають свою культуру. Наявність спільної культури на робочому місці дає їм відчуття єдності та взаєморозуміння один до одного, сприяючи кращому спілкуванню та зменшенню конфліктів.

Було досліджено, що більшість промислових підприємств України поділяються на ті, що працюють за принципами радянського часу (нагородження працівників за високі показники грамотами та преміями, підвищення кваліфікації працівників згідно з графіком, запланованим відділом кадрів та інше), та підприємства, які проводять, так звані, корпоративні заходи (святкові вечори, спортивні заходи, навчання в школах менеджерів та інше). Але всіх їх об'єднують фактори, що стримують розвиток корпоративної культури:

- автократичний стиль керівництва. Автократія - це один з чинників демотивації як керуючого апарату підприємства, так і керованого;
- усі нові методи управління вимагають залучення співробітників всього підприємства, їх причетності до справи, а це неможливо при збереженні гіперконтролю;
- автократична система не дає розвитку молодим креативним менеджерам;
- працівники підприємства схильні поважати тільки автократичних лідерів, демократичних та тих, хто звертається до співробітників, вважають слабкими;
- низький рівень інформації у відносинах між персоналом і керуючим органом;
- немає згоди між зацікавленими групами.

Тому керівникам підприємств потрібно усвідомити, що корпоративна культура допомагає працівникам бути мотивованими та лояльними до управління організацією. Якщо працівники вважають себе частиною культури своєї організації, вони сприяють успіху організації. Вони почувають себе більш вагомими від усвідомлення того, що вони є частиною тієї організації, якою вони піклуються, і працюють краще, не маючи примусу [8; 9].

Здорова конкуренція серед працівників є одним із результатів спільної корпоративної культури. Працівники намагаються виконувати свою роботу так, щоб отримати визнання та вдячність їхніх начальників. Це своєю чергою підвищує якість роботи, що допомагає організації процвітати.

Культура організації визначає свою ідентичність. Спосіб ведення бізнесу суб'єктом господарювання сприймається як особами, які складають організацію, так і її клієнтами, і це визначається його культурою. Значення та переконання організації сприяють іміджу бренду, за допомогою якого вона стає відомою [10].

Але кожне підприємство сприймає корпоративну культуру по різному. Є підприємства, які усвідомлюють її значення і намагаються поліпшити або підтримати позитивну культуру, тоді як існують інші, які ігнорують це все. Хоча важко статистично показати вплив культури організації, вважається, що працівники корпорацій із сильною корпоративною культурою мають відчуття приналежності, зацікавленості та прихильності до своєї організації, що є високим важелем успіху [11].

Ключова роль корпоративної культури наведена нижче:

1. Корпоративна культура дає великий шлях у створенні іміджу бренда організації. Культура праці дає ідентичність організації. Іншими словами, організація відома своєю культурою.
2. Культура формує спосіб взаємодії співробітників на своєму робочому місці. Здорова культура заохочує працівників до мотивації та лояльності до керівництва. Крім того, культура праці сприяє здоровим відносинам між працівниками та здоровій конкуренції на робочому місці. Це культура робочого місця, яка фактично спонукає працівників до її покращення.
3. Корпоративна культура допомагає створити емоційну прихильність до підприємства. Культура розвиває почуття приналежності та відданості корпорації та розвиває відчуття єдності на робочому місці.

Організації, які нагороджують своїх співробітників за високу продуктивність, створюють почуття задоволення та досягнення в рамках окремих осіб, що дає відчуття причетності до організації, людина відчуває себе вагомою частиною. Аналогічним чином, робоче середовище, в якому працівники заохочуються домагатися своїх інтересів, наприклад, представляти компанію на спортивних змаганнях, викликають емоційний зв'язок з організацією [12].

Тому необхідно зазначити, що немає ніяких сумнівів у значенні корпоративної культури, коли йдеться про залучення та збереження людського капіталу. Це один з важливих компонентів, який лідери можуть використовувати для підтримки продуктивності, створення емоційного зв'язку та підтримки конкурентних переваг. І отже, саме тому корпоративна культура розглядається як основна бізнес-стратегії.

Культура компанії - прямий результат її менеджменту - головний виконавчий директор - це той, хто задає тон на краще або гірше для всієї компанії. Як людина веде себе і взаємодіє на вершині, часто послідовно переходить до решти команди. Якщо організаційне лідерство має дуже пасивно-агресивний стиль управління, це пасивно-агресивне ставлення пройде по всій корпоративній культурі [13].

Результати такої культури можуть бути катастрофічними. Без сильного бачення та позитивного лідерства важко буде заохотити і підтримувати цінності у решті співробітників та сприяти узгодженню навколо спільної справи. Якщо люди не відчувають, що вони залучені до чогось більшого, ніж їх повсякденні посадові обов'язки, слідує розмежування. Більш того, якщо в компанії не вистачає сильної культури та лідерів, які можуть керувати цінностями компанії, то компанія перейде до бюрократії. Кінцевий результат: люди будуть працювати не тому, що хочуть, а тому, що їм це потрібно. Отже, керівництво повинно мотивувати працівників працювати не тільки за рівень зарплати [14].

Відповідно до британських досліджень було визначено п'ять ключових факторів корпоративної культури, які статистично пов'язані з фінансовими результатами підприємства:

1. Орієнтація клієнт-клієнт – це спосіб, яким організація думає про своїх клієнтів та поводиться з ними.

2. Орієнтація на людський капітал.
3. Орієнтація на стандарти організації та відповідальність за виконання.
4. Інновації та зобов'язання щодо змін – як компанія бачить, реагує на інновації та змінює їх, а також керує ними.
5. Орієнтація компанії на процес, то є саме те, що люди в компанії мають такі процеси, як планування, прийняття рішень, спілкування та те, що ми називаємо "соціальна відповідальність".

Організації можуть мати сильну або слабку культуру; функціональні або дисфункціональні культури. Сильна культура – це така, де всі працівники розуміють і ведуть себе так, як це відповідає цінності, віруванню та нормам компанії. Слабка культура полягає в тому, що люди не розуміють, що таке культура, або вона їх не охоплює. Функціональна культура позитивно впливає на успіх компанії. Дисфункціональна культура обмежує здатність компанії бути стійкою до успіху в довгостроковій перспективі [15].

Сутність системи менеджменту полягає у визначенні бажаної корпоративної культури, оцінки поточного аналізу, створенні плану управління культурою, узгодженні плану з усіма ланками діяльності організації та постійній перевірці продуктивності корпоративної культури.

Оскільки культура продовжує залишатися ключовим фактором у здатності компанії залучати нових талановитих робітників та утримати своїх нинішніх працівників, підрозділи з управління персоналом посилюють свій тиск, керуючи та розвиваючи культуру своєї компанії. Хоча кадрова служба не завжди має право змінювати культуру прямо, вона має можливість впливати на менеджерів, щоб керувати культурою у правильному напрямку та виховати середовище, в якому працівники можуть прийти на роботу та виконувати свою роботу якісно. Основне завдання даного відділу – утримання та розширення людського капіталу компанії.

Американське дослідження "Стратегії глобальної культури та управління змінами" у 2013 році [16] показує, що компанії, які використовують кілька специфічних культурних каталізаторів, тобто тих, які використовують неформальні емоційні підходи до впливу на поведінку, значно частіше зазнають змін, що тривають. З американських компаній, які усвідомлено використовували елементи своєї культури, 70 відсотків показали, що їх фірми досягли стійкого покращення в організації гордості та емоційності. Це порівняно з 35 відсотками для фірм, які не використовували культуру як важіль. Хоча немає жодного блискучого алгоритму, чисельного рівняння, що гарантує результат, було знайдено цінні знання про принципи корпоративної культури через десятиріччя досліджень і спостережень на десятках підприємств, включаючи деякі з найуспішніших компаній у світі.

Фактори, які дуже часто стримують розвиток підприємства можна поділити на дві великі групи: внутрішні та зовнішні. Внутрішні фактори відповідно можна розділити на ті, що йдуть з боку керівництва, та ті, що надходять з боку персоналу. Впровадження корпоративної культури на підприємстві надає можливість посилити позицію неформального лідера, знизити опір та підвищити рівень вмотивованості працівників.

Застосовуючи наступні принципи, кожна організація може навчитися розгортати та вдосконалювати свою культуру таким чином, щоб збільшити шанси фінансового та операційного успіху [17]. Це такі принципи, як:

1. Праця з поточними культурними ситуаціями. Глибоко вбудовані культури не можуть бути замінені простими модернізаціями або навіть капітальними зусиллями. Також культура не може бути замінена на нову, як операційна система або процесор.

2. Змінити поведінку управлінців, і настрій у робітників буде також змінений. Загальноприйнята думка про те, що поведінкові зміни слідують за психічними зрушеннями. Саме тому організації часто намагаються змінити поведінку шляхом передачі цінностей.

3. Зосередження на критичному стилі поведінки. Спочатку треба визначити кілька речей, які люди роблять у всій компанії, що позитивно впливає на продуктивність бізнесу. Далі треба переконатися, що вони узгоджені з загальною стратегією компанії. Треба бути впевненими, що люди почувають себе добре, коли роблять ці речі, щоб можна торкнутися їх емоційної прихильності. Потім кодифікація працівників: треба викласти критичну поведінку в прості практичні кроки, які люди можуть виконувати щодня. Далі, треба обрати групи працівників, які мають підґрунтя для цих небагатьох способів поведінки, тих, хто буде сильно реагувати на нову поведінку і хто, імовірно, буде реалізовувати та поширювати її.

4. Треба розгортати та підтримувати своїх автентичних неформальних лідерів. Повноваження, яке надається офіційною позицією, не слід плутати з керівництвом. Лідерство – це природний атрибут, який здійснюється та відображається неформально, незалежно від назви чи позиції в організаційній схемі. Фактично, коли компанії формують свої організації, вони можуть визначати лідерів, які демонструють різні основні сильні сторони.

5. Поєднувати поведінку з бізнес-цілями. Коли люди говорять про почуття, мотивації та цінності, кожен з яких є життєво важливим елементом сильних культур. Треба обрати поведінку, яка спрямована саме на підвищення ефективності бізнесу та може бути виміряна в часі.

6. Демонстрування наслідків негайно. Надзвичайно важливо показати вплив культурних зусиль на результати бізнесу якнайшвидше.

7. Використовування крос-організаційних методів. Ідеї можуть поширюватися через організаційні підрозділи та функції, а також зверху вниз і знизу вгору. Одним із потужних способів поширення ідей є соціальні засоби масової інформації: блоги, публікації в Facebook, а також твітів - не від керівництва, а з деяких автентичних неформальних лідерів.

8. Вирівняти програмні зусилля з поведінкою. Забезпечуючи структуру, в якій люди працюють – через такі дисципліни, як організація, аналітика, людські ресурси та вдосконалення технологій - формальна організація забезпечує раціональну мотивацію дій працівників, тоді як неформальна організація забезпечує емоційну прихильність, яка характеризує пікову продуктивність.

9. Активно керувати своєю культурною ситуацією безперервно. Коли культура може відповідати стратегічним та операційним пріоритетам, вона може забезпечувати приховані джерела енергії та мотивацію, яка може прискорити зміни швидше, ніж формальні процеси та програми. Навіть якщо сьогодні організація має високоефективну культуру, вона може виявитися недостатньою для завтрашнього дня.

Незважаючи на складні, багатовимірні та часто важкі для вирішення проблеми, культурне становище компанії є потужним набором емоційних ресурсів. Як і у випадку з іншими ресурсами – людськими, технологічними, фінансовими – менеджерам належить прагнути до максимально ефективного використання цього ресурсу.

Висновки з проведеного дослідження. Зважаючи на тенденції до змін у потребах працівників, можна зазначити, що для збільшення людського та фінансового капіталу необхідно розвивати корпоративну культуру на підприємствах. Вона відіграє роль не тільки як мотиваційний чинник, але також підвищує фінансові показники та покращує імідж компанії.

Корпоративна культура має властивість об'єднання людей, несхожих в свідомості і поведінці. Вона ініціює процес рефлексії та засвоєння ними цінностей, впорядковує й організовує соціальні спільності, інтегруючи їх в певному просторово-часовому континуумі. Соціальна спільність може реалізовувати як загальні, так і індивідуальні потреби тільки при постійній співпраці людей. Корпоративна культура формулює зміст та цілі цього співробітництва в процесі творчої діяльності індивідів, формує систему цінностей, притаманних лише даному підприємству.

Якщо управлінці прагнуть до фінансової стійкості підприємств та ведення успішного бізнесу, вони повинні розвивати корпоративну культуру. Корпоративна культура – це необхідний важіль, який допомагає підприємству вижити в нестійкому економічному середовищі.

Література

1. Мазурик О.В. Базові перспективи соціального контролю / О.В. Мазурик // Вісник Львівського університету. Серія соціологічна. – 2011. – Випуск 5. – С. 169–177.

2. Парсонс Т. Система координат действия и общая теория систем действия: культура, личность и место социальных систем / Т. Парсонс, Американская социологическая мысль. – М., 1996. – С. 462–478.

3. Камерон К. Диагностика и изменение организационной культуры / К. Камерон, Р. Куинн. – СПб: Питер, 2001. – 320 с.

4. Вебер М. Протестантская этика и дух капитализма / М. Вебер. – Ивано-Франковск: Ист-Вью, 2002. – 352 с.

5. Пачковський Ю.Ф. Соціологія і психологія: навч. посіб. / Ю.Ф. Пачковський. – К. : Каравела, 2009. – 760 с.

6. Піча В.М. Соціологія: терміни, поняття, персоналії : навчальний посібник / В.М. Піча. – К. : Каравела, 2002. – 480 с.

7. Руденко О. Система і стратегія hr-менеджменту для державного управління / О.М. Руденко, Л. М. Усаченко, С.В. Штурхецький. – К. : ТОВ «НВП Інтерсервіс», 2013. – 133 с.

8. Крючкова І.В. Роль та прогнозований вплив розвитку корпоративної культури на підприємствах / І.В. Крючкова // Сталий розвиток економіки. – 2016. – № 3. – С. 7-28.

9. Шаповал Ю.І. Роль корпоративної культури в підвищенні і стабілізації економічних показників розвитку / Ю.І. Шаповал // Економіка і прогнозування. – 2016. – № 3. – С. 152-156.

10. "Financing investments" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ec.europa. eu/info/business-economy-euro/growthand-investment/financing-investment_en

11. "Innovative financial instruments" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ec.europa. eu/info/business-economyeuro/growth-and-investment/financing-investment/innovative-financial-instruments_en

12. Weiser G. Trends in the financial market [Електронний ресурс] / G. Weiser. – 2010. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/prvse/2010_4/59.pdf

13. Tanden N. "How to promote long-term innovative investments" [Електронний ресурс] / Tanden N., Efron V. – 2015. – Режим доступу: https://www.americanprogress.org/issues/economy/reports /2015/06/30/116294/how-to-fosterlong-term-innovation-investment/

14. Lazonik V. “Indirect risk of relations with innovations and inequality” [Електронний ресурс] / Lazonik V., Mazzukato M. – 2011. – Режим доступу: http: //www.finnov-fp7.eu/sites/default/files/FINNOV_DP2.11.pdf

15. Arestis Philip. Investment, Financial Markets, and Uncertainty [Електронний ресурс] / Arestis Philip, González Ana Rosa, Dejuan Oscar (December 20, 2012). Levy Economics Institute Working Papers No. 743. – Режим доступу: http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2192140

16. Falahee J. Corporate culture profit [Електронний ресурс] / J. Falahee. – 2014. – Режим доступу: https://doi.org/10.2289/ssrn.2192140

17. Perez S. Innovative systems and policies: not only for the rich? [Електронний ресурс] / S. Perez. – 2016. – Режим доступу: http://www.carlotaperez.org/indexofpapers1.html

References

1. Mazuryk, O.V. (2011), “Basic perspectives of social control”, *Visnyk of Lviv National University. The series is sociological*, no. 5, pp. 169-177.

2. Parsons, T. (1996), *Sistema koordinat deistviya i obshaya teoriya system deystviya: kultura, lichnoct i mesto sotsialnykh sistem* [Action Coordinate System and General Theory of Action Systems: Culture, Personality and Place of Social Systems], American Sociological Thought, Moscow, Russia, p. 462–478.

3. Cameron, K. and Quinn, R. (2001), *Diagnostika i izmeneniye organizatsionnoy kultury* [Diagnosing and Changing Organizational Culture], Peter, St. Petersburg, Russia, 320 p.

4. Weber, M. (2002), *Protestanskaya etika i dukh kapitalizma* [Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus], East-View, Ivano-Frankivsk, Ukraine, 352 p.

5. Pachkovskyi, Yu.F. (2009), *Sociolohiia i Psykholohiia* [Sociology and Psychology], textbook, Caravela, Kyiv, Ukraine, 760 p.

6. Picha, V.M. (2002), *Sotsiolohiia: terminy, poniattia, personalii* [Sociology: terms, notions, personalities], textbook, Caravela, Kyiv, Ukraine, 480 p.

7. Rudenko, O.M, Usachenko, L.M., Sturkhetskyi, S.V. (2013), *Systema ta stratehiia hr-menedzhmentu dlia derzhavnoho upravlinnia* [The system and strategy of hr-management for public administration], NVP Interservis, Kyiv, Ukrane,133 p.

8. Kriuchkova, I.V. (2016), “The role and projected impact of corporate culture development at enterprises”, *Sustainable development of economy,* no. 3, pp. 7-28.

9. Shapoval, Yu.I. (2016), “The role of corporate culture in enhancing and stabilizing economic development indicators”, *Economics and Forecasting*, no. 3, pp. 152-156.

10. “Financing investments”, available at: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/growthand -investment/financing-investment_en (access date September 18, 2017).

11. “Innovative financial instruments”, available at: https://ec.europa.eu/info/business-economyeuro/ growth-and-investment/financing-investment/innovative-financial-instruments_en (access date September 20, 2017).

12. Weiser, G. (2010), “Trends in the financial market”, available at: http://nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/prvse/2010_4/59.pdf (access date September 18, 2017).

13. Tanden, N. and Efron, V. (2015), “How to promote long-term innovative investments”, available at: https://www.americanprogress.org/issues /economy/reports/2015/06/30/116294/how -to-fosterlong-term-innovation-investment/ (access date September 20, 2017).

14. Lazonik, V., Mazzukato, M. (2011), “Indirect risk of relations with innovations and inequality”, available at: http://www.finnov-fp7.eu/sites/default/files/FINNOV_DP2.11.pdf (access date September 19, 2017).

15. Arestis, Philip and González, Ana Rosa and Dejuan, Oscar, Investment, Financial Markets, and Uncertainty (December 20, 2012). Levy Economics Institute Working Papers No. 743. Available at SSRN: https://ssrn.com/abstract=2192140 or http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2192140 (access date September 20, 2017).

16. Falahee, J. (2014), “Corporate culture profit”, available at: https://doi.org/10.2289/ssrn.2192140 (access date September 20, 2017).

17. Perez, S. (2016), “Innovative systems and policies: not only for the rich?”, available at: http://www.carlotaperez.org/indexofpapers1.html (access date September 18, 2017).

Рецензент : д.е.н., професор Запорізького національного університету А.В. Череп

УДК 330.111.44 : 338.43:631.11 : 658

Сас Л.С.,
канд. екон. наук, доцент кафедри обліку і аудиту,
Матковський П.Є.,
канд. екон. наук, доцент кафедри обліку і аудиту,
Шеленко Д.І.,
канд. екон. наук, доцент кафедри обліку і аудиту,
ДВНЗ "Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника", м. Івано-Франківськ

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ПРОЦЕС ТЕХНОЛОГІЧНОГО ОНОВЛЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В КОНТЕКСТІ ЇХ МОДЕРНІЗАЦІЇ

Sas L.S.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof. at the department of accounting and auditing,
Matkovskyi P.E.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof. at the department of accounting and auditing,
Shelenko D.I.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof. at the department of accounting and auditing,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk

FACTORS OF INFLUENCE ON THE PROCESS OF TECHNOLOGICAL RENEWAL OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN THE CONTEXT OF THEIR MODERNIZATION

Постановка проблеми. Економічно доцільний розвиток суб'єктів господарювання на сучасному етапі ринкових відносин можливий лише інтенсивним шляхом. Ринкові умови, науково-технічний прогрес, всезростаючі запити покупців зумовлюють підвищення вимог до діяльності учасників ринку.

Досягнення сільськогосподарськими підприємствами конкурентних переваг функціонування потребує креативності й інноваційності в організації діяльності. Одним із напрямів такої роботи є технологічне оновлення підприємств стосовно їх ресурсної бази та функцій діяльності – управління, виробництва, збуту. Контекст модернізації потребує пристосування технологічного потенціалу агроформувань до сучасних вимог та запитів суспільства – з однієї сторони, та інноваційно-інвестиційного забезпечення з метою підвищення їх конкурентоспроможності та подальшої євроінтеграції – з іншої. Ефективне здійснення цього процесу вимагає достовірної, обґрунтованої та об'єктивної оцінки факторів, які впливають на технологічне оновлення підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інноваційного розвитку, технологічного оновлення підприємств та чинників, які на нього впливають знаходиться в полі зору таких дослідників, як: О. О. Безручко, Ю. В. Бухун, О. Я. Дмитрук, О. І. Драган, О. І. Маслак, М. В. Маслак, Л. М. Приходько, П. В. Пузирьова, Ф. Суарез, Ж. О. Федорова та ін. Не применшуючи ролі, значення та результатів досліджень авторів, вважаємо за доцільне здійснити детальніший огляд зовнішніх та внутрішніх чинників технологічного оновлення сільськогосподарських підприємств у контексті їх модернізації.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження зовнішніх та внутрішніх факторів впливу на технологічне оновлення сільськогосподарських підприємств у контексті їх модернізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. В загальному розумінні фактором вважається умова, рушійна сила будь-якого процесу, явища; чинник; змінна величина, яка за припущенням впливає на результати експерименту [1, с. 1526]. В економічній літературі, окрім причинного, спостерігається також ресурсний підхід до трактування поняття "фактор". Так, у економічному енциклопедичному словнику фактор розглянуто у таких двох аспектах:

– як ресурс діяльності (один з основних видів речовин і людських ресурсів виробничої діяльності в економіці країни загалом і на окремому підприємстві зокрема, що бере участь у виробництві споживчої вартості, чинить вплив на таку діяльність);

– як елемент виробництва (окремі елементи технологічного способу виробництва, які сприяють створенню споживчих вартостей і вартостей, виникненню нової продуктивної сили, але не маючи фізичної продуктивності, не створюючи вартості, додаткової вартості) [2, с. 492].

З економічної точки зору, поняття "фактор" трактує С.В. Мочерний, пов'язуючи його з ефективністю – "істотне об'єктивне причинне явище або процес у виробництві, під впливом якого змінюється рівень його ефективності", акцентуючи водночас увагу на динамічність факторів у просторі й часі та їхню тісну взаємодію [3, с. 781]

Отже, факторами технологічного оновлення підприємства можуть виступати всі ті ресурси, які підприємство використовує у своїй діяльності; умови, в яких вона здійснюється та сили, які впливають на хід та результативність його технологічного оновлення.

Аналіз економічних джерел [4, с. 6; 5, с. 98-99; 6, с. 6; 7] на предмет вивчення факторів інноваційного розвитку підприємства та зокрема технологічного оновлення підприємства засвідчує, що автори розглядають значну кількість різноманітних та різнопланових факторів зовнішнього і внутрішнього середовища, які впливають на цей процес, зосереджуючи основну увагу на засобах виробництва, людському чиннику, організації та управлінні виробництвом, інформації та наукових розробках.

Так, Ю. В. Бухун низьку інноваційну активність в Україні пов'язує переважно з людськими чинниками [8, с. 27-28]. Ж. О. Федорова виокремлює групи факторів, що впливають на технологічне оновлення виробництва у вигляді показників, втілених у ті чи інші ресурси або діяльність [9, с. 4-5]. Ґрунтовне дослідження факторів впливу на систему трансферу технологій підприємств здійснюють О.І. Маслак, М.В. Маслак та О.О. Безручко, поділячи їх на екзогенні опосередкованого впливу (макрорівень (держава); екзогенні прямого впливу – мезорівень (галузь); внутрішні – макрорівень (підприємство) [10, с. 173-174]. Серед зарубіжних авторів цікавою є думка Ф. Суареза, який також виокремлює дві групи факторів технологічного розвитку – на рівні фірми та на рівні навколишнього середовища [11, с. 275].

Таким чином, вважаємо за доцільне серед значної кількості факторів впливу на технологічне оновлення підприємства виокремити зовнішні і внутрішні, беручи за основу наявність зовнішнього і внутрішнього середовищ функціонування підприємства (рис. 1).

Зовнішні фактори впливають на підприємство ззовні і не залежать від підприємства; на них підприємство вплинути або змінити практично не може. Серед факторів зовнішнього середовища виокремлюють фактори мікросередовища (безпосередньої дії) та макросередовища (опосередкованої дії).

Фактори мікросередовища здійснюють постійний, прямий, безпосередній вплив на діяльність підприємства; представлені суб'єктами і силами, з якими підприємство постійно взаємодіє. Відповідно до нашого дослідження, зовнішніми факторами безпосередньої дії на технологічне оновлення підприємства вважаємо потреби та запити споживачів, рівень конкуренції в галузі та на відповідному сегменті ринку, інфраструктурне забезпечення, особливості та тенденції розвитку галузі.

Проведемо детальніший огляд названих факторів.

Потреби та запити споживачів – визначальною передумовою інновацій на підприємстві є всезростаючі людські потреби. Прагнучи найбільш повно їх задовольнити, підприємство вдається до інноваційних рішень, в тому числі технологічного оновлення.

Рівень конкуренції в галузі та на відповідному сегменті ринку – від рівня конкурентної боротьби, наявності конкурентних переваг у підприємств-конкурентів залежатимуть дії керівництва підприємства щодо вдосконалення власної діяльності, зокрема її технологічного оновлення.

Інфраструктурне забезпечення – успіх технологічного оновлення підприємства значною мірою залежить від розвитку його інфраструктурних складових, пов'язаних із наявністю джерел постачання сировини, матеріалів, комплектуючих, засобів праці, функціонуванням кредитно-фінансових установ, технопарків, бізнес-інкубаторів та ін.

Особливості та тенденції розвитку галузі – кожна галузь економіки, в тому числі сільське господарство, має свою специфіку щодо ресурсної бази, виробничої діяльності (сезонність виробництва, залежність від природно-кліматичних умов), особливостей щодо темпів та тенденцій розвитку, інвестиційної привабливості, які слід враховувати у процесі технологічного оновлення підприємств цієї галузі.

Фактори макросередовища не мають прямого впливу на діяльність підприємства, є неконтрольованими з боку підприємства, однак воно повинно здійснювати моніторинг і враховувати їхній вплив на процес свого функціонування.

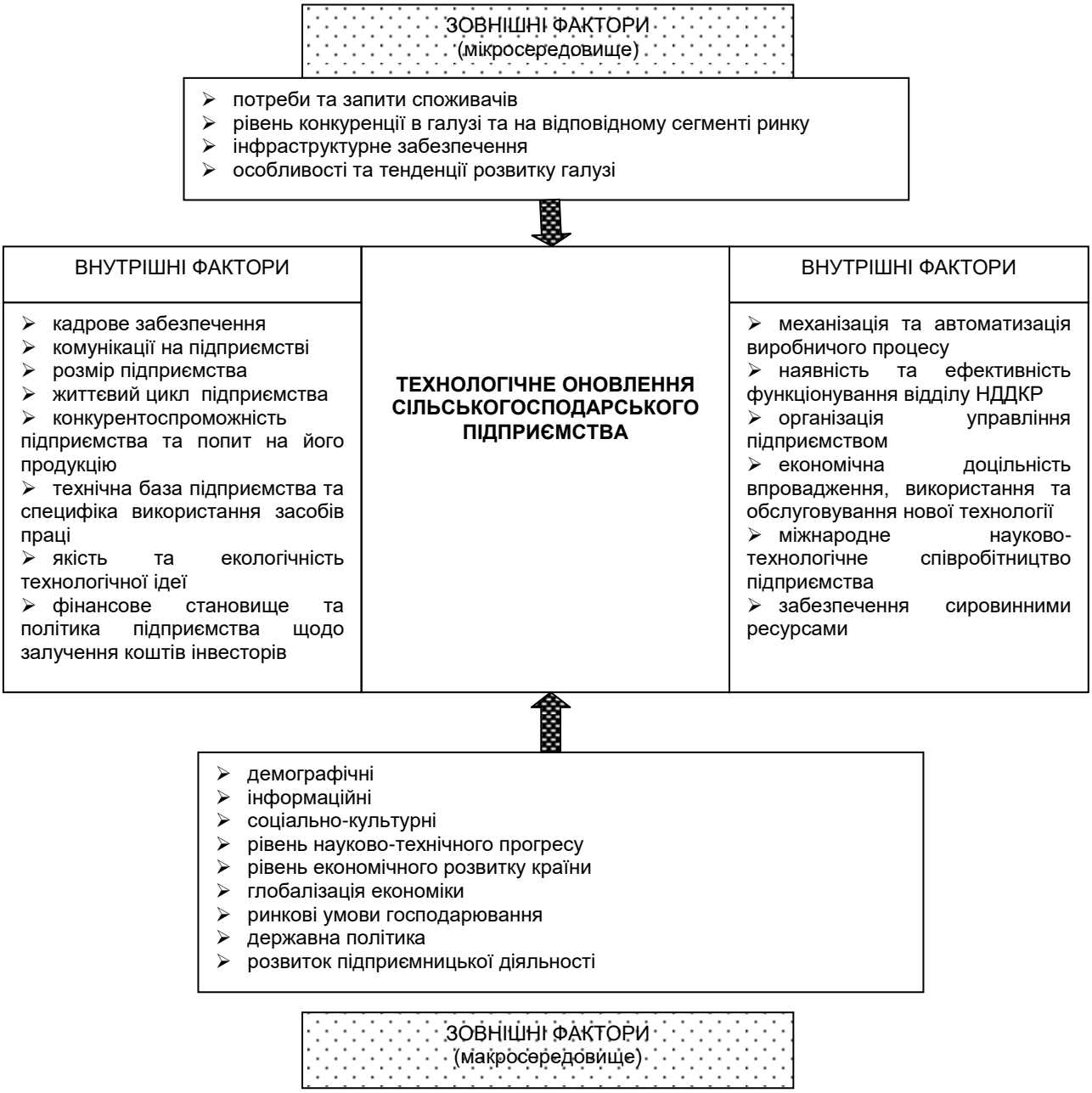

Рис. 1. Фактори впливу на процес технологічного оновлення підприємства
Джерело: авторська розробка

Зовнішні фактори макросередовища на технологічне оновлення підприємства наведено нижче.

Демографічні – від демографічної ситуації у країні, освітнього рівня населення, трудової міграції висококваліфікованих працівників, що є основою для формування персоналу підприємств залежить укомплектованість суб'єктів господарювання кадрами, і, як наслідок, результативність усіх процесів на підприємстві, в тому числі його технологічного оновлення. Важливе значення у зазначеному контексті має також кількість наукових кадрів, які займаються інноваційною та дослідною діяльністю.

Інформаційні – відкритість та доступність на державному рівні інформації про інновації у галузі сільського господарства на внутрішньому та зовнішньому ринках, своєчасне надходження такої інформації на підприємство впливає на прийняття рішення щодо технологічного оновлення та його безпосереднього здійснення.

Соціально-культурні – попит на деякі товари і послуги визначається купівельною спроможністю, інтересами споживачів, культурою, традиціями суспільства, зміна яких також впливатиме на процес технологічного оновлення підприємства, зокрема його виробничої діяльності.

Рівень науково-технічного прогресу – існуючим рівнем розвитку науково-технічного прогресу зумовлюються загальні можливості підприємства щодо техніко-технологічного оновлення. Від наявних

всередині країни або за її межами напрямків розвитку техніки і технологій залежить ймовірність їхнього впровадження у практику діяльності підприємства.

Рівень економічного розвитку країни, що визначається рівнем життєвих стандартів, тривалістю життя населення, матеріальним добробутом, рівнем розвитку сфери охорони здоров'я та захисту навколишнього природного середовища впливає та процеси інноваційного розвитку. Особливий вплив на технологічне оновлення підприємства чинить розвиток сфери освіти і науки, зокрема щодо науково-дослідних і прикладних інноваційних досліджень.

Глобалізація економіки, з одного боку, є причиною, що зумовлює необхідність інноваційного розвитку, науково-технічний прогрес, запровадження нових технологічних рішень у діяльності підприємства, а з іншого – сама глобалізація спричинена обміном технологічною інформацією між країнами.

Ринкові умови господарювання – суб'єкти господарювання, поставлені перед фактом необхідності функціонування у ринкових умовах, прагнучи вижити і зберегти свої конкурентні позиції, вдаються до різних засобів і способів вдосконалення та оновлення діяльності.

Державна політика – вплив держави на процес технологічного оновлення виробництва визначається законодавчим регулюванням (правовим полем) інноваційної та технологічної діяльності; інноваційною, інвестиційною, податковою та кредитною політиками; створенням на рівні держави мотиваційного механізму щодо інноваційної діяльності суб'єктів господарювання. Сприятлива політика держави щодо економічного розвитку бізнесу та налагодження і підтримки міжнародних зв'язків з питань інноваційного розвитку та трансферу технологій позитивно впливає на процес технологічного оновлення підприємств.

Вагомим чинником технологічного оновлення підприємства є *розвиток підприємницької діяльності*, тобто сприятливість або несприятливість умов щодо започаткування та ведення малого і середнього бізнесу, який переважно і є основою генерування технологічних новацій, а також кількість таких підприємницьких структур, які займаються інноваційною діяльністю.

Внутрішні фактори або фактори внутрішнього середовища формуються і змінюються всередині підприємства, на них підприємство має безпосередній вплив, вони визначаються управлінськими діями керівництва підприємства.

Одним з основних внутрішніх факторів технологічного оновлення виробництва є *кадрове забезпечення* підприємства. Від кількісного та якісного складу працівників підприємства, їх раціонального використання, мотивації, розвитку, сприятливого психологічного клімату у колективі значною мірою залежить ефективність діяльності підприємства та виробничого процесу зокрема. Важлива роль також належить команді менеджерів, зокрема інноваційному менеджеру.

Комунікації на підприємстві – відкритість доступу на підприємство інформаційних ресурсів ззовні щодо інновацій на ринку, нових знань, технологій у певній галузі, контрагентів, каналів збуту та налагодження обміну необхідною інформацією всередині підприємства позитивно впливає на процес його технологічне оновлення.

Розмір підприємства – вважається, що малі і середні підприємства більш гнучкі до нововведень, в тому числі стосовно технологічного оновлення, однак, великі підприємства, як правило, мають більші фінансові можливості для їх здійснення.

Життєвий цикл підприємства або життєвий цикл пропонованого ним товару передбачає етапи впровадження на ринок, зростання продажів, зрілість товару, етап насичення ринку товаром, етап спаду. На наш погляд, вже на етапі насичення ринку товаром слід вести роботу щодо технологічного оновлення підприємства, зокрема виробництва або модифікації товару.

Конкурентоспроможність підприємства та попит на його продукцію – конкурентоспроможність підприємства означає його спроможність проектувати, виробляти та реалізувати продукцію та ефективно взаємодіяти з ринковим оточенням. Якщо підприємство має свого споживача, сформований попит на продукцію, воно буде усіма силами намагатися її вдосконалювати та пильно слідкувати за необхідністю технологічного оновлення виробництва, прагнучи зберегти своє конкурентне становище на ринку і не втратити споживача.

Технічна база підприємства та специфіка використання засобів праці – на вибір технології виробництва значною мірою впливає технічна база підприємства, тобто укомплектованість знаряддями праці. Однак, тут можна також говорити про взаємний вплив технічної бази виробництва на технологічний процес і зворотній вплив технологічного процесу на технічну базу, в залежності від того, що ми беремо за основу і відправну точку. Якщо основою є технічна база, то в залежності від її складу і потужності можна обирати технологію. Якщо увага концентрується на певній технології, то відповідно до неї потрібно комплектувати технічну базу. Специфіка використання засобів праці впливає на те, чи засоби праці, які на даний час використовуються на підприємстві, можливо використовувати при застосуванні нової технології за рахунок їх вдосконалення та модернізації.

Якість та екологічність технологічної ідеї передбачає високі якісні характеристики та безпечність для працівників і споживачів конкретної технології, яку планується використати з метою технологічного оновлення виробничого процесу на підприємстві.

Фінансове становище та політика підприємства щодо залучення коштів інвесторів – технологічне оновлення діяльності потребує значних фінансових вкладень, тому від наявності у підприємства фінансових ресурсів залежатиме можливість або неможливість його технологічного оновлення. Тому, наявність фінансових ресурсів (насамперед власних) та підтримка інвесторів спонукатиме підприємство залучати новітню техніку та впроваджувати нові технології виробництва, з метою конкурентоздатності на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Механізація та автоматизація виробничого процесу – сучасні технології виробництва значною мірою ґрунтуються на механізації та автоматизації виробничого процесу, тому широка механізація та автоматизація виробничого процесу сприятиме легшому процесу технологічного оновлення виробництва.

Наявність та ефективність функціонування відділу НДДКР – характер, системність роботи, забезпеченість працівниками, інформацією, предметами праці, результативність роботи, інтенсивність розробок власного відділу НДДКР впливатиме на процес технологічного оновлення підприємства.

Організація управління підприємством проявляється у налагодженості організаційно-економічного механізму сприйняття і впровадження нових технологій, а також закладення в меті та цілях діяльності підприємства його технологічного оновлення та дій керівництва щодо планування, стратегії і тактики цього процесу.

Економічна доцільність впровадження, використання та обслуговування нової технології – перш, ніж прийняти рішення про здійснення технологічного оновлення, підприємство має оцінити його економічну обґрунтованість, тобто співвідношення між витратами та очікуваним прибутком.

Міжнародне науково-технологічне співробітництво – важливе значення має співпраця підприємства з закордонними виробниками аналогічної продукції з метою її вдосконалення, а також участь у міжнародних проектах щодо науково-технічного співробітництва.

Забезпечення сировинними ресурсами – від якості та своєчасності постачання матеріалів, сировини, комплектуючих, напівфабрикатів залежатиме ефективність технологічного процесу.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, розвиток сільськогосподарських підприємств відповідно до сучасних тенденцій ринку, модернізація їхньої діяльності та належна організація процесу технологічного оновлення вимагає врахування низки факторів внутрішнього та зовнішнього середовища.

Крім цього, зважаючи на зв'язок і взаємозумовленість факторів впливу на технологічне оновлення підприємства, вважаємо, що оцінку внутрішніх та зовнішніх факторів технологічного оновлення сільськогосподарських підприємств доцільно здійснювати комплексно, з урахуванням взаємозв'язків між ними.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / В.Т. Бусел (укл., голов. ред.) та ін. – Київ, Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.

2. Економічний енциклопедичний словник: у 2 т. Т. 2. / С.В. Мочерний, Я.С. Ларіна, О.А. Устенко, С.І. Юрій. – Львів: Світ, 2006. – 568 с.

3. Економічна енциклопедія: У 3 т. Т.3. / С.В. Мочерний та ін. – К. : Видавничий центр "Академія", 2002. – 952 с.

4. Приходько Л. М. Удосконалення системи управління технологічним розвитком підприємства (за матеріалами підприємств деревообробної промисловості України) : автореф. дис. … канд. екон. наук / Л. М. Приходько. – К., 2006. – 19 с.

5. Дмитрук О. Я. Технічне оновлення як складова розширеного відтворення підприємств машинобудівного комплексу в умовах інтеграції / О. Я. Дмитрук // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 2. – Т. 1. – С. 97–100.

6. Драган О.І. Управління конкурентоспроможністю підприємств: теоретичні аспекти : монографія / О.І. Драган. – К. : ДАКККіМ, 2006. – 160 с.

7. Пузирьова П. В. Актуальні аспекти забезпечення технологічної конкурентоспроможності підприємств в сучасних умовах [Електронний ресурс] / П. В. Пузирьова // Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" – 2014. – № 9. – С. 1–2. – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3365.

8. Бухун Ю.В. Аналіз розвитку високих технологій в розвинених країнах. Досвід для України / Ю.В. Бухун // Інвестиційно-інноваційні засади розвитку національної економіки в ринкових умовах: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 24-25 квітня 2015 року / Ред. кол.: М. А. Лендєл та ін. – Ужгород-Мукачево: Вид-во "Карпатська вежа". – 492 с.

9. Федорова Ж.О. Аналіз та оцінка факторів, що сприяють технологічному оновленню виробництва підприємств машинобудування [Електронний ресурс] / Ж.О. Федорова // Вісник КПІ. – Том 7. – 2013. – С. 1–7. – Режим доступу : http://vestnik.kpi.kharkov.ua/Vkhnauekon_2013_7_16%20(1).pdf.

10. Маслак О. І. Фактори розвитку трансферу технологій машинобудівного підприємства / О.І. Маслак, М.В. Маслак, О.О. Безручко // Актуальні проблеми економіки. – 2016. – № 5. – С. 171-181.

11. Suarez, F. (2004) Battles for technological dominance : an integrative framework. Research Policy, 33: 271-286. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://people.bu.edu/fsuarez/Fernando_Suarez_Website/Publications_files/2004_Battles%20for%20Technological%20Dominance_Suarez_RP.pdf.

References

1. Busel, V.T. et al. (2005), *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* [Large Explanatory Dictionary of the Contemporary Ukrainian Language], Perun, Kyiv, Irpin, Ukraine,1728 p.

2. Mochernyi, S.V., Larina, Ya.S., Ustenko, O.A. and Yurii, S.I. (2006), *Ekonomichnyi entsyklopedychnyi slovnyk* [Economic encyclopedic dictionary: In 2 V. – V. 2], Svit, Lviv, 568 p.

3. Mochernyi, S.V. (2002), *Ekonomichna entsyklopediia* [Economic Encyclopedia: 3 V. – Vol. 3], Akademiia, Kyiv, Ukraine, 952 p.

4. Prykhodko, L.M. (2006), “Improvement of control system of the company development (based on processed materials of woodworking industry of Ukraine)”, Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.06.01, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv, Ukraine, 19 p.

5. Dmytruk, O.Ya. (2010), “Technical update as a part of expanded reproduction of machine-building enterprises in the integration”, *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu,* no. 2, pp. 97–100.

6. Drahan, O.I. (2006*), Upravlinnia konkurentospromozhnistiu pidpryiemstv: teoretychni aspekty* [Enterprise Competitiveness Management: Theoretical Aspects], monograph, DAKKKiM, Kyiv, Ukraine, 160 p.

7. Puzyrova, P.V. (2014), “Recent technological aspects of the competitiveness of enterprises in modern conditions”, *Elektronne naukove fakhove vydannia “Efektyvna ekonomika,* no. 9, pp. 1–2, available at: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3365 (access date September 17, 2017).

8. Bukhun, Yu.V. (2015), “Analysis of the development of high technology in developed countries. Experience for Ukraine”, *Investytsiyno-innovatsiyni zasady rozvytku natsional'noyi ekonomiky v rynkovykh umovakh* [Investment-innovative principles of development of the national economy in market conditions], *Materialy mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi* [Materials of the international scientific and practical conference], Karpatska vezha, Uzhgorod-Mukachevo, Ukraine, 492 p.

9. Fedorova, Zh.O. (2013), “Analysis and evaluation of factors contributing to the technological renovation of production of engineering enterprises”, *Visnyk KPI,* no. 7, pp. 1–7, available at: http://vestnik.kpi.kharkov.ua/Vkhnau_ekon_2013_7_16%20(1).pdf (access date September 17, 2017).

10. Maslak, O. I., Maslak, M. V. and Bezruchko, O.O. (2016), “Factors of the technology transfer of the machine-building enterprise”, *Aktualni problemy ekonomiky,* no. 2, pp. 171–181.

11. Suarez, F. (2004), “Battles for technological dominance : an integrative framework. Research Policy”, no. 33, pp. 271–286, available at: http://people.bu.edu/fsuarez/Fernando_Suarez_Website/Publications_files/2004_Battles%20for%20Technological%20Dominance_Suarez_RP.pdf (access date September 17, 2017).

Рецензент : д.е.н., професор ДВНЗ “Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника” І.Ф. Баланюк

УДК 338.4: 664

Шалений В.А.,
старший викладач кафедри управління бізнесом
Одеська національна академія харчових технологій

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОЦІНКИ ДОВГОСТРОКОВИХ РИЗИКІВ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Shaleny V.A.,
senior lecturer at the department of business management
Odessa National Academy of Food Technologies

METHODOLOGICAL PROVISION FOR ESTIMATING LONG-TERM RISKS OF INDUSTRIAL ENTERPRISES

Постановка проблеми. Одним з ключових чинників успішного функціонування підприємства є оцінка та управління його ризиками. Незважаючи на те, що для деяких видів діяльності вже накопичений значний досвід управління ризиками (інвестиційна, інноваційна, фінансова), в цілому, ризики, властиві підприємствам промисловості як високоорганізованим системам, недостатньо вивчені, а отже, і відсутні адекватні механізми управління ними. Таким чином, на сьогоднішній день гостро стоїть проблема формування комплексної системи управління ризиками підприємств харчової промисловості як виробничих систем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні теоретичні аспекти оцінки та управління ризиками розглядаються у фундаментальних роботах А. Сміта [1], Ф.Х. Найта [2], Й. Шумпетера [3]. Серед сучасних зарубіжних економістів, що досліджують проблему ризику у підприємництві, можна відзначити Д. Пікфорда [4], М. Фрідмена [5], Е. Холмса [6], К. Ерроу [7], А.П. Альгіна [8], І.Т. Балабанова [9], А.Г. Бадалова [10]. Визначення ризику та характеристика методів управління ним знайшли відображення і в роботах українських економістів: І.Ю. Івченко [11], В.В. Вітлінського [12], В.М. Гранатурова [13], В.В. Лук'янової [14] та інших.

Слід, однак, зауважити, що більшість досліджень реалізують окремо короткострокове або довгострокове прогнозування ризиків. Процеси ідентифікації, прогнозування та управління цими ризиками мають значні відмінності між собою, на що звертається мало уваги в сучасному ризик-менеджменті.

Отже, на сьогоднішній день виключну актуальність має розробка методики оцінки та управління ризиками підприємств промисловості як виробничих систем в короткому та довгому періоді з подальшим їх узгодженням отриманих результатів.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка методичних підходів до оцінки рівня довгострокового ризику діяльності промислових підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасному ризик-менеджменті під ризиками виробничої системи розуміється подія або дія, група подій або дій, які стосуються функціонування та розвитку виробничої системи і настання яких пов'язане з відхиленнями в реалізації розробленої стратегії та фінансових результатів діяльності виробничої системи від прогнозованих, очікуваних або запланованих. При цьому, негативні відхилення в реалізації розробленої стратегії можна розуміти як отримання негативних фінансових результатів в довгостроковому періоді. Отже, реалізація зазначених вище ризиків призводить до отримання негативних фінансових результатів в короткостроковому та довгостроковому періодах.

При побудові моделей короткострокового прогнозування ризиків виділяють передусім ризикоутворюючі фактори короткої дії, які не акумулюють свій можливий негативний вплив. При довгостроковому прогнозуванні ризиків у більшості сучасних моделей використовуються ризикоутворюючі чинники тривалої дії, які, порівняно з ризиками короткої дії, є більш інертними, вплив на які в короткому періоді неможливий.

Далі зупинимося на процедурі управління ризиками підприємств промисловості саме в довгостроковому періоді. З огляду на те, що зазначені ризики реалізуються, знижуючи прибуток підприємства, їх аналіз доцільно проводити, використовуючи у ролі головного індикатору (чинника-симптому) абсолютні та відносні показники прибутковості.

При проведенні досліджень дії ризиків, на нашу думку, необхідно акцентувати головну увагу не на абстрактних ризиках, а на потенційній можливості підприємства стабільно розвиватися в умовах невизначеності та агресивного зовнішнього середовища. Отже, управління ризиками можна розглядати, як забезпечення здатності системи (підприємства) протистояти негативному впливу

внутрішнього та зовнішнього середовища (дії ризикоутворюючих чинників), та використовувати ринкові можливості, які містять ознаки невизначеності, для підвищення ефективності діяльності та конкурентоспроможності. Таким чином, дослідження впливу ризиків на діяльність підприємства та, відповідно, визначення його здатності успішно функціонувати в таких умовах, є латентною (прихованою) ознакою підприємства, а отже можна стверджувати про відсутність можливості прямого кількісного визначення зазначеної ознаки підприємства [15].

Оцінку її рівня можна провести за допомогою методів таксономічного аналізу, засобів кластерного та дискримінантного аналізу з подальшим поглибленим дослідженням чинників-симптомів другого порядку, які також можна вважати латентними ознаками підприємства (ділова активність, ефективність використання та відтворення ресурсів, ліквідність підприємства, майновий стан, ринкова активність тощо). При цьому в ролі основних чинників-симптомів здатності підприємства успішно функціонувати в умовах ризику доцільно використовувати абсолютні та відносні показники прибутковості діяльності, а також статистичні характеристики, які описують динаміку зазначених показників. З урахуванням загальної мети дослідження, а також послідовності формування фінансових результатів для оцінки рівня визначеної вище латентної ознаки підприємства пропонується використання наступних показників:

- абсолютна маса прибутку від операційної діяльності;
- рівень рентабельності продажів, розрахований за прибутком від операційної діяльності;
- середній абсолютний приріст прибутку від операційної діяльності за період дослідження;
- кількість прибуткових періодів (років) за період дослідження.

Отримання якісних результатів оцінки ризиків передбачає використання значного масиву вихідної інформації, а саме репрезентативної вибірки з представників галузі, ринку або його окремого сегменту, по кожному з яких має бути сформований динамічний ряд з відповідними показниками за тривалий період часу.

Визначення рівня довгострокового ризику як рівня відповідної латентної ознаки підприємства вимагає отримання однозначної оцінки кожного чинника-симптому. В цьому контексті слід відзначити, що вихідна інформація по перших двох показниках (абсолютна маса прибутку та рентабельність продажів) представляється у вигляді динамічного (сукупність значень показників за період дослідження (t років)) та варіаційного (сукупність значень кожного показника у році t по підприємствах (n об'єктів)) рядів. Це потребує попередньої статистичної обробки значень цих двох показників. Безпосередню (кінцеву) оцінку рівня чинника-симптому доцільно проводити саме по варіаційному ряду кожного з показників, а з динамічними рядами провести процедуру згортання. Слід зауважити, що при згортанні динамічних рядів важливо не втратити інформацію про об'єкт, яку несе кожний з їх рівнів. Найбільш простим способом згортання є розрахунок середніх значень. З урахуванням того, що чим більш віддаленим від моменту проведення оцінки є значення показника, тим меншу інформацію про сучасний стан об'єкту він несе, використання простої середньої не є виправданим. Якщо припустити, що функція корисності значень рівнів динамічного ряду є монотонно зростаючою від найбільш віддаленого у часі до найменш віддаленого відносно моменту проведення оцінки, згортання динамічних рядів показників прибутку від операційної діяльності та рентабельності продажів можна провести за формулою:

$$Xn_{зв} = \sum_{i=1}^{t} Xn_i * d_i, \quad (1)$$

де $Xn_{зв}$ – зважене значення чинника-симптому по *n*-му об'єкту.

Xn_i – фактичне значення чинника-симптому по *n*-му об'єкту в *t*-му році;

d_i – коефіцієнт корисності фактичного значення чинника-симптому в t-му році для оцінки довгострокового ризику ($\sum_{i=1}^{t} d_i = 1$).

Для розрахунку коефіцієнтів корисності d_i доцільно використовувати відповідну формулу Фішберна:

$$d_i = \frac{2*i}{t*(t+1)} \quad (2)$$

де *t* – кількість років у періоді дослідження (кількість спостережень).

i – порядковий номер року (спостереження).

У ролі третього чинника-симптому для оцінки довгострокового ризику пропонується використання такого статистичного показника, як середній абсолютний приріст прибутку від операційної діяльності. Його значення може бути визначене як коефіцієнт регресії при чиннику часу у лінійній моделі тренду.

Останнім чинником-симптомом, який пропонується використовувати для оцінки довгострокового ризику, є кількість прибуткових років протягом періоду дослідження. Даний показник, на відміну від трьох попередніх, є дискретним та не потребує попередньої статистичної обробки.

Подальший розрахунок рівня довгострокового ризику передбачає згортання значень окремих чинників-симптомів (часткових показників) в інтегральний показник. Ця процедура вимагає статистичної обробки значень показників у вигляді стандартизації, яку доцільно проводити за формулою:

$$Xn_{\text{станд}} = \frac{Xn_{\text{зв (факт)}} - Xn_{\text{сер}}}{S_{Xn}} \quad (3)$$

де $Xn_{зв\,(факт)}$ – зважене (для перших двох) або фактичне (для останніх двох) значення чинника-симптому;

$Xn_{сер}$ – середнє арифметичне зважених або фактичних значень чинників-симптомів;

S_{Xn} – стандартне відхилення зважених або фактичних значень чинників-симптомів.

З урахуванням того, що отримані значення чинників-симптомів є центрованими, та з огляду на неможливість компенсації одного чинника-симптому іншим, інтегральне значення показника довгострокового ризику доцільно визначати за допомогою адитивної моделі. Слід також зауважити, що усі чинники-симптоми є стимуляторами, тобто такими, позитивним напрямком зміни яких є максимізація, а отже отримані їх стандартизовані значення по формулі (3) не потребують проведення процедури обернення.

Побудова адитивної моделі довгострокового ризику може здійснюватися з використанням статистичних ваг (w_k), тобто врахування неоднакової значущості чинників-симптомів для оцінки довгострокового ризику. В такому випадку інтегральний показник ризику розраховується за формулою:

$$R_{\text{інтегр}} = \sum_{k=1}^{4} Xn_{\text{станд}\,k} * w_k, \quad (4)$$

Визначення статистичних ваг (w_k) в цьому випадку має здійснюватися з урахуванням того, що $w_{k\ сер}$ = 1, а $\sum_{к=1}^{4} w_k = 4$.

Останнім етапом є розпізнавання рівня довгострокового ризику за допомогою шкалювання інтегрального показника $R_{інтегр}$.

Розпізнавання рівня довгострокового ризику пропонується виконувати за допомогою сигмоїди (S-подібної кривої). Безумовною перевагою S-подібних кривих є підвищена здатність до розпізнавання значень, які знаходяться усередині сукупності. З урахуванням припущення про нормальність розподілу чинників-симптомів та інтегрального показника довгострокового ризику, або розподіл, близький до нормального, а також проведення стандартизації значень чинників-симптомів, використання S-подібної кривої, а саме зворотної логістичної регресії, є найбільш доречним.

Отже, рівень довгострокового ризику визначатиметься наступним чином:

$$R_{\text{довг}} = 1 - \frac{1}{1+e^{\text{Rінтегр}}} \quad (5)$$

Область визначення функції довгострокового ризику ±∞, область значень (-1;+1). При цьому між інтегральним показником довгострокового ризику ($R_{інтегр}$) та рівнем довгострокового ризику ($R_{довг}$) обернена залежність: зі зростанням інтегрального показника ризику рівень довгострокового ризику знижується. Слід відзначити, що розподіл значень функції розпізнавання в цілому відповідає «правилу трьох сигм».

Графічна інтерпретація функції розпізнавання довгострокового ризику зображена на рис. 1.

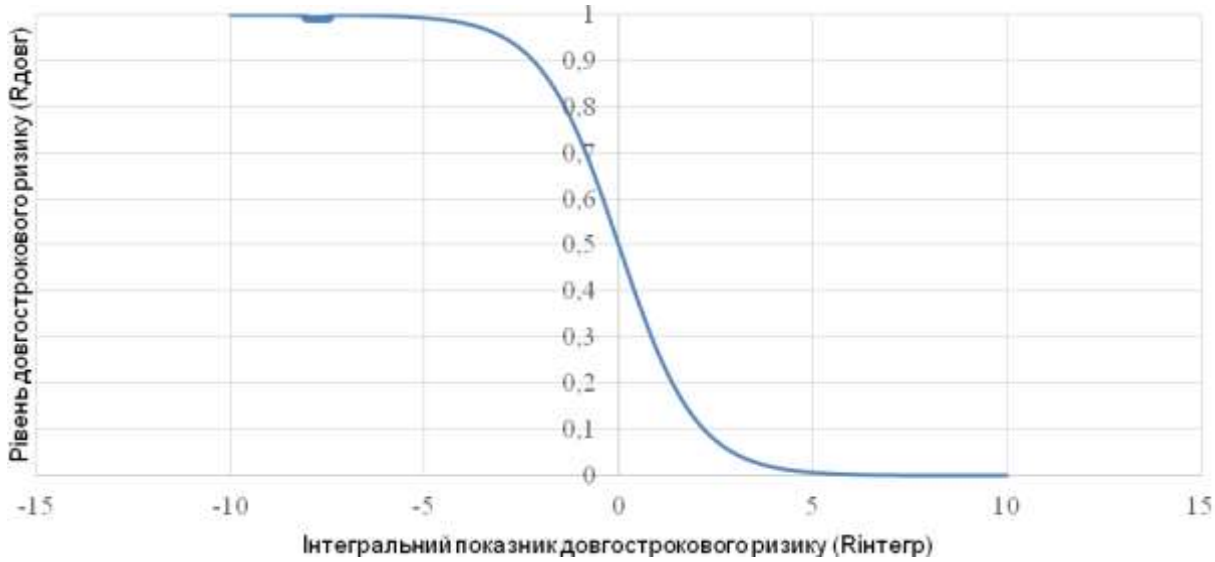

Рис. 1. Функція розпізнавання довгострокового ризику

Джерело: складено автором

Для характеристики рівня ризику у зрозумілих для загального менеджменту підприємства термінах може бути запропонована наступна його градація:

- мінімальний ризик ($R_{довг}$ менше 0,2);
- прийнятний ризик ($R_{довг}$ від 0,2 до 0,4);
- високий ризик ($R_{довг}$ від 0,4 до 0,6);
- загрозливий ризик ($R_{довг}$ від 0,6 до 0,75);
- критичний ризик ($R_{довг}$ від 0,75 до 0,9);
- катастрофічний ризик ($R_{довг}$ більше 0,9).

Нерівномірна градація рівня ризику (починаючи із загрозливого) є наслідком нерівномірного впливу загального ризику на діяльність підприємства та його потенційною мультиплікацією (лавиноподібним зростанням).

Висновки з проведеного дослідження. Аналіз основних сучасних методичних підходів до оцінки рівня довгострокового ризику свідчить, що в більшості випадків під ним розуміється визначення загрози банкрутства, що здійснюється на основі порівняння розрахованого показника з відповідними нормативними значеннями. Такі методичні підходи є жорсткими та не враховують поточного стану зовнішнього середовища (політичної, соціальної, демографічної ситуації), особливостей галузі (ринку), рівня ділової активності, дії системних ризиків тощо.

В роботі запропонований власний підхід до проведення оцінки на основі аналізу системи показників (чинників-симптомів) групи підприємств з наступним відповідним ранжуванням їх за рівнем ризикованості діяльності. Особливістю підходу є отримання оцінки рівня довгострокового ризику на основі аналізу конкурентного середовища. В цьому контексті управління ризиками можна розглядати як забезпечення здатності системи (підприємства) протистояти негативному впливу внутрішнього та зовнішнього середовища (дії ризикоутворюючих чинників) та використовувати ринкові можливості, які містять ознаки невизначеності, для підвищення ефективності діяльності та конкурентоспроможності.

Для шкалювання рівня довгострокового ризику запропоновано використання сигмоїди (S-подібної кривої), а саме зворотної логістичної регресії, особливістю якої є підвищена здатність до розпізнавання значень, які знаходяться усередині сукупності.

Наступним етапом дослідження в цілому є проведення кластерного аналізу сукупності об’єктів з подальшим використанням засобів факторного аналізу для визначення основних чинників забезпечення здатності ефективного функціонування в умовах ризику та розрахунку відповідних резервів.

Література

1. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов (книги 1–3) / А. Смит. – М. : Эксмо, 2016. – 1056 с.
2. Найт Ф.Х. Риск, неопределенность и прибыль / Ф.Х. Найт. – М. : Дело, 2003. – 360 с.
3. Шумпетер Й. Теория экономического развития (исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры) / Й. Шумпетер. – М. : Прогресс, 1982. – 456 с.
4. Пикфорд Джеймс. Управление рисками / Д. Пикфорд. – М. : ООО «Вершина», 2004. – 352 с.
5. Фридмен М. Анализ полезности при выборе среди альтернатив, предполагающих риск [Электронный ресурс] / Фридмен М., Сэвидж Дж. – Режим доступа: //http://www.portalus.ru/modules/economics/print.php?subaaction=showfull&id=1103888371&arhive=1120043517&start_from=&ucat=1.
6. Холмс Э. Риск-менеджмент / Э Холмс. – М. : Изд-во Эксмо, 2007 – 312 с.
7. Эрроу К.Д. Восприятие риска в психологии и экономической науке [Электронный ресурс] // THESIS: теория и история экономических и социальных институтов и систем. – 1994. – № 5. – С. 81–90. – Режим доступа: http://ecsocman.edu.ru/db/msg/90877.html
8. Альгин А.П. Грани экономического риска / А.П. Альгин. – М. : Знание, 1994. – 264 с.
9. Балабанов И.Т. Риск-менеджмент / И.Т. Балабанов. – М. : Финансы и статистика, 1996. – 192 с.
10. Бадалова А.Г. Управление рисками производственных систем: теория, методология, механизмы реализации : монография / А.Г. Бадалова. – М. : «Станкин», «ЯНУС-К», 2006. – 328 с.
11. Івченко І.Ю. Економічні ризики / І.Ю. Івченко. – К. : Центр навчальноі літератури, 2004. – 304 с.
12. Вітлінський В.В. Економічний ризик і методи його вимірювання / Вітлінський В.В., Наконечний С.І., Шарапов О.Д. – К. : ІЗМН, 1996. – 400 с.
13. Гранатуров В.М. Экономический риск: сущность, методы измерения, пути снижения / В.М. Гранатуров. – М. : Дело и сервис, 2002. – 160 с.
14. Лук’янова В.В. Економічний ризик / В.В. Лук’янова, Т.В. Головач. – К. : Академвидав, 2007. – 464 с.

15. Янковий О.Г. Латентні ознаки в економіці : монографія / О.Г. Янковий. – Одеса: Атлант, 2015. – 168 с.

References

1. Smith, A. (2016), *Issledovaniye o prirode i prichinakh bogatstva narodov (knigi 1–3)* [Research on the nature and causes of the wealth of peoples (books 1-3)], Eksmo, Moscow, Russia.

2. Knight, F.H. (2003), *Risk, neopredelennost i pribyl* [Risk, uncertainty and profit], Delo, Moscow, Russia.

3. Schumpeter, J. (1982), *Teoriya ekonomicheskogo razvitiya (issledovaniye predprinimatelskoy pribyli, kapitala, kredita, protsenta i tsikla konyunktury)* [The theory of economic development (study of entrepreneurial profit, capital, credit, interest and the cycle of conjuncture)], Progress, Moscow, Russia.

4. Pickford, James (2004), *Upravleniye riskami* [Management of risks], Vershina, Moscow, Russia.

5. Friedman, M. and Savage, J. (2004), "Analysis of usefulness when choosing among alternatives that involve risk", available at: http://portalus.ru/modules/economics/print.php?substract=showfull&id=1103888371&arhive=1120043517&start_from=&ucat=1 (access date October 02, 2017).

6. Holmes, E. (2007), *Risk-menedzhment* [Risk management], Eksmo, Moscow, Russia.

7. Arrow, K.D. (1994), "Perception of risk in psychology and economic science", available at: http://ecsocman.edu.ru/db/msg/90877.html 1 (access date October 02, 2017)

8. Algin, A.P. (1994), *Grani ekonomicheskogo riska* [The edges of economic risk], Znanya, Moscow, Russia.

9. Balabanov, I.T. (1996), *Risk-menedzhment* [Risk management], Finansy i statistika, Moscow, Russia.

10. Badalova, A.G. (2006), *Upravleniye riskami proizvodstvennykh sistem: teoriya, metodologiya, mekhanizmy realizatsii* [Risk management of production systems: theory, methodology, implementation mechanisms], Stankin, YANUS-K, Moscow, Russia.

11. Ivchenko, I.Yu. (2004), *Ekonomichni ryzyky* [Economic risks], Tsentr navchalnoi literatury, Kyiv, Ukraine.

12. Vitlinskyi, V.V., Nakonechnyi, S.I., and Sharapov, O.D. (1996), *Ekonomichnyi ryzyk i metody yoho vymiriuvannia* [Economic risk and methods for its measurement], IZMN, Kyiv, Ukraine.

13. Granaturov, V.M. (2002), *Ekonomicheskiy risk: sushchnost, metody izmereniya, puti snizheniya* [Economic risk: the essence, methods of measurement, ways to reduce], Delo i service, Moscow, Russia.

14. Lukianova, V.V. and Holovach, T.V. (2007), *Ekonomichni ryzyky* [Economic risks], Akademvydav, Kyiv, Ukraine.

15. Yankovyi, O.H. (2015), *Latentni oznaky v ekonomitsi* [Latent signs in economics], Atlant, Odesa, Ukraine.

Рецензент : д.е.н., завідувач кафедри управління бізнесом
Одеської національної академії харчових технологій Н.Й. Басюркіна

УДК 339.137.22:637.13

Бідула П.П.,
аспірант* кафедри аграрного менеджменту
Вінницький національний аграрний університет

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ МОЛОКОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Bidula P.P.,
postgraduate student at the
department of agricultural management
Vinnytsia National Agrarian University

THEORETICAL BASES OF FORMATION OF COMPETITIVE ADVANTAGES OF MILK PROCESSING ENTERPRISES

Постановка проблеми. Посилення конкуренції на вітчизняному ринку молочної продукції відбувається в умовах агресивного і нестабільного зовнішнього середовища. Трансформація конкурентних відносин, зумовлена активним входженням на ринок нових учасників (у тому числі зарубіжних), підвищенням якісних вимог і запитів споживачів до продукції призводить до постійної зміни конкурентних позицій вітчизняних товаровиробників. У цих умовах основним завданням підприємства стає впровадження науково обґрунтованих підходів до управління перевагами, які дозволяють забезпечити стабільне конкурентне положення суб'єкта в стратегічній перспективі.

Суть управління конкурентними перевагами полягає у безперервній оцінці і контролі змін, які відбуваються у діяльності підприємства, а також у підтримці його спроможності до виживання і розвитку в умовах мінливого зовнішнього середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні, методичні та практичні аспекти розвитку конкуренції, конкурентних переваг та забезпечення конкурентоспроможності підприємств, в тому числі в аграрній сфері та молокопродуктовому комплексі, розглянуті у працях Л.В. Балабанової, П.С. Березівського, З.М. Борисенко, І.З. Должанського, Т.О. Загорної, В.К. Збарського, М.М. Ільчука, С.М. Кваші, Д.Ф. Крисанова, Н.В. Осипова, М.К. Пархомця, І.О. Піддубного, А.І. Піддубної, О.С. Шнипко, С.М. Сіваченко, С.О. Шевельової, О.М. Шпичака та інших учених. Ці наукові дослідження дуже важливі, однак їх недостатньо для вирішення проблем, пов'язаних з особливостями формування, розвитку та посилення конкурентних переваг молокопереробних підприємств на ринку.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка теоретичних, методологічних положень і практичних рекомендацій щодо формування розвитку та посилення конкурентних переваг молокопереробних підприємств на ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед численних ринкових структур виділяється група ринків продовольства, яка виступає важливою складовою частиною ринкової системи країни, що визначає стан економіки і соціальну стабільність країни. Під продовольчим ринком науковці розуміють форму функціонування галузей економіки, пов'язаних із виробництвом сировини, реалізацією готової продукції, які включають у себе усі необхідні господарські зв'язки і товарно-грошові відносини між учасниками ринку.

Даний тип структур характеризується сукупністю товарів, які на ньому реалізуються: зерно і хлібопродукти, м'ясо і м'ясопродукти, молоко і молокопродукти, риба і рибопродукти, цукор і кондитерські вироби, картопля, овочі, яйця, насіння, фрукти, безалкогольні напої. Ці групи товарів складають відповідні продуктові ринки, які опосередковано пов'язані через платоспроможний попит населення і взаємозамінність у споживанні.

Серед усіх продовольчих товарів важливе місце відводиться молочним продуктам, а ринок молокопродукції за рівнем вагомості посідає лідируючі позиції у системі вітчизняних ринків продовольства. У нашій країні молокопродукти традиційно відносять до числа пріоритетних груп продовольчих товарів. Рівень забезпечення населення молокопродуктами є одним із основних індикаторів якості життя населення і стану продовольчої безпеки країни.

Згідно одного із підходів трактування ринку молочної продукції, визначається як сукупність організаційно-економічних відносин, які виникають у ланцюзі «виробництво-споживання» між їх економічно та юридично відокремленими суб'єктами, які опосередковують купівлю-продаж молока і молокопродукції [1].

---

* *Науковий керівник: Мазур А.Г. – д.е.н., професор*

Об'єктивна необхідність організації процесу управління конкурентними перевагами підприємств молочної галузі обґрунтовується наступними положеннями:

– переробні підприємства є відкритими системами, які перебувають під впливом факторів зовнішнього середовища;

– в умовах посилення конкуренції між товаровиробниками молочної продукції стратегічна орієнтація цілей підприємства на перспективу дозволяє відповідним чином реагувати на фактори невизначеності та ризику, які властиві зовнішньому середовищу;

– складність прогнозування перспективного стану ринкової структури зумовлює необхідність використання управлінських технологій;

– раціональне реагування підприємства на вплив зовнішнього середовища неможливо без наявності у нього адаптаційних властивостей [2].

Внаслідок недостатності вивчення даної проблеми, вважаємо актуальним виділити особливості формування конкурентних переваг, які притаманні молокопереробним підприємствам. Ринок молочної продукції представляє собою складно організовану систему, яка складається із численних взаємопов'язаних структурних елементів і передбачає поділ на підсистеми залежно від типу продукту, його призначення, а також територіальних меж ринку [3]. Структура ринку представлена різними категоріями суб'єктів, які утворюють зовнішнє середовище товаровиробників готової молочної продукції.

Підприємства молочної промисловості є найважливішою ланкою молокопродуктового підкомплексу, які представляють собою інтегровану систему технологічно й економічно взаємопов'язаних галузей: молочного скотарства, молочної промисловості, кормовиробництва, комбікормової та мікробіологічної промисловості, машинобудування для вищезазначених галузей, а також галузей виробничої, соціальної та ринкової інфраструктури, основним завданням яких є виробництво, переробка і реалізація молока та молочних продуктів для задоволення потреб споживачів із урахуванням науково-обґрунтованих норм споживання продуктів харчування.

Кінцевою продукцією підприємств молокопродуктового підкомплексу є молоко, кисломолочна продукція, йогурти, масло, сир натуральний і плавлений, молочні консерви, молочний білок, казеїн, кисломолочна продукція, молочний цукор, суха і згущена молочна сироватка, сухе і знежирене молоко, замінники молока.

Зазначимо, що при формуванні конкурентних переваг молокопереробних підприємств велике значення відводиться саме ринковим факторам, зокрема: кон'юнктурі галузевого ринку, динаміці і рівню платоспроможного попиту тощо. До особливостей ринку молочної продукції можна віднести:

– низька порівняно із іншими ринками еластичність попиту і пропозиції відносно до цін;

– високий рівень конкуренції у сфері пропозиції молока з боку крупних і дрібних сільськогосподарських товаровиробників, що дозволяє переробним підприємствам знижувати закупівельні ціни;

– наявність конкуренції між великими сільськогосподарськими підприємствами і особистими селянськими господарствами населення, що виробляють значну частку молока і не сплачують податків;

– значну регіональну монополію, що полягає в лідируючому положенні декількох потужних переробників молока, які диктують ціни для певного регіону;

– конкуренцію між товаровиробниками, які, перебуваючи в умовах кризи, готові продавати молоко за низькими цінами, готівку, і підприємствами, що працюють через розрахункові рахунки, сплачуючи усі податкові платежі.

Підтримка високої конкурентоспроможності означає, що усі ресурси підприємства використовуються настільки продуктивно, що воно забезпечує більш високу прибутковість, ніж його головні конкуренти. Це одночасно передбачає, що підприємство займає стійке положення на ринку товарів і послуг, а його продукція має стабільний попит. Проте на практиці такий стан підприємства не є незмінним, оскільки воно перебуває у постійному русі і розвитку. Останнє залежить від змін в умовах виробництва товарів та їх реалізації, що проявляється у виникненні нових, прогресивних технологій виробництва товарів і послуг, появі нових конкурентів, зміні смаків і бажань споживачів, підвищенні або падінні попиту на товари, що випускаються підприємством, зміні економічних і політичних умов розвитку виробництва і реалізації товарів, а також інших чинників.

Усі ці зміни відбуваються під впливом багатьох суб'єктивних і об'єктивних чинників розвитку економіки країни і регіонів, підприємства, причому не одночасно, а у різний час і численних комбінаціях. Тому, керівництво підприємства повинно постійно відстежувати зміни, що відбуваються в умовах господарювання, і приймати раціональні управлінські рішення щодо організації виробництва і реалізації товарів [4].

Чинники підвищення конкурентоспроможності підприємств сировинної бази не можна розглядати ізольовано від міжгалузевої взаємодії даних підприємств з іншими суб'єктами молокопродуктового ланцюга і передусім з молокопереробними підприємствами. У основу запропонованої нами класифікації чинників закладено їх зміст, згідно якого усі чинники, що впливають

на конкурентоспроможність підприємств можна поділити на зовнішні чинники розвитку ринку і внутрішні чинники розвитку підприємств.

До зовнішніх відносяться: диспаритет цін на промислову і сільськогосподарську продукцію; платоспроможність споживачів; механізм ціноутворення на молоко і молочну продукцію; податкова і кредитна політика; нерозвинена інфраструктура ринку продукції і сільськогосподарської сировини [5]. До внутрішніх, які пов'язані із зовнішніми, можна віднести:

– організаційно-технологічні чинники: стан матеріально-технічної бази тваринництва сільськогосподарських підприємств; рівень оновлення основних виробничих фондів підприємств молочної промисловості; коефіцієнт використання виробничих потужностей переробних підприємств; рівень інноваційного забезпечення технологічних процесів, якість продукції;

– соціально-економічні чинники: якісний кваліфікаційно-професійний рівень працівників; дієвість організаційної структури підприємства; фінансовий стан підприємства.

Ринок молокопродукції характеризується високою технологічною диверсифікацією виробництва, що дозволяє випускати різноманітні види продукції. Однак товарна субституція між основними видами продуктів (морозиво, сири і творог, молоко, масло, кисломолочна продукція, йогурти і т.д.) дещо обмежена, що дозволяє зробити висновок про споживчий попит, пропозицію та ціни на них у межах одного ринку умовно. Зазначимо, що у межах єдиного ринку молокопродукції існує декілька внутрігалузевих сегментів, які визначаються за рівнем взаємозамінності видів молочних продуктів між собою: ринок масла; ринок казеїну; ринок молока; ринок сухого молока; ринок йогуртів; ринок кисломолочної продукції; ринок морозива.

Функціонування товаровиробників на різних сегментах загального ринку молокопродукції зумовлює появу нових типів конкурентних відносин та ускладненню конкурентної структури ринку. Найбільш поширеними типами структур ринку молочної продукції є олігополія або монополістична конкуренція. Безпосередній вплив на конкурентну структуру мають передумови, які склалися на внутрігалузевому ринку щодо створення типів конкурентних переваг на основі диференціації продукції (ринок морозива, молока, кисломолочної продукції і т.д.) або зміни цінових складових (ринки сирів і творогу, масла). Іншою особливістю є присутність на ринках особистих господарств населення, які пропонують молочну продукції не промислового виробництва (молоко питне, творог, сметана, окремі види кисломолочної продукції), внаслідок чого зменшують ринкові частки молокопереробних підприємств. Знижує концентрацію виробництва також висока відкритість ринку для міжрегіональної та міжнаціональної конкуренції. Підвищення транспортабельності і терміну зберігання молокопродукції, збільшення ємності ринку, відсутність значних бар'єрів підвищують ймовірність появи продукції інших товаровиробників.

Мікрорівень зовнішнього середовища ринку молокопродукції формується не лише внутрігалузевими конкурентами, але й організаціями, які можуть вийти на ринок або ж виробляють товари-субститути і взаємодоповнюючі [6].

Розглядаючи вплив постачальників на діяльність переробних підприємств, необхідно зазначити, що виробництво молочної продукції на промисловій основі пов'язано із багатьма постачальниками обладнання, комплектуючими, сировини та інших компонентів. Одним із пріоритетних видів сировини є молоко. Ринок поставок молока сировини є наближеним до умов досконалої конкуренції, із низькими бар'єрами входу і стандартизованою продукцією. Для даного ринку характерною є присутність великої кількості територіально розкиданих постачальників, які утримують невелику частку в загальному обсязі поставок. За таких умов рівень впливу товаровиробників молока на переробні підприємства є незначною. Характер і сила впливу постачальників визначається й іншими специфічними рисами галузі молочного скотарства:

а) наявність великої кількості територіально розміщених товаровиробників із низькою концентрацією виробництва;

б) наявність прикріплення товаровиробників молока до певних молокопереробних підприємств внаслідок низької транспортабельності сировини;

в) складний фінансовий стан більшості постачальників.

Ураховуючи унікальність і незамінність цього сировинного ресурсу, а також високу матеріаломісткість виробництва більшості видів молочної продукції, залежність молокопереробних підприємств від постачальників необхідно розглядати як пряму. Невисока транспортабельність молока та його низька придатність для зберігання без переробки зумовлюють до локалізації виробництва окремих видів молочної продукції.

Скорочення обсягів товароруху за традиційними каналами збуту призвело до виникнення нових продуктових ланцюгів і каналів, появі механізму формування цін на молочну сировину, який залежить від ринкової кон'юнктури. Це має прояв в індивідуальній політиці закупівельної політики переробних підприємств відносно різних типів постачальників. Так, сільськогосподарські підприємства здійснюють поставки за попередньо укладеними довгостроковими договорами. Фермерські господарства також здійснюють поставки молока на договірній основі, але на менш сприятливих умовах, орієнтованих на

короткострокову перспективу співпраці. Особисті селянські господарства реалізують невеликі обсяги молока самостійно або через сільські ради, які в окремих випадках виступають як посередник.

У ролі споживачів молочної продукції виступають не лише індивідуальні особи, сім'ї, домогосподарства, але й організації громадського харчування, переробні підприємства. Основне місце посідають індивідуальні особи, вагомість і рівень впливу яких формується під дією безлічі специфічних чинників. До них відносять: незамінність молокопродуктів у структурі харчування людини; обмеженість споживання продовольства граничними нормами; орієнтація споживачів на традиційну їжу, наявність психологічного бар'єру щодо нових продуктів; незалежність попиту від росту доходів населення при насиченні ринку; вплив цінності та доступності молочної продукції на поведінку споживачів; взаємозамінність молочних продуктів із іншими продуктами харчування. Окрім цього споживачам притаманною є властивість максимізації співвідношення «корисність молочної продукції – затрати на її придбання». Простежується пряма залежність величини попиту від платоспроможності споживачів, асортименту і вартості молокопродукції [7].

Динаміка споживання молочної продукції має характері особливості, яка полягає у нерівномірній зміні темпів росту (зниження) споживання при досягненні певних рівнів добробуту. При досягненні прожиткового мінімуму пропорційний ріст доходів та обсягів споживання змінюється приростом або зниженням споживання, потім пропорційний ріст відновлюється.

Повсякденний характер попиту на молочну продукцію та короткі терміни її зберігання призводять до того, що молокопереробні підприємства приділяють особливу увагу побудові довготривалих партнерських взаємовідносин із торговими посередниками. Зазначимо, що товарорух виступає дієвим інструментом стимулювання попиту та його задоволенню, який набуває вирішального значення в умовах підвищення вимог споживачів до якості обслуговування [8].

Досліджуючи вітчизняний ринок молока та молокопродукції, спостерігаються процеси подальшого злиття активів у молочній галузі країни, в тому числі за участю українських компаній. Як зазначають експерти, ставлення до цих процесів може бути різним, оскільки поява великих компаній, які об'єднали свої потужності, крім ризиків та загроз може дати й низку переваг, а саме: збільшення інвестицій, стимулювання розвитку інфраструктури, логістики, впровадження нових технологій. Але при цьому така концентрація стає загрозливою для конкурентоспроможності малих та середніх підприємств, а також зумовлює певні ризики, що вимагає дієвої регуляторної політики держави.

Висновки з проведеного дослідження. Вважаємо, що основними напрямами забезпечення конкурентних переваг підприємства є: концентрація ресурсів підприємства для запобігання діям конкурентів; утримання ініціативи у конкурентній боротьбі; забезпечення ресурсного потенціалу для досягнення поставлених цілей; розробка гнучкої системи планування діяльності підприємства на ринку шляхом обґрунтування ефективної стратегії взаємодії із конкурентами.

Визначено, що для забезпечення конкурентоспроможності на необхідному рівні суб'єкт повинен здійснювати неперервне управління конкурентними перевагами. У загальному вигляді управління може розглядатись як процес цілеспрямованого впливу на яку-небудь систему з метою підтримки її у певному стані або переведенню у новий із урахуванням її об'єктивних властивостей і закономірностей. Результатом управління повинні стати стійкі переваги, які відповідають цілям розвитку суб'єкта конкуренції і станом його внутрішнього потенціалу, а також зовнішнім можливостям і загрозам.

Література

1. Березін О. В. Продовольчий ринок України: теоретико-методологічні засади формування і розвитку : монографія / О. В. Березін. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 184 с.
2. Галанець В. Г. Проблеми формування і розвитку ринку молока і молочних продуктів / В.Г. Галанець // Економіка АПК. – 2005. – № 11. – С. 157–159.
3. Михайлова Л. І. Формування конкурентоспроможності товару на прикладі виробників продукції молокопереробної галузі / Л. І. Михайлова, Т. В. Хворост // Новітні тенденції і стратегії розвитку міжнародної торгівлі: фінансово-економічний та правовий аспекти: Збірник матеріалів Х міжнародної науково-практичної конференції, 30 травня 2007 р. – К. : УАЗТ, 2007. – С. 150–152.
4. Бондаренко С. М. Система показників конкурентоспроможності, соціально-економічної ефективності для споживача та рейтингу виробу на ринку / С. М. Бондаренко // Проблеми науки. – 2001. – № 10. – С. 40–46.
5. Іванова Л. С. Особливості формування попиту та економічні аспекти функціонування ринку молокопродуктів / Л. С. Іванова // Вісник БДАУ. – 2006. – Вип. 38. – С. 54–60.
6. Довгань Р.С. Поглиблення інтеграції у молокопродуктовому підкомплексі / Р.С. Довгань // Економіка АПК. – 2009. – № 12. – С. 27–30.
7. Антоненко Т. Ю. Європейські молочні клопоти. Українські підсумки року / Т.Ю. Антоненко // Всеукраїнський щоквартальний журнал «Молоко і ферма». – 2011. – № 1 (4). – С. 24–27.
8. Лисенко А.М. Маркетингова система виробництва та реалізації молокопродукції / А.М. Лисенко // Економіка АПК. – 2009. – № 6. – С. 62–66.

References

1. Berezin, O.V. (2008), *Prodovolchyi rynok Ukrainy: teoretyko-metodolohichni zasady formuvannia i rozvytku* [Food market of Ukraine: theoretical and methodological principles of formation and development], monograph, Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine, 184 p.
2. Halanets, V.H. (2005), " Problems of the formation and development of the market of milk and dairy products ", *Ekonomika APK,* no. 11, pp. 157–159.
3. Mykhailova, L.I. and Khvorost, T.V. (2007), "The formation of competitiveness of the goods on the example of manufacturers of products of dairy industry", *Novitni tendentsii i stratehii rozvytku mizhnarodnoi torhivli: finansovo-ekonomichnyi ta pravovyi aspekty: Zbirnyk materialiv X mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* [The latest trends and strategies of international trade, financial and economic and legal aspects: Proceedings of X international scientific and practical conference], May 30, 2007, UAZT, Kyiv, Ukraine, pp. 150–152.
4. Bondarenko, S.M. (2001), "The system of indicators of competitiveness, social and economic efficiency for the consumer and the rating of the product in the market", *Problemy nauky*, no. 10, pp. 40–46.
5. Ivanova, L.S. (2006), "Features of the formation of demand and economic aspects of the functioning of the dairy products market", *Visnyk BDAU*, iss. 38, pp. 54–60.
6. Dovhan, R.S. (2009), "Deepening of integration in the dairy products subcomplex", *Ekonomika APK*, no. 12, pp. 27–30.
7. Antonenko, T.Yu. (2011), "European dairy cares. Ukrainian year summary", *Vseukrainskyi shchokvartalnyi zhurnal «Moloko i ferma»,* no. (4), pp. 24–27.
8. Lysenko, A.M. (2009), "Marketing system of production and realization of dairy products", *Ekonomika APK,* no. 6, pp. 62–66.

Рецензент : д.е.н., професор Вінницького національного аграрного університету А.Г. Мазур

УДК 330.131

Новіцька О.В.,
аспірантка*
Вінницький національний технічний університет

НЕМАТЕРІАЛЬНІ АКТИВИ В ПРОЦЕСІ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Novitska O.V.,
postgraduate student
Vinnytsia National Technical University

INTANGIBLE ASSETS IN THE PROCESS OF INTELLECTUALIZATION OF THE ECONOMIC ACTIVITY OF A MODERN ENTERPRISE

Постановка проблеми. Підприємство утворюється з метою отримання прибутку. Реалізувати цю мету в процесі інтелектуалізації воно може лише за умови збереження і примноження свого капіталу.

В останні роки нематеріальні активи та інтелектуальна власність все більше стають об'єктом інтересу підприємців і підприємств як джерела створення або збільшення прибутку. Дане дослідження ґрунтується на вивченні питань, пов'язаних з вивченням економічної сутності нематеріальних активів, їх обґрунтуванням та значенням в процесі інтелектуалізації господарської діяльності підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питань теорії розвитку нематеріальних активів займалися відомі вітчизняні та зарубіжні вчені: Б. Лев [1], О. Кантерман [2], Т. В. Польова, Г. Азгальдов, Р. С. Каплан, Є. Хендріксен, та О. В. Вакун та ін. Інституціональні аспекти інформації та знань розглядалися К. Менаром [3], Д. Нортом, Р. Нурєєвим, Р. Коузом, Л. Тевено,

* *Науковий керівник: Мороз О. О. – д-р екон. наук., професор*

О. Фаворо, Ф. А. фон Хайєком, А. Шастітко. Значний внесок у розвиток теоретичних та науково-методичних засад управління інтелектуальним капіталом на рівні підприємства зробили О. В. Кендюхов [4], Е. Брукінг [5], Б. Б. Леонтьєв, Т. Стюарт [6] та ін.

В Україні питаннями теорії та методології інтелектуалізації економіки займаються такі сучасні вчені, як: Сучкова Е. Д., Манухіна М. Ю., С. Ілляшенко, Н. В. Гунчак, О. Грішнова [7], Ю. Бажал, Д. Богиня, В. Воронкова, А. Гальчинський, В. Геєць, Н. Корабльова, В. Корженко та інші.

Позитивно оцінюючи результати останніх досліджень і публікацій та враховуючи необхідність повнішого вирішення поставленої проблеми, визнано доцільним продовжити її вивчення, зокрема питань формування інтелектуального капіталу підприємства у процесі інтелектуалізації його господарської діяльності

Постановка завдання. Дослідити значення та роль нематеріальних активів на підприємстві і визначити політику підприємства щодо формування інтелектуального капіталу у процесі інтелектуалізації його господарської діяльності в загальній стратегії фінансового розвитку підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогоднішній день інтелектуальний капітал є одним із головних чинників, який визначає конкурентоспроможність підприємства. В умовах перехідної економіки та конкурентної боротьби підприємств (організацій) за економічне виживання доцільно було б дослідити нематеріальні активи як основний продукт, який може принести вигоду в майбутньому.

Одним із важливих етапів дослідження є уточнення економічного змісту терміна "нематеріальні активи". Наказом Міністерства фінансів України у 1999 р. було затверджено Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи». Це Положення (стандарт) визначає методологічні засади формування у бухгалтерському обліку інформації про нематеріальні активи і незавершені капітальні інвестиції в нематеріальні активи (далі – нематеріальні активи) та розкриття інформації про них у фінансовій звітності [8]. Згідно з Положенням, нематеріальний актив – немонетарний актив, який не має матеріальної форми та може бути ідентифікований. *Немонетарні активи* – усі активи, крім грошових коштів, їх еквівалентів та дебіторської заборгованості у фіксованій (або визначеній) сумі грошей.

На думку автора, для того, щоб нематеріальний актив став частиною активів підприємства та в майбутньому надавав максимально можливих переваг своєму власнику, необхідно увести його в господарський обіг. Використання нематеріальних активів – важлива конкурентна перевага, яка не завжди приймається в розрахунок при управлінні компанією, а також розробці стратегії її розвитку. Володіння нематеріальними активами здатне суттєво збільшити капіталізацію підприємства, ринкову вартість її акцій. Облік і відображення в бухгалтерських документах прав на наявні нематеріальні активи здатне істотно збільшити вартість чистих активів підприємства [9]. При дослідженні основних складників нематеріальних активів визначено, що до їх складу входять права на об'єкти інтелектуальної власності, яка ґрунтується на основі підходів щодо оцінки її майнових прав (рис. 1). Нематеріальні активи – це необоротні активи підприємства у вигляді різних прав, що мають цільове призначення та реальну вартість.

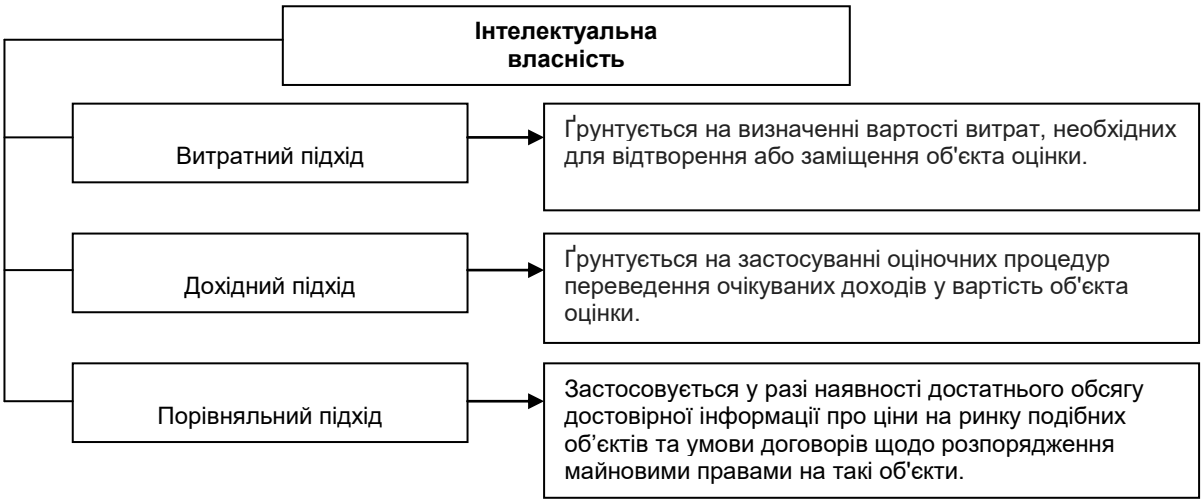

Рис. 1. Підходи до оцінки майнових прав інтелектуальної власності
Джерело: розроблено автором за даними [10]

Нематеріальні активи є засобами тривалого користування, які не мають фізичної натуральної природи: патенти, авторські права, торгові знаки, торгові назви товарів, ліцензії, франшизи, гудвіл. Нематеріальні активи мають такі властивості, як: відсутність матеріальної фірми, тривалий термін

використання, властивість приносити дохід (рис. 2). Так як окремі нематеріальні активи підприємства не підлягають кількісній оцінці, на противагу від матеріальних активів, то слід використовувати спеціальні методи їх обліку щодо віднесення до інтелектуального капіталу підприємства. На сучасному етапі розвитку економіки інтелектуальний капітал є основним з багатьох критеріїв, які стосуються визначення ринкової вартості сучасного підприємства.

Рис. 2. Властивості нематеріальних активів

Джерело: розроблено автором за даними [11]

Отже, з економічної точки зору можна сказати, що інтелектуальний капітал – це нематеріальні активи, які включають в себе сукупність знань, навичок людини, її креативність, що забезпечує можливість створення нового продукту в процесі інтелектуалізації господарської діяльності підприємства.

Для порівняльного аналізу обліку нематеріальних активів підприємства наведемо приклади основних підходів до їх обліку. Таких, як: американська система бухгалтерського обліку GAAP, Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку (IAS) як частина Міжнародних стандартів фінансової звітності (SFAS), українські стандарти П(С)БО, а також російські ПБУ (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика різних систем обліку нематеріальних активів

Система обліку	Елементи, що відносяться до нематеріальних активів	Термін корисного використання й амортизації	Метод амортизації
1	2	3	4
GAAP	Патентні права, авторські права, гудвіл, організаційні витрати, витрати на відкриття бізнесу	Термін корисного використання чітко не визначено; залежить від терміну, протягом якого актив приносить економічні вигоди	Основний – лінійний; в деяких випадках – кумулятивний
IAS	Програмне забезпечення, патенти, авторські права, права на обслуговування, ліцензії, імпортні квоти, франшизи *Списки клієнтів, маркетингові права, торгові марки, ділові зв'язки активами не визнаються*	Термін корисного використання обмежений строком отримання економічних вигод від нематеріального активу; якщо його неможливо визначити, то приймається термін у 20 років	Виключно прямолінійний метод
ПБУ	Результати інтелектуальної праці, науково-технічних розробок, ноу-хау, товарні знаки, твори мистецтва і науки; програмне забезпечення; ділова репутація *Ділова репутація формується під впливом факторів стабільності покупців, репутації якості, навичок маркетингу та збуту, ділових зв'язків, досвіду управління, рівня кваліфікації персоналу*	Термін корисного використання обмежений строком дії прав на результат інтелектуальної діяльності або строком, протягом якого організація передбачає отримувати економічні вигоди; строк також обмежений терміном існування організації	Лінійний метод; метод зменшення залишку; метод списання вартості продукції пропорційно об'єму продукції

продовження табл. 1

1	2	3	4
П(С)БО	Права користування природними ресурсами, майном, права на комерційні позначення, на об'єкти промислової власності, авторське право та суміжні з ним права, інші нематеріальні активи. *Стандарт не поширюється на гудвіл та нематеріальні активи, витрати на придбання яких визнаються роялті*	Термін корисного використання обмежується тим, що зазначений у правовстановлюючому документі; для 4 і 5 груп – відповідно не менше 5 і 2 років; в інших випадках – 10 років.	Прямолінійний метод Метод зменшення залишкової вартості Метод прискореного зменшення залишкової вартості Кумулятивний метод Виробничий метод

Джерело: [12]

На противагу економіці, бухгалтерський облік нематеріальних активів ведеться за такими групами:

- права користування природними ресурсами (право користування надрами, іншими ресурсами природного середовища, геологічною та іншою інформацією про природне середовище тощо);
- права користування майном (право користування земельною ділянкою відповідно до земельного законодавства, право користування будівлею, право на оренду приміщень тощо);
- права на комерційні позначення (права на торговельні марки (знаки для товарів і послуг), комерційні (фірмові) найменування тощо), крім тих, витрати на придбання яких визнаються роялті;
- права на об'єкти промислової власності (право на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, сорти рослин, породи тварин, компонування (топографії) інтегральних мікросхем, комерційні таємниці, у тому числі ноу-хау, захист від недобросовісної конкуренції тощо), крім тих, витрати на придбання яких визнаються роялті;
- авторське право та суміжні з ним права (право на літературні, художні, музичні твори, комп'ютерні програми, програми для електронно-обчислювальних машин, компіляції даних (бази даних), виконання, фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення тощо), крім тих, витрати на придбання яких визнаються роялті;
- інші нематеріальні активи (право на провадження діяльності, використання економічних та інших привілеїв тощо) [8].

Юридично інтелектуальний капітал являє собою перелік законодавчо закріплених об'єктів інтелектуальної власності. Нематеріальні активи є стандартно-обліковою частиною інтелектуального капіталу і єдиним складником, який знаходить відображення у системі бухгалтерського обліку. На сучасному етапі розвитку світової економіки наявність у підприємства лише матеріальних активів не гарантує збільшення доходу, а вартість створюється не тільки з допомогою виробничих операцій.

Як свідчить аналіз інвестицій в нематеріальні активи в Україні, за останні роки спостерігається позитивне збільшення (табл. 2). За даними Державної служби статистики 2016 року, у нематеріальні активи вкладено 3,3 % загального обсягу капітальних інвестицій, що на 8,5 відсоткових пунктів менше, ніж у попередньому. Інвестиції у такі нематеріальні активи, як об'єкти інтелектуальної власності у 2016 році зменшились на 6,2 відсоткових пунктів в порівнянні з минулим роком.

Таблиця 2

Капітальні інвестиції у нематеріальні активи, млн грн

Рік	Інвестиції у нематеріальні активи					
	Усього капітальних інвестицій у нематеріальні активи	У % до загального обсягу капітальних інвестицій	З них:			
			програмне забезпечення та бази даних	У % до загального обсягу капітальних інвестицій	права на комерційні позначення, об'єкти промислової власності, авторські та суміжні права, патенти, ліцензії, концесії тощо	У % до загального обсягу капітальних інвестицій
2012	3815,1	3,4	1664,2	1,5	1783,1	1,6
2013	3713,7	3,6	1233,2	1,2	1982,3	1,9
2014	3439,8	4,6	1371,8	1,6	1453,3	1,7
2015	12408,3	12,6	1690,9	1,7	10323,8	10,5
2016	4463,1	3,7	2216,5	1,8	1832,5	1,5

Джерело: узагальнено і розраховано автором за даними [13]

Звідси можна зробити висновок, що нематеріальні активи поки що не відіграють істотної ролі в діяльності підприємств. Можна зробити припущення, що такого стану активи набули внаслідок фінансово-економічного становища в країні та відсутністю інноваційного розвитку на підприємствах.

Для кращого розуміння тенденцій стану нематеріальних активів вітчизняної промисловості автором було проаналізовано дані по підприємствах за 2013-2016 роки (табл. 3).

Таблиця 3

Частка нематеріальних активів у необоротних активах підприємств (тис. грн)

Назва підприємства	Необоротні активи, тис. грн.				Нематеріальні активи, тис. грн.							
	2013	2014	2015	2016	2013	Питома вага у складі необоротних активів, %	2014	Питома вага у складі необоротних активів, %	2015	Питома вага у складі необоротних активів, %	2016	Питома вага у складі необоротних активів, %
Публічне акціонерне товариство "Одеський припортовий завод"	1587020	1675479	2144045	2255494	13007	0,8	11860	0,7	16681	0,8	14825	0,7
Публічне акціонерне товариство "Судноплавна компанія "Укррічфлот""	547936	493398	978377	1145762	11856	2,2	10722	2,2	9718	1,0	8629	0,8
Публічне акціонерне товариство "Київенерго"	4127380	5144615	5462961	7410001	3513	0,1	3494	0,1	4407	0,1	9249	0,1
Публічне акціонерне товариство "Львівобленерго"	4315203	3769107	3821451	3648599	8570	0,2	12972	0,3	18012	0,5	25042	0,7

Джерело: узагальнено і розраховано автором за даними [14]

Аналіз показав, що частка нематеріальних активів у складі необоротних активів підприємств знаходиться на досить низькому рівні – 0,1 % протягом усіх проаналізованих років у ПАТ «Київобленерго», у ПАТ «Львівобленерго» цей показник збільшився у 2016 році до 0,7 % порівняно з минулими роками. Найбільше значення показника нематеріальних активів мало ПАТ «Судноплавна компанія «Укррічфлот»» у 2013-2014 роках – 2,2 %. Та до 2016 року цей показник зменшився до 0,8 %.

На жаль, у статистичних збірниках не наводиться розгорнута статистична інформація про нематеріальні активи, у них вони враховуються як частина необоротних активів (основні засоби, нематеріальні активи, інвестиційна нерухомість), що не дає чіткого уявлення про стан і тенденції нематеріальних активів підприємств країни.

Виходячи з аналізу, можна зробити висновок, що недостатній обсяг нематеріальних активів на підприємствах матиме негативний вплив на господарській діяльності підприємства. Тобто, збільшення витрат на виробництво, зниження обсягів збуту продукції, зменшення прибутку, платоспроможності та зниження стабільності фінансового стану. Недооцінка ролі нематеріальних активів в процесі господарської діяльності є одним із факторів, що знижує рівень розвитку інноваційної діяльності в процесі інтелектуалізації.

Висновки з проведеного дослідження. У багатьох розвинутих країнах капіталізація нематеріальних активів відбувається здебільшого на фондових ринках. Це надає можливість без великих витрат акумулювати значні фінансові ресурси. З проведеного дослідження можна зробити висновок, що важливою умовою для забезпечення ефективності нематеріальних активів має бути їх відповідність стратегії розвитку підприємства. Це дає змогу повніше оцінити вартість таких активів. Аналіз результатів нашого дослідження показав, що нематеріальні активи є одним із багатьох показників інтелектуального капіталу, який своєю чергою визначає конкурентоспроможність підприємства. На даному етапі розвитку національної економіки нематеріальні активи є основним продуктом, який може принести підприємству вигоду в майбутньому. Тому, на думку автора, доцільно було б здійснювати інвестування у нематеріальні активи, а також необхідно більше уваги приділяти питанням нематеріальних активів як окремій складовій бухгалтерського обліку, оскільки лише так можна прослідкувати використання кожного об'єкту нематеріальних активів.

Вирішальним чинником забезпечення конкурентоспроможності економіки й економічного зростання, підвищення рівня життя населення, технологічної та економічної безпеки є динаміка, масштаб і стійкість розвитку інтелектуальної сфери. Тому інтелектуальна власність і, відповідно, нематеріальні активи стали одними з найбільш важливих складових частин активів підприємства.

Дана стаття охоплює лише окремі питання, котрі виникають при управлінні нематеріальними активами в процесі інтелектуалізації, втім, необхідно розширити дослідження цієї проблеми.

Література

1. Лев Б. Нематериальные активы: управление, измерение, отчетность / Б. Лев ; пер. с англ. Л.И. Лопатников. – М. : КВИНТО-КОНСАЛТИНГ, 2003. – 240 с.
2. Кантерман О. Поняття та види НМА : Практичне керівництво / О. Кантерман // Бібліотека Баланс. – 2011. – № 16. – 96 с.
3. Менар К. Экономика организаций / К. Менар. – М. : ИНФРА-М, 1996. – 160 с.
4. Кендюхов О.В. Ефективне управління інтелектуальним капіталом: монографія / О.В. Кендюхов ; НАН України. Інститут економіки промисловості ; ДонУЕП. – Донецьк: ДонУЕП, 2008. – 359 с.
5. Брукинг Э. Интеллектуальный капитал: ключ к успеху в новом тысячелетии / Э. Брукинг ; пер. с анг. под ред. Л.Н. Ковалик. – СПб: Питер, 2001. – 288 с.
6. Стюарт Т. Интеллектуальный капитал / Т. Стюарт // Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология ; под ред. В.Л. Иноземцева. – М. : Academia, 1999. – С. 372-400.
7. Грішнова О.А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки / О.А. Грішнова. – К. : Т-во «Знання», КОО, 2001. – 254 с.
8. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи». Наказ Міністерства фінансів України від 18.10.1999 р. № 242. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 02.02.1999 р. за № 750/4043 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.help/law/242/
9. Єременко А.В. Вплив нематеріальних активів на вартість підприємства (бізнесу) / А.В. Єременко // Збірник наукових праць учених та аспірантів «Економічний вісник університету» (Випуск 20/1). – ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди», 2013. – Вип. 20(1). – С. 94-99.
10. Про затвердження Методики оцінки майнових прав інтелектуальної власності. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 6.08.2008 р. за № 726/15417 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0726-08

11.Лучко М.Р. Бухгалтерський облік у зарубіжних країнах : навчальний посібник / М.Р. Лучко, І.Д. Бенько. – Тернопіль: Економічна думка, 2004. – 205 с.

12.Великий Ю.В. Порівняльний аналіз стандартів обліку нематеріальних активів в Україні та зарубіжних країнах [Електронний ресурс] / Ю.В. Великий, О.О. Ляховець // Ефективна економіка. – 2013. – № 7. – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua

13.Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/

14.SMIDA. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://smida.gov.ua/

References

1. Lev, B. (2003), *Nematerialnyye aktivy: upravleniye, izmereniye, otchetnost* [Intangible assets: management, measurement, reporting], Translated from English L.I. Lopatnikov, KVINTO-KONSALTING, Moscow, Russia, 240 p.

2. Kanterman, O. (2011), “Concepts and types of NMA: Practical Guide”, *Library Balance,* no. 16, 96 p.

3. Menard, C. (1996), *Ekonomika organizatsiy* [Economics of Organizations], INFRA-M, Moscow, Russia, 160 p.

4. Kendiukhov, O.V. (2008), *Efektyvne upravlinnia intelektualnym kapitalom* [Effective Intelligent Capital Management], monograph, NAS of Ukraine. Institute of Industrial Economics, DonUEP, Donetsk, Ukraine, 359 p.

5. Broking, E. (2001), *Intellektualnyy kapital: klyuch k uspekhu v novom tysyacheletii* [Intellectual capital: the key to success in the new millennium], trans. from English edited by L.N. Kovalyk, Piter, St. Petersburg, Russia, 288 p.

6. Stewart, T. (1999), “Intellectual capital”, *New post-industrial wave in the West. Anthology*, Ed. V.L. Inozemtseva, Academia, Moscow, Russia, pp. 372-400.

7. Hrishnova, O.A. (2001), *Lyudskyi kapital: formuvannia v systemi osvity i profesiinoi pidhotovky* [Human capital: formation in the system of education and vocational training], T-"Knowledge", KOO, Kyiv, Ukraine, 254 p.

8. Ministry of Finance of Ukraine (1999), On Approval of the Regulations (Standard) of Accounting 8 "Intangible Assets", Order of the Ministry of Finance of Ukraine dated October 18, 1999 No. 242, Registered with the Ministry of Justice of Ukraine on 02.02.1999 under No. 750/4043, available at: https://zakon.help/law/242/ (access date October 01, 2017).

9. Yeremenko, A.V. (2013), “Influence of intangible assets on the value of an enterprise (business)”, *Collection of scientific works of scientists and post-graduate students “Economic Herald of the University”*, DVNZ “Pereiaslav-Khmelnytskyi DPU imeni Hryhoriia Skovorody”, Issue 20/1, pp. 94-99.

10.State Property Fund of Ukraine (2008), On Approval of the Methodology for Appraisal of Intellectual Property Rights. Registered with the Ministry of Justice of Ukraine on August 6, 2008 under No. 726/15417, available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0726-08 (access date October 01, 2017).

11.Luchko, M.R. and Benko, I.D. (2004*), Bukhhalterskyi oblik u zarubizhnykh krainakh* [Accounting in foreign countries], textbook, Economic Thought, Ternopil, Ukraine, 205 p.

12.Velykyi, Yu.V. and Liakhovets, O.O. (2013), “Comparative analysis of accounting standards for intangible assets in Ukraine and foreign countries”, *Effective economy,* no. 7, available at: http://www.economy.nayka.com.ua (access date October 01, 2017).

13.State Statistics Service of Ukraine, available at: http://www.ukrstat.gov.ua/ (access date October 02, 2017).

14.SMIDA. National Securities and Stock Market Commission, available at: https://smida.gov.ua/ (access date October 02, 2017).

Рецензент : д.е.н., професор Вінницького національного технічного університету О.В. Мороз

УДК 339.137.2 : 631.1

Авраменко Ю.О.,
аспірант*
ННЦ «Інститут аграрної економіки», м. Київ

ІННОВАЦІЇ ТА ІНТРАПРЕНЕРСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

Avramenko Yu.O.,
postgraduate student
NSC "Institute of Agrarian Economics", Kyiv

INNOVATIONS AND INTRAPRENEURSHIP AS INSTRUMENTS IN ENHANCING COMPETITIVENESS OF FARMING HOUSES

Постановка проблеми. У зв'язку із збільшенням конкурентного ринкового середовища виникає необхідність підвищення конкурентоспроможності фермерських господарств, як найчисельнішого представника (70,6 % [4]) сільськогосподарських підприємств України. Їх діяльність (як й інших підприємств) підпорядкована стимулам максимізації прибутків, а завдяки цьому виникає необхідність вдосконалення виробничого та організаційного процесу за допомогою залучення продуктових і технологічних інновацій. Сільськогосподарська підприємницька діяльність фермерських господарств відбувається на базі сімейної власності селянських родин, що впливає на шляхи формування та підвищення їх конкурентоспроможності. З огляду на це, виникає потреба вияву можливостей фермерського інтрапренерства та впровадження інновацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вплив від провадження інновацій на економічних агентів у конкурентному ринковому середовищі останніми роками набуває актуальності, що відбувається у зв'язку із збільшенням кількості підприємств у ринковому середовищі. Забезпечення інноваційної активності підприємств як чинник формування їх конкурентоспроможності (в тому числі і сільськогосподарських) потребує наукового підґрунтя. Даним питанням опікуються як вітчизняні економісти-науковці, зокрема: О.М. Алимов, А.І. Даниленко, В.М. Трегобчук [5], О.О. Гетьман, В.М. Шаповал [1], Ю.О. Лупенко [9], так і іноземні, а саме В.Я. Горфинкель, Т.Г. Попадюк [2], Й. Шумпетер [11], Г. МакЕлві [14]. Разом з тим, конкурентоспроможність фермерського господарства як організаційно-правової форми сільськогосподарських підприємств потребує виявлення залежності її формування та підвищення від запровадження інновацій та активізації інтрапренерства.

Постановка завдання. Метою статті є виявлення залежності конкурентоспроможності фермерських господарств від запровадження інновацій та інтрапренерства як інструментів її підвищення. Об'єктом дослідження є процеси формування та підвищення конкурентоспроможності фермерських господарств. Предметом дослідження є виявлення особливостей та передумов запровадження фермерськими господарствами інновацій та виявлення інтрапренерства як інструментів підвищення їх конкурентоспроможності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток ринкової системи діє за умови функціонування економічної взаємодії, що підтримується сукупністю правил, які забезпечують конкуренцію економічних агентів за ринки. Ці правила включають фундаментальні права власності, вільне підприємництво, ринкову свободу. У різних теоретичних розробках визнається, що вражаючі показники зростання капіталістичної економіки мають пояснюватися поведінкою суб'єкта підприємницької діяльності і такими невід'ємними рисами процесу конкуренції, як використання самоінновацій, а не цін у ролі дієвого аргументу вибору, в результаті чого відбулося перетворення форм конкуренції – цінова поступилася місцем інноваційній «гонці» [5, с. 91].

Сценарій дії механізму конкуренції, в якому фірми досягають ринкових переваг завдяки інноваціям, уперше був описаний Й. Шумпетером в теорії економічного розвитку, в центрі якої знаходиться фігура підприємця-інноватора як творця нових комбінацій чинників виробництва, нових продуктів, нових ринків, нових технологій, які виводять економічну систему з рівноваги (стан «шумпетеровського шоку») і стимулюють економічне зростання як пристосування до шоку [11, с. 169].

Станом на сьогодні інноваційна діяльність фермерських господарств як суб'єктів підприємництва регулюється Господарським кодексом України та Законом України Про інноваційну

---

* *Науковий керівник: Заяць В.М. – д. е. н.*

діяльність, відповідно до статті 1 якого інновації визначені як новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери [3, гл. 34; 6].

На конкурентному ринку діяльність економічних агентів підпорядкована стимулам максимізації прибутків, завдяки яким виникає попит на нові технології, кожна з яких оцінюється за зростаючою граничною продуктивністю, та відбувається практична реалізація продуктових і технологічних інновацій. Останні забезпечують ефективніше виробництво кінцевої продукції, що для виробника означає отримання надприбутку, який своєю чергою є подальшим джерелом інноваційно-інвестиційної діяльності.

За типологією підприємницької діяльності виробнича діяльність має підштовхувати фермерське господарство як товаровиробника до інноваційної діяльності в сфері свого виробництва, так як інновації мають важливе значення для виробництва, оскільки зміцнюють її конкурентні позиції в порівнянні з іншими виробниками на даному ринку та сприяють прискоренню економічного зростання, а тому й їх конкурентоспроможності на ринку в умовах ризику і невизначеності [10, с. 188; 14, с. 20].

Інновації стимулюють майбутній успіх. У світовому досвіді діє постулат «створення стійкого та успішного довгострокового бізнесу означає використання інновації». До того ж це означає пильнування за загальними показниками виробничої діяльності, задоволеність необхідних потреб виробництва, визнаючи можливості для підвищення ефективності діяльності, а потім ефективно плануючи та впроваджуючи їх [13].

Інноваційна активність фермерського господарства, як суб’єкта ринкових відносин може розглядатися як спосіб подолання або попередження ним ускладнень, що виникають або можуть виникнути у справі просування його продукції на ринку. Іншими словами, це захисна реакція господарства на зовнішні динамічні зміни ринкових умов. Оскільки така відповідь на зовнішні виклики вимагає інвестування коштів, вона стає в ряд стратегічних та фінансових, відповідальність за яку несе само фермерське господарство у межах майна.

У той же час, інституціональна основа визначає, за словами Д. Норта, «максимізаційні можливості» для організацій, тобто можливості одержання максимальних результатів. Наприклад, суттєвою передумовою конкурентоспроможності фермерського господарства є децентралізоване вироблення рішень завдяки малоструктурованій організаційній будові, наявності певної структури власності із реальною можливістю ефективного управління нею, наявності правил організаційного процесу виробництва. Останні не лише сприяють досягненню успіхів, а й також обмежують можливості на виживання «погано пристосованих частин організаційної структури фермерського господарства, а це означає, що ефективні правила зупинятимуть невдалі починання і сприятимуть вдалим» [8, с. 105].

На нашу думку, станом на сьогодні є недоречними безапеляційні заяви про неефективність малого бізнесу (погляд Й. Шумпетера стосовно того, що велика фірма – рушій інноваційного розвитку). На розвиненому ринку з порівняно низькою прибутковістю виробництва велика фірма має переваги в частині фінансового забезпечення інноваційного розвитку, найбільші переваги підприємництва (як-от відкриття нових можливостей і створення нових ринків) найчастіше демонструють саме малі підприємництва [9, с. 19].

О.О. Гетьман та В.М. Шаповал акцентують увагу на тому, що підприємництво є особливим видом економічної активності через обов’язкову наявність етапу, пов’язаного з підприємницькою ідеєю – результатом розумової діяльності, яка згодом набуває матеріалізованої форми, а тому доцільно розглядати два основних його елементи: інноваційну діяльність як підприємницьку функцію та дії підприємця як носія і втілювача даної функції [1, с. 65-71].

Об’єктами підприємництва є інноваційна (дослідження, розробки, технічні послуги), виробнича (з виготовлення товарів і надання послуг), та торговельна-розповсюджувальна діяльність.

Об’єктами власне підприємницької діяльності є виготовлена продукція, виконана робота чи надана послуга – все, що може задовольнити потреби споживача і пропонується на ринку для придбання, використання і споживання. Здійснення ефективного підприємництва можливо лише за умов визначеної суспільної ситуації – підприємницького середовища, під яким зазвичай розуміють ринок, ринкову систему відносин, а також особисту волю підприємця, тобто його особисту незалежність, що дозволяє прийняти конструктивне дійове підприємницьке рішення.

Останнім часом увага приділяється підприємництву не тільки як способу ведення справ на самостійній і незалежній основі, але і внутрішньофірмовому підприємництву – інтрапренерству. Під інтрапренерством розуміється розвиток духу підприємництва усередині існуючого підприємства на основі діяльності з виробництва і реалізації товарів (надання послуг) та за допомогою інтеграції підприємницьких можливостей людей і підприємства. Метою інтрапренерства є підвищення ефективності, продуктивності та конкурентоспроможності підприємства за рахунок активізації і використання творчого потенціалу співробітників, раціонального використання ресурсів, швидкої реакції на зміни потреб ринку та швидкої реалізації інновацій.

Фермерське господарство, як мале підприємництво є інноваційним за низкою характеристик: володіють високою мобільністю, великою гнучкістю і адаптивністю; мають вузьку спеціалізацію творчого пошуку; спостерігається висока продуктивність працездатності членів та працівників фермерського господарства (така собі «залізна» дисципліна); можливість швидкої активізації і використання творчого потенціалу родини та залучених працівників за рахунок невеликої їх чисельності; постійна необхідність раціоналізації та мінімізації використання ресурсів виробничих ресурсів задля зниження собівартості продукції; можливість швидкої реакції на зміни потреб ринку; більше націлені на конкретний результат, ризик, що неприйнятно для великих організацій; мають відносно низькі витрати виробництва (трансакційні) передусім за рахунок управлінських витрат (проста організаційна будова); можливість швидкої реалізації та впровадження інновацій; створення основи для подальшого розвитку виробництва; прагнення завжди бути краще конкурентів.

Тому можна зробити висновок, що фермерському господарству апріорі притаманне інтрапренерство, під яким можна розуміти розвиток духу підприємництва усередині родини, мотивування та командну співпрацю із найманими працівниками, що спонукає створення відповідних передумов для розвитку та впровадження новаторських підприємницьких ідей, зокрема:

- комплексна (родинна) мозкова активність та інформативний пошук ефективних нових ідей розвитку та поліпшення організації виробництва;
- мотиваційна залежність сімейного бюджету прийняття адекватних рішень;
- сільськогосподарська обізнаність щодо видів та можливостей технологій виробництва та управління організації;
- безпосередня зацікавленість у ефективному виробництві за допомогою продуктивності (комплексна продуктивна праця для практичної реалізації підприємницької ідеї, із урахуванням малої чисельності людей та мінімальної кількості залучених обізнаних та професійних працівників) як певного показника конкурентоспроможності;
- впровадження ефективних, більш продуктивних, ергономічних технологій для забезпечення відтворення суті інноваційної ідеї з огляду на необхідність зниження собівартості продукції як цінового важеля впливу на конкурентоспроможність.

Враховуючи, що інтрапренер – це людина, що ініціює і здійснює підприємницьку діяльність у рамках сформованого, діючого підприємства, то у фермерському господарстві повноваження інтрапренера покладаються зазвичай на його голову, хоча, виходячи із такої особливості фермерського господарства як сімейність, рішення часто приймаються, а впровадження здійснюються колегіально, внутрісімейно.

Діяльності фермерського господарства притаманне інтрапренерство об'єктивними тенденціями його соціально-економічного розвитку у суспільстві, адже функціонування виробництва господарства відбувається, коли в діяльності фермера домінують соціальні фактори мотивації, прагнення до самостійності, самовираження, конкурентоспроможності (рис. 1).

Рис. 1. Класифікація передумов виникнення інтрапренерства у фермерського господарства

Джерело: розроблено автором на основі [2]

Для вибору, освоєння і реалізації нововведень необхідний тісний контакт з потенційними і реальними споживачами продукції або послуг. Необхідно оперативно адаптуватися до ринку, враховувати нові потреби покупців. Все це можуть здійснити малі підприємства, а великі фірми внаслідок своєї неповороткості, інертності не можуть швидко адаптуватися до економічної ситуації.

Виходячи із досліджень В.Я. Горфинкеля та В.А. Рубе про причини успіхів малого інноваційного бізнесу [2] та враховуючи особливості, притаманні фермерському господарству як організаційно-правовій формі сільськогосподарського підприємництва, можемо сформулювати причини успіху та потенціал для впровадження інновацій фермерськими господарствами, а саме:

- Особистість підприємця майже завжди на першому місці. Саме від нього залежать поява ідеї та її здійснення. Фермера-новатора наділяють такими рисами: наполегливість і завзятість, що межує з одержимістю; оригінальність мислення і непересічність особистості; свобода і відсутність бюрократичних перешкод.
- Виходячи із того, що фермерське господарство володіє майном членів господарства як цільним майновим комплексом, і якщо фермерське господарство (як новатор) ризикує, то воно має певну ступінь впевненості в успіху. У великих фірмах, як правило, інтереси винахідника, новатора і керівника, менеджера не збігаються. Винахідник (новатор) прагне запровадити своє нововведення, свій винахід за всяку ціну, а керівник, менеджер вимагає швидкого успіху і відкидає проекти, що не дають швидкого ефекту.
- Залежність від малого забезпечення капіталом спонукає фермерське господарство головним чином спеціалізуватися на розробці невеликого кола нових технічних ідей, що дає економію коштів; великі фірми, як правило, розробляють одночасно велику кількість проектів, розпорошуючи свої кошти і зусилля.
- Залежність від невеликих фінансових можливостей змушує фермерське господарство вести розробку проектів на початкових етапах, коли ще не потрібно значних фінансових, матеріальних, кадрових та організаційних витрат.
- Залежність від малої чисельності працівників та низького капітального забезпечення вимагає від фермерських господарств бути зацікавленими в інноваціях, які підвищать продуктивність та ефективність використання основних засобів виробництва, а тому підвищать дохідність господарства, його конкурентоспроможність.

Інновації є ключем до успіху у веденні фермерського господарства та його конкурентоспроможності, особливо це підтверджується новітніми тенденціями розвитку комп'ютеризації, відносин прав власності, удосконалення технологій виробництва. Дослідження показують, що передові фермерські господарства виходять за межі досліджень та розробок, щоб заохочувати інновації. Вони інвестують у нематеріальні форми капіталу (капітал, оснований на знаннях – програмне забезпечення, патенти, проекти, нові організаційні процеси та спеціальні навички), що дедалі частіше є найбільшою формою інвестицій в бізнесі і ключовим фактором конкурентоспроможності в розвинутих країнах [15].

Загальноприйнята класифікаційна група капіталу, основаного на знаннях складається з трьох типів: комп'ютеризована інформація (програмне забезпечення та бази даних); інноваційна власність (патенти, авторські права, конструкції, товарні знаки); і економічні компетенції (включаючи власність бренду, конкретний людський капітал, мережу людей та інституцій, організаційні ноу-хау, що підвищують ефективність підприємства).

В західних країнах існує позитивна кореляція між ринковою вартістю підприємства та інвестиції в капітал, оснований на знаннях. У виробництво все більше впроваджується комп'ютеризація, яка полегшує та прискорює виконання трудомістких завдань, чим прискорюється продуктивність праці, а так як діяльність фермерського господарства – специфічна сфера, то вимагається впровадження певного програмного забезпечення. Права інтелектуальної власності стають все більш важливими рамками-умовами для інвестування в капітал, оснований на знаннях, а зростання інвестицій в який посилює важливість правильного формування політики людського капіталу. Своєю чергою людський капітал є основою капіталу, основаного на знаннях (програмне забезпечення, наприклад, по суті є виразом людського досвіду, перекладеного в код, а за допомогою програмного забезпечення збільшується продуктивність праці, що призводить до збільшення конкурентних переваг).

Можливість швидкого впровадження інновації є загальною та дуже бажаною метою для фермерських господарств, так як інновації призводять до кращих і часто дешевших продуктів і послуг (зниження рівня собівартості продукції), а тому до стійкості конкурентних переваг господарства. Це свідчить про те, що запровадження інноваційної діяльності фермерськими господарствами є дієвим інструментом формування та підвищення конкурентоспроможності.

Зі свого боку роль фермерських господарств в інноваціях багатогранна: впроваджуючи інновації у власне виробництво, фермерське господарство підвищує рівень своє оснащеності та спроможності на продуктивніше виробництво, тим самим забезпечуючи розвиток конкуренції між йому подібними та, маючи інноваційні переваги, воно має конкурентну спроможність; також, будучи безпосередньо залученим у виробництво наукоємної продукції (послуг), породжує попит на подальші нові розробки,

чим забезпечує безперервний прогрес; а забезпечення такого запуску інноваційних процесів відповідно сприяє вдосконаленню діяльності свого ж виробництва та управління господарством.

У той же час, дослідження підтверджують тезу, що вплив матеріально-технічних чинників на інноваційний розвиток аграрного підприємництва надзвичайно важливий, але не безроздільно панівний, як це є в інших сферах господарської діяльності, зокрема промисловості. Причина полягає в тому, що у сільському господарстві індустріальні технології можуть існувати лише у взаємопов'язаному комплексі технічних, технологічних і біологічних процесів [7, с.14].

Фермерські господарства знаходяться в дисперсній сільській місцевості, у відносно несприятливих умовах з точки зору їх доступу до критично важливих ресурсів для ведення господарства (наприклад, віддаленість від галузей промисловості чи пунктів реалізації/збуту продукції) та притаманній споживачам схильності до вибору продукції міських конкурентів. Виходячи з цього та враховуючи низький загальний рівень забезпеченості фермерських господарств капіталом та самоінвестиційною спроможністю, вбачається нагальна необхідність розвитку кооперації (на партнерських умовах) як альтернативного засобу організації для вирішення інноваційних (технічних, капітальних, збутових та інших). Таке партнерство у поєднаному запровадженні інновацій також сприятиме підвищенню конкурентоспроможності фермерського господарства як рівноправного члена обслуговуючого кооперативу та водночас самостійного суб'єкта сільськогосподарської діяльності.

Також, щоб не конкурувати безпосередньо, фермерські господарства можуть використати партнерство як інновацію диверсифікації виробництва, наприклад у розвитку місцевих страв чи певної особливості майстерності даного регіону, які адекватно диференційовані від спеціальностей в інших регіонах для заповнення конкретних ринкових ніш.

Також, прикладом може слугувати впровадження інновацій по відновлюванню енергії. Повний або частковий перехід ведення господарювання на відновлюване джерело енергії може означати значну економію у майбутньому, але потребує різноманітних технологій (від берегових вітрових турбін, панелей від сонячних батарей до анаеробного очищення, гідротехнічних проектів тощо). Але наявність коштів для поточного фінансування технологій відновлюваної енергетики, що дають у майбутньому рентабельність інвестицій, не завжди є у розпорядженні фермерського господарства. Спосіб «інвестувати зараз, щоб зекономити в майбутньому» потребує значних капіталовкладень [12].

Капіталовкладеннями в практиці вітчизняного товаровиробництва називають – реальні інвестиції, які виражені шляхом вкладанням капіталу у виробництво для оновлення існуючих і створення нових виробничих потужностей [1, с. 309].

Тобто перспектива впровадження інновацій також залежить як від індивідуального (фермер) і колективного (родина) знання з різним ступенем формалізації і гомо- чи гетерогенних місцевих умов, регіональної культури, історії, так і можливості залучення капіталовкладень, інвестицій.

Під інноваційною діяльністю у сфері господарювання слід розуміти діяльність учасників господарських відносин, що здійснюється на основі реалізації інвестицій зазвичай із тривалими строками окупності витрат і впровадження нових науково-технічних досягнень у виробництво [3, ст. 325]. Тобто, навіть найліпша інноваційна ідея не приносить користі без її уречевлення. Впровадження інновацій супроводжується значними витратами трудових, матеріальних, інтелектуальних та інших ресурсів, на придбання і оплату яких потрібен певний капітал, тобто визначені інвестиційні ресурси.

Інвестиції можуть «працювати», але важливо, щоб фермерські господарства повною мірою займалися цими інноваційними планами, оскільки саме це є ключем до їх успіху.

Дослідження показують, що фермерські господарства мають економічний потенціал ефективного ведення господарської діяльності з виробництва сільськогосподарської продукції, але вони мало капіталоозброєні та технічно забезпечені, відсутня інформативна прозора база щодо інвестування фермерських господарств порівняно з іншими формами сільськогосподарських підприємств не сприяє залучення інвестицій вітчизняних, не кажучи про іноземні. Порівняння потенціалу розвитку фермерського та інвестиційного клімату сільського господарства надає можливість виявити лінійну залежність: чим далі буде залишатися несприятливим клімат для інвестування в сільське господарство, тим скрутніше фермерським господарствам будуть даватися інноваційні інвестиції, оновлення технологій виробництва та інше.

Висновки з проведеного дослідження. З огляду на проведене дослідження, можна визначити, що фермерські господарства у зв'язку з їх відмінною організаційно-правовою формою ведення сільськогосподарської діяльності мають низку інституційних і організаційних особливостей та передумов для можливості ефективного запровадження інновацій як інструменту підвищення їх конкурентоспроможності. Інтрапренерство є притаманним фермерському господарству у тому випадку, коли в діяльності фермера домінують соціальні фактори мотивації, прагнення до самостійності, самовираження, конкурентоспроможності власного господарства. Вплив від впровадження інновацій у виробництво та застосування інтрапренерства у діяльність фермерського господарства простежується та позначається на їх конкурентоспроможності через підвищення ефективності та продуктивності виробничої діяльності та організаційному управлінні.

Література

1. Гетьман О.О. Економіка підприємства: навч. посіб. / О. Гетьман, В.М. Шаповал, 2-ге видання. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 488 с.

2. Горфинкель В. Я. Инновационное предпринимательство: учебник для вузов / под ред. В.Я. Горфинкеля, Т.Г. Попадюк. – М. : Издательство Юрайт, 2013. – 523 с.

3. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу :http://www.rada.gov.ua

4. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua

5. Економічний розвиток України : інституціональне та ресурсне забезпечення : монографія / О. М. Алимов, А. І. Даниленко, В. М. Трегобчук та ін. – К. : Об'єднаний інститут економіки НАН України, 2005. – 540 с.

6. Закон України «Про інноваційну діяльність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу :http://www.rada.gov.ua

7. Майовець Є.Й. Аграрне підприємництво в трансформаційній економіці України : автореф. дис. … док. економ. наук: 08.00.01. / Є.Й. Майовець, Львівський національний університет імені Івана Франка. – Л., 2007. – 30 с.

8. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки : пер. з анг. / Д. Норт. – К. : Основи, 2000. – 198 с.

9. Розвиток підприємництва і кооперації : інституціональний аспект : монографія / Ю.О. Лупенко, Малік М. Й., Заяць В. М. та ін. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2016. – 432 с.

10. Словарь по экономике / пер. с англ. под ред. П.А. Ватника. – СПб. : Экономическая школа, 1998. – 752 с.

11. Шумпетер Й.А. Теория экономического роста / Й.А. Шумпетер. – М. : Директмедиа Паблишинг, 2008. – 355 с.

12. Agricultural loans / Royal Bank of Scotland, 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.business.rbs.co.uk/business/start-ups/borrowing-and-finance/loans/agricultural-lending.html

13. Investment helps future-proof farming business / The Agricultural Mortgage Corporation plc, 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.amconline.co.uk/case-studies/future-proof-farming-investment/

14. McElwee G. Developing entrepreneurial skills of farmers [Електронний ресурс] / G. McElwee. - University of Lincoln, 2005. – Режим доступу : http://www.esofarmers.org/fileadmin/esofarmers/documents/ESoFliteraturereview_000.pdf

15. Supporting Investment in Knowledge Capital, Growth and Innovation / OECD Publishing, 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dx.doi.org/10.1787/9789264193307-en

References

1. Hetman, O.O. and Shapoval, V.M. (2010), *Ekonomika pidpryiemstva* [Enterprise economy], tutorial, 2nd ed, Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.

2. Horfinkel, V.Ya. and Popadiuk, T.G. (2013), *Innovatsionnoe predprinimatelstvo* [Innovative entrepreneurship], high school textbook, Izdatelstvo Yurayt, Moscow, Russia.

3. The Verkhovna Rada of Ukraine (2017), The Commercial Code of Ukraine, available at: http://www.rada.gov.ua (access date 10 October 2017).

4. The State Statistics Service of Ukraine (2016), Statistical collection "Agriculture of Ukraine", available at: http://www.ukrstat.gov.ua (access date 10 October 2017).

5. Alymov, O.M., Danylenko, A.I., Trehobchuk, V.M. et al. (2005), *Ekonomichnyi rozvytok Ukrainy : instytutsionalne ta resursne zabezpechennia* [Economic Development of Ukraine: Institutional and Resource Security], monograph, Obiednanyi instytut ekonomiky NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine.

6. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012), The Law of Ukraine "On Innovation Activity", available at: http://www.rada.gov.ua (access date 12 October 2017).

7. Maiovets, Ye.Y. (2007), "Agrarian Entrepreneurship in the Transformation Economy of Ukraine", Thesis abstract for Dr.Sc.(Econ.), 08.00.01, Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine.

8. North, D. (2000), *Instytutsii, instytutsiina zmina ta funktsionuvannia ekonomiky* [Institutions, institutional change and functioning of the economy], Osnovy, Kyiv, Ukraine.

9. Lupenko, Yu.O., Malik, M.Y., Zaiats, V.M. et al. (2016), *Rozvytok pidpryiemnytstva i kooperatsii : instytutsionalnyi aspekt* [Development of entrepreneurship and co-operation: the institutional aspect], monograph, NNTs «IAE», Kyiv, Ukraine.

10. Vatnyk, P.A. (1998), *Slovar po ekonomike* [Dictionary on economics], Ekonomicheskata shkola, Saint-Petersburg, Russia.

11. Shumpeter, J.A. (2008), *Teoriya ekonomicheskogo rosta* [The theory of economic growth], Dyrektmedya Pablyshynh, Moscow, Russia.

12. Royal Bank of Scotland (2017), "Agricultural loans", available at: https://www.business.rbs.co.uk/business/start-ups/borrowing-and-finance/loans/agricultural-lending.html (access date 13 October 2017).

13. The Agricultural Mortgage Corporation plc (2017), "Investment helps future-proof farming business", available at: https://www.amconline.co.uk/case-studies/future-proof-farming-investment/ (access date 11 October 2017).

14. McElwee, G. (2005), "Developing entrepreneurial skills of farmers" *University of Lincoln*, available at: http://www.esofarmers.org/fileadmin/esofarmers/documents/ESoFliteraturereview_000.pdf (access date October 09, 2017).

15. OECD (2013), "Supporting Investment in Knowledge Capital, Growth and Innovation", *OECD Publishing*, available at: http://dx.doi.org/10.1787/9789264193307-en (access date 09 October 2017).

Рецензент : д.е.н., завідувач кафедри земельного кадастру Національного університету біоресурсів і природокористування України В.М. Заяць

ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ І МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

УДК 338.47

Мерінова С.В.,
канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри
Половенко Л.П.,
канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри
Добровольська Н.В.,
канд. пед. наук, доцент кафедри
кафедра економічної кібернетики та інформаційних систем
Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ

ОПТИМІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ МІСЬКИМИ ЛОГІСТИЧНИМИ СИСТЕМАМИ В РЕАЛЬНОМУ ЧАСІ : ФРАНЦУЗЬКИЙ ДОСВІД

Merinova S.V.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor at the department
Polovenko L.P.,
cand.sc.(ped.), assoc. prof., assistant professor at the department
Dobrovolska N.V.,
cand.sc.(ped.), assistant professor at the department
department of economic cybernetics and information systems
Vinnytsia Trade and Economic Institute of KNTEU

FRENCH EXPERIENCE OF MANAGEMENT OPTIMIZATION OF URBAN LOGISTICAL SYSTEMS IN REAL TIME

Постановка проблеми. Ефективність діяльності транспортної системи України, а особливо міського вантажного транспорту, швидкість просування вантажів не відповідають сучасним вимогам екологічно орієнтованого енергоефективного логістичного управління. Неоптимальне використання ресурсів на колективному рівні, розрізненість та неузгодженість ланцюгів постачань призводить до надлишковості фізичних засобів, зростання міських заторів, збільшення відходів тощо. Передовий світовий досвід підтверджує, що застосування сучасних інформаційних технологій в логістиці суттєво спрощує вирішення завдань, пов'язаних із плануванням транспортних перевезень. Програмні продукти, призначені для транспортної логістики, націлені на координацію руху й оптимізацію простору, стають обов'язковою складовою сучасних «розумних» урбаністичних концепцій. Україна робить перші кроки на шляху до розбудови «розумних міст», що обумовлює вирішення низки завдань, пов'язаних з удосконаленням формування системи логістичного управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку міської логістики досліджують вітчизняні науковці: Р. М. Вороніна, Н. О. Маргіта [1] аналізують ключові глобальні тренди та їх вплив на розвиток міської логістики; Т. Москвітіна [2] порушує проблему технічного та технологічного відставання вітчизняного транспорту в контексті євроінтеграційних процесів.

Варто відзначити здобутки французьких дослідників Р. Махлуфі, Д. Каттаруцци, Ф. Меньє, Н. Абсі, Д. Фейле [3-6], які в рамках проекту MODUM запропонували новий вид організації розподілу міського товарообігу на основі взаємозамінюваних та оптимізованих ресурсів. Вивчення та використання передового європейського досвіду дозволить вітчизняним містам обійти велику кількість гострих кутів в питаннях організації більш дієвих і ефективних вантажних транспортних систем, оптимізації та поліпшення якості постачань і, тим самим, сприяти економічному зростанню.

Постановка завдання. На основі ґрунтовного аналізу досвіду Франції здійснити пошук ефективних рішень для формування еколого-економічного механізму управління міською транспортною логістикою та розглянути можливості імплементації запропонованої технології в рамках побудови вітчизняної системи управління «Розумне місто».

Виклад основного матеріалу дослідження. Перед сучасними містами постає багато викликів і серед них чи не найскладніший – поєднати комфорт та соціальну привабливість для містян з розвиненою інфраструктурою, екологічною безпекою та швидким розвитком технологій. Для цього потрібні сучасні розумні рішення, а також радикальна трансформація логістичної системи управління містом, яка є обов'язковою складовою сучасних систем розвитку міста «Smart City». Серед основних функцій «розумних міст» є: поширення інформаційно-комунікаційних технологій у сфері транспортної логістики задля звільнення доріг від надлишкового транспорту, зниження рівня заторів на дорогах, подолання хаосу у транспортних потоках, збільшення потужності громадського транспорту, забезпечення місцями для паркування, створення доступної для всіх мережі купівлі-продажу та доставки товарів, вирішення енергетично-екологічних проблем, зокрема мінімізація транспортних викидів CO_2, зниження шуму тощо.

Першим етапом створення китайських «розумних міст» було впровадження технологій, які допомагають регулювати дорожній рух, що суттєво зменшує кількість аварій, заторів та підвищує швидкість руху в заторах. Це досягається шляхом комплексного регулювання всіх логістичних процесів. Встановлені камери спостережень фіксують все, що відбувається в режимі реального часу. На табло висвітлюється інформація, де зараз найбільш інтенсивний та жвавий рух, де сталися аварії чи затори. «Розумні знаки» інформують водіїв про те, куди їхати не варто в даний час. Усі системи живлять сонячні батареї. Китайська система «Розумне місто» уже працює в 150 містах світу [7].

У деяких містах застосовують підхід «розумного зниження» – заходи стратегічної політики для ефективнішого використання обмеженого простору і транспортних систем. Міська логістика відіграє важливу роль під час обмеження доступу приватних автомобілів і вантажівок до центрів міст, пропонуючи як альтернативу громадський транспорт або інші види екологічного транспорту і координацію вантажних перевезень [2].

Для подолання проблеми забруднення повітря вантажівками Й. Сузукі [8] запропонував підхід, який полягає в розробці маршрутів, які мінімізують відстань пересування транспортних засобів із великим навантаженням, що суттєво економить витрати пального, знижує кількість шкідливих викидів. Суть підходу полягає в оптимізації системи постачання клієнтів таким чином, щоб важкі товари доставлялись на перших етапах маршруту. Така модель дозволяє економити пальне на 5%-7% більше, у порівнянні з моделлю «мінімальних відстаней».

В Європі поширена практика створення консультативних рад з логістики, що стало одним із факторів підвищення ефективності управління логістичними системами у міській зоні. У Франції, наприклад, у кінці 80-х років функціонувало близько 50 таких рад [9]. Крім консультативних рад, у транспортних фірмах Франції почали використовувати логістичні організації у вигляді спеціальних центрів чи інших структур як на регіональному, так і національному рівнях. Національні об'єднання схожих рад є складовими Європейської асоціації логістики.

Заслуговують уваги розробки французьких вчених, виконані в рамках проекту MODUM (Модифікація та оптимізація міських систем доставки вантажів), основними завданнями якого є об'єднання ресурсів (наприклад, платежів та транспортних засобів), уникаючи повернення порожніх транспортних засобів та забороняючи ввезення великовагового транспорту в центр міста. О. Чанут та Ж. Паче пропонують гарну конкурентну альтернативу для оптимізації логістики – об'єднання ресурсів [4].

Такі взаємооб'єднувані логістичні системи, утворені з мережі міських розподільчих центрів (МРЦ), сполучених кільцем навколо міста, та мережі стоянок та клієнтів в межах міста, на думку вчених, можуть бути ефективним вирішенням проблем забруднення навколишнього середовища та перевантаженості доріг, спричинених товарорухом в містах [10-11].

Для швидкого та оптимізованого переміщення масивних потоків в кільці пропонується використання виділеного транспортного парку для човникових перевезень (потяги, великі вантажівки тощо) та переміщення товарів між МРЦ. З метою стійкого розвитку доцільне застосування екологічних транспортних засобів обмеженого розміру та вантажопідйомності для забезпечення поставок в межах міста.

Групою дослідників Р. Махлуфі, Д. Каттаруцци, Ф. Меньє, Н. Абсі [3] розроблено низку моделей для управління розподілом товарів. Запропонована система бронювання дозволяє клієнтам формувати три типи запитів: запити на доставку; запити на прийом та запити, які дозволяють замовити авто для самообслуговування. Перший вимагає транспортування товарів від МРЦ до клієнта, другий від клієнта до МРЦ. Запити на доставку визначаються кількістю доставок, датою доступності вказаного МРЦ, замовником, до якого спрямований товар і тимчасовими інтервалами, під час яких виконуватиметься обслуговування. Аналогічне визначення характеризує запити на прийом, де дата доступності замінюється граничною датою для прийняття товару в МРЦ. Третій клас запитів дозволяє використати порожні екологічно чисті транспортні засоби для самообслуговування клієнтів.

Запити обробляються двома основними модулями для ухвалення рішень:

1) онлайн-модулем, який обробляє запити, що поступають, негайно шукає можливе рішення для задоволення запиту, а також приймає або відхиляє його;

2) офлайн або автономним модулем, який працює, коли система бронювання закрита. Він оптимізує рішення, починаючи з можливого графіку, визначеного в онлайн-модулі. Запит на самообслуговування безпосередньо приймається або відхиляється системою. Іншими словами, якщо запит доставки/прийому відхилений для цієї конкретної дати, він повторно вводиться в онлайн-модуль для його подальшої обробки з новими об'єднаними датами. Онлайн-процес виконується весь день, поки система бронювання відкрита. Коли запит прийнятий, він інтегрується в можливий розклад і графік транспортного засобу оновлюється. Ґрунтуючись на можливому графіку, визначеному для декількох подальших днів, автономний модуль обчислює оперативний розклад в автономному режимі, пропонуючи оптимізовані рішення.

Запропоновану систему можна імплементувати у вітчизняну логістичну систему управління в рамках побудови «Розумних міст». Розглянемо можливості адаптації французької системи бронювання в логістичну систему управління містами України.

Система складається з об'єднаного кільця МРЦ і парку транспортних засобів, що перевозять товари з МРЦ до клієнтів в межах міста і від клієнтів до МРЦ. Цей товар транспортується за запитами користувачів, які були прийняті системою. Запит на доставку – це запит на перевезення товару з МРЦ в міський квартал. Запит на прийом – це запит на перевезення товарів з міського кварталу в МРЦ. Чи прийнятий запит, вирішується системою бронювання. Усі запити на доставку/прийом, зрештою, задовольняються системою. Транспорт розвозить вантажі по усьому місту через кільце МРЦ та повинен бути інтенсивним і/або мати високу швидкість. Товар, що поступає в деякий МРЦ може бути вигідно перенесений на інший МРЦ через кільце до того, як він буде прийнятий водієм транспортного засобу: наприклад, якщо товари, що спочатку знаходяться в $МРЦ_1$, мають бути доставлені в якийсь міський квартал, близький до $МРЦ_2$. Крім того, транспортні засоби з парку спільно використовують базу клієнтів, які можуть використати засоби транспортування у рамках політики самообслуговування: будь-який клієнт може відправити запит на форму <(вихідна точка, початковий час)>. Це запит на самообслуговування. Рішення про прийняття запиту фіксується системою бронювання. Коли транспортний засіб з парку не використовується для обслуговування, він знаходиться в МРЦ або на стоянці в місті: наприклад, клієнт $К_1$ отримує транспортний засіб з найближчої стоянки, доставляє товар замовнику $К_2$ та повертає орендований транспорт на найближчу міську стоянку або МРЦ. До того ж, система приймає рішення про вибір оптимального маршруту за схемою «мінімальної відстані» чи «максимального розвантаження», в залежності від ваги вантажу та логістичного ланцюга клієнтів. Загальна структура логістичної мережі представлена на рис. 1.

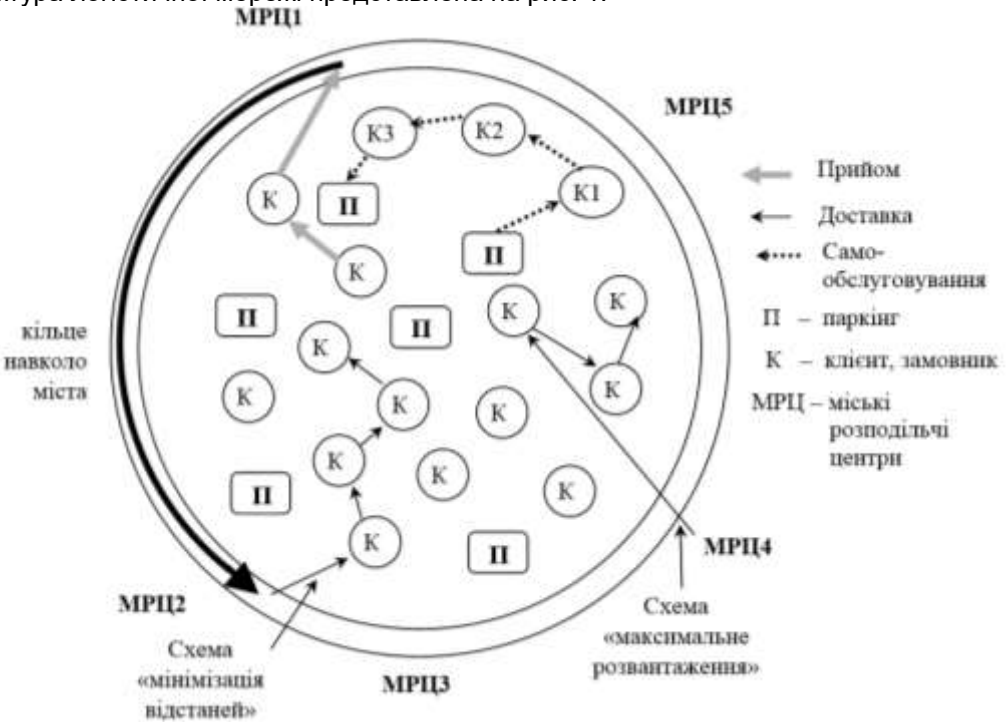

Рис. 1. Загальна структура логістичної мережі

Джерело: розроблено авторами на основі [3]

Система бронювання отримує запити замовників (прийом, доставка або самообслуговування) і вирішує, які з них приймаються, які модифікуються або відхиляються. Для цього використовується онлайн-модуль (тобто в режимі реального часу), який працює впродовж дня. Так забезпечується негайна обробка запитів, що поступають, в систему. Система бронювання працює щодня, транспортні засоби і човники працюють в проміжку часу запуску і часу завершення. Діяльність по самообслуговуванню також може бути виконана в нічний час (коли система не працює).

Заслуговує уваги дискретний симулятор подій, який об'єднує в собі пропоновані моделі, реалізує логістичну систему й оцінює їх економічну та екологічну дію. Дискретний симулятор у ролі вхідних даних приймає реальну інформацію про способи транспортування та географічні дані, а також просить інформацію, яка генерується відповідно до вірогідного руху товару. На виході отримуються індикатори впливу на якість міської логістики, наприклад, кількість відкладених запитів (які не були прийняті безпосередньо впродовж часу запиту), рівень середньої затримки, необхідну кількість транспортних засобів і вантажовідправників для задоволення усіх запитів, швидкість заповнення транспортних засобів, максимальне завантаження МРЦ, транспортний потік, швидкість відхилення запитів на самообслуговування, дію на довкілля (середня відстань на один транспортний засіб, загальну кількість CO_2).

Симулятор використовує випадково згенеровані географічні дані у поєднанні з базовою вірогідністю розподілу запитів (наприклад, розподіл Пуассона для поступання заявок, трикутний розподіл/Гауса для запитуваного пункту відправлення і часу призначення). Це дає можливість на основі моделювання процесів управління кільцем взаємозалежних МРЦ розробляти модулі прийняття рішень.

Загальна структура симулятора представлена таким алгоритмом:

- Призначений для користувача інтерфейс відповідає за введення користувачем даних, таких як запити і параметри моделювання. Параметри моделювання можуть бути задані безпосередньо на екрані (терміналі) або у вхідних файлах. Користувач може вказати, наприклад, швидкість прийняття запитів, кількість транспортних засобів, потужність і швидкість човників, відстані, вихідні позиції і типи вірогідності доставки.

- Контролер виконання відповідає за створення нових подій і їх виконання. Він також контролює активацію онлайн, автономні й оцінні модулі. Наприклад, коли приходить новий запит на самообслуговування, система контролю подій створює нову подію й оновлює список запитів у форматі <тип події, число, час прибуття, місце, номер запиту>. Потім контролер виконання пересилає запит в онлайн-модуль.

- Онлайн-модуль обробляє отриманий запит і шукає можливе рішення відповідно до графіку транспортних засобів, а потім додає в розклад новий запис у форматі <запит, рішення>. Він також просить оновлення списку подій, коли запит прийнятий, наприклад, вказуючи тимчасовий час відправлення і місце.

- Автономний модуль оптимізує розподіл транспортних засобів, виходячи з можливого графіку, що задається онлайн-модулем на наступні дні. Він генерує оптимізований розклад і оновлює список подій.

- Оцінний модуль оцінює ефективність пропонованої системи, обчислюючи індикатори економічних і екологічних показників.

Симулятор просить вхідну інформацію про географічні елементи, транспортні засоби і потреби замовників. Географічні дані є елементами, які складають логістичну мережу, включаючи позиції транспортних засобів, відстані і завантажувальну потужність. Ці дані стосуються як кільцевих МРЦ, так і елементів усередині міста, ваги транспортних засобів і вантажів, максимальної швидкості на кільці, інформації про розташування замовників і можливість стоянки.

Симулятор вимагає дані про міські транспортні засоби, їх кількість, потужності, швидкості і початкові позиції. Для човників МРЦ потрібно також номери МРЦ в кільці, кількість човників, їх потужності, інтенсивності і швидкості.

Пропонований симулятор у ролі результатів дає деякі важливі індикатори про економічні й екологічні наслідки пропонованої структури логістичної системи. Він також пропонує журнали і графіки згенерованих запитів, планування транспортних засобів, викиди CO_2, які допомагають користувачеві краще зрозуміти внутрішнє функціонування системи.

Дискретний симулятор подій розглядає безліч подій. Симулятор реагує згідно з типом активної події. Наприклад, коли в систему приходить новий запит, симулятор викликає онлайн-модуль для пошуку можливої інтеграції у графік роботи. Основними подіями, що розглядаються симулятором, є: прийняття запитів доставки, прийому і самообслуговування, а також реалізація цих запитів. Виїзд і прибуття транспортних засобів породжують різні типи подій. Це стосується транспортних засобів у рамках політики самообслуговування, транспортних засобів, експлуатованих кільцевою системою МРЦ і міського парку. Трапляються інциденти. Сюди відносять такі випадки: затримка прибуття транспорту, затримка прибуття товару, аварії, проблема на маршруті або на МРЦ/стоянці.

Для онлайн управління логістичною мережею система резервування постійно підтримує можливий розклад, що містить всі раніше прийняті запити. Цей алгоритм повинен управляти розкладом прийнятих запитів. Він працює в Інтернеті та повинен представляти негайну відповідь на запити. Таким чином, він викликається кожного разу, коли з'являється новий запит на певний час. Для цього, у ролі вхідних даних потрібна поточна інформація про стан парку (наявність транспортних засобів, їх розташування і ін.), поточна версія розкладу і нові запити користувачів. Якщо новий запит прийнятий, він оновлює розклад, додаючи новий запис у форматі <запит, рішення> і оновлює розклад вибраного транспортного засобу згідно з новими позиціями.

Коли запит доставки/прийому стає відомим, цей модуль оцінює кожну можливу поїздку (тобто шлях), поки не знайде рішення для транспортування товарів з цього місця розташування до місця призначення. Це залежить також від наявності транспортних засобів. Згідно з результатом, або буде вибрана одна з поїздок, або запит для заданих параметрів буде відхилений. Коли запит доставки/прийому відхиляється, він повторно записується в онлайн-модуль з більш високим пріоритетом і новими параметрами відстрочення для доставки/прийому. Цей процес повторюється з новими параметрами часу до тих пір, поки не буде знайдено прийнятне рішення для відхиленого запиту. Потім прийняте рішення безпосередньо вноситься в графік.

Онлайновий модуль працює відповідно до двох основних завдань: вибір проміжного МРЦ в кільці та визначення внутрішніх поїздок. Онлайновий модуль дозволяє вибирати внутрішню поїздку (між вибраними проміжними МРЦ кільця і замовником/стоянкою) для доставки/прийому товару. Для запитів на самообслуговування, коли клієнт просить транспорт, він вибирає одну стоянку або МРЦ для отримання транспортного засобу на відповідну дату і одну стоянку або МРЦ, щоб залишити транспортний засіб на вибрану дату. Згідно з датами і доступністю транспортних засобів в місцях запиту або запит приймається в його поточному форматі й інтегрується в розклад, або він знову змінюється. Таким чином, якщо для місць запиту призначення немає транспортного засобу, система шукає доступний транспортний засіб в сусідніх парках, починаючи з найближчих.

Алгоритм функціонування модуля Онлайн викладений на рисунку 2.

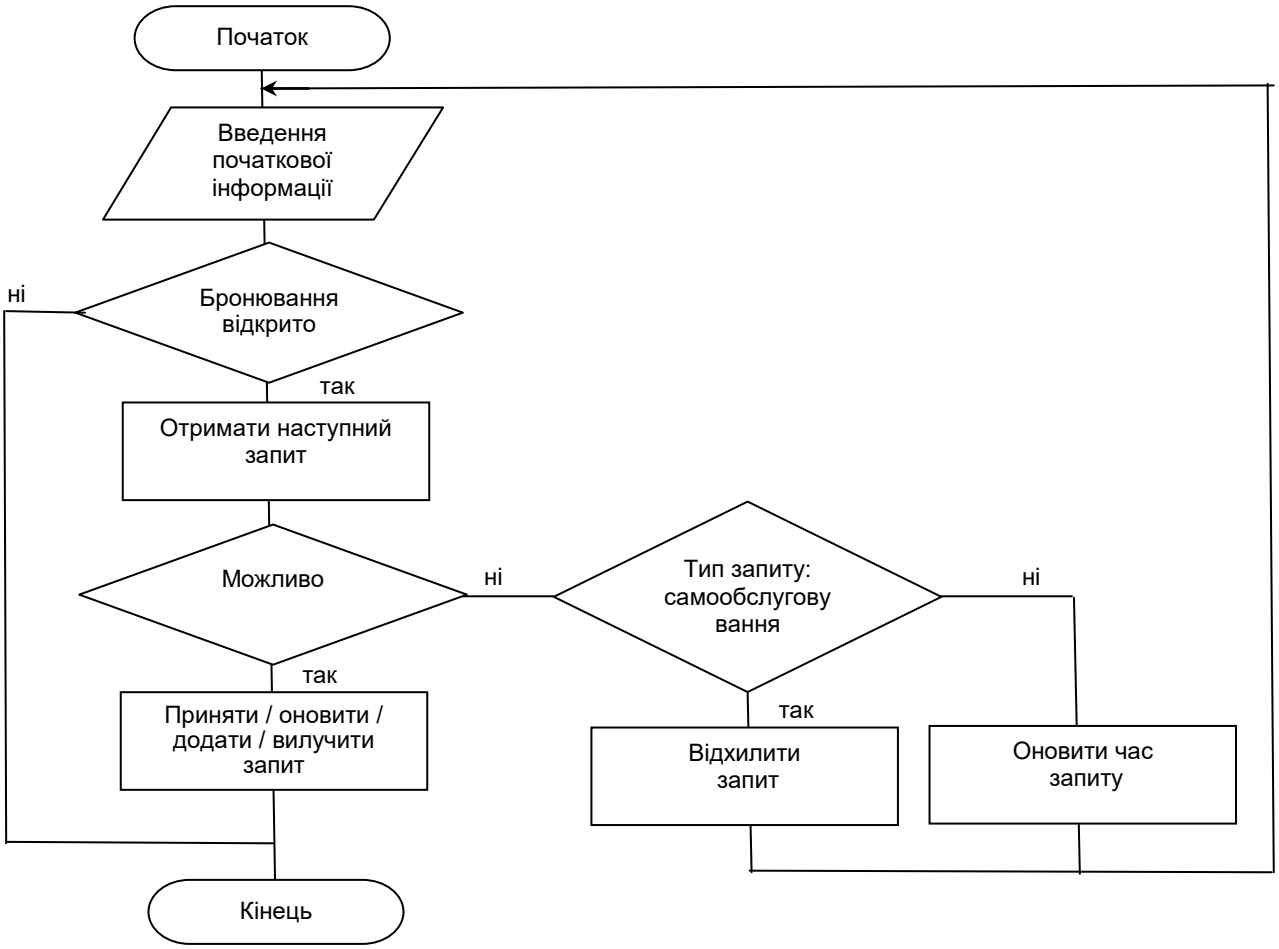

Рис. 2. Алгоритм прийняття рішення офлайн-модулем

Джерело: розроблено авторами на основі [3]

Цей алгоритм управляє оперативним плануванням, визначеним онлайн-модулем наступного дня. Він забезпечує прийнятне і оптимізоване рішення для обслуговування усіх запитів, раніше прийнятих онлайн-модулем. Офлайн-модуль починає обчислення після того, коли бронювання на день запиту більше неможливе і закінчується до початку наступного дня. Транспортні засоби починають свою діяльність відповідно до графіку, що надається офлайн-модулем. У ролі вхідних даних використовується уся географічна інформація мережі, набір прийнятих запитів (інтегрованих в розклад онлайн-модулем) і рішення, розраховане онлайн-модулем. Це рішення використовується як база для оптимізації розкладу наступного дня.

Щоб забезпечити оптимізоване планування наступного дня, офлайн-модуль вирішує проблему маршрутизації транспорту.

Оцінка ефективності пропонованого рішення здійснюється шляхом аналізу основних показників, що розглядаються симулятором для оцінки впливу взаємозв'язку:

- Коефіцієнт прийому запитів. Цей показник дає статистику за швидкістю прийому кожного типу запитів (прийом товарів/доставка/самообслуговування). Для цього вивчається вплив розміру транспортного парку на прийом заявок. Таким чином, це дозволяє встановити мінімальну кількість необхідних водіїв для задоволення запитів за одиницю часу.
- Коефіцієнт використання МРЦ. Показник вказує, які МРЦ часто використовуються і, таким чином, дозволяє повторно оптимізувати їх використання.
- Частота повторного введення вказує кількість запитів, які не приймаються безпосередньо в початковому форматі.
- Задовільний час доставки/прийому запитів представляє середній час між початковою датою запиту і новою датою, встановленою онлайн-модулем при затримці.
- Дія на довкілля. Цей показник вказує викид вуглекислого газу. Система прагне мінімізувати негативний вплив на довкілля. Викиди CO_2 залежать від багатьох параметрів, таких як кількість транспортних засобів, їх потужність, типи доріг, умови руху і поведінку під час водіння. Таким чином, ми оцінюємо тут викиди CO_2 на км.
- Коефіцієнт заповнення. Симулятор моделює і порівнює швидкість заповнення міських і кільцевих транспортних засобів при взаємному використанні ресурсів і без взаємної згоди.
- Відстань. Оцінюється середня відстань на один транспортний засіб.

Висновки з проведеного дослідження. Транспортна міська логістика відіграє важливу роль у підвищенні мобільності, стабільності та впорядкованості міст. Науковці та практики спільно працюють над вирішенням проблем сучасних урбанізованих систем. Міська логістика розглядається як інтегрована цілісна система, покликана розуміти, вивчати та аналізувати різні способи організації, схеми логістики; здійснювати посередництво та оптимізацію системи вантажних перевезень в міській зоні як в режимі реального часу, так і в офлайн режимі. Для цього потрібні сучасні розумні рішення, які поєднують стратегічні підходи та технологічні досягнення: встановлення камер спостережень, «розумних знаків», комплексне використання сучасних технологій та моделей: «розумне зниження», «об'єднання ресурсів», «мінімізація відстаней», «максимальне розвантаження» тощо. Інновації та впровадження передового досвіду розвинених країн з питань автоматизованих систем логістики сприятимуть економічному зростанню, допоможуть побороти зміни клімату, зменшити викиди шкідливих газів і споживання енергії, зведуть до мінімуму кількість заторів та смертей в автомобільних катастрофах, підвищать якість життя в українських містах.

Подальші дослідження полягають у визначенні ключових напрямів розвитку міської логістики у найближчій перспективі.

Література

1. Вороніна Р.М. Аналіз ключових факторів впливу на розвиток міської логістики [Електронний ресурс] / Р.М. Вороніна, Н.О. Маргіта // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. – Режим доступу: http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2016/17-2016/9.pdf.
2. Москвітіна Т. Логістика в умовах інтеграції України до Європейського Союзу [Електронний ресурс] / Т. Москвітіна // Україна та ЄС: подолання технічних бар'єрів у торгівлі: тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конференції. – Київ. – 2015. – С. 103-106. – Режим доступу: https://knteu.kiev.ua/file/MTc=/bcb49b41d65edcccf8a44ab27b370e09.pdf
3. Simulation of Mutualized Urban Logistics Systems with Real-Time Management / Rafik Makhloufi et al. // Transportation Research Procedia. – 2015. – № 6. – P. 365–376.
4. Chanut O. Supply networks in urban logistics – Which strategies for 3PL? / Chanut O., Paché G. // EMNet Conference, 2011. – P. 1-19.
5. Cattaruzza D. The Multi Trip Vehicle Routing Problem with Time Windows and Release Dates [Електронний ресурс] / Cattaruzza D., Absi N., Feillet D. // Transportation Science. – Режим доступу: https://doi.org/10.1287/trsc.2015.0608

6. Olivera A. Adaptive memory programming for the vehicle routing problem with multiple trips / Olivera A., Viera O. // Computers & Operations Research. – 2007. – № 34(1). – P. 28–47.

7. Заповідник майбутнього // ТСН: тиждень [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://tsn.ua/video/video-novini.

8. Suzuki Y. A new truck-routing approach for reducing fuel consumption and pollutants emission / Y. Suzuki // Transportation Research. – 2011. – № 16(D). – P. 73–77.

9. Кальченко А.Г. Логістика : підручник / А.Г. Кальченко. – К. : КНЕУ, 2004. – 284 с.

10. Quak H.J. Delivering goods in urban areas: how to deal with urban policy restrictions and the environment / Quak H.J., de Koster M.B.M. // Transportation Science. – 2009. – № 43(2). – P. 211–227.

11. A hybrid genetic algorithm for multidepot and periodic vehicle routing problems / Vidal T., Crainic T.G., Gendreau M., Lahrichi N., Rei W. // Operations Research. – 2012. – № 60(3). – P. 611–624.

References

1. Voronina, R.M. and Marhita, N.O. (2016), “Analysis of key factors influencing the development of urban logistics”, *Naukovyi visnyk mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu,* available at: http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2016/17-2016/9.pdf. (access date September 26, 2017).

2. Moskvitina T. (2015), “Logistics in the conditions of Ukraine’s integration into the European Union” *Ukraina ta YeS: podolannia tekhnichnykh barieriv u torhivli: tezy dopovidei Mizhnar. nauk.-prakt. konferentsii* [Ukraine and the EU: overcoming technical barriers to trade: abstracts of International science-practice conferences], Kyiv, pp. 103-106, available at: https://knteu.kiev.ua/file/MTc=/bcb49b41d65edcccf8a44ab27b370e09.pdf (access date September 26, 2017).

3. Rafik, Makhloufi et al. (2015), “Simulation of Mutualized Urban Logistics Systems with Real-Time Management”, *Transportation Research Procedia,* no. 6, pp. 365–376.

4. Chanut, O. and Paché, G. (2011), Supply networks in urban logistics – Which strategies for 3PL?, *EMNet Conference*, pp. 1-19.

5. Cattaruzza, D., Absi, N. and Feillet, D. (2015), “The Multi Trip Vehicle Routing Problem with Time Windows and Release Dates”, *Transportation Science,* available at: https://doi.org/10.1287/trsc.2015.0608 (access date September 26, 2017).

6. Olivera, A. and Viera, O. (2007), “Adaptive memory programming for the vehicle routing problem with multiple trips”, *Computers & Operations Research,* no. 34(1), pp. 28–47.

7. “The Preserve of the Future”, *TSN: tyzhden*, available at: https://tsn.ua/video/video-novini. (access date October 02, 2017).

8. Suzuki, Y. (2011), “A new truck-routing approach for reducing fuel consumption and pollutants emission”, *Transportation Research*, no. 16(D), pp. 73–77.

9. Kalchenko, A.H. (2004), *Lohistyka* [Logistics], textbook, KNEU, Kyiv, Ukraine, 284 p.

10. Quak, H.J., and de Koster, M.B.M. (2009), “Delivering goods in urban areas: how to deal with urban policy restrictions and the environment”, *Transportation Science*, no. 43(2), pp. 211–227.

11. Vidal, T., Crainic, T.G., Gendreau, M., Lahrichi, N., and Rei, W. (2012), “A hybrid genetic algorithm for multidepot and periodic vehicle routing problems”, *Operations Research,* no. 60(3), pp. 611–624.

Рецензент : д.е.н., професор Вінницького торговельно-економічного інституту КНТЕУ В.М. Бондаренко

ДЕМОГРАФІЯ, ЗАЙНЯТІСТЬ НАСЕЛЕННЯ І СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА

УДК 331.108

Панкова Ю.М.,
викладач
Харківський національний
університет імені В.Н. Каразіна

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ФАКТОРИ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОВЕДІНКИ МУЛЬТИКУЛЬТУРНИХ ГРУП В НОВИХ ФОРМАХ МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ

Pankova Yu.M.,
lecturer of the department of
international economic relations
V.N. Karazin Kharkiv National University

SOCIAL AND CULTURAL FACTORS OF ECONOMIC BEHAVIOR OF MULTICULTURAL GROUPS IN NEW FORMS OF INTERNATIONAL BUSINESS

Постановка проблеми. Сучасні глобалізаційні процеси диктують свої правила гри на різних рівнях взаємодії людей: від соціального до економічного та суспільно-політичного. Сьогодні у кожного індивіда є можливість реалізувати себе не тільки в межах своєї держави, а й за її межами. Світ став відкритим, використовуючи новітні механізми взаємозв'язків економічного та соціального розвитку та формуючи світовий мультикультурний простір.

Саме в цих умовах відбувається все більш тісніший взаємозв'язок глобальної та локальної національної систем, формуються глобальні ринки, відбувається утворення нових форм міжнародного бізнесу, основою успіху яких є використання зусиль нових форм соціально-економічних груп – мультикультурних команд, які об'єднують представників різних національних культур для найбільш ефективного та творчого вирішення завдань в умовах економіки, що глобалізується.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасні підходи до всебічного розуміння економічної поведінки мультикультурних груп, які дають змогу виділити національні особливості економічної поведінки та розглянути головні аспекти ефективної взаємодії представників окремих національних культур, представлені у працях таких іноземних та вітчизняних авторів, як Гертсен М., Дуган С., Майлор Г., Сміт П., Содерберг А., Триандіс Г., Тромпенаарс Ф., Хампден-Тернер Ч., Хофстеде Г., Буряк О.С., Петрушенко Ю.М. та ін. [1-9].

При всій цінності й актуальності проведених досліджень зберігається необхідність обґрунтування характеру впливу соціокультурних факторів на економічну поведінку мультикультурних груп в нових організаційних формах міжнародного бізнесу, що й досі залишається недостатньо висвітленою проблемою в українській науковій думці.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження теоретичних аспектів впливу соціокультурних факторів на економічну поведінку мультикультурних груп в нових організаційних формах міжнародного бізнесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Глибокі трансформації сучасної світової економіки вимагають нового бачення проблем, нових форм і способів господарської діяльності для підвищення ефективності реалізації економічних процесів. Процеси глобалізації призводять до посилення міжнародної конкуренції і ще більш інтенсивного пошуку нових ринків та нових сфер застосування капіталу. З посиленням конкуренції господарські організації змушені більш жорстко змагатися в ціні та якості товарів, використовуючи передові технології з метою максимального задоволення вимог споживачів.

Глобалізація диктує і відповідні цінності, роблячи вплив на саму діяльність господарської організації й управління людськими ресурсами, формуючи нові механізми зв'язку економічного і соціального розвитку, вимагаючи від господарюючих суб'єктів швидкості реакції, гнучкості і пристосування: господарська система, що трансформується вимагає застосування творчого та новаторського підходу, вміння долати невизначеності зовнішнього середовища.

Саме посилення конкуренції й мінливі технології обумовлюють необхідність пошуку нових організаційних форм господарювання і методів управління. Однією з таких сучасних моделей організаційної структури, що найбільш повно відповідає реаліям сучасного світу, є використання проектної форми побудови організації. Плоскі та гнучкі організаційні структури стають нормою, замінюючи собою ієрархічні, бюрократичні структури минулого. «Проекти і управління проектами – це віяння майбутнього в глобальній економіці, і організації потребують їх для того, щоб забезпечити собі конкурентну перевагу й перемогти» [8, с. 119].

В Оксфордському словнику англійської мови під проектом розуміється «щось плановане чи запропоноване для здійснення; план, схема, мета, пропозиція» [10]. Однак дане визначення є досить обмеженим і не відображає сучасний підхід використання даного поняття.

Міжнародна асоціація управління проектами (IPMA) розглядає проект як комплекс дій, спрямованих на досягнення певної мети в рамках чітко визначеного завдання, для виконання якого встановлений не тільки початковий, але і кінцевий термін [11].

У німецькому стандарті DIN 69901: 87 під проектом розуміють «діяльність або намір, які значною мірою характеризуються неповторністю умов у їх сукупності, наприклад, завданням мети, тимчасовими, фінансовими, людськими та іншими обмеженнями, розподілом від інших намірів, специфічною для проекту організацією його здійснення» [12].

Американська школа трактує проект як «послідовність взаємопов'язаних подій, що мають місце в певний період часу і спрямованих на досягнення унікального і в той же час конкретного результату» [13].

Узагальнюючи розглянуті точки зору, можна дати наступне визначення: проект – це сучасна форма господарської діяльності, за допомогою якої організація «фокусує» свої ресурси і можливості на досягнення поставленої мети з чітко визначеними результатами за певний період часу.

Проект є не тільки сучасною формою господарювання в умовах глобалізації, а й новою філософією управління, яка пройшла в своєму розвитку чотири основні етапи.

Перший етап (1950 рр.) – формальне виникнення «управління проектами» як самостійної дисципліни для підтримки насамперед найважливіших будівельних проектів або комплексних національних оборонних програм.

Другий етап (1960 рр.) – це визнання «управління проектами» як основного підходу і як процесу управління, який використовувався організаціями на операціях з чітко вираженим життєвим циклом і системою управління, що використовує матричну структуру.

Третій етап (1970 рр.) – як спеціалізований підхід, що застосовувався в міжнародній практиці в разі поодиноких організаційних операцій.

Четвертий етап (з 1990-х рр.) – як новий підхід управління розробкою продуктів, впровадження та надання послуг на міжнародних ринках, а також змін організаційних процесів в умовах глобалізації.

Процеси глобалізації, які відбуваються сьогодні в світі та інформаційна економіка висувають нові вимоги до діяльності суб'єктів міжнародного бізнесу. В межах глобальності економіки особливу роль відіграє реалізація міжнародних проектів. Міжнародні проекти сьогодні стають однією з сучасних форм господарчої діяльності в умовах глобальної економіки. Вони дозволяють ефективно генерувати нові ідеї, швидко їх реалізовувати та ефективно розподіляти наявні ресурси. Сутністю міжнародних проектів стають принципіальні зміни, які не тільки модифікують, а й в окремих випадках трансформують світ. Безумовно, міжнародні проекти виходять за межі однієї країни, тому участь в них приймають представники різних країн світу.

Моделі організації міжнародних проектів залежать від соціокультурного середовища та його особливостей. Вважається, що найбільш перспективною є модель транснаціонального проекту, що відповідає вимогам сучасних світових глобальних ринків та враховує специфіку національного контексту, що відповідає принципам «глобальності».

Сучасні форми міжнародного бізнесу формують нові форми соціально-економічних груп, а саме – мультикультурних команд, які вважаються важливим компонентом глобальних людських ресурсів та інтелектуального капіталу будь-якої господарчої організації в умовах глобалізації. Саме створення мультинаціональних команд зумовило важливі зміни в характері використання «людського фактору» в глобальній економіці.

На нашу думку, команда як сучасна форма групової взаємодії, сьогодні найбільш повно відповідає потребам глобалізації економіки та економіки знань. Основним критерієм такої команди, на відміну від формальної робочої групи, є наявність у її членів відчуття «колективної відповідальності» за виконання поставленого завдання. Тому сьогодні головним завданням міжнародної корпорації є

перетворення формальних груп у високоефективні дієві команди. Але ж для їх створення необхідно більш часу, ніж для організації робочої групи.

Команда досягає ефективності, якщо взаємодіє із зовнішнім середовищем, трансформуючи наявні вхідні ресурси в кінцевий продукт. В рамках розширення міжнародного співробітництва особливого значення набуває такий вхідний ресурс командної динаміки, як культурна належність членів мультинаціональної команди.

Мультикультурна команда, яка побудована на принципах гнучкості, взаємної участі та колективної відповідальності є новою моделлю економічної поведінки в умовах глобалізації. Для такої моделі характерним є високий рівень креативності та синергетичний ефект.

З точки зору появи нової групи в умовах глобалізації правомірно використовувати поняття «мультикультурна група», яка відображає специфіку процесів соціальної стратифікації та появу нового суб'єкту господарювання в умовах глобалізації. Потенціал мультикультурної групи залежить від використання «культурного важеля» або «культурної складової» членів команди [9].

У традиційних роботах з проблем культури в контексті міжнародного бізнесу дослідники спираються на класичну концепцію культури як сутності. Відповідно до цього, культура є "емпіричною категорією, що відображає відносно стабільну, однорідну, внутрішньо несуперечливу систему специфічних припущень, цінностей та норм, які можна об'єктивно описувати, щось, чим колективно володіють члени групи, організації або нації, або чим вони користуються" [1].

Проблема економічної поведінки розглядається стосовно господарюючих суб'єктів і є вельми актуальною сьогодні. Сутність поняття «економічна поведінка» полягає у відображенні залежності поведінки індивіда від економічних факторів і вплив індивіда на ці фактори шляхом прийняття та реалізації управлінських рішень. Ґрунтуючись на синтетичному підході при аналізі цього феномену, під економічною поведінкою будемо розуміти форму економічних дій суб'єктів господарчої діяльності у визначених економічних та соціокультурних умовах.

Феномен культури та його вплив на економічну поведінку є одним з важливих та перспективних в напрямі корпоративного управління. Дослідження поняття культури, її сутності, підходів до інтерпретації економічної культури дозволяє виділити такі ключові моменти [8].

По-перше, культура – це інтерпретаційний контекст, де відбувається формування цінностей, установок, вірувань та переконань, характерних для даного суспільства.

По-друге, щоб зрозуміти вплив культури на економічну поведінку, необхідно зрозуміти її сутність. Артефакти та засоби праці складають поверхневий шар культури, є символами більш глибоких, сутнісних рівнів культури та ціннісних установлень. Імпліцитна культура, яка складає серцевину – «ядро» цінностей, відображує фундаментальні відносини між людьми, суспільством та оточуючим світом.

По-третє, економічна культура є «проекцією» культури в її широкому розумінні на сферу соціально-економічних відносин, те, що в сфері економіки та пов'язаних з нею соціально-економічних відносинах робить вся культура. Під економічною культурою слід розуміти сукупність соціальних цінностей та норм, які є регуляторами економічної поведінки, виконують роль «соціальної пам'яті» економічного розвитку, орієнтуючи її суб'єктів на ті або інші форми економічної активності. Для проведення досліджень, які отримують новий розвиток в умовах глобалізації, необхідно використовувати поняття «національної економічної культури», що відображає саме національні аспекти формування економічної культури.

По-четверте, економічна культура є не тільки фактором, який передує економічній поведінці індивіда, але й результатом його господарської діяльності. В цьому випадку підходи «культура як результат» доповнюють більш розповсюджені погляди «культура як передумова» в соціально-культурних дослідженнях.

По-п'яте, при вивченні засобів впливу економічної культури на економічну поведінку слід використовувати комбінацію особистого, ціннісного та когнітивного підходів, кожний з яких має свої переваги. В результаті такої інтеграції отримуються найбільш багаті можливості осмислення соціокультурних відмінностей.

Спираючись на дослідження зарубіжних дослідників в питаннях впливу економічної культури на економічну поведінку мультикультурних груп, представляється можливим виділити наступні концепції, які відіграють велику роль у теоретичних дослідженнях з цього питання, а саме: парадигму «ціннісних орієнтацій трудової діяльності» Г. Хофстеде [6] і метод «сучасних дилем» Ф. Тромпенаарса та Ч. Хампдена-Тернера [5]. Кожна з цих концепцій є результатом досліджень, в яких автори надають своє уявлення проблеми з використанням різних підходів до інтерпретації економічної культури і засобів аналізу її впливу, виділяючи інтегральні характеристики, які характеризують якість економічної культури.

Аналіз концепцій соціокультурних досліджень дозволяє сформувати три групи виділених інтегральних характеристик економічної культури:

– міжособистісні відносини;

– відносини до часу;

– відносини до зовнішнього світу [5].

Кожна з цих груп має велике значення та робить безпосередній вплив на основні процеси взаємодії мультикультурних груп. При характеристиці міжособистісних відносин велику роль відіграє параметр «індивідуалізм-колективізм». Особливе значення набувають параметри «відносини до часу» з точки зору послідовної та синхронної концепцій, та відносини індивіда до зовнішнього світу, які лежать в основі формування мотивації людини до високоефективної праці.

Отже, формування економічної поведінки в мультикультурній команді знаходиться під впливом сучасних концепцій управління людськими ресурсами. Сучасний розвиток даного концептуального підходу базується на одній з його цілей, а саме гнучкості, за рахунок якої організація, використовуючи переваги командної роботи та спираючись на культурні особливості працівників компанії, формують нову модель економічної поведінки, за допомогою якої формуються нові додаткові конкурентні переваги.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, процеси глобалізації висувають нові вимоги до діяльності організацій різних форм міжнародного бізнесу. Усі господарчі суб'єкти повинні перебудовувати свою роботу для досягнення успіху, підвищуючи свою увагу до взаємодії з зовнішнім середовищем та розвиваючи здібності адаптації до змін цього середовища. Проектна форма міжнародного бізнесу найбільш повно відповідає цим потребам та дозволяє досягти додаткових конкурентних переваг. Проект – це саме та сучасна форма господарської діяльності, за допомогою якої організація «фокусує» свої ресурси та можливості для досягнення своєї мети. В рамках глобального контексту особливу роль набувають міжнародні проекти. Саме вони стають сучасною формою господарської діяльності в умовах глобалізації світової економіки.

Формування та реалізація міжнародних проектів призвели до появи нових форм соціально-економічних груп мультикультурних команд, які є важливим компонентом глобальних людських ресурсів та інтелектуального капіталу організації в умовах глобалізації. Потенціал мультикультурної групи, який складає основу високоефективної роботи залежить від використання «культурного важеля» або «культурної складової» членів команди.

Перспективами подальшого дослідження з даної проблематики є комплексний аналіз культурологічних особливостей створення інтегрованих міжнародних бізнес-структур.

Література

1. Gertsen M. Cultural change processes in mergers: A social constructionist perspective / M. Gertsen, A.–M. Soderberg, E. Vaara. – Copenhagen Business School, 2000.
2. Maylor H. Project Management / H. Maylor ; 2nd edition. – Pitman Publishing, 1999.
3. Triandis Harry C. Culture and Social Behavior / Triandis Harry C. – New York : McGraw-Hill, 1994.
4. Smith P. National culture and the values of organizational employees a dimensional analysis across 43 nations / P. Smith, S. Dugan, F. Trompenaars // Journal of cross-cultural psychology. – 1996. – Vol. 27. – issue 2. – P. 231–264.
5. Hampden-Turner Ch. Managing people across cultures / Ch. Hampden-Turner, F. Trompenaars. – Chichester : Capstone, 2004. – 260 p.
6. Hofstede G. Culture's Consequences, Comparing Values, Behaviors, Institutions, and Organizations Across Nations / G. Hofstede. – Thousand Oaks CA : Sage Publications, 2001. – 205 p.
7. Hofstede G. Organizations and cultures : software of the mind / G. Hofstede. – New-York: McGraw-Hill, 1991.
8. Буряк О. С. Крос-культурна комунікація як наслідок глобалізаційних крос-культурних контактів / О. Буряк // Грані. – 2012. – № 5(85). – С. 119–122.
9. Петрушенко Ю. М. Крос-культурні аспекти підвищення міжнародного бізнесу / Ю. Петрушенко // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 5. – Т.1. – С. 146–148.
10. Oxford English Dictionary Second edition. Edited by John Simpson and Edmund Weiner, Clarendon Press. – 1989 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.oed.com/
11. International Project Management Association. IPMA [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ipma.world/assets/aw_ResCongr_Broshure_2015-09-29__web3-fin.pdf
12. Kerzner H. Project Management: A System's Approach to Planning, Scheduling and Controlling. – 6th. ed. – New York: Van Noatlad Reinhold, 1999.
13. Porter M. The Competitive Advantage of Nations. – New York: The Free Press, 1998.

References

1. Gertsen M., Soderberg A.–M., and Vaara E. (2000), "Cultural change processes in mergers: A social constructionist perspective", Copenhagen Business School.
2. Maylor, H. (1999), Project Management. Pitman Publishing.
3. Triandis, Harry C. (1994), "Culture and Social Behavior", New York : McGraw-Hill.

4. Smith, P., Dugan, S. and Trompenaars, F. (1996), “National culture and the values of organizational employees a dimensional analysis across 43 nations,” *Journal of cross-cultural psychology,* Vol. 27, issue 2, pp. 231–264.

5. Hampden-Turner, Ch. and Trompenaars, F. (2004), Managing people across cultures. Chichester : Capstone.

6. Hofstede, G. (2001), Culture’s Consequences, Comparing Values, Behaviors, Institutions, and Organizations Across Nations. Thousand Oaks CA SAGE Publications.

7. Hofstede, G. (1991), Organizations and cultures : software of the mind. New-York: McGraw-Hill.

8. Buriak, O.S. (2012), “Cross-cultural communication as a result of globalized cross-cultural contacts”, *Hrani,* no 5(85), pp. 119–122.

9. Petrushenko, Yu.M. (2009), “Cross-cultural aspects of increasing international business”, *Bulletin of the Khmelnytsky National University*, no. 5, pp. 146–148.

10. Simpson, John and Weiner, Edmund (Eds) (1989), Oxford English Dictionary, Second edition, Clarendon Press, available at: http://www.oed.com/ (access date September 25, 2017).

11. International Project Management Association. IPMA, available at: http://www.ipma.world/assets/aw_ResCongr_Broshure_2015-09-29__web3-fin.pdf (access date September 25, 2017).

12. Kerzner, H. (1999), Project Management: A System’s Approach to Planning, Scheduling and Controlling, 6th. ed., New York: Van Noatlad Reinhold.

13. Porter, M. (1998), The Competitive Advantage of Nations, New York: The Free Press.

Рецензент: д.е.н., професор Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна О.А. Довгаль

МАРКЕТИНГ І РИНКОВІ ВІДНОСИНИ

УДК 338.439.5:637.5`64

Ібатуллін М.І.,
д-р екон. наук, доцент, професор кафедри адміністративного менеджменту та ЗЕД
Національний університет біоресурсів і природокористування України

ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ПРОДУКЦІЇ СВИНАРСТВА

Ibatullin M.I.,
dr.sc.(econ.), assoc. prof., professor at the department of administrative management and foreign economic activity
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

THEORETICAL AND PRACTICAL BASIS OF THE ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM OF THE FUNCTIONING OF THE MARKET OF SWINE PRODUCTION

Постановка проблеми. Продукція ринку свинарства є необхідним і незамінним продуктом життєзабезпечення населення країни. Функціонування певного ринку має характерні властивості, які визначають його специфічність. Передусім це пов'язано з тим, що даний ринок відрізняється від інших товарних ринків тим, що виконує первинну й важливу функцію задоволення потреб людини у харчових продуктах. Зазначимо, що свинина та продукти її переробки – це один з основних постачальників білків, оскільки містять життєво необхідні для побудови тканин організму людини амінокислоти, що є збалансованими й забезпечують повний синтез тканинних білків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням функціонування ринку продукції тваринництва, зокрема свинарства, присвячено праці таких науковців: І. Баланюка, П. Березівського, Р. Грабовського, С. Дусановського, О. Мазуренко, В. Месель-Веселяка, В. Микитюка, Т. Мостенської, І. Яцківа та багатьох ін. Ці наукові дослідження досить глибоко розкривають сучасне розуміння сутності, призначення та напрямів розвитку агропродовольчого ринку і важелів економічного регулювання, об'єктивно розкривають необхідність поєднання ринкового саморегулювання й економічного регулювання із урахуванням змін, що відбуваються у вітчизняній та світовій економіці. Однак різнобічність підходів до удосконалення організаційно-економічного механізму функціонування ринку продукції свинарства свідчить про невирішеність багатьох питань розвитку цієї підгалузі та ринків її продукції, впливу держави на процеси, пов'язані із виробництвом, обміном, розподілом та споживанням продукції свинарства.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо функціонування організаційно-економічного механізму ринку продукції свинарства.

Виклад основного матеріалу дослідження. У провідних країнах Європейського Союзу, наприклад у Данії, діють програми забезпечення населення високоякісними продуктами тваринництва, зокрема відома програма «Біла книга» ЄС – від поля до споживача», яка гармонізує методологічні підходи безпеки продуктів тваринництва. Передбачається виконання програми за принципом: здоровий (якісний) корм – здорові тварини – здорове (чисте) навколишнє середовище – здорові (якісні та безпечні) люди [1]. Основними завданнями цієї програми є: захист здоров'я людей; захист споживачів від неправдивої інформації щодо маркування продукції; охорона здоров'я груп ризику (діти, люди похилого віку); формування довіри споживачів до сільськогосподарської продукції; відсутність контамінантів у харчових продуктах; безпека харчових добавок.

Важливим для стабільного функціонування ринку продукції свинарства в Україні є організація відповідної системи контролю якості продукції. У цьому плані становить інтерес досвід США щодо

виробництва охолодженого м'яса, упакованого із льодом, сухою вуглекислотою та глибоке заморожування продукції. Етикетка м'ясного виробу має містити інформацію про вік тварини, оскільки від цього залежить консистенція та ніжність продукції, а відповідно й ціна на неї [2].

Ринок продукції свинарства є сферою прояву економічних відносин між товаровиробниками та споживачами свинини і продуктів її переробки, а також узгодження їхніх економічних інтересів. Основа цих відносин, з одного боку, – це пропозиція м'ясної сировини та продуктів її переробки, а з другого – попит на них. Господарські зв'язки, які виникають у результаті їх взаємодії та встановлення між ними відносної рівноваги, що здійснюються у сфері виробництва, обміну, розподілу та споживання м'яса свинини та продуктів його переробки, утворюють економічний механізм ринку продукції свинарства. Пристосування пропозиції, основу якої становить обсяг виробництва м'яса та його видової структури, до платоспроможного попиту і споживчих переваг населення виявляється у формі економічного змагання між продавцями та покупцями, усіма учасниками ринку. Регуляторами виробництва продукції свинарства є платоспроможний попит населення на м'ясо свинини і продукції його переробки, а також потреби м'ясопереробних підприємств у сировині. Завдяки цьому в умовах достатньо розвиненого конкурентного середовища ринку продукції свинарства здійснюється його саморегулювання. Однак в умовах недосконалої конкуренції цей процес пов'язаний із значними суспільними втратами внаслідок можливості банкрутства господарюючих суб'єктів, найбільш найуразливішими серед яких є сільськогосподарські товаровиробники.

Отже, відтворювальний процес у свинарстві здійснюється на основі взаємодії господарюючих суб'єктів ринку у сферах виробництва, розподілу, обміну та споживання продукції. У процесі функціонування між суб'єктами ринку продукції свинарства складаються виробничі, організаційні, технологічні, соціально-економічні зв'язки. Вітчизняному ринку продукції свинарства як продуктовому сегменту агропродовольчого ринку характерні відносна незалежність споживання свинини та продуктів її переробки від споживання інших харчових продуктів, а також тісний зв'язок із світовим ринком. Водночас ринок продукції свинарства специфічний за своєю природою, йому притаманні певні особливості щодо формування сировинних ресурсів, затрат і ціни, придатності сировини до переробки та споживчих якостей кінцевої продукції.

Ринок продукції свинарства неоднорідний за видовою, галузевою, технологічною, територіальною, функціональною структурами. Так, технологічна структура визначає рух свинини та продуктів її переробки за технологічними стадіями – виробництво, переробка, зберігання, збут. Територіальна складова структури цього продуктового ринку визначає особливості регіонального розміщення виробництва м'яса та його переробки. Функціональна структура відображає роль продукції свинарства в системі продовольчого забезпечення країни. Дієвість організаційно-економічного механізму функціонування ринку продукції свинарства значною мірою характеризує рівень життя населення, оскільки вона є продуктами повсякденного попиту.

Ринок продукції свинарства – невід'ємний сегмент ринку м'ясної продукції, саме тому доцільно розглянути його особливості. Так, для ринку м'яса та м'ясної продукції можна виділити такі характерні ознаки: постійність функціонування у часі та просторі; регулярність споживання готової продукції; взаємозамінність продукції як у межах цієї групи, так і серед видів продовольства; широкий асортимент різних видів продукції, що вимагає при сегментації споживачів ураховувати ознаки, які характеризують їх вікову, функціональну спрямованість (профілактична, лікувальна, дієтична), споживчі властивості (жирність), особливі вимоги до технології виробництва та пакування продукції; м'ясо – швидкопсувний продукт, який не підлягає тривалому зберіганню в непереробленому вигляді й потребує відповідної інфраструктури виробництва та розподільчо-збутової; залежність від міжгосподарських міжгалузевих зв'язків; тісний зв'язок із світовим ринком, внаслідок чого кон'юнктура на внутрішньому ринку визначається умовами регулювання імпорту, залежністю від світового ринку, світових цін, епідеміологічної ситуації; складність інституціональної структури, оскільки сировина виробляється у сільськогосподарських підприємствах, особистих господарствах населення; цінова нееластичність попиту на продовольство сприяє відставанню росту цін на них від підвищення доходів населення, що формує відносно низьку дохідність сільськогосподарських товаровиробників; попит на продовольство є стабільнішим, ніж на промислову продукцію, при насиченні ринку подальше нарощення виробництва та пропозиції продукції стає економічно невигідним.

У межах дослідження нами виділено специфічні особливості ринку продукції свинарства, які вирізняють його з-поміж інших сегментів: неоднорідність ринку; наявність споживчих переваг щодо продукції галузі порівняно з іншими видами білкової продукції тваринного походження внаслідок впливу національних традицій у країні щодо споживання цього виду м'яса; відсутність сезонності виробництва у промисловому свинарстві; продукція виробляється упродовж коротшого виробничого циклу порівняно із продукцією м'ясного скотарства і реалізується рівномірно протягом року (хоча можуть зростати обсяги споживання напередодні свят); в особистих господарствах виробництво продукції свинарства має сезонний характер; у спеціалізованих підприємствах усі стадії виробництва відбуваються на підприємстві; підвищення рентабельності галузі в останні роки сприяло активізації інвестиційних процесів у напрямі створення нових спеціалізованих підприємств, модернізації,

реконструкції, оновленні виробничих потужностей; наявний високий рівень концентрації та інтеграції галузі; свинарство належить до капіталомістких галузей, виробництво в яких супроводжується різними видами ризиків; є можливість товарної диференціації пропозиції шляхом переробки м'ясної сировини, що потребує додержання вимог до якості продукції, розробки відповідних стандартів якості сировини і готової продукції в аспекті додержання необхідних умов виробництва, транспортування, переробки, упаковки та реалізації продукції [3].

Отже, ринок продукції свинарства є невід'ємною складовою вітчизняного агропродовольчого ринку, який утворює специфічне середовище розвитку ринкових відносин та якому характерні такі ознаки: відносно насичений та стійкий попит на продукцію галузі з боку численних споживачів і стабільна пропозиція, орієнтована на відповідний попит за цінами, обсягом, асортиментом та якістю; гнучкість системи економічних відносин у ланцюжку «виробництво–споживання», що досягається на основі раціонального використання важелів державного економічного регулювання, широкого використання інновацій, переваг кооперації та інтеграції, стійкого функціонування суб'єктів розподільчо-збутової логістики на національному та зовнішньому ринках; постійна координація економічних дій між господарюючими суб'єктами при посиленні конкуренції між ними, об'єктивному формуванні ринкових цін, які відшкодовують затрати у більшості свинарських господарств, та активному державному впливу; функціонування розвинених між- і внутрішньогалузевих економічних відносин за активної участі держави; регулювання ринку продукції свинарства на основі використання цільових програм з підтримки стабільності функціонування м'ясного ринку та стійкого розвитку окремих його сегментів і галузі; наявність об'єктів розвиненої виробничої та ринкової інфраструктури м'ясного ринку, що формується за підтримки і безпосередньої участі держави, яка дає змогу створити порівняно сприятливі організаційні й економічні умови для самостійного виходу на ринок усім товаровиробникам.

У нинішніх умовах ринок продукції свинарства розвивається під впливом певних взаємопов'язаних факторів: платоспроможного попиту населення, значна частина якого має доходи нижче прожиткового мінімуму; високої частки імпортної продукції свинарства, що істотно обмежує ринкові можливості вітчизняних товаровиробників; низького рівня бюджетної підтримки галузі; відсутності стратегії захисту внутрішнього ринку.

Для забезпечення у нинішніх умовах стабільного функціонування ринку продукції свинарства постає необхідність трансформації організаційно-економічного механізму з метою відновлення й посилення існуючих точок росту в галузі свинарства та повного задоволення потреб переробних підприємств населення країни якісною і безпечною сировиною, а також вичерпного використання можливостей щодо реалізації експортного потенціалу.

Якщо оцінювати реалізацію державних заходів у сфері сільського господарства за офіційними статистичними даними, то можна переконатися, що в останні роки вони є позитивними, особливо у рослинництві. Так, сільське господарство набуло більш стійкого характеру розвитку порівняно із функціонуванням економіки країни, результатом чого стало зменшення частки збиткових сільськогосподарських підприємств як основних виробників товарної продукції галузі.

Однак в останні два роки погіршилися макроекономічні умови функціонування аграрного сектору економіки, в тому числі галузі свинарства, що впливає на можливості залучення інвестицій. Облікова ставка Національного банку України (НБУ) залишається високою (на 21.01.2016 р. – 22%), що у поєднанні із кризою вітчизняної банківської системи та низьким рівнем доступності кредитних іноземних ресурсів призводить до підвищення вартості позикових коштів. Реальні доходи населення знизилися майже вдвічі, в тому числі внаслідок стрімкого зростання інфляції, що стримує ріст попиту на продовольство [4].

Невирішеним питанням залишається оцінювання впливу негативних макроекономічних тенденцій на цінову стабільність агропродовольчого ринку. Так, падіння курсу гривні негативно вплинуло на розвиток аграрного сектору економіки, оскільки призвело до різкого подорожчання ресурсів, придбаних для виробництва продукції. Наприклад, у рослинництві поля засівають імпортним насінням – 40–80% кукурудзи, буряків цукрових, соняшнику, овочів, у тваринництві така сама ситуація із кормовими добавками, ветеринарними препаратами, племінними тваринами. Ще більш загрозливою вона виявляється в частині обладнання для тваринницьких ферм і птахофабрик, а також технічного забезпечення рослинництва, оскільки парк техніки в сільськогосподарських підприємствах в основному формується іноземною технікою.

Очевидним є той факт, що не розв'язавши проблему імпортозаміщення ресурсів для виробництва сільськогосподарської продукції, неможливо гарантувати продовольчу безпеку країни. Вважаємо, що цю проблему слід розглядати не тільки як галузеву, а насамперед як системну міжгалузеву і макроекономічну. Вона пов'язана з необхідністю відновлення й розвитку підгалузей промисловості, зокрема, тракторного і сільськогосподарського машинобудування, біопрепаратів та ін.

Водночас стримуючий вплив на розвиток аграрного сектору виявляють і внутрішні фактори, які формуються внаслідок недосконалості економічного механізму в сільському господарстві. Так, якщо до теперішньої економічної кризи відсоткова ставка становила у середньому 15, то через відчутну девальвацію й підвищення облікової ставки НБУ, кредитування національного аграрного сектору

здійснювалося за надзвичайно високими відсотками (у середньому 25–35). Ці складні умови змусили багатьох вітчизняних аграріїв працювати практично тільки на сплату відсотків за кредитами.

Варто зазначити, що інвестиційне кредитування, особливо у тваринництві (із тривалим періодом виробництва), зокрема свинарстві, має інерційний характер. Стабільний приріст обсягів виробництва підтримується за рахунок залучення значних інвестицій у попередні роки. Відповідно зниження темпів державної підтримки інвестиційного кредитування може призвести до спаду темпів виробництва продукції галузей тваринництва.

За даними галузевих союзів та експертів, у зв'язку з послабленням гривні та значними обсягами надходження імпортних ресурсів для виробництва сільськогосподарської продукції у 2018 р. прогнозується підвищення собівартості сільськогосподарської продукції та продовольства на 15–30%. Якщо не вжити дієвих заходів, такі негативні процеси спричинять недоступність кредитних ресурсів для товаровиробників, що згубно позначиться на їх фінансовій стійкості, загрожуватиме не лише реалізації інвестиційних проектів, а й здійсненню поточної діяльності. Тому за необхідності забезпечення стабільності досліджуваної галузі та з урахуванням нинішньої макроекономічної ситуації належить приділити особливу увагу питанням збереження обсягів і доступності кредитування для агропромислового комплексу і зокрема обмежити маржинальність по кредитах, що пропонуються сільгосптоваровиробникам. Вважаємо, що доцільно зберегти існуючий механізм субсидування відсоткових ставок за інвестиційними кредитами, особливо для підприємств малого та середнього бізнесу, удосконаливши форму доведення субсидій за кредитами, та використовувати його спільно з механізмом компенсації частини вартості будівництва об'єкта при введенні його в експлуатацію.

Аналіз розвитку оподаткування сільського господарства за останні роки свідчить про потребу оптимізації державної підтримки аграрного сектору з питань, пов'язаних із податковим регулюванням. Механізм оподаткування в перспективі має більшою мірою враховувати цільові параметри економічної динаміки ресурсозбереження, перехід до інноваційно-інвестиційного типу виробництва, формування нового рівня якості життя на сільських територіях та збереження навколишнього природного середовища.

Важливим інструментом регулювання сільськогосподарського виробництва є агрострахування, дієвість якого визначається рівнем страхових виплат та доступністю їх одержання. Питання державної підтримки агрострахування регулюється чинним Законом України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою». Відповідно до ч. 3 ст. 4 Закону України державне регулювання у сфері агрострахування з державною підтримкою здійснюється Кабінетом Міністрів України та національною комісією, що здійснює регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Однак державної підтримки в цьому питанні фактично немає передусім через відсутність відповідної нормативно-правової бази. Так, положеннями цього Закону передбачено, що перелік сільськогосподарської продукції, страхових ризиків, щодо яких здійснюється страхування з державною підтримкою на відповідний фінансовий рік, затверджується Кабінетом Міністрів України. Зазначимо, що із тих суб'єктів господарювання, які застосовували страхування, 56,47% – це підприємства з вирощування свиней; 20,6 – великої рогатої худоби; 12,9 – птиці, 10,0% – використовували змішаний тип вирощування [5].

Одну із причин низького рівня виплат з відшкодування збитку можна пояснити тим, що Закон України про страхування з державною підтримкою орієнтує страхувальників на відшкодування збитку внаслідок настання тільки катастрофічних подій: у рослинництві – загибель понад 30% врожаю; у тваринництві – втрата худоби від епідемій, стихійних лих [6]. Використання такого критерію дає змогу страховикам відмовляти у виплатах багатьом товаровиробникам, збиток яких є істотним, але не досяг критичного порогу.

Тому слід переглянути концепцію страхування врожаю і тварин з державною підтримкою у напрямі захисту не лише від особливо небезпечних природних явищ, а й недобору врожаю, хвороб тварин, що дає можливість розширити ринок страхування. Крім того, всі кошти, призначені для цілей відшкодування збитку, але невикористані в поточному році, мають бути переведені в стабілізаційний резерв наступного року, де вони будуть накопичуватися, що необхідно через циклічний характер динаміки врожайності [7].

Разом із тим нині актуалізуються соціальні та екологічні аспекти аграрної політики, якість людського капіталу постає першорядною у переліку проблем модернізації галузі. Незважаючи на те, що сплив термін виконання Державної цільової програми розвитку українського села, ситуація на селі залишається складною [8]. Обсяги виділених коштів для реалізації програмних заходів не забезпечили розвиток житлової, соціальної та інженерної інфраструктури, потрібної для якісних зрушень у напрямі сталого розвитку сільського господарства. За таких умов постає необхідність удосконалення важелів організаційно-економічного регулювання, щоб створити передумови для стабілізації та зростання чисельності сільського населення, підвищення рівня його зайнятості, якості життя сприятливих соціально-економічних умов з метою виконання сільськими територіями їх загальнонаціональних функцій.

Одним із стримувальних чинників у забезпеченні ефективного розвитку сільськогосподарського виробництва є розрив у взаємодії двох важливих ланок – науки і практики. Для виконання цієї найважливішої функції, на наш погляд, необхідно розвивати специфічні науково-виробничі структури, а саме дослідно-виробничі господарства НДІ, що виконуватимуть впроваджувальні функції. При цьому доцільно розробити і прийняти положення про такі господарства, що регламентуватимуть їх діяльність відповідно до покладених на них впроваджувальних функцій.

Висновки з проведеного дослідження. Ринок продукції свинарства є невід'ємною складовою вітчизняного агропродовольчого ринку, який утворює специфічне середовище розвитку ринкових відносин, характерними ознаками якого є наступне: насичений та стійкий попит і стабільна пропозиція; гнучкість системи економічних відносин у ланцюгу «виробництво–споживання»; стійке функціонування суб'єктів розподільчо-збутової логістики; наявність розвиненої мережі спеціалізованих кредитно-фінансових і страхових інститутів, державних і комерційних інформаційно-аналітичних центрів; постійна координація економічних дій між господарюючими суб'єктами при посиленні конкуренції між ними; функціонування розвинених між- та внутрігалузевих економічних відносин при активній участі держави; регулювання ринку продукції свинарства на основі використання цільових програм; розвинена виробнича та ринкова інфраструктура м'ясного ринку; розвинена законодавча база, яка реалізується через комплексну взаємопов'язану систему державних, правових, економічних та організаційно-адміністративних заходів.

Література

1. Скидан О. Система оперативного оповіщення про ситуацію у сфері харчових продуктів в ЄС: корисний досвід для України / О. Скидан // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2015. – № 4. – С. 54-58.
2. Trends and opportunities in the growing market for gluten-free foods [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.freefromfoodexpo.com/pdf/2015-conference-mintel.pdf.
3. Измалков С.Теория экономических механизмов (Нобелевская премия по экономике 2007 г.) / С. Измалков, К. Сонин, М. Юдкевич // Вопросы экономики. – 2008. – № 1. – С. 4–26.
4. Свиноус І.В. Економічні засади виробництва тваринницької продукції в Україні / І. В. Свиноус, Д. М. Микитюк // Продовольчі ресурси. Серія: Економічні науки. – 2014. – № 3. – С. 57-61.
5. Микитюк Д. Спецгосп нарощує виробництво свинини / Д. Микитюк, В. Куц, М. Геймор // Пропозиція. – 2009. – № 9. – С. 118–119.
6. Федулова І. В. Дослідження продовольчої безпеки: принципи і підходи щодо оцінки / І.В. Федулова // Стратегія економічного розвитку України. – 2014. – № 34.– С. 40–44.
7. Клименко Л. В. Сучасний стан виробництва продукції свинарства в агроформуваннях України / Л. В. Клименко // Зб. наук. пр. Уман. держ. аграр. ун-ту. – 2003. – № 56. – С. 244–249.
8. Кравченко О.І. Ринок свинини – сучасні вимоги класифікації туш / О.І. Кравченко, А.А. Гетя // Прибуткове свинарство. – 2012. – № 5 (11). – С. 34–42.

References

1. Skydan, O. (2015), "The system of operative notification of the situation in the field of food products in the EU: useful experience for Ukraine", *Standartyzatsiya, sertyfikatsiya, yakist,* no. 4, pp. 54-58.
2. "Trends and opportunities in the growing market for gluten-free foods", available at: http://www.freefromfoodexpo.com/pdf/2015-conference-mintel.pdf. (access date September 02, 2017).
3. Izmalkov, S., Sonin, K. and Yudkevich, M. (2008), "The theory of economic mechanisms (Nobel Prize in Economics 2007)", *Voprosy ekonomiki*, no. 1, pp. 4–26.
4. Svynous, I.V. and Mykytiuk, D.M. (2014), "Economic principles of production of livestock products in Ukraine", *Prodovolchi resursy. Seriia: Ekonomichni nauky*, no. 3, pp. 57-61.
5. Mykytiuk, D., Kuts, V. and Heimor, M. (2009), "Special farm ramping up the production of pork", *Propozytsiia,* no. 9, pp. 118–119.
6. Fedulova, I.V. (2014), "Study of food security: principles and approaches to assessment", *Stratehiia ekonomichnoho rozvytku Ukrainy,* no. 34, pp. 40–44.
7. Klymenko, L.V. (2003), "The current state of the production of pig production in Ukraine agroformations", *Zb. nauk. pr. Uman. derzh. ahrar. un-tu,* no. 56, pp. 244–249.
8. Kravchenko, O.I. and Hetia, A.A. (2012), "Pork market – modern requirements for the classification of carcasses", *Prybutkove svynarstvo,* no. 5 (11), pp. 34–42.

УДК 339.138

Гречаник Н.Ю.,
канд. екон. наук, доцент, доцент
кафедри менеджменту і маркетингу
ДВНЗ "Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника", м. Івано-Франківськ

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЯК ПЕРЕДУМОВА МІЖНАРОДНОГО МАРКЕТИНГУ

Hrechanyk N.Yu.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor
at the department of management and marketing
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk

GLOBALIZATION PROCESSES AS THE BACKGROUND OF THE INTERNATIONAL MARKETING

Постановка проблеми. Глобалізація – це об'єктивний соціальний процес, змістом якого є дедалі більший взаємозв'язок та взаємозалежність національних економік, їх політичних і соціальних систем, екологічних питань, національних культур. Дійсно, глобалізація економічної діяльності є однією з головних тенденцій у розвитку сучасного світу, що значно впливає не лише на економічне життя, але й тягне за собою політичні (внутрішні і міжнародні), соціальні, екологічні наслідки. Проте варто підкреслити, що глобалізація посилює не лише надбання людства, але й загрози. Ще варто зазначити, що глобалізація посилює розрив між найбіднішими та багатими країнами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Обґрунтування причин глобалізації, взаємозалежностей, взаємовпливів та їх наслідків, періодизації хвиль глобалізації викладено у дослідженнях українських науковців Власова В.І. та Білоруса О.Г. Економічну глобалізацію як процес, який детермінується ринковими, а не державними силами, розглянуто у працях української дослідниці Воронкової В.Г. Проблемними питаннями глобалізації та окресленням змісту поняття «глобалізація» присвячені наукові роботи американського вченого Т. Левітта та німецького філософа К. Ясперса. Глобалізацію світового простору та його вплив на фінансові сфери держав світу обґрунтовано у працях Дж. Тобіна та Дж. Сороса. Взаємовплив держав та причини кризових явищ у світовій економіці глибоко проаналізовано у працях Нобелівських лауреатів М. Алле та А. Дітона. Також варто звернути увагу на досягнення українця В. Вернадського та його знань про ноосферу як сферу взаємодії суспільства та природи, де людська діяльність є домінантним фактором розвитку, що інтегрується в одне ціле за умови миру на Землі в єдиному економічному, політичному, інформаційному просторі та демократичних засадах.

Позитивно оцінюючи результати попередніх досліджень та виявлені існуючі проблеми в цій сфері, вважаємо доцільним продовжити їх вивчення, зокрема глобалізаційних процесів як передумови міжнародного маркетингу.

Постановка завдання. Метою дослідження є поглиблення теоретичного обґрунтування впливу глобалізаційних процесів на національні економіки, їх взаємовплив та взаємодію при здійсненні міжнародного маркетингу підприємствами, організаціями.

Виклад основного матеріалу дослідження. В процесі дослідження виявлено, що глобалізація економіки – це не лише вигоди від зростанні участі країни в світових економічних процесах, але й висока ймовірність втрат, зростання ризиків. Глобалізація передбачає, що країни стають не просто взаємозалежними з причини формування системи міжнародного інтегрованого виробництва, зростання обсягів світової торгівлі та потоків іноземних інвестицій, інтенсифікацій технологій, інновацій тощо, але й більш вразливими щодо негативного впливу світогосподарських зв'язків. Світова практика доводить, що виграш від глобалізації розподіляється далеко не рівномірно між країнами та суб'єктами економічної діяльності. Отже, до негативних наслідків глобалізації відносяться: посилення нерівномірності розвитку країн світу; нав'язування сильними країнами своєї волі, нераціональної структури господарства, політичної й економічної залежності. Саме тому, глобалізація як суперечливий процес, потребує регулювання на національному та міждержавному рівнях.

Для детального вивчення поставленої проблеми необхідно подати визначення основних тематичних понять:

Глобальний (від франц. global – всезагальний, від лат. globas – куля) – 1. Всесвітній, охоплює всю земну кулю. 2. Всебічний, повний, всезагальний, універсальний [1].

Глобалізація – (існує сотні визначень) – процес становлення глобальної взаємозалежності людської спільноти в усіх сферах соціального, економічного, релігійного, інформаційного, екологічного життя людини [1].

Глобалізація — це універсалізація всіх сфер громадського життя, що зумовила нову стадію інтернаціоналізації господарського життя, злам національних кордонів, розвиток світових ринків товарів, послуг, фінансів, праці, інформації, тобто апофеоз усесвітньої ринкової економіки. Отже, дедалі більшого значення набуває систематизоване вивчення процесів глобалізації з акцентуванням уваги на людину, її фізичні та інтелектуальні потреби як центру світобудови [2]. Глобалізація не є самоціллю, це лише передумови і фактори, які впливають на сталий розвиток як на національному, так і на глобальному рівні.

Виклик та імператив сталого розвитку полягає в тому, що вже нині людство, набагато перевитрачаючи і не обмежуючи витрачання природних ресурсів, у принципі може завдати глобальній системі нічим не компенсованої шкоди. Головна проблема сталого розвитку – неконтрольоване збільшення населення і споживання природних ресурсів [3, с. 18-19].

У тритомній праці Володимира Власова «Глобалізація і глобалістика: історія, теорія, практика, персоналії» [4] наголошується, що ідеї-рекомендації ООН з глобального переходу до сталого розвитку повинні перетворитися на реальні політичні норми буття кожної держави та інших суб'єктів світової політики, що сприятимуть переходу від управління синхронно-кооперативним рухом до нової моделі розвитку всієї цивілізації. Ця модель глобального розвитку, як важливу складову, включає перехід до багатополюсного й справедливого геополітичного світоустрою. Геополітика, що орієнтується на цілі сталого розвитку в умовах глобалізації, вимагає узгоджених зусиль всього світового співтовариства й дедалі більше здобуває статус і функції глобальної геополітики [4]. Дана праця є фундаментальним дослідженням процесів глобалізації у взаємозв'язку з історичним досвідом окремих країн, які визначають першооснову, пріоритети, вектори руху сучасного світу, їхню взаємозалежність подальшого суспільно-політичного розвитку економік різних країн.

На думку української дослідниці В.Г. Воронкової, економічна глобалізація представляє собою якісно новий етап розвитку світового простору ринкової цивілізації, етап, пов'язаний з кризою світового капіталізму, переходом від індустріального до постіндустріального та інформаційного суспільств, і стан, що проявляється у все тіснішій взаємозалежності національних відтворювальних комплексів, зумовлених зростанням масштабів і прискоренням переміщення факторів виробництва, товарів і послуг, грошового капіталу. При цьому зазначається, що в сучасну епоху глобалізація – це процес, який детермінується ринковими, а не державними силами» [5, с. 17].

Вигоди і можливості глобалізації залишаються сконцентрованими у відносно невеликій кількості країн. На жаль, глобалізація для багатьох людей принесла серйозні виклики, загрози і непередбачуваність. Це означає загрозу економічній стабільності, соціальному ладу. Глобалізація веде часто-густо до певної обмеженості і навіть ізольованості в економічній сфері. Нерідко вона розвивається відокремлено від складної соціальної й екологічної ситуації. Для більшості людей в країнах, що розвиваються, глобалізація залишається сумнівною цінністю, доки ці країни не відчують справді позитивного впливу глобалізації на свою долю. Глобалізація, щоб перетворитися на реальний загальносвітовий процес, має стати благом для всього людства і для кожної людини [3, с. 42].

Однією з негативних сторін глобалізації є те, що вона сприяє невпинному (надмірному) збільшенню обсягів споживання товарів і послуг [3, с. 37].

Німецький філософ К. Ясперс, в монографії 1948 року «Смысл и назначение истории» [6], писав, що, виходячи із можливості надшвидкого сполучення, прогресу – розпочинається історія єдності усього людства та єдиною стає його доля. Протягом свого наукового шляху К. Ясперс все більше впевнювався в тому, що проблеми людства криються в непорозумінні між людьми і намагався знайти причину цього. Найважливішим досягненням його наукового життя є теорія про «осьовий час», яка дає відповіді на питання більшості свідомих людей. «Осьовий час» служить віссю, що об'єднує людство в рамках єдиної світової історії та дозволяє нам чітко бачити історичне значення окремих народів для людства в цілому.

Професор Гарвардської школи бізнесу, американський економіст Теодор Левітт не запровадив, а популяризував термін «глобалізація» у своїй статті «Globalization of Markets» у журналі Harvard Business Review у травні 1983 року» [7].

Лауреат нобелівської премії по економіці 1981 року Дж. Тобін [8] наголошував, що процес глобалізації світового господарства ще далеко не завершений та він найшвидше просувається у фінансовій сфері. Економіст виступав за більш активну політику, спрямовану на розширення економічної діяльності та за зниження безробіття навіть нижче за його «природний» рівень. Він вважав, що переваги від розширення зайнятості компенсують втрати від інфляції. Проблема взаємозалежності безробіття та інфляції на макроекономічному рівні розглядається вченим як основна дилема у вирішенні проблем сучасного промислового розвитку країн.

Визначний американський фінансист угорсько-єврейського походження Джордж Сорос у своїй книзі «Про Глобалізацію» [9] аналізує стан сучасних міжнародних інституцій – таких, як ООН, Світовий банк і Міжнародний валютний фонд, виявляє їх слабкі сторони і пропонує ефективні заходи по корекції

їх недоліків, а також показує безумовні економічні та соціальні переваги єдиної світової системи Він був одним з перших, хто заговорив про наближення глобальної кризи, оскільки світові фінанси нестабільні [10].

Француз Моріс Алле, лауреат Нобелівської премії з економіки 1988 року за внесок у теорію ринків і ефективного використання ресурсів [11], намагався переосмислити роль економічної свободи та ринкової економіки з точки зору пошуку ефективності та досягнення етичних цілей, оскільки тематика глобального благополуччя для нього не була пустим звуком. Він намагався вибудувати теоретичну систему, яка дозволила б вирішити багато економічних протиріч дійсності, пов'язаних із надмірними нерівністю і бідністю у світі. Він виступав за ринкову економіку та проти будь-яких форм колективізму і централізованого регулювання економіки, а також проти повного невтручання влади в економіку.

Держава повинна визначати правила гри на ринках – в цьому її головний обов'язок. Моріс Алле допускав пряме регулювання лише щодо грошової маси, бо у фінансово нестійкій економіці, на його думку, не може бути ні ефективного виробництва, ні справедливого розподілу доходів [11]. Держава не повинна втручатися туди, де цю роботу може зробити ринок. Тільки відмовившись від таких функцій, вона здатна здійснювати свої власні завдання.

Всезростаючий розрив між рівнем розвитку і благополуччям держав і націй є однією із найбільш затребуваних тем у сучасних економістів. Дана проблематика неодноразово піднімалась у працях Нобелівських лауреатів 2001 року Джосефа Стігліца та лауреата 2015 року Ангуса Дітона.

Зокрема, американському економісту Ангусу Дітону присудили премію за дослідження аналізу споживання, бідності та благополуччя. Автор стверджує і доказує, що пряма матеріальна допомога країн Заходу для Африканських країн більшою мірою є безрезультатна і її потрібно скоротити [12]. Гроші, які надходять як благодійна допомога продовжують життя не місцевому населенню, а корумпованим місцевим владним режимам. Можливо, вона і врятувала мільйони життів у бідних країнах, але цей ефект не є системним, оскільки рідко призводить до покращення рівня та якості життя населення.

Ангус Дітон констатує, що основною причиною покращення якості життя у західних країнах було не стільки зростання особистого благополуччя населення, скільки прогрес у комунальному господарстві країн, відкриття медицини. В Індії, де у злиднях сотні мільйонів громадян, влада тішить надзвичайно оптимістичною статистикою, з якої очевидно, що влада ефективно вирішує проблему. Проте така статистика викривлює реальну картину і дає хибні стимули політикам [12]. Отже, глобалізація та зміцнення взаємозв'язків національних економік і їх регіональних компонент актуалізують проблеми підвищення їх конкурентоспроможності, як необхідної і достатньої передумови їх сталого розвитку в жорсткому конкурентному середовищі.

Так як Україна, яка є центром Європи, не може уникнути втягнення у глобалізаційні процеси, тому політичну та економічну політику держави треба формувати відповідно до глобальних викликів сучасності, максимізуючи вигоди та уникаючи ризиків від процесу глобалізації.

Глобалізація є об'єктивним і всеохоплюючим процесом, характерним для сучасного розвитку світової економіки. Взаємодія, взаємовплив, взаємозалежність національних економік стають більш відчутними, значимими в економіці кожної з країн.

Політичні угоди також мають вплив на глобалізацію, оскільки державні кордони стають більш прозорими. Ще потужними силами глобалізації є технологічний, інформаційний, міграційний прогреси. Позитивне значення глобалізації важко переоцінити: примножуються можливості людства, більш повно враховуються всі сторони його життєдіяльності, створюються умови для гармонізації.

Глобалізація сприяє поглибленню спеціалізації і міжнародного поділу праці. В її умовах ефективніше розподіляються засоби і ресурси, що сприяє підвищенню середнього рівня якості життя і розширенню життєвих перспектив населення, водночас мінімізуючи витрати на них.

Важливою перевагою глобалізаційних процесів є економія на масштабах виробництва, що потенційно може призвести до скорочення витрат і зниження цін, а, отже, до економічного зростання.

Переваги глобалізації пов'язані також із вигодами вільної торгівлі на взаємовигідній партнерській основі.

Глобалізація, підсилюючи конкуренцію, стимулює подальший розвиток нових технологій і розповсюдження їх серед країн. У її умовах темпи зростання прямих інвестицій набагато перевершують темпи зростання світової торгівлі, що є найважливішим чинником у трансферті промислових технологій, утворенні ТНК, що безпосередньо чинять вплив на національні економіки.

Глобалізація сприяє загостренню міжнародної конкуренції. Глобалізаційні процеси в світовій економіці вигідні споживачам, оскільки конкуренція дає їм можливість доступного вибору будь-якого товару, оптимальну ринкову ціну, розуміння існуючих світових тенденцій та взаємовпливів.

Глобалізація – це шлях до підвищення продуктивності праці в результаті раціоналізації виробництва на глобальному рівні, чітких кваліфікаційних вимог до кадрів та їх мобільності, швидкість впровадження передових технологій, а також постійного конкурентного тиску на користь безперервних інновацій у світовому масштабі. Даний процес дає країнам додаткові можливості мобілізувати значний обсяг фінансових ресурсів.

В контексті розгляду питання глобалізації та викликів сучасності неможливо уникнути актуальності міжнародного маркетингу. Міжнародний маркетинг – це система планування, реалізації, контролю й аналізу заходів по впливу на багатонаціональне ринкове середовище і пристосування до її умов на фірмі, яка здійснює свою діяльність більш ніж в одній країні.

Міжнародний маркетинг – це маркетинг товарів і послуг за межами країни, де знаходиться підприємство. Принципових відмінностей між маркетингом «внутрішнім» (на національному ринку) і міжнародним, у тому числі експортним, не існує. Це можливо за умов проведення якісних та кількісних маркетингових досліджень. У тому і в іншому випадку використовуються одні й ті ж принципи маркетингової діяльності. Однак через специфіку зовнішнього міжнародного середовища певні відмінності існують. Не можна не враховувати специфіку зовнішніх ринків інших країн, особливості економічного, політико-правового, соціального та культурного середовища тієї чи іншої країни. Необхідно прийняти до уваги особливості міжнародної торгівлі (митне регулювання, нетарифні перешкоди, валютний контроль, специфіку проведення та оформлення комерційних операцій та ін.). Крім того, потрібно враховувати діючі міжнародні договори, що регулюють економічне спілкування між країнами, міжнародну торгову практику тощо. Тому фірмі, перш ніж зважитися на організацію збуту за кордоном, необхідно багато чого дізнатися і добре розібратися в особливостях міжнародного маркетингового середовища.

Особливим різновидом міжнародного маркетингу є багатонаціональний маркетинг. Він пов'язаний з транснаціональними корпораціями, значний обсяг діяльності яких здійснюється поза національними кордонами країни. Глобальний (багатонаціональний) маркетинг – це складна форма міжнародного маркетингу, коли маркетингові операції здійснюються в багатьох іноземних державах за умов систематичних маркетингових досліджень.

Об'єктивні процеси розвитку світової економіки призводять до прискорення інтернаціоналізації національних економік. Підприємства і організації практично всіх країн світу приймають безпосередню участь в міжнародному бізнесі. При прийнятті рішення про вихід на міжнародні ринки аналізуються такі чинники, як: економічний розвиток країни, рівень життя, стан політики і права, наявності міждержавних угод, рівень соціального і культурного розвитку, рівень освіченості населення, наявність конкурентних умов ведення бізнесу, рівень розвитку науки, техніки і технологій, географічне положення країни, рівень охорони навколишнього середовища, логістичні витрати.

Підприємству варто приймати рішення про вихід на міжнародні ринки, якщо відсутні можливості поліпшити результати своєї підприємницької діяльності на національному ринку, а саме: зовнішній ринок достатньо привабливий з погляду отримання додаткового прибутку; існують спільні риси культур та економічної ситуації; наявних однорідних сегментів споживачів; достатність ресурсів для реалізації міжнародного маркетингу.

Всі позитивні й негативні наслідки діяльності фірми на зовнішніх ринках повинні бути виявлені з використанням міжнародного маркетингу і враховані при розробці та реалізації відповідних його стратегій.

Особливих відмінностей при проведенні міжнародних маркетингових досліджень немає, проте найважливіше зосередити свою увагу на однозначному формулюванні проблеми дослідження, а також вивченні споживацької поведінки обраного ринку, особливостях реклами, дослідженнях збутової діяльності й економічному аналізі, існуючих тенденціях.

Висновки з проведеного дослідження. Глобалізаційні процеси привертають увагу країн до проблем людства, об'єднання їх довкола вирішення конкретних проблем, передусім екологічних, охорони здоров'я, безпеки, а також благополуччя націй. Глобальні проблеми людства взаємопов'язані, охоплюють всі сторони життя людей, стосуються всіх націй та верств населення незважаючи на їх рівень зацікавленості, охоплюють земну поверхню, світовий океан, атмосферний та космічний простори.

Найбільш гостро постає основна економічна проблема, яка полягає в тому, що виробничі ресурси обмежені порівняно з людськими. На відміну від безмежних потреб, економічні ресурси обмежені, рідкісні, їх недостатньо для задоволення зростаючих потреб. Обмеженість виникає внаслідок незбалансованості між відносно необмеженими потребами відносно обмеженими ресурсами, які використовуються для задоволення цих потреб. Обмеженість зумовлює проблему раціонального вибору.

Сучасні глобалізаційні процеси розгортаються, в першу чергу, між промислово розвиненими країнами і лише, в другу чергу, охоплюють країни, що розвиваються. Глобалізація укріплює позиції першої групи країн, дає їм додаткові переваги.

Нерівномірний розподіл благ від глобалізації породжує загрозу конфліктів на регіональному, національному й інтернаціональному рівнях. Відбувається не вирівнювання доходів, а швидше їх поляризація. В її процесі країни, що швидко розвиваються, входять в коло багатих держав, а бідні країни все більше відстають від них.

Об'єктивні процеси розвитку світової економіки призводять до прискорення інтернаціоналізації національних економік та передумов виходу національних підприємств на міжнародні ринки.

Література

1. Власов І.В. Глобалістика і глобалізація: терміни і поняття (короткий словник) [Електронний ресурс] / В.І. Власов. – Режим доступу до ресурсу: http://inb.dnsgb.com.ua/2010-4/10_vlasov.pdf .

2. Власов В. Глобалістика – нова синтетична наука [Електронний ресурс] / В. Власов, О. Білорус. – Режим доступу: ftp://ftp.nas.gov.ua/akademperiodyka/Downloads/Visnyk_NANU /downloads/2010/3/a3.pdf .

3. Білорус О.Г. Глобальна перспектива і сталий розвиток: (системні дослідження) / О.Г. Білорус, Ю.М. Мацейко. – К. : МАУП, 2005. – 492 с.

4. Власов В.І. Глобалізація і глобалістика: історія, теорія, практика, персонолії [Текст] : монографія у 3-х т., Т. 1. Історичні аспекти науки глобалістики / В. І. Власов, ННЦ "Інститут аграрної економіки". – Київ : ННЦ "ІАЕ" , 2011. – 530 с.

5. Воронкова В. Г. Філософія глобалізації: соціоантропологічні, соціоекономічні та соціокультурні виміри: монографія / В. Г. Воронкова. – Запоріжжя: ЗДІА, 2010. – 272 с

6. Ясперс К. Смысл и назначение истории : пер. с нем. / К. Ясперс. – М. : Политиздат, 1991. – 527 с.

7. Левітт Т. Глобализация рынков [Електронний ресурс] / Теодор Левітт. – Режим доступу: http://marketing-course.ru/levitt-globalizaciya-marketin/.

8. Тобин Дж. Глобальная экономика: кто у руля? / Дж. Тобин // Проблемы теории и практики управления. – 1999. – №1. – С.41–46.

9. Сорос Дж. О глобализации / Дж. Сорос: [пер. с англ.]. – М.: Изд–во Эксмо, 2004. – 220 с.

10. Сорос Д. Кризис мирового капитализма / Дж. Сорос. – Москва: ИНФРА-М, 1999. – 262 с.

11. Алле М. Глобализация: разрушение условий занятости и экономического роста. Эмпирическая очевидность / Моріс Алле. – М.: ТЕИС, 2003. – 314с.

12. Дитон А. Великий побег: Здоровье, богатство и истоки неравенства / Ангус Дитон. – Москва: иститут Гайдара, 2016. – 368 с.

References

1. Vlasov, V.I. (2010), "Globalization and globalistic: terms and concepts (short vocabulary)", available at: http://inb.dnsgb.com.ua/ 2010-4/10_vlasov.pdf (access date September 30, 2017).

2. Vlasov, V.I. (2010), "Globalization – a new synthetic science", available at: ftp://ftp.nas.gov.ua/akademperiodyka/Downloads/Visnyk_NANU/downloads/2010/3/a3.pdf (access date October 01, 2017).

3. Bilorus, O.H. and Matseiko, Yu.M. (2005), *Globalna perspektuva ta stalyi rozvytok*: (systemni doslidzhennia) [Global Perspective and Sustainable Development: systemic research], Kyiv, Ukraine, MAUP, 492 p.

4. Vlasov, V.I. (2011), *Hlobalizatsiia i hlobalistyka: istoriia, teoriia, praktyka, personalii* [Globalization and Globalistic: History, Theory, Practice, Personolos], monograph in 3 volumes, Vol. 1. Historical aspects of the science of globalization, NSC "Institute of Agrarian Economics", Kyiv, Ukraine, 530 p.

5. Voronkova, V.G. (2010), *Filosofiia globalizatsii: sotsioantropolohichni, sotsioekonomichni ta sotsiokulturni vymiry* [Philosophy of Globalization: Socio-Anthropological, Socioeconomic and Socio-Cultural Dimension], monograph, Zaporizhzhia, Ukraine, 272 p.

6. Jaspers, K. (1991), *Smysl i naznachenie istorii* [Vom Ursprung und Ziel der Geschichte], Politizdat, Moskow, Russia, 527 p.

7. Levitt, T. "Globalization of Markets", available at: http://marketing-course.ru/levitt-globalizaciya-marketin/. (access date October 08, 2017).

8. Tobin, J. (1999), "Global economy: who is at the helm?", *Problems of the theory and practice of management,* no. 1, pp. 41-46.

9. Soros, J. (2004), *O globalizatsii* [On Globalization], Izmo-Eksmo,Moscow, Russia, 220 p.

10. Soros, J. (1999), *Krizis mirovogo kapitalizma* [The crisis of world capitalism], INFRA-M, Moscow, Russia, 262 p.

11. Alle, M. (2003), *Globalizatsiia: razrushenie usloviy zanyatosti i ekonomicheskogo rosta: empiricheskaya ochevidnost* [Globalization: the destruction of employment conditions and economic growth. Empirical evidence], TEIS, Moscow, Russia, 314p.

12. Ditton, A. (2016), *Velikiy pobeg: zdorovye, bogatstvo i istoki neravenstva* [The Great Escape: Health, Wealth and Origins of Inequality], Gaidar Institute, Moscow, Russia. 368 p.

Рецензент: д.е.н., доцент ДВНЗ "Прикарпатський національний Університет імені Василя Стефаника"Л.І. Михайлишин

ФІНАНСОВО–КРЕДИТНА
І ГРОШОВА ПОЛІТИКА

УДК 336.743

Задорожнюк Н.О.,
канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економічних систем і управління інноваційним розвитком
Іщенко А.Д.,
Цибулько А.В.,
магістранти
Одеський національний політехнічний університет

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ КРИПТОВАЛЮТ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ РОЗВИТКУ

Zadorozhniuk N.O.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor at the department of economic systems and management of innovation development
Ishchenko A.D.,
Tsybulko A.V.,
masters
Odessa National Polytechnic University

INTERNATIONAL EXPERIENCE IN USING CRYPTOCURRENCY AND THE PROSPECTS FOR THEIR DEVELOPMENT

***Постановка проблеми*.** Економічна криза 2008 року, яка призвела до зниження доходів населення, зменшення ВВП країн, скорочення робочих місць та інших негативних наслідків змусила людей шукати альтернативні рішення цих проблем. Так, у 2009 році з'явилася перша віртуальна валюта – криптовалюта – біткоін – Bitcoin (BTC), засновником якої є С. Накамото. Головною метою існування віртуальних валют є створення децентралізованої монетарної системи, яка не регулюється та не контролюється банками, в тому числі й центральними.

Актуальність та новизна статті пов'язана з тим, що на даний момент криптовалюти, як засіб платежу, використовуються в усьому світі. А в процесі розвитку інформаційної економіки криптовалюти мають особливе значення. У зв'язку з цим визначення перспектив впровадження та розвитку криптовалют є одним з важливих завдань фінансової політики багатьох країн.

***Аналіз останніх досліджень і публікацій*.** На даний момент проблематика віртуальних валют є цікавою та доволі дискусійною серед науковців та інтернет-спільнот. Зокрема, зарубіжні науковці Брет Кінг [1] та Кріс Скінер [2] у своїх працях досліджують потенціал та перспективи використання віртуальних інноваційних валют. Галушка Є.О. [3] та Квітка А.В. [4] розглядають сутність криптовалют та перспективи їх розвитку. Лобачева О.М. [5] та Карчева Г.Т. [6] аналізують інновації в системі електронних платежів і обґрунтовують, що на сьогодні віртуальні інновації здатні виконувати лише платіжну функцію. Косарев В.Є. розглядає можливі загрози використання криптовалют [7]. А Гусєва І.І. [8] та Коваль С.Ю. [9] у своїх наукових працях досліджують тенденції та перспективи розвитку криптовалют саме в Україні.

Внесок зазначених вчених в дану проблематику дуже вагомий, проте відсутній комплексний підхід щодо міжнародного досвіду використання криптовалют, дослідження якого дозволить визначити перспективи їх розвитку для різних країн світу.

***Постановка завдання*.** Метою дослідження є визначення переваг та недоліків криптовалют, особливостей їх функціонування, також міжнародний досвід їх використання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Віртуальна валюта відрізняється від електронних грошей, які є цифровим засобом реальної валюти та використовуються для електронного переказу і виступають законним засобом платіжу. Тобто під «криптовалютою» розуміють вид цифрової валюти, облік якої можливий з допомогою криптографічних методів, а емісія ґрунтується на принципі доказу виконаної роботи комп'ютером (від англ. «proof-of-work»). Серед найбільш популярних криптовалют у світі можна відзначити BTC, Ethereum, DASH, Monero та NEM. Проте однією з найбільш відомих та розповсюджених криптовалют є BTC. Відповідно до [8], Bitcoin – новий вид грошей, що використовує P2P-технологію і функціонує без центрального контролюючого органу або банку, при цьому обробка транзакцій і емісія здійснюється зусиллями мережі. Прабатьками BTC вважаються B-Money B. Дая, Bit gold H. Сабо і ecash Д. Чаума, у яких були доволі значні недоліки, що потім враховувалися при впровадженні BTC. У зв'язку з цим важливо визначити переваги та недоліки BTC. Так, серед основних переваг віртуальної валюти BTC можна визначити такі:

- здійснення купівлі-продажу різноманітних товарів та послуг;
- швидкий, дешевий та простий спосіб здійснення міжнародних платежів. Bitcoin може бути використаний як більш дешевий аналог існуючої системи переказу грошей у світі [10];
- відкритість, завдяки якій оригінальний код BTC Bitcoin був використаний для створення альтернативних криптовалют та розвитку ринку віртуальних інноваційних валют;
- захищеність, тобто кожна одиниця криптовалюти має унікальний код, що забезпечує її захист від підробки;
- неможливість необґрунтованого зростання грошової маси через встановлення фіксованої величини BTC алгоритмічним способом, тому віртуальна валюта не схильна до ризику інфляції. Мережа побудована таким чином, що вона може збільшувати грошову масу в логарифмічній прогресії, доки не буде досягнуто цифру у 21 млн. BTC. Приблизно у 2131 р. на 6 930 000 блоці їх емісія буде повністю зупинена [11];
- BTC є децентралізованою валютою, що не має законодавчого підґрунтя щодо визначеного емісійного центру, тому валютний курс не може бути ніким продиктований і встановлюється відповідно до умов і факторів впливу на нього з боку ринку BTC;
- BTC не прив'язаний до жодної з існуючих валют;
- можливість використання нецілого «числа» монет, адже грошова одиниця ділиться до 8-десятитисячного знака;
- емісія більшості видів криптовалют має максимальний поріг, що викликано скінченністю всіх можливих комбінацій символів, що утворюють кожну нову одиницю криптовалюти [9];
- анонімність, яка є головною причиною того, чому багато країн не наважуються її прийняти в ролі легітимного фінансового інструменту, адже система може використовуватися для відмивання грошей та незаконних операцій купівлі-продажу. Проте експерти переконані, що, оскільки кожна угода Bitcoin знаходиться в публічному доступі, цілком можливо простежити рух грошей між рахунками, проте для цього треба розробити відповідні методики.

Водночас для BTC, як і для інших віртуальних валют, характерним є низка недоліків:

- технічна складність використання. Працювати з віртуальними валютами можна лише там, де їх приймають та там, де є для цього технічні можливості (доступ до мережі Інтернет, встановлених двох комп'ютерних програм та відповідного рівня фахівців);
- неможливість правового регулювання, тобто неможливо здійснити оподаткування операцій з BTC та іншими віртуальними валютами. Це пов'язано з тим, що BTC та інші криптовалюти є «продуктами» комп'ютерного програмування та не мають правового статусу. Тому емісія віртуальних валют непідконтрольна ні законодавству, ні уряду, ні банківській системі з будь-яких країн;
- можливість здійснення спекулятивних та шахрайських операцій через створення фінансової піраміди, отримання відсотків та здійснення гри на різницях валютних курсів;
- еластичний курс криптовалюти, який залежить від попиту і пропозиції на неї, тому що курс контролюється лише користувачами валюти;
- неможливість державного контролю переміщення криптовалюти через анонімність переказу коштів, що робить можливим безперешкодне виведення коштів з країни, а також сприяє розвитку «чорного ринку»;
- дефляційна природа криптовалют призводить до скорочення витрат населення і збільшення їх накопичення, що має негативний вплив на національну економіку.

Проте зазначені недоліки не впливають на популярність криптовалют, а навпаки, робить їх ще більш привабливими для здійснення операцій у різних країнах світу.

Так, НБУ заявив, що використання BTC може супроводжуватися високим ризиком, тому що криптовалюти є грошовим сурогатом, який не має забезпечення реальною вартістю і не може використовуватися фізичними та юридичними особами на території України як засіб платежу, оскільки це суперечить нормам українського законодавства. Це пояснюється у роз'ясненні [12], де зазначено, що «згідно з Конституцією України (ст. 99), Цивільним кодексом України (ст. 192), Законом України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» (ст. 3) та Декретом Кабінету Міністрів України від

19.02.1993 р. № 15-93 «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» (ст. 3) гривня є єдиним законним платіжним засобом, що приймається усіма фізичними і юридичними особами без будь-яких обмежень на всій території України для проведення переказів та розрахунків. В Україні розплатитися криптовалютою за товари чи послуги можна лише в деяких онлайн-магазинах і підприємствах (їх дуже мало). У деяких країнах, наприклад, США, роботодавці виплачують своїм працівникам зарплати в криптовалюті, зазвичай тим, хто працює через інтернет. Це такі компанії, як: Coinbase, Blockchain и Alix Resources. Проте в Україні така практика лише починає поширюватися і заробітну плату в криптовалюті отримують здебільшого фахівці сектору інформаційних технологій, які працюють на закордонні компанії. Купувати криптовалюту в Україні можна на різних біржах та в обмінниках. Найбільш поширеними в Україні з 2016 р. були такі криптовалюти: BTC; Ethereum (ETH), яка належить до блокчейн-систем, заснованих на використанні розподілених баз даних; Dash; Monero (XMR) – криптовалюта з відкритим вихідним кодом та Ripple (XRP) – платіжна система з відкритим вихідним кодом [8]. Разом з цим, нещодавно в Україні з'явилася власна криптовалюта – BitGrivna, емісія та облік якої засновані на криптографії і методі захисту Proof-of-work [9].

По-різному ситуації з криптовалютами, особливо з BTC, можна спостерігати в інших країнах. Так, уряд Франції рекомендує утриматись від використання BTC, але Центральний Банк продовжує спостереження за тенденціями криптовалют у світі. У Фінляндії BTC розглядається не як валюта, а як «сировинний товар», але при цьому Центральний Банк Фінляндії підтримує криптовалюту. В Естонії уряд готовий впроваджувати криптовалюти, особливо BTC, на внутрішньому ринку. Цікаво, що у Швейцарії офіційно дозволено сплачувати податки BTC. В Іспанії уряд випустив нові правила, які офіційно визнають електронну платіжну систему, що використовує BTC. У Таїланді уряд переглянув своє перше (заборонне) ставлення до BTC, визнавши його використання законним. У США BTC не заборонені, а розглядаються як один із засобів платежу в електронній комерції, наприклад в Каліфорнії прийнятий закон, який офіційно визнає легітимність «приватних валют». Також США встановили п'ятирічний мораторій на будь-яке регулювання криптовалют з метою оцінки можливостей і перспектив розвитку нової технології.

У Норвегії BTC офіційно визнані, проте уряд країни не визнає їх реальними грошима, а класифікує як актив, який обкладається податком на приріст капіталу. Уряд також визначив, що з ділових операцій з використанням Bitcoin стягується податок з продажів. У Німеччині BTC не визнані як іноземна валюта або електронні гроші, але планується його легалізація як «особисті гроші» або «одиниці обліку», і саме завдяки цьому стане можливим його оподаткування.

Слід зазначити, що Центальний банк КНР заборонив проведення ICO (Initial Coin Offering, залучення інвестицій в проекти з випуску криптовалют), визнав їх незаконними та припинив всі операції. Компанії, які залучили гроші через ICO, зобов'язані повернути кошти інвесторам.

У Росії поки немає єдиної думки з приводу статусу криптовалюти. Єдиним законним засобом платежу в країні є рубль. Одночасно вільно працюють кілька великих кріптобірж, де BTC вимагають оплати за допомогою, наприклад, «Яндекс. Грошей». До кінця 2017 року має бути прийнятий закон про регулювання ринку криптовалюти.

Новини за останні кілька років свідчать про те, що країни світу все частіше і ширше використовувати систему BTC. Так, у Кіпрі BTC використовують у сфері освіти: Кіпрський університет Нікосії з листопада 2013 р. став приймати валюту BTC як спосіб сплати за навчання, тобто став першим в світі університетом, який погодився на використання віртуальної валюти. У Польщі BTC використовуються у сфері мобільного зв'язку: оператор T-Mobile дозволяє своїм абонентам поповнювати рахунок за допомогою криптовалюти, про що компанія повідомила наприкінці лютого 2015 р. Крім того, використовуються маркетингові інструменти стимулювання обігу криптовалюти, як заохочення компанія дарує безкоштовно 20 % хвилин клієнтам, які поповнили рахунок криптовалютою.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, криптовалюти активно розвиваються через поширення Інтернету, збільшення електронної комерції, анонімність, зручність і швидкість розрахунків та зумовлюють істотні трансформації в світових платіжних системах. Розглянутий міжнародний досвід щодо перспектив використання криптовалют дозволяє стверджувати, що розвитку віртуальних валют сприятиме створення відповідної правової бази, а саме: формування законів, правил й угод, що будуть регулювати функціонування криптовалют та відповідні платежі.

Література

1. Brett King. Bank 3.0. Why Banking Is No Longer Somewhere You Go But Something You Do. 2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.felaban.net/archivos_memorias/archivo20141108173126PM.pdf

2. Крис Скиннер. Будущее банкинга. Мировые тенденции в отрасли / Скиннер Крис. – Минск : «Гревцов Букс». – 2009. – 400 с.

3. Галушка Є.О. Сутність криптовалют та перспективи їх розвитку / Є.О. Галушка, О.Д. Пакон // Молодий вчений. – 2017. – № 4 (44). – С. 634-638.

4. Квитка А.В. Криптовалюта: сущность и тенденции развития в современных условиях / А.В. Квитка, Е.И. Зайцева // Економічна теорія та право. – 2015. – № 1 (20). – С. 111-119.

5. Лобачёва Е.Н. Инновации в системе электронных платежей [Електронний ресурс] / Е.Н. Лобачёва, В.Г. Родионова // Гуманитарный вестник. – 2014. – Вып. 1. – Режим доступу: http://hmbul.bmstu.ru/catalog/ econom/hidden/160.html

6. Карчева Г.Т. Віртуальні інноваційні валюти як валюти майбутнього / Г.Т. Карчева, С.М. Нікітчук // Фінансовий простір. – 2015. – № 2 (18). – С. 23-29.

7. Косарев В.Е. Взрывоопасная валюта биткоин / В.Е. Косарев // Банковское дело. – 2014. – № 4. – С. 39-41.

8. Гусєва І.І. Тенденції розвитку криптовалют на ринку України / І.І. Гусєва, Т.О. Петрова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2017. – № 24-1. – С. 48-50.

9. Коваль С.Ю. Криптовалюти як складова частина фінансової системи: стан і перспективи розвитку в Україні / С.Ю. Коваль // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2017. – Вип. 15. – С. 529-533.

10. The BitCoin bubble. The Economist, 2013, November, 30. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: htps://www.economist.com/news/leaders

11. Greater fool theory: The bitcoin bubble 2017, November. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.economist.com/blogs/buttonwood/2017/11

12. Укрінформ: мультимедійна платформа іномовлення України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.ukrinform.ua

References

1. King, Brett. (2012), "Bank 3.0. Why Banking Is No Longer Somewhere You Go But Something You Do", available at: http://www.felaban.net/archivos_memorias/archivo20141108173126PM.pdf (access date October 06, 2017).

2. Skinner, K. (2009), *Buduschee bankinga. Mirovyie tendentsii v otrasli* [The future of banking. World trends in the industry], textbook, Grevtsov Buks, Minsk, 400 p.

3. Halushka, Ye.O. and Pakon, O.D. (2017), "The essence of cryptocurrency and its development prospects", *Molodyi vchenyi,* no. 4 (44), pp. 634–638.

4. Kvitka, A.V. and Zaitseva, Ye.I. (2015), "A cryptocurrency: the sense and tendencies of development under modern conditions", *Ekonomichna teoriia ta pravo*, no. 1 (20), pp. 111–119.

5. Lobachyova, E.N. and Rodionova, V.G. (2014), "Innovations in the system of electronic payments", available at: http://hmbul.bmstu.ru/catalog/ econom/hidden/160.html (access date November 15, 2017)

6. Karcheva, H.T. and Nikitchuk, S.M. (2015), "Innovative virtual currency as a currency of the future", *Finansovyi prostir,* no. 2 (18), pp. 23-29.

7. Kosarev, V.E. (2014), "Explosive currency Bitcoin", *Bankovskoe delo*, no. 4, pp. 39–41.

8. Husyeva, I.I. and Petrova, T.O. (2017), "Cryptocurrency development trends in the market of Ukraine", *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu,* no. 24-1, pp. 48-50.

9. Koval, S.Yu. (2017), "Cryptocurrency as a component of the financial system: state and prospects of development in Ukraine", *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, no. 15, pp. 529-533.

10. "The Bitcoin bubble. The Economist" (2013), available at: https://www.economist.com/news/leaders (access date October 06, 2017).

11. "Greater fool theory: The bitcoin bubble" (2017), available at: https://www.economist.com/blogs/buttonwood/2017/11 (access date October 06, 2017).

12. "Ukrinform: multimedia platform for Ukraine to speak" (2017), available at: https://www.ukrinform.ua (access date October 06, 2017).

Рецензент : д.е.н., професор Одеського національного політехнічного університету Е.М. Забарна

УДК 658.153

Свідерська І.М.,
канд. екон. наук, доцент кафедри корпоративних фінансів і контролінгу
Варченко О.О.,
магістр
Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ ВІТЧИЗНЯНИХ МОЛОКОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Sviderska I.M.,
cand.sc.(econ.), assistant professor at the department of corporate finance and controlling
Varchenko O.O.,
master
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

IMPROVEMENT OF THE MANAGEMENT SYSTEM OF FINANCIAL RESOURCES AT DOMESTIC MILK PROCESSING ENTERPRISES

Постановка проблеми. Процеси формування фінансових ресурсів молокопереробних підприємств та обґрунтування напрямів удосконалення системи управління ними вимагає урахування особливостей організації фінансових відносин у процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання між організаціями учасниками цих відносин, метою яких є забезпечення ефективного використання фінансових ресурсів та зниження фінансових ризиків. Одним із головних завдань вітчизняних молокопереробних підприємств є забезпечення ефективності функціонування, яка виступає одним із основних факторів економічного зростання національної економіки. Однак ефективність господарської діяльності більшості українських молокопереробних підприємств є недостатньою та характеризується нестабільністю, що зумовлено цілою низкою причин. До них відносять як несприятливі зовнішні впливи (зниження курсу національної валюти, ріст вартості енергоносіїв, нестабільність політичної ситуації та ін.), так й стримуючі внутрішні фактори, які характерними є для молокопереробних підприємств (висока ресурсомісткість виробництва, використання застарілих технологій, не повне використання виробничих потужностей та ін.). За таких обставин можливо протистояти несприятливим впливам лише при умові забезпечення ефективного управління фінансовими ресурсами підприємства, що сприятиме досягненню його фінансової стійкості як важливого індикатора фінансового стану, оскільки саме вона забезпечує здатність економічного суб'єкта вести господарську діяльність в довгостроковому періоді. Саме тому виявлення інструментів генерування додаткових внутрішніх джерел та обґрунтування зовнішніх джерел фінансування є одним із актуальних напрямів фінансового менеджменту молокопереробних підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню питань щодо управління фінансовими ресурсами господарюючих суб'єктів присвячені праці багатьох вітчизняних науковців: М. Білик, В Бєлоліпецького, І. Бланка, О Василика, А. Поддєрьогіна, О. Терещенка та багатьох інших. Зокрема, розвиток наукових підходів та механізм корпоративного управління фінансами молокопереробних підприємств представлено у працях Г. Іващенко, О. Згурської, І. Євсєєва, М. Кіпа, В. Москаленко та багатьох інших. Вище перелічені праці науковців сприяли формуванню та розвитку наукового підходу до управління фінансовими ресурсами підприємств не лише в теоретичному, але й практичному аспектах. Однак, зміна внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування молокопереробних підприємств вимагає удосконалення системи корпоративного управління з метою забезпечення фінансової стійкості та досягнення соціально важливих показників.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка теоретичних, методологічних положень системи управління фінансовими ресурсами молокопереробних підприємств і практичних рекомендацій використання її структурних елементів, що сприятиме досягненню стійких фінансово-економічних показників та суспільно важливих результатів діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Узагальнення наукових джерел [1-4] дозволило зробити висновок про те, що при управлінні фінансовими ресурсами молокопереробних підприємств необхідно враховувати галузеві особливості. Залежність від сільськогосподарських виробників

молока, для яких характерною є сезонність виробництва (зростання пропозиції у весняно-літній період та її зниження в осінньо-зимовий), що подовжує тривалість виробничого циклу. Це зумовлює уповільнення оборотності засобів, нерівномірність надходження виручки від реалізації продукції, порівняно високі норми сезонних запасів, значний обсяг незавершеного виробництва. Звідси випливає особливість фінансів переробних підприємств молочної галузі: особливий порядок нормування оборотних засобів, фінансування та кредитування відтворення основних та оборотних активів. Ми поділяємо думку, що стійкий розвиток підприємств галузі в умовах невизначеності та ризику і досягнення суспільно значимих результатів, які можна виразити абсолютними величинами, можливо на основі збалансованого корпоративного управління фінансовими ресурсами, який базується на основі використання провідних практик [5].

Характеризуючи особливості фінансового забезпечення, насамперед необхідно виділити природно-кліматичні та біологічні умови, техніко-економічні. Так, до природно-кліматичних і біологічних слід віднести: диференціація у виробництві сировини й отриманні доходу, відмінність величини собівартості та рентабельності у розрізі видів продукції, що виробляється, вплив погодних умов на виробничу діяльність, а також якість продукції, що формує необхідність створення в молокопереробних організаціях резервні і страхові фонди.

Природний цикл виробництва і зберігання молока визначає кругообіг фінансових ресурсів. Так, необхідність зосередження сукупності ресурсів (матеріальних, фінансових, трудових) може виникати у певні періоди, внаслідок чого виникає потреба у додатковому кредитуванні. Техніко-економічні фактори: підвищення рівня використання виробничих потужностей, а також запровадження інноваційних технологій; забезпечення високої якості продукції, що виробляється; контроль цін на матеріали та основні засоби; використання системи стимулювання співробітників.

Молокопереробна галузь Київської області представлена неоднорідною сукупністю виробників, що займають різні конкурентні позиції. Концентрація у молочній галузі України досить висока (більше 50%). Найбільшим дев'яти компаніям-виробникам галузі належать 53% ринку. Найбільші з них – «Юнімілк» – 8,7% (ТМ «Простоквашино», «Біо Баланс», «Тема», «Літній День», «ПЕТМОЛ»), «Мілкіленд» – 7,4% (ТМ «Добряна», «Коляда», «Роменська»), «Вімм-Білль-Данн Україна» – 5,9% (ТМ «Диво», «Веселий молочник», «Нео», сирки «Рудий Ап», йогурт «Фругурт», «Слов'яночка», «Ромол»).

У Данії близько 80% ринку належить одній компанії – Aria, Голландії приблизно 70% – Friesland Campina, Франції 70% ринку належить трьом великим компаніям. Дослідженням встановлено, що на регіональному ринку розвитку молокопереробних підприємств характерним є зростання і укрупнення існуючих холдингів і компаній, які будуть об'єднуватися за територіальною ознакою, виходячи з міркувань розвитку дистрибуції або забезпечення сировинної бази.

За результатами аналізу майнового стану молокопереробних підприємств Київської області за 2014-2016 рр. встановлено, що всі досліджувані підприємства мають високу частку основних засобів в необоротних активах, що свідчить про орієнтацію кожного з них на створення матеріальних умов для розширення їх основної діяльності. Попри це, негативною тенденцією є те, що більше половини з них є морально та фізично зношеними, про що свідчить коефіцієнт зносу основних засобів більше 50% та подальше його зростання в динаміці. Найбільш зношеною матеріально-технічної базою серед досліджуваних молокопереробних підприємств Київської області володіє ПАТ «Кагма» (коефіцієнт зносу основних засобів зріс з 0,67 до 0,73 в.п.). Не досягає 50% зношеності лише показник ПАТ «Яготинський маслозавод», у якого коефіцієнт зносу основних засобів за досліджуваний період коливається в межах 0,36-0,45.

Встановлено, що більше 80% у структурі капіталу займають власні джерела фінансування у двох досліджуваних підприємств – ПАТ «Кагма» та ПАТ «Обухівський молочний завод». ПАТ «Яготинський маслозавод» має власного капіталу у загальній структурі частку, що коливається близько 30%, ПАТ «ЖЛК-Україна» та ТОВ «Білоцерківський молочний комбінат» за 2015-2016 рр. мають від'ємне значення власного капіталу внаслідок наявності непокритого збитку.

Показники прибутковості та ефективності господарської діяльності всіх досліджуваних молокопереробних підприємств переважно мають негативну динаміку, що пояснюється випереджальним зростанням витрат порівняно зі зменшенням фінансових результатів. Зростання показників рентабельності за 2014-2016 рр. відбувається лише у ПАТ «Яготинський маслозавод». У ПАТ «ЖЛК-Україна» та ТОВ «Білоцерківський молочний комбінат» спостерігаються показники збитковості діяльності, викликані великими обсягами адміністративних витрат, витрат на збут та інших операційних витрат.

Низький рівень та постійне зниження рівня чистого прибутку призводить до відсутності сталого джерела фінансування розвитку виробництва, створення резервних фондів, задоволення матеріальних та соціальних потреб працівників підприємств, що підтверджується зниженням коефіцієнтів реінвестування більшості досліджуваних підприємств. Зазначимо, що рентабельність реалізованої продукції за прибутком від операційної діяльності та за чистим прибутком для ПАТ «Кагма», ПАТ «Обухівський молочний завод», ПАТ «Яготинський маслозавод» залишаються на низькому рівні, що свідчить про зменшення оперативного прибутку, який залишається в даних

підприємствах після покриття собівартості продукції. Рентабельність власного капіталу досліджуваних молокозаводів знижується за рахунок від'ємних значень нерозподіленого прибутку та чистого збитку. Встановлено, що зменшення чистого прибутку (збільшення збитку) швидшими темпами ніж збільшення вартості основних засобів призводить до того, що два із досліджуваних підприємств - ПАТ «ЖЛК-Україна» та ТОВ «Білоцерківський молочний комбінат» - на кожну грошову одиницю інвестованих в основні засоби коштів отримують від 0,33-0,35 та 1,48-0,85 грн чистого збитку. Від'ємні значення періодів окупності капіталу зазначених підприємств свідчать про зростання терміну, за який власний капітал буде компенсований чистим прибутком.

Згідно з аналізом, проведеним щодо визначення ознак поточної, критичної чи надкритичної неплатоспроможності було встановлено, що жодне з досліджуваних підприємств не має довгострокових та поточних фінансових інвестицій, що свідчить про відсутність розвитку інвестиційної діяльності на цих підприємствах. За 2014-2016 рр. мають негативне значення показника поточної неплатоспроможності (крім ПАТ «Обухівський молочний завод» у 2016 р.), що характеризує їх стан як боржників, тобто суб'єктів господарювання, які неспроможні виконати свої грошові зобов'язання перед кредиторами, у тому числі зобов'язання щодо сплати податків і зборів, протягом трьох місяців після настання встановленого строку їх сплати. Проте, це не є причиною для негайного розроблення плану санації для ПАТ «Кагма», ПАТ «Обухівський молочний завод», ПАТ «Яготинський маслозавод», оскільки крім грошових коштів та інвестицій у названих підприємств є запаси, поточна дебіторська заборгованість, частина з яких може бути більш ліквідною, особливо порівняно з довгостроковими фінансовими інвестиціями. Ця теза підтверджується високими значеннями показників покриття та забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами.

У системі складових елементів фінансової стабільності підприємства фінансова стійкість займає одне із головних місць. Тому необхідним є пошук шляхів досягнення певного ступеня фінансової стійкості підприємства. Для забезпечення фінансової стабільності функціонування підприємства у перспективі необхідно визначати конкретний рівень фінансової стійкості та здійснювати її кількісну оцінку.

За результатами дослідження фінансової стійкості обраних молокопереробних заводів Київської області встановлено, що частка власного капіталу в загальній вартості авансованого капіталу підприємства у ПАТ «Кагма» зменшилась на 0,03 в.п., ПАТ «Обухівський молочний завод» - збільшилась на 0,03 в.п., ПАТ «Яготинський маслозавод» - збільшилась на 0,06 в.п., ПАТ «ЖЛК-Україна» - зменшилась на 0,46 в.п., ТОВ «Білоцерківський молочний комбінат» - зменшилась на 0,81 в.п. При цьому коефіцієнт автономії двох перших підприємств відповідають нормативному рівню та перевищує 0,5% протягом 2014-2016 рр., коефіцієнти автономії решти підприємств не відповідають рекомендованому значенню, а у ПАТ «ЖЛК-Україна» та ТОВ «Білоцерківський молочний комбінат» вони від'ємні. Таким чином, коефіцієнт концентрації позикового капіталу ПАТ «Кагма» коливався в межах 0,14-0,17, ПАТ «Обухівський молочний завод» - 0,12-0,10, ПАТ «Яготинський маслозавод» - 0,72-0,66, ПАТ «ЖЛК-Україна» - 0,79-1,25, ТОВ «Білоцерківський молочний комбінат» - 2,08-2,89, що свідчить про те, що два остання підприємства мають найвищий рівень фінансової залежності від кредиторів.

В зону високого фінансового ризику за результатами розрахунків потрапляє ПАТ «Яготинський маслозавод», оскільки його коефіцієнт співвідношення позикового та власного капіталу перевищує 1, хоча в динаміці спостерігається його зменшення на 0,63 в.п.

Найвищий рівень фінансової стабільності має ПАТ «Обухівський молочний завод», у якого припадає від 7,23 до 9,37 грн власного капіталу на 1 грн позиченого, для порівняння у ПАТ «Кагма» цей показник становить від 6,03 до 4,96 грн, у ПАТ «Яготинський маслозавод» - від 0,38-0,51 грн за 2014-2016 рр. Високий рівень фінансової стабільності підприємств пов'язаний більшою мірою з тим, що у структурі зовнішніх джерел фінансування більшу питому вагу займають поточні зобов'язання, або ж вони їх повністю і формують. Відсутність довгострокових позикових джерел дає можливість утримувати та підвищувати фінансову стійкість підприємств.

Зростання ступеня мобільності власного капіталу спостерігається у ПАТ «Кагма», ПАТ «Обухівський молочний завод», ПАТ «Яготинський маслозавод», про що свідчить зростання показника маневреності власного капіталу на 0,08, 0,17 та 0,59 в.п. відповідно. Ці ж підприємства мають достатньо власних оборотних коштів для формування запасів підприємства. Нормальним вважається фінансовий стан підприємства за значення коефіцієнта забезпечення запасів власними оборотними коштами 0,6-0,8. Для вищевказаних підприємств цей показник перевищує рекомендоване значення в середньому в 2-3 рази. Значення даних коефіцієнтів для ПАТ «ЖЛК-Україна» та ТОВ «Білоцерківський молочний комбінат» більшою мірою є від'ємними, що свідчить про відсутність можливості самостійно фінансувати свою поточну діяльність.

За результатами аналізу типу фінансової стійкості молокопереробних підприємств встановлено, що ПАТ «Кагма», ПАТ «Обухівський молочний завод», ПАТ «Яготинський маслозавод» мають абсолютну стійкість фінансового стану, характеризуються прибутковістю господарської діяльності та відсутністю порушень фінансової дисципліни. Запаси даних підприємств повністю покриваються власними оборотними коштами. Такий стан не завжди розглядається як оптимальний, оскільки

підприємства не використовують зовнішні джерела фінансування у своїй діяльності, хоча в сучасних умовах розвитку суб'єктів господарювання, на нашу думку, є виправданим.

Водночас, ПАТ «ЖЛК-Україна» та ТОВ «Білоцерківський молочний комбінат» мають нестійкий фінансовий стан, що характеризується порушенням платіжної дисципліни, збоями у надходженні грошових коштів, відсутністю прибутковості господарської діяльності. Стійкість фінансового стану підприємств може бути відновлена шляхом прискорення оборотності оборотних активів, у результаті чого відбудеться відносне їх зменшення на 1 грн чистого доходу; дотримання залишків запасів відповідно до визначених нормативів, реалізації товарно-матеріальних цінностей, які не використовуються у виробництві; оптимізації структури зовнішніх та внутрішніх джерел фінансування підприємств.

Зазначимо, що вивчення структури пасиву досліджуваних молокопереробних підприємств дозволило встановити, що ПАТ «Кагма», ПАТ «Обухівський молочний завод», ПАТ «Яготинський маслозавод» зорієнтовані на використання власного капіталу (статутний та додатковий), а також короткострокові зобов'язання. Вважаємо, що досліджуваним підприємствам доцільно обґрунтувати напрями щодо ефективної структури капіталу з тим, щоб максимально використати ефект фінансового леверіджу за умови забезпечення фінансової стійкості підприємства. Зазначимо, що короткострокові зобов'язання мають тенденцію до збільшення, особливо короткострокові позикові кошти, що пов'язано із особливостями формування фінансових ресурсів та сезонністю забезпеченням сировиною.

Отже, використання підприємствами позичкового капіталу (довгострокові зобов'язання та довгострокові позичкові кошти) дозволяє підвищити рівень рентабельності власного капіталу підприємства, однак при цьому необхідно збалансувати структуру капіталу з тим, щоб забезпечити допустимий рівень ризику втрати фінансової стійкості при максимальній віддачі власного капіталу.

Як відомо, що господарюючий суб'єкт у процесі виробничої та фінансової діяльності спрямовує ресурси: на забезпечення фінансовими ресурсами процесів діяльності підприємства, для технічного переозброєння, реконструкції, модернізації виробничих потужностей, запровадження нових технологій, просування продукції на цільових сегментах ринку; на фінансування управлінських дій та стимулювання працівників, проведення рекламної політики і т.д.; на розширення виробництва; на формування фондів та резервів.

Окрім цього, слід виділити особливості фінансового забезпечення молокопереробних підприємств, які виникають унаслідок зниження обсягів виробництва молочної продукції (не достатні обсяги виробництва якісного молока, сезонність виробництва, скорочення чисельності молочного скота, недостатня держпідтримка сільгоспвиробників і нестача холодильних установок та молокозбиральних пунктів).

Як зазначають науковці, процес управління фінансовими ресурсами здійснюється шляхом впливу суб'єкта управління на об'єкт шляхом використання різних методів та прийомів [6; 7]. При ефективному управлінні фінансовими ресурсами досягається реалізація у діяльності суб'єкта головної, основної та допоміжної цілей розвитку підприємства.

Важливим складовим ефективного управління фінансовими ресурсами є аналіз результатів фінансової діяльності підприємства. Однак, як свідчать наукові публікації, серед науковців ведеться дискусія з приводу, який показник із усієї сукупності більш точніше характеризує рівень фінансового стану підприємства. При цьому розглядаються такі показники, як коефіцієнт загальної ліквідності балансу, коефіцієнт фінансової незалежності, рентабельність продаж та рентабельність активів. Зазначимо, що навіть розраховані за даними одного підприємства, ці показники можуть як відповідати нормативам, так й відхилятися від них, тобто змінюватися у різних напрямах, у т.ч., наприклад, показники ліквідності можуть покращуватися, а фінансової стійкості одночасно погіршуватися. Ми поділяємо думку науковців, що необхідно забезпечити системний підхід на показники, які характеризують не лише фінансовий стан, але й в цілому ефективність фінансово-господарської діяльності молокопереробних підприємств [8; 9]. Це не означає, що існує узагальнюючий показник, за яким можна сформувати повну та достовірну уяву про фінансовий стан господарюючого суб'єкта, а, отже, необхідна сукупна оцінка із використанням системи показників фінансового стану.

Вважаємо, що заслуговує на увагу вітчизняної практики збалансована система показників, яку розробили Д. Нортон і Р. Каплан під назвою Balanced Scorecard (BSC) [10]. Ця система представляє собою сукупність показників, які мають між собою зв'язок та дозволяють визначити оцінку ефективності управління фінансами, продуктивність галузі або її господарюючих суб'єктів. Особливістю використання BSC є можливість об'єднання в одному аналізі декількох методів, сукупність кількісних та якісних показників, використання як фінансових, так й не фінансових показників для прийняття управлінських рішень, зокрема в сфері фінансів молокопереробних підприємств. З метою вирішення цієї проблеми найбільш об'єктивну інформацію дозволить дати не просто коефіцієнтний аналіз (тобто розрахунок окремих показників за даними фінансової звітності), але провести аналіз, доповнений рейтинговою оцінкою діяльності галузі, її майнового та фінансового стану.

При вивченні фінансового стану молокопереробних підприємств (ТОВ «Білоцерківський молочний комбінат», ПАТ «ЖЛК-Україна») нами встановлені проблеми у підходах до збалансованого управління. Як і для будь якого господарюючого суб'єкта, так і для підприємств молокопереробної промисловості основною метою діяльності є максимальне одержання прибутку, що неможливо досягнути без ефективного збалансованого управління. Зазначимо, що в умовах збалансованого управління важливо забезпечити поєднання фінансових показників, обсягів виручки та прибутку підприємства із показниками, які пов'язані із взаємовідносинами із клієнтами, удосконаленням бізнес-процесів, конкуренцією, політикою держави. Основними складовими збалансованого управління молокопереробних підприємств є: *принципи* – економічна та юридична самостійність, відповідальність та матеріальна зацікавленість, забезпеченість ризиків фінансовими резервами; *критичні фактори успіху* – 1. систематичний моніторинг змін державного регулювання виробництва молока та молочної продукції; 2. Використання у виробничому процесі інноваційного технологічного обладнання, що зумовлено посиленням конкуренції на внутрішньому ринку та необхідністю впровадження інновацій з метою забезпечення конкурентоспроможності продукції; 3. Вивчення діючого законодавства та використання можливостей щодо пільг в оподаткуванні з метою вивільнення фінансових коштів для розвитку виробництва; *показники* результативності збалансованого управління – фінансові та нефінансові показники розвитку молокопереробного підприємства.

Складові системи збалансованого управління фінансовими ресурсами, які базуються на результатах аналізу тенденцій розвитку ринку молока та молочної продукції, а також фінансового стану молокопереробних підприємств представлено на рис. 1.

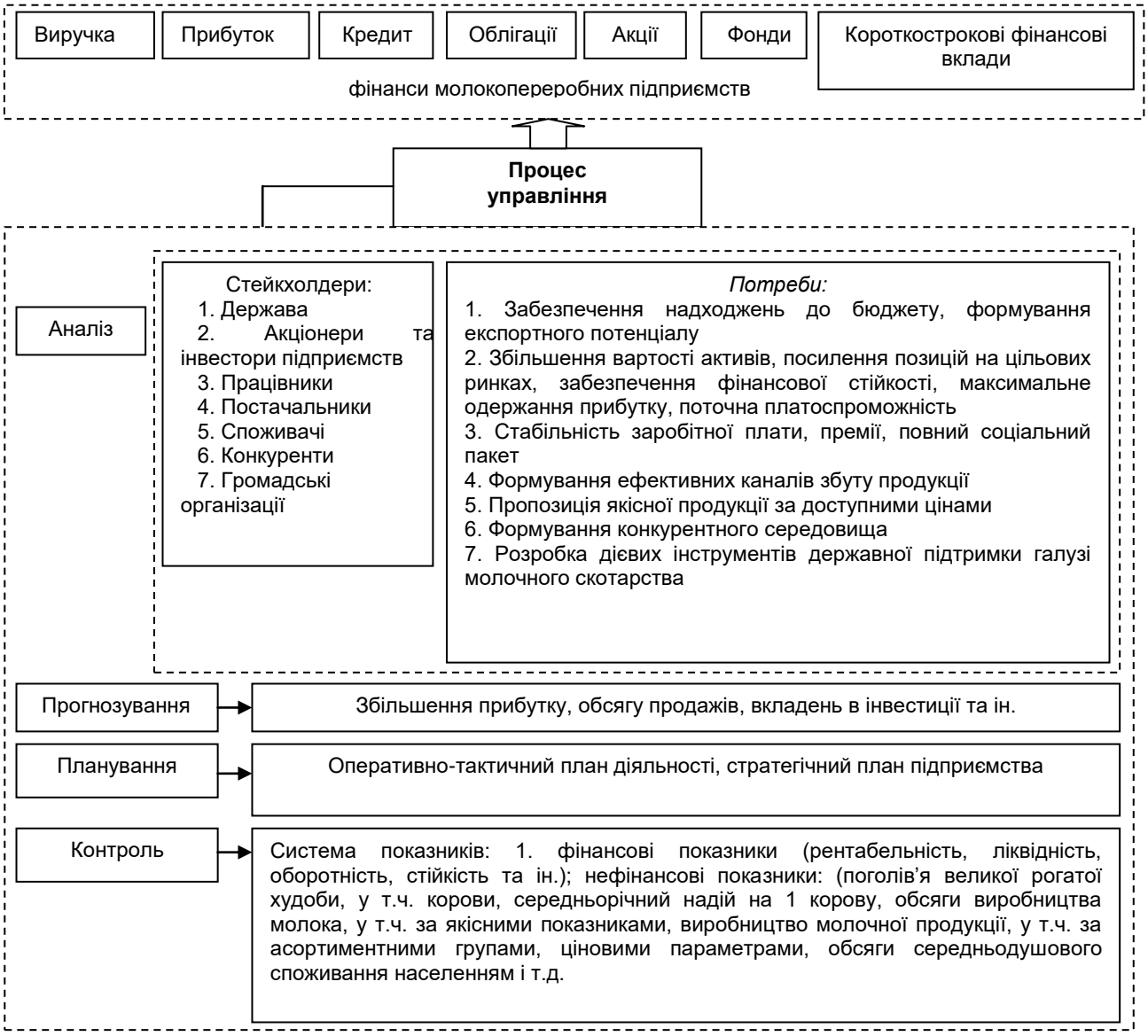

Рис. 1. Складові системи управління фінансовими ресурсами молокопереробних підприємств

Джерело: розроблено авторами за джерелами [5; 6; 11]

Отже, збалансоване управління фінансовими ресурсами молокопереробних підприємств – це сукупність цілеспрямованих дій суб'єкта управління (власників, менеджменту підприємства, керуючого фінансовою діяльністю) на об'єкти управління (операційна, фінансова та інвестиційна діяльності) з метою досягнення головної, основних та допоміжних стратегічних цілей розвитку на основі використання збалансованої системи показників. Вважаємо, що у нинішніх умовах менеджменту молокопереробних підприємств доцільно контролювати не лише основні фінансові показники (рентабельність, фінансова стійкість та ін.), але й різні нефінансові показники, що характеризують взаємовідносини із стейкхолдерами.

Висновки з проведеного дослідження. Узагальнюючи вищезазначене, можна зробити висновок про те, що система збалансованого управління фінансовими ресурсами молокопереробних підприємств базується на взаємовідносинах із заінтересованими суб'єктами з метою забезпечення економічного зростання та стійкості у його розвитку та підвищенні корпоративної соціальної відповідальності, які можуть бути оціненими системою фінансових та нефінансових показників. Водночас, при формуванні збалансованої системи показників необхідно забезпечити поєднання фінансово-економічних показників та нефінансових, які характеризують рівень соціальної відповідальності молокопереробних підприємств перед суспільством.

Література

1. Богма О.С. Особливості управління фінансовими ресурсами вітчизняних підприємств / О.С. Богма, А.С. Павлова // Вісник Запорізького національного університету. – 2012. – №1(13). – С. 195–199.

2. Козачок І.А. Формування та управління ефективним використанням фінансових ресурсів підприємства / І.А. Козачок // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2011. – № 47. – С. 277–283.

3. Іващенко Г.А. Управління фінансовими ресурсами молокопереробних підприємств / Г.А. Іващенко., М.О. Кіпа // Фінансовий простір. – 2015. – № 2 (18). – С. 380-387.

4. Шестова О.О. Джерела формування фінансових ресурсів підприємства в умовах ризикового ринкового середовища / О.О. Шестова // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2011. – № 6/ 2. – С. 194–197.

5. Бланк И.А. Управление формированием капитала / И.А. Бланк. – М. : Омега-Л, 2008. – 512 с.

6. Фінансовий менеджмент : підручник / А.М. Поддєрьогін, М.Д. Білик, Л.Д. Буряк, Н.Ю. Невмержицька, Я.І. Невмержицька; Київ. нац. екон. ун-т. – К., 2005. – 535 с.

7. Бланк И.А. Финансовый менеджмент: учеб. курс. – 2-е изд., перераб. и доп. – К. : Эльга, Ника-Центр, 2007. – 521 с.

8. Шеремет А.Д. Фінансова стійкість підприємств / А.Д. Шеремет // Економіка АПК. – 2009. – № 1. – С. 35–38.

9. Івченко Л.В. Аналіз фінансового стану підприємств: інформаційне та методичне забезпечення / Л.В. Івченко, О.Є. Федорченко // Фінанси, облік і аудит. – 2015. – Випуск 1 (25). – С. 197-208.

10. Каплан С. Роберт, Нортон П. Дейвид. Сбалансированная система показателей: От стратегии к действию. – М. : Олимп-Бизнес, 2003. – 214 с.

11. Niven, Paul R. Balanced scorecard step-by-step: maximizing performance and maintaining results / Paul R. Niven. - 2nd ed. - Published by John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey, 2006. – 339 p.

References

1. Bohma, O.S. and Pavlova, A.S. (2012), "The management features of the financial resources of domestic companies", *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*, no. 1(13), pp. 195-199.

2. Kozachok, I.A. (2011), "Formation and management of effective use of enterprise`s financial resource", *Humanitarnyi visnyk ZDIA,* no. 47, pp. 277–283.

3. Ivashchenko, H.A. and Kipa, M.O. (2015), "Financial resources management of milk processing enterprises", *Finansovyi prostir,* no. 2 (18), pp. 380-387.

4. Shestova, O.O. (2011), "Sources of formation of financial resources of the enterprise in conditions in a risky market environment", *Visnyk Sumskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu,* no. 6/2, pp. 194–197.

5. Blank, I.A. (2008), *Upravleniye formirovaniyem kapitala* [Management of formation of the capital], Omega-L, Moscow, Russia, 512 p.

6. Poddierohin, A.M., Bilyk, M.D., Buriak, L.D., Nevmerzhytska, N.Yu., and Nevmerzhytska, Ya.I. (2005), *Finansovyi menedzhment* [Financial Management], textbook, Kyiv. nats. ekon. un-t., Kyiv, Ukraine, 535 p.

7. Blank, I.A. (2007), *Finansovyy menedzhment* [Financial Management], 2nd edition, corrections and additions, Elga, Nika-Tsentr, Kyiv, Ukraine, 521 p.

8. Sheremet, A.D. (2009), “Financial stability of enterprises”, *Ekonomika APK*, no. 1, pp. 35–38.
9. Ivchenko, L.V. and Fedorchenko, O.Ye. (2015), “Analysis of financial state of enterprises: informational and methodological support”, *Finansy, oblik i audit*, issue 1 (25), pp. 197–208.
10. Kaplan, Robert S. and Norton, David P. (2003), *Sbalansirovannaya sistema pokazateley: Ot strategii k deystviyu* [The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action], Olimp-Biznes, Moscow, Russia, 214 p.
11. Niven, Paul R. (2006), Balanced scorecard step-by-step: maximizing performance and maintaining results, 2nd ed., Published by John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey, 339 p.

Рецензент : д.е.н., професор Білоцерківського національного аграрного університету І.В. Свиноус

УДК 336.14

Грушицька Г.В.,
головний державний інспектор
Чернівецька об’єднана державна податкова інспекція ГУ ДФС у Чернівецькій області

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ПАРТИЦИПАТОРНОГО БЮДЖЕТУ В УКРАЇНСЬКУ ПРАКТИКУ

Hrushytska H.V.,
main state inspector
Chernivtsi Unified State Tax Inspection Head Office State Fiscal Service of Ukraine in Chernivtsi region

IMPLEMENTATION OF THE PARTICIPATORY BUDGET IN UKRAINIAN PRACTICE

Постановка проблеми. Партиципаторне бюджетування є дискусійним процесом, в межах якого кожен громадянин адміністративно-територіального формування має можливість долучитися до управління муніципальним бюджетом. Тобто, кожен із мешканців потенційно може впливати на методи і цілі витрачання ресурсів місцевого бюджету. У перекладі з англійської participate означає “брати участь”. Так, саме в активній участі населення у вирішенні проблем власної громади полягає ідея втілення громадського бюджетування. Відповідно, залучення мешканців до процесу ухвалення рішень з розподілу бюджетних коштів на реалізацію їх власних потреб – один з виразніших засобів реалізації норм прямої демократії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження концептуальних та аналіз прикладних засад функціонування транспаретного бюджету в умовах формування демократичних підвалин громадянського суспільства здійснювали такі корифеї фінансової науки, як: Ш. Бланкарт, Дж. Б’юкенен, Р. Масґрейв, Дж. Стігліц та інші. Питання партисипативних бюджетів як елемента в системі муніципального управління перебувають у колі наукових інтересів Джефф Хау, О.В. Дурандіна, І. В. Разорвін, О. В. Матвеєва. Вони зазначали, що рівних прав на свободу та саморозвиток можна досягти лише в “учасницькому суспільстві”, яке формує почуття політичної дієвості, сприяє ініціативності у вирішені спільних проблем громади та забезпечує транспарентність у процесі місцевого урядування. Участь громадян, з позиції Дж. Ф. Ціммермана, має бути усталеною й стосуватись стадії планування та впровадження нової програми чи проекту, щоб забезпечити ефективність використання бюджетних ресурсів [1, с. 35]. Проблеми функціонування бюджетів участі розглянуто також в працях польських економістів Р. Гурські, Б. Мартеля та ін. Як зазначає Р. Гурські, бюджет участі є одним із способів обмеження влади чиновників щодо державних фінансів, а застосування демократії участі сприяє обміну ролями, де влада починає служити громадськості більш значною мірою, ніж нею правити [2, с. 10]. Поряд з цим, на сучасному етапі модернізації інституційних підвалин місцевого самоврядування в Україні важливим є пошук ефективних моделей залучення громадян до бюджетного процесу на муніципальному рівні, наукове обґрунтування процесу формування громадських бюджетів та їх втілення у вітчизняну практику.

Постановка завдання. Мета полягає у аналізі бюджетів участі в демократичних країнах світу та оцінці потенціалу імплементації їх в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вперше партиципаторне бюджетування було впроваджено у 1989 році в Бразилії у місті Порту-Алегрі. В цей період Бразилія перебувала на етапі переходу від авторитарного режиму управління до системи демократичних форм урядування. Перед країною постали проблеми, детерміновані розподілом фінансових ресурсів. Зокрема, муніципальна влада та активна частина суспільства шукали механізми відновлення довіри та залучення громадськості до прийняття рішень щодо використання фінансових ресурсів місцевих бюджетів. В процесі пошуку конструктивного вирішення проблеми був сформований механізм партиципаторного бюджетування. Застосування даного виду бюджету вимагає повної трансформації уявлення щодо управління містом. Партиципаторний бюджет обумовлює необхідність відходу від класичної представницької демократії до демократії участі, яка акцентує увагу на прямій участі громадян у політичному процесі на рівні муніципального формування. На сучасному етапі, владні структури міста Порту-Алегрі спрямовують на місцеві ініціативи понад 20% від міського бюджету. Цю форму участі мешканців в управлінні містом використовуються і в США. Зокрема, у Нью-Йорку депутати вирішили надати жителям можливість самим визначити, яким чином буде витрачено частину бюджетних коштів кількох муніципальних районів. Так, мешканці Бронкса, Брукліна та Квінса кілька років визначають, що їм найважливіше вирішити: відремонтувати дороги чи витратити кошти на інші цілі [3, с. 43].

На сьогоднішній день партиципаторне бюджетування набуло розвитку в світових масштабах. Понад 1500 міст на всіх континентах вже більш як 20 років втілюють ідею партиципаторного бюджетування, тобто громадського бюджету, а сам термін включено до економічних словників усього світу та до переліку рекомендацій ООН стосовно функціонування міських бюджетів. Механізм та засоби запровадження бюджету участі потенційно можуть бути імплементованими до місцевих особливостей, в незалежності від місцевої специфіки, в будь-якій країні світу. У 1997-2000 роках метод бюджету участі застосовували інші міста Бразилії, а з початку XXI століття партиципаторний бюджет з'явився в європейських країнах, зокрема: Іспанії, Бельгії, Італії, Німеччині, Франції, Португалії, Данії, Швейцарії, Нідерландах, Великобританії та Польщі. Першопрохідцями на європейських теренах стали Німеччина та Іспанія [4, с. 153-155].

Загалом у світі сформувались шість основних моделей партиципаторного бюджету: Європейська версія моделі Порту-Алегрі; Участь організованих груп інтересів; Фонд місцевої громади на місцевому і муніципальному рівні; Публічно-приватні переговори; Сусідська участь; Консультації державних фінансів [5, с. 76].

В умовах українських реалій найбільш доцільним є застосування досвіду партиципаторного бюджетування Польщі, де його прийнято називати «громадянським бюджетом». Вперше даний метод впливу громади на функціонування місцевих бюджетів застосовний в польській практиці у 2011 р., з того часу близько 100 населених пунктів країни запровадили партиципаторне бюджетування. У місті Лодзь у 2013 р. на потреби громадського бюджету спрямовано 20 млн злотих, у 2014 р. ця сума становила 40 млн злотих, а на 2018 р. передбачено асигнування з міського бюджету 100 млн злотих [6, с. 16].

Перші спроби імплементувати модель партиципаторного бюджету до українських реалій розпочалися в кінці 2014 р. При цьому сусідство з Республікою Польща слугувало поштовхом до запровадження в Україні учасницького бюджету на базі польської моделі. Зокрема, Польсько-Українська фундація (PAUCI) підготували проект "Партиципаторний бюджет – можливості для підвищення громадської активності і встановлення належного партнерства з органами влади", який здійснювався у рамках Польсько-Канадської Програми Підтримки Демократії співфінансованої з програмою польської співпраці на користь розвитку Міністерства закордонних справ РП та канадського Міністерства закордонних справ, торгівлі та розвитку (DFATD) [7, с. 35].

В Україні партиципаторне бюджетування впроваджено у 2015 р. в Чернігові, Черкасах та Полтаві завдяки активній підтримці місцевих громад міжнародними донорськими організаціями та програмами міжнародної допомоги. Участь у цьому проекті погодили міські голови Черкас, Чернігова та Полтави. В рамках програми працівники місцевого самоврядування та громадських організацій ознайомилися з польською моделлю партиципаторного бюджету та змогли отримати консультації польських експертів. Використовуючи спілкування з польськими фахівцями всі три вищеназвані українські міста розробили відповідні нормативні документи для впровадження польського досвіду. Встановлено, що в Чернігові сума коштів під проекти партиципаторного бюджету склала 4,8 млн грн. В Черкасах було затверджено спеціалізовану цільову міську програму "Громадський бюджет міста Черкаси на 2015-2019 роки", згідно якої виділено 5 млн грн на громадський бюджет щорічно, а міською радою Полтави заплановано витрат на реалізацію проектів бюджету участі не менше 0,1 % від міського бюджету

Крім вже названих Черкас, Чернігова, Луцька та Українки, запровадили цей механізм або почали працювати над його втіленням міста як обласного, так і районного значення. В м. Українка Київської області в січні 2015 року міський голова виступив із ініціативою про впровадження громадського бюджету. За його пропозицією 9 квітня 2015 року було прийнято рішення "Про затвердження Положення про "Громадський бюджет м. Українка та с. Плюти". Модель запрацювала з 2015 року,

проте механізм потребував удосконалення, оскільки не відкидав проекти, які були неможливі для реалізації та не відповідали фінансуванню в межах чинного законодавства.

В цей же час над можливістю запровадження учасницького механізму працювали і в м. Луцьку. Вивчивши польський досвід, рада міста Луцька запровадила учасницький механізм рішенням від 27.05.2015 №74/4 «Про Програму підтримки ініціатив жителів міста Луцька на 2015-2017 роки». Проте особливістю бюджету в цьому місті було наявність співфінансування з авторами проектів чи іншими організаціями.

Вдала практика вищевказаних українських міст та схвальні відгуки громадськості щодо учасницького бюджету, яка практично завжди критично відносилася до ініціатив влади, призвели до "учасницького буму" в 2016 році. У м. Вінниця, в якому рішенням міської ради було затверджене "Положення про Бюджет громадських ініціатив м. Вінниці", на початку 2016 року була створена експертна група для здійснення аналізу проектів та відразу було прийнято рішення в 2016 році провести двічі конкурс. Так, в першій половині року приймалися проекти для реалізації в поточному році, а вже в другому півріччі 2016 року було оголошено прийом проектів для реалізації в 2017 році.

Партиципаторний бюджет вже функціонує в 20 містах, а в 13 – знаходиться в процесі впровадження. Для мешканців міст така можливість – це певний тест на потенціал мобілізації громади у встановленні партнерських відносин з органами влади.

Місто Самбір – 35 тис. населення з бюджетом понад 3 млн грн – отримало можливість використання досвіду польського міста Жешув у створенні бюджету участі.

Перевагами функціонування партиципаторного бюджету доцільно визначити наступні: покращення інформування громадян щодо планів та намірів місцевої влади; краще розуміння місцевою владою потреб громадян; більш чітке визначення пріоритетів; можливість прийняття нових рішень, котрі запропоновані громадянами; заощадження коштів і часу в контексті зменшення кількості протестів та заперечень громадян; отримання громадянами нових компетенцій та формування демократичних позицій, що виникають у зв'язку з участю у суспільному житті; формування нових громадських лідерів та зміна ставлення місцевої влади.

Водночас застосування інструментарію партиципаторного бюджетування в територіальній громаді гальмується певними проблемами: інституційною та низькою громадянською активністю; ступенем доступності та відкритості вибраних проектів; наявністю довгострокових недостатньо реалізованих проектів у муніципалітеті; надійністю підрахунку голосів; процедурами, до перебігу яких складно внести зміни; включенням партиципаторного бюджетування як складової процесу управління територіальною громадою – він має узгоджуватися з іншими діями та заходами; рівнем освіти всіх учасників процесу – як громадян, так і органів місцевого самоврядування.

Відповідно до світових практик питання, котрі можуть обговорюватися в контексті партиципаторного бюджету, в своїй більшості стосуються місцевого плану просторового господарювання, розширення меж міста, організації руху громадського транспорту, визначення нових доріг, пріоритетних напрямів інвестування на місцевому рівні, планування бюджету тощо. Практичне функціонування бюджету участі у містах Польщі демонструє його ефективність як інструменту прямої демократії задля забезпечення реалізації тактичних і стратегічних цілей соціально-економічного розвитку окремих територій. Так, суми коштів, котрі було виділено на формування партиципаторних бюджетів у Польщі становили від 40 тис. до 40 млн польських злотих, їх відсоткове співвідношення до бюджетів в цілому складало від 0,002% до 3,403%, відсоткове співвідношення сум коштів до майнових витрат коливалося від 0,007% до 17,633%, кількість мешканців, що брали участь у процесі формування партиципаторного бюджету була від 2% до 40% у різних містах [8, с. 19]. Впровадження та розвиток в Україні таких інструментів демократії, як партиципаторний бюджет дозволять забезпечити ефективність реалізації реформи децентралізації влади з метою зміцнення фінансової бази місцевого самоврядування.

Висновки з проведеного дослідження. Партиципаторний бюджет – це інноваційний демократичний інструмент участі громадян у процесі прийняття рішень щодо використання коштів місцевого бюджету. Даний метод розподілу фінансових ресурсів прийнятний для різних рівнів управління: регіону, муніципалітету, міста, району, мікрорайону.

Процес реалізації партиципаторного бюджетування, як один з елементів запровадження громадянського суспільства в Україні, незважаючи на свою коротку історію, вже має успішні приклади реалізації в нашій країні. Партисипаторна теорія демократії виходить з того, що людина – істота раціональна, здатна свідомо приймати раціональні рішення.

Широке залучення громадян до політичного процесу, децентралізація і контроль за прийняттям найважливіших рішень має поліпшити перспективу досягнення дійсної свободи і рівності, розширити інтелектуальний потенціал для прийняття рішень, підвищити стабільність політичної системи.

Література

1. Циммерманн Х. Муниципальные финансы : пер. с нем. : учебник / Х. Циммерманн. – М. : Издательство "Дело и Сервис", 2003. – 352 с.

2. Górski R. Przewodnik po demokracji uczestniczącej (partycypacyjnej) [Електронний ресурс] / R. Górski. – Poznań–Kraków, 2005. – S. 34. – Режим доступу: http://partycypacjaobywatelska.pl/uploads/pdf/gorski_demokracja_uczestniczaca.pdf.

3. Martela B. Budźet partycypacyjny w Polsce – wdroźenie i perspektywy, dostкp: 10 lipca 2013 r. [Електронний ресурс] / B. Martela. – Режим доступу: http://www.academia.edu/9404626/Bud%C5%BCet_partycypacyjny_w_Polsce_-_wdro%C5%BCenie_i_perspektywy.

4. Participatory Budgeting / ed. A. Shah. – Washington : The World Bank, 2007. – 269 p.

5. Rytel-Warzocha A. Partycypacja społeczna w sprawach budźetowych. Model Porto Alegre jako pierwowzór rozwiązań europejskich [Електронний ресурс] / A. Rytel–Warzocha // Przegląd Prawa Konstytucyjnego: – 2010. – Nr. 1. – S. 93–94. – Режим доступу: http://www.marszalek.com.pl/przegladprawakonstytucyjnego/ppk1/ 07.pdf.

6. Participatory Budgeting in the UK – A toolkit. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.pbpartners.org.uk/wp-content/uploads/2013/11/Participatory-Budgeting-Toolkit.pdf.

7. Фундація українсько-польської співпраці PAUCI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pauci.org/

8. Sadura P. Podzielmy się kulturą. Budźet partycypacyjny w Domu Kultury Śródmieście. Opis procesu wraz z rekomendacjami, Fundacja Pole Dialogu [Електронний ресурс] / P. Sadura. – Warszawa, 2013. – S. 11. – Режим доступу: http://www.poledialogu.org.pl/wp-content/uploads/2014/04/Budzet-partycypacyjnyDomu-Kultury-Srodmiescie.pdf

References

1. Zimmermann, H. (2003), *Munitsipalnyye finansy* [Kommunalfinanzen], textbook, translated from german, Izdatelstvo "Delo i Servis", Moscow, Russia.

2. Górski, R. (2005), "Przewodnik po demokracji uczestniczącej (partycypacyjnej)", Poznań–Kraków, available at: http://partycypacjaobywatelska.pl/uploads/pdf/gorski_demokracja_uczestniczaca.pdf. (access date September 10, 2017).

3. Martela, B. (2013), "Budźet partycypacyjny w Polsce – wdroźenie i perspektywy", available at: http://www.academia.edu/9404626/Bud%C5%BCet_partycypacyjny_w_Polsce_-_wdro%C5%BCenie_i_perspektywy. (access date September 10, 2017).

4. Shah, A. (ed.) (2007), Participatory Budgeting, Washington : The World Bank, 269 p.

5. Rytel-Warzocha, A. (2010), "Partycypacja społeczna w sprawach budźetowych. Model Porto Alegre jako pierwowzór rozwiązań europejskich", *Przegląd Prawa Konstytucyjnego*, no.1, pp. 93–94, available at: http:// www.marszalek.com.pl/przegladprawakonstytucyjnego/ppk1/07.pdf. (access date September 08, 2017).

6. Participatory Budgeting in the UK – A toolkit (2013), available at: www.pbpartners.org.uk/wp-content/uploads/2013/11/Participatory-Budgeting-Toolkit.pdf. (access date September 10, 2017).

7. Polish-Ukrainian Cooperation Foundation (2015), available at: http://www.pauci.org/ (access date September 09, 2017).

8. Sadura, P. (2013), Podzielmy się kulturą. Budźet partycypacyjny w Domu Kultury Śródmieście. Opis procesu wraz z rekomendacjami, Fundacja Pole Dialogu, available at: http://www.poledialogu.org.pl/wp-content/uploads/2014/04/Budzet-partycypacyjny-Domu-Kultury-Srodmiescie.pdf. (access date September 09, 2017).

Рецензент: д.е.н., професор Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича П.О. Нікіфоров

СТАТИСТИКА, ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

УДК 657.663.5:336.226.332

Каховська О.В.,
д-р екон. наук, професор кафедри обліку, економіки і управління персоналом підприємства,
Загорельська Т.Ю.,
канд. екон. наук, доцент кафедри обліку, економіки і управління персоналом підприємства,
Дрожак С.В.,
магістр кафедри обліку, економіки і управління персоналом підприємства,
ДВНЗ "Придніпровська державна академія будівництва та архітектури"

РЕЗУЛЬТАТИ АНАЛІЗУ НАСЛІДКІВ ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ ЕЛЕКТРОННОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ПДВ

Kakhovska O.V.,
dr.sc.(econ.), professor at the department of accounting, economics and human resources management of enterprise
Zagorelska T.Yu.,
cand.sc.(econ.), assistant professor at the department of accounting, economics and human resources management of enterprise
Drozhak S.V.,
master at the department of accounting, economics and human resources management of enterprise
Prydniprovska State Academy of Civil Engineering and Architecture

RESULTS OF THE CONSEQUENCES IMPLEMENTATION ANALYSIS OF VAT ELECTRONIC ADMINISTRATION SYSTEM

Постановка проблеми. Реформування системи оподаткування в Україні почалось із запровадження ПДВ у 1992 році. Враховуючи економічну сутність податку, яка полягає у тому, що це податок на споживання, податкові зобов'язання перекладаються на кінцевого споживача товарів, робіт чи послуг. Оскільки ПДВ є непрямим податком, то це накладає відбиток на специфіку його адміністрування.

Проблеми, пов'язані з функціонуванням і адмініструванням ПДВ, спричинені впливом суб'єктивних чинників: ухилення від сплати податку, у тому числі за рахунок неузгодженості законодавчих актів та чисельності їх змін, корупція, лобіювання приватних інтересів. Одночасно, ПДВ складний у нарахуванні та сплаті, у зв'язку з чим виникає можливість наявності бюджетної заборгованості, недосконалої системи податкового обліку. Для вирішення цих питань з 01.01.2015 року запроваджено систему електронного адміністрування (СЕА) ПДВ. Для цього було розроблено Порядок електронного адміністрування ПДВ, прийнято зміни до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів, які стосуються введення в дію СЕА ПДВ [6]. Наслідками впровадження СЕА ПДВ повинні були стати: значне зменшення обсягу тіньової економіки та рівня корупції, збільшення надходжень ПДВ до державного бюджету. У зв'язку з цим надзвичайно актуальним і практично значущим стає аналіз наслідків впровадження системи електронного адміністрування та пропозицій щодо її вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням побудови та функціонування системи електронного адміністрування податку на додану вартість присвячені праці таких вітчизняних вчених: Білоуса І. [2], Безверхого К.М. [1], Дядюри І. [3], Огійчука М. [5], Помулева В. [7], Тимченко О. [11] та інші. Проблеми адміністрування податків в цілому вивчали такі науковці, як Пацурківський П., Попович В., Гега П., Калюжний Р., Кучерявенко М. Аналіз наукової літератури дозволяє зробити висновок, що наслідки впровадження системи електронного адміністрування ПДВ недостатньо вивчені.

Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» № 71 від 28.12.2014 р. в частині адміністрування ПДВ не дає чіткої відповіді на низку запитань, містить окремі неузгодженості та прогалини, які потребують детального роз'яснення та негайного вирішення. У зв'язку з цим дані норми потребують детального аналізу. Основною проблемою в системі адміністрування ПДВ протягом багатьох років було застосування схемного фіктивного кредиту для отримання невідповідного відшкодування ПДВ з бюджету. Для вирішення цього питання розповсюдженим стало проведення камеральних перевірок і звірок, документальних виїзних перевірок суб'єктів господарювання. Але всі ці заходи не дали очікуваного ефекту, навіть на сьогодні проблема фіктивного відшкодування залишається актуальною.

Постановка завдання. Мета статті полягає в дослідженні наслідків впровадження системи електронного адміністрування ПДВ.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою протидії незаконним способам відшкодування податку з бюджету стало прийняття закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» від 28.12.2014 р. № 71-VIII [9], яким внесено низку змін до ПКУ [6], що набрали чинності з 1 січня 2015 року і стосуються введення в дію системи електронного адміністрування ПДВ.

Основними елементами системи електронного адміністрування ПДВ стали:

– складання податкових накладних тільки в електронній формі;
– реєстрація всіх податкових накладних у єдиному реєстрі податкових накладних;
– обов'язкове подання податкової звітності з ПДВ в електронній формі.

Але головним елементом електронного адміністрування є рахунки платників у системі електронного адміністрування податку на додану вартість (електронні рахунки з ПДВ) [3]. Отже, основною новацією стосовно адміністрування ПДВ в Україні з 1 січня 2015 року стало запровадження електронних рахунків, через які здійснюються розрахунки платників податків з державним бюджетом по сплаті та відшкодуванню ПДВ.

Для кожного платника податку Державною казначейською службою України (далі – Казначейство) було відкрито один електронний рахунок. Згідно з п. 2 Порядку № 569, електронний рахунок у системі електронного адміністрування ПДВ (далі – електронний рахунок) – рахунок, відкритий платнику податку в Казначействі, на який платником перераховуються кошти з власного поточного рахунку в сумах, необхідних для збільшення розміру суми, на яку платник податку має право зареєструвати податкові накладні та/або розрахунки коригування кількісних і вартісних показників до податкової накладної (далі – розрахунок коригування) в ЄРПН, а також у сумах, недостатніх для сплати до бюджету узгоджених податкових зобов'язань з цього податку [8]. Відкриття та обслуговування електронних рахунків Казначейством здійснюється на безоплатній основі. Інформація про рух коштів на електронних рахунках платникам податку надається ДФС України за відповідним запитом платника на безоплатній основі без обмеження кількості запитів та у часі. Поповнення електронного рахунка платника ПДВ за рахунок інших джерел, наприклад, з поточних рахунків інших осіб, не передбачено.

З 1 лютого 2015 р. всі податкові накладні та Розрахунки коригування, незалежно від суми ПДВ в одній податковій накладній (в тому числі і ті, які не видаються покупцеві), підлягають обов'язковій реєстрації в Єдиному реєстрі податкових накладних (далі – ЄРПН).

В Єдиному реєстрі податкових накладних (ЄРПН) додається додаткова умова реєстрації податкових накладних: постачальник має право зареєструвати видані податкові накладні лише в межах суми його «вхідного» ПДВ (ПДВ за отриманими податковими накладними та «імпортний» ПДВ) та суми поповнень ПДВ – рахунку і сум овердрафту. При цьому гранична сума ПДВ, на яку платник має право зареєструвати податкові накладні, обчислюється за формулою (1) [6, 200¹.3 ст. 200¹ ПКУ]:

$$\sum Накл = \sum НаклОтр + \sum Митн + \sum ПопРах + \sum Овердрафт - \sum НаклВид - \\ - \sum Відшкод - \sum Перевищ., \quad (1)$$

де ∑НаклОтр – загальна сума податку за отриманими платником податковими накладними, зареєстрованими в ЄРПН;

∑Митн – загальна сума податку, сплаченого платником при ввезенні товарів на митну територію України;

∑ПопРах – загальна сума поповнення рахунку в системі електронного адміністрування ПДВ з власного поточного рахунку платника;

∑Овердрафт – сума середньомісячного розміру сум податку, які за останніх 12 звітних (податкових) місяців були задекларовані платником до сплати до бюджету та погашені чи розстрочені або відстрочені, а також задекларовані платником - сільськогосподарським підприємством, що обрав спеціальний режим оподаткування відповідно до статті 209 Податкового Кодексу України.

∑НаклВид – загальна сума податку за виданими платником податковими накладними, зареєстрованими в Єдиному реєстрі податкових накладних;

∑Відшкод – загальна сума податку, заявлена платником до бюджетного відшкодування;

∑Перевищ – загальна сума перевищення податкових зобов'язань, зазначених платником в поданих податкових деклараціях над сумою податку, що міститься в складених таким платником ПН, зареєстрованих в ЄРПН [6].

Електронна ПН направляється покупцю в обумовленому з ним порядку, зокрема, за допомогою телекомунікаційних систем або шляхом направлення електронного носія. Крім того, на підставі відповідного запиту до ЄРПН покупці мають можливість отримувати з ЄРПН електронні копії податкових накладних/розрахунків коригування, які зареєстровані в ЄРПН їх контрагентами – постачальниками.

Податкова накладна, складена в електронному вигляді, яка отримана з ЄРПН покупцем, вважається такою, що отримана від постачальника [9].

У зв'язку із запровадженими змінами, у покупців – платників податку можуть виникати проблеми, пов'язані з відображенням в обліку податкових накладних, зокрема податкового кредиту. У продавця таких проблем не виникає, адже ПН відображаються у періоді виникнення податкового зобов'язання (незалежно від складання чи реєстрації ПН в ЄРПН).

Якщо продавцем ПН зареєстрована в ЄРПН своєчасно у встановлений законодавством 15- ти денний термін, у покупця така ПН відображається в обліку в тому періоді, в якому вона складена. Якщо ПН зареєстрована несвоєчасно в ЄРПН, то до податкового кредиту покупця таку ПН можна включити лише в тому звітному періоді, в якому відбудеться реєстрація, але не пізніше: 180 календарних днів з дати складення ПН; для платників податку, що застосовують касовий метод – 60 календарних днів з дати оплати (п. 198.6 ПКУ). Таким чином, за ПН, яку продавець не зареєстрував у ЄРПН протягом 180 днів, покупець втрачає право на податковий кредит [9].

З 01.02.15 р. діють штрафні санкції за несвоєчасну реєстрацію в ЄРПН ПН/розрахунків коригування, які потрібно видавати покупцям. Якщо ПН/РК взагалі не будуть зареєстровані в ЄРПН, то продавець сплатить штраф у розмірі 50 % від суми ПДВ, а покупець позбавляється права на всі 100% ПДВ. Таким чином, відповідальність за реєстрацію ПН перекладається на покупця.

Крім того, зміна порядку реєстрації Розрахунку коригування до податкової накладної в ЄРПН негативно вплине на відображення ПДВ в обліку.

З 1 лютого 2015 року відповідно до п. 16 Порядку № 569 розрахунок коригування підлягає реєстрації в ЄРПН: продавцем у разі збільшення суми компенсації; покупцем – у разі зменшення суми компенсації вартості товарів, для чого продавець надсилає складений розрахунок коригування покупцю. При цьому постачальник товарів зобов'язаний збільшити суми податкових зобов'язань, а покупець зменшити суму податкового кредиту навіть за відсутності факту реєстрації розрахунку коригування в ЄРПН [8].

Таким чином, у разі зменшення суми компенсації вартості товарів фактично спочатку відбувається зменшення покупцем податкового кредиту, і лише потім зменшення податкових зобов'язань продавцем, і навпаки, у разі збільшення суми компенсації спочатку відбувається збільшення продавцем податкових зобов'язань, а потім збільшення покупцем податкового кредиту.

За рахунок значного акумулювання грошових коштів суб'єкта господарювання на електронному рахунку в Казначействі платник ПДВ не здійснюватиме сплати до бюджету. Сума податку, визначена у декларації стягуватиметься із електронного рахунку Державним казначейством на основі надісланого податковими органами реєстру платників ПДВ з сумами податку.

У разі отримання від'ємного значення податку воно може бути або зараховано в податковий кредит майбутнього періоду, або заявлено як бюджетне відшкодування в сумі податку, фактично сплаченій отримувачем товарів/послуг у попередніх та звітному податкових періодах постачальникам таких товарів/послуг або до Державного бюджету України, в частині, що не перевищує суму, яка визначається за встановленим порядком.

В результаті впровадження системи електронного адміністрування ПДВ держава в особі Казначейства та Державної фіскальної служби отримала чимало переваг:

–зростання надходжень з ПДВ до державного бюджету;

–підвищення прозорості адміністрування податку;

–спрощення процедури контролю;

–зниження обсягів незаконного відшкодування ПДВ;

─підвищення ефективності адміністрування ПДВ.

Впроваджена система електронного адміністрування створила дієвий механізм запобіганню шахрайству і зловживанням при сплаті та отриманню відшкодування сум податку з державного бюджету [10].

За результатами аналізу, механізму електронного адміністрування ПДВ, який підприємства використовують вже більше року, притаманно ще низку переваг, серед яких:

– створення єдиної системи, яка об'єднує інформацію відносно всіх зареєстрованих податкових накладних та коригувань до них;

– скасування паперової форми податкової накладної та реєстру отриманих та виданих податкових накладних, що призвело до економії часу платників податків на адміністрування ПДВ;

– посилення дисципліни контрагентів щодо вчасного надання правильно оформлених податкових накладних;

– неможливість видачі фіктивної податкової накладної, за рахунок її реєстрації в Єдиному електронному реєстрі та визначенням суми реєстраційного ліміту.

На відміну від цього, негативні наслідки проведених реформувань торкнулись передусім платників податків. Найголовнішим мінусом є авансова сплата ПДВ для поповнення рахунку в системі електронного адміністрування, відволікання обігових коштів із фінансово господарської діяльності платника податку, значна частина яких заморожується на цьому рахунку. Прямим обов'язком покупця є контроль за правильністю складання податкової накладної. Не менш важливим є перекладення відповідальності продавця на покупця у разі зменшення суми компенсації вартості товарів, для чого продавець надсилає складений розрахунок коригування покупцю. При цьому постачальник товарів зобов'язаний збільшити суми податкових зобов'язань, а покупець зменшити суму податкового кредиту навіть за відсутності факту реєстрації розрахунку коригування в ЄРПН.

Також залишається складною процедура бюджетного відшкодування ПДВ, не полегшують роботу бухгалтера постійні зміни форм податкової звітності – податкової накладної та декларації з ПДВ, викликає питання неможливість формування запиту для отримання податкової накладної за певний період, а лише на окрему дату.

Окрім того, збільшуються додаткові витрати платників податків, наприклад за рахунок штрафів за несвоєчасну реєстрацію податкових накладних, а також ускладнення звітності. Як наслідок, це може гальмувати розвиток бізнесу.

Запровадження системи електронного адміністрування податку на додану вартість є новітнім безконтактним методом оподаткування, що діє у напрямі мінімізації зловживань у податковій сфері [10]. Однак, недоліки існуючої системи адміністрування податку на додану вартість в Україні стали передумовою для запровадження низки законодавчих змін стосовно нього, в той час як нормативно-правове регулювання обліку й адміністрування податків та зборів повинне бути простим, зрозумілим та стабільним. Тому, вже декілька років серед експертів з питань податкової політики ведуться дискусії щодо ефективності системи електронного адміністрування – СЕА – ПДВ та системи депонування коштів на спецрахунках.

У 2017 році вже внесено низку змін до законодавства, які стосуються СЕА ПДВ. Для більш жорсткого контролю господарських операцій Наказом Мінфіну від 23.02.2017 р. № 276 [4] було затверджено нову форму податкової накладної, розрахунку коригування до податкової накладної та податкової звітності з ПДВ. У новій формі податкової накладної розширено графу «код», яка складається з 3 стовбців. Тепер продавець – платник ПДВ повинен в обов'язковому порядку зазначати код УКТ ЗЕД для усіх товарів (а не тільки імпортних та підакцизних), код послуг (перші чотири цифри коду послуги згідно з Державним класифікатором продукції та послуг). Як було раніше з підакцизними та імпортованими товарами, код згідно з УКТ ЗЕД необхідно зазначати повністю. Використання цих кодів покупцями – платниками ПДВ повинно бути дуже обережним, так як товар чи послуга з невідповідним шифром знімається з податкового кредиту. Це посилює контроль за правильністю складання податкової накладної покупцем.

У 2017 році встановлено довгоочікувана норма щодо права реєструвати податкові накладні та розрахунки коригування в ЄРПН протягом 365 календарних днів з моменту їх складання (а не 180, як це було в 2016 році). Впродовж 2017 року порядок СЕА ПДВ значно змінився. Мінфіном розроблено низку критеріїв оцінки ступенів ризику, через які будуть зупиняти реєстрацію «підозрілих» податкових накладних. З 01.04.2017 року у разі зупинення реєстрації платнику податку протягом операційного дня податковий орган в автоматичному режимі надсилатиме відповідну квитанцію. У квитанції про зупинення реєстрації зазначатимуться: порядковий номер та дата складання ПН/РК; визначення критерію(їв) оцінки ступеня ризиків, достатніх для зупинення реєстрації; пропозиція щодо надання платником податку пояснень та/або копії документів (за виключним переліком), достатніх для прийняття контролюючим органом рішення про реєстрацію такої ПН/РК у ЄРПН. Виключний перелік таких документів повинен бути визначений Міністерством фінансів України. І з 01.07.2017 р. подавати їх в ДПІ буде вже обов'язково. Зробити це можна буде лише протягом 365 календарних днів, що настають за датою виникнення податкового зобов'язання, відображеного у такій ПН/РК. Інакше –

зареєструвати таку ПН чи РК стане неможливо, що означатиме і відповідальність за непроведену реєстрацію для винної особи, і неможливість скористатися податковим кредитом або зменшити податкове зобов'язання за такими документами. При цьому обов'язок продавця своєчасно визнати суму податкового зобов'язання навіть при зупиненні реєстрації податкових накладних не скасований, його потрібно відобразити в декларації з ПДВ за відповідний звітний період.

Для продавців – платників ПДВ важливим є визначення нових граничних строків реєстрації податкових накладних та розрахунків коригування до податкових накладних (ПН/РК) залежно від дати їх складання. Так, з 01.01.2017 р. реєстрація у ЄРПН має бути здійснена:

1. для ПН/РК до податкових накладних, складених з 1 по 15 день (включно) календарного місяця – до останнього дня (включно) місяця, в якому вони були складені;

2. для ПН/РК до податкових накладних, складених з 16 по останній день (включно) календарного місяця – до 15 числа (включно) місяця, наступного за місяцем, в якому вони були складені.

Період з 1 квітня 2017 року по 1 липня 2017 року, згідно з п. 57 підрозділу II розділу XX Податкового Кодексу України, визнано перехідним [4], протягом якого процедура блокування реєстрації податкових накладних та розрахунків коригування до податкових накладних у ЄРПН здійснювалось без фактичного зупинення реєстрації податкових накладних та розрахунків коригувань у ЄРПН. У цей період реєстрація податкових накладних та розрахунків коригування до податкових накладних відбувалось, але із попередженням платників ПДВ про зупинення реєстрації цих документів. По суті, без фактичного зупинення такої реєстрації отримання такого попередження було сигналом для платника про ризик невизнання збільшення податкового кредиту або зменшення податкового зобов'язання при наступних перевірках.

Висновки з проведеного дослідження. За результатами проведеного дослідження встановлено, що головною метою впровадження системи електронного адміністрування ПДВ є спрощення контролю фіскальних органів за розрахунками за ПДВ, зниження ризиків формування фіктивного кредиту та унеможливлення отримання неправомірного відшкодування ПДВ з бюджету, скорочення обсягів тіньової економіки в країні та витрат держави на адміністрування ПДВ.

Запровадження рахунків в системі електронного адміністрування значно збільшило вартість адміністрування даного податку в частині трансакційних витрат, обслуговування цих рахунків здійснюється через додаткового посередника – Державну казначейську службу України. Впровадження системи електронного адміністрування призвело до подальшого збільшення тиску на бізнес та посилення контролю за ним з боку караючих органів. Це відбувається за рахунок вимивання близько 20% місячних сум оборотних засобів підприємців з подальшим «заморожуванням» на ПДВ-рахунках; посилення дії факторів ризику втрати покупцем права на податковий кредит; збільшення фіскального тиску на учасників оборудок, що породжують додану вартість; технічні неузгодженості співіснування електронних баз обробки даних та програмних продуктів ведення обліку, що є «сировиною» для подальшої обробки у СЕА.

Електронне адміністрування згенерувало нові об'єкти обліку: електронний ПДВ-рахунок; суму заборгованості органів Держказначейства (як розпорядників електронного рахунку) перед платниками податку, що виникла внаслідок перевищення перерахованих коштів над сумами узгоджених зобов'язань. Найбільшим бенефіціаром стала держава в особі Державної фіскальної служби та Казначейства України.

Література

1. Безверхий К. Особливості обліку та звітності за податком на додану вартість в контексті законодавчих інновацій / К. Безверхий // Бухгалтерський облік і аудит. – 2015. – № 1. –С. 26–33.

2. Білоус І. Система електронного адміністрування ПДВ призведе до значного зменшення обсягу тіньової економіки [Електронний ресурс] / І. Білоус. – Режим доступу: http://www.finsettings.com/statt/6975-gor-blous-sistema-elektronnogo-admnstruvannya-pdv-prizvede-doznachnogo-zmenshennya-obsyagu-tnovoyi-ekonomki.html.

3. Дядюра И. Бухгалтерские проводки НДС до 01.02.2015 и после / И. Дядюра [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http:// buhgalter911.com/ShowArticle.aspx?a=164897.

4. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства фінансів України» № 276 від 23.02.2017 р. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0269-17.

5. Огійчук М.Ф. Електронне оподаткування в системі обліку податку на додану вартість / Огійчук М. Ф., Горковенко І.В., Сколотій І.В. // Проблеми економіки. – 2014. – № 4. – С. 376–381.

6. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу :http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17.

7. Помулєва В.М. Вектори удосконалення обліку ПДВ в системі електронного адміністрування / В.М. Помулєва, К.О. Подзолова // Сталий розвиток економіки. – 2015. – № 2. – С. 262–270.

8. Порядок електронного адміністрування податку на додану вартість : Постанова КМУ від 16.10.2014 р. № 569 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/569-2014-%D0%BF#n11.

9. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи : Закон України від 28.12.2014 р. № 71-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу :http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/71-19.

10. Про податок на додану вартість : Лист ДФС України від 17.02.2015 р. № 5292/7/99-99-19-03-02-17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sfs.gov.ua/baneryi/podatkovi-zmini-2015/elektronne-administruvannya-pdv/63549.html.

11. Тимченко О.М. Облік і контроль у системі адміністрування ПДВ: взаємозв'язок, напрями вдосконалення / О.М. Тимченко, А.В. Пислиця // Фінанси України.– 2007. – № 8. – С. 91–99.

References

1. Bezverkhyi, K. (2015), "Features of account and accounting after a tax value added in the context of legislative innovations", *Bukhhalterskyi oblik i audyt*, no. 1, pp. 26–33.

2. Bilous, I. (2015), "The system of electronic administration of VAT will result in considerable reduction to the volume of shadow economy", available at: http://finsettings.com/statt/6975-gor-bloussistema-elektronnogo-admnstruva-nnya-pdv-prizvede-do-znachnogo-zmenshennya-obsyagu-tnovoyiekonomki.html (access date September 25, 2017).

3. Dyadyura, I. (2015), "Book keeping wirings of VAT in 1.02.2015 to and after", available at: http://buhgalter911.com/ShowArticle.aspx?a=164897 (access date September 25, 2017).

4. The Ministry of Finance of Ukraine (2017), Order of the Ministry of Finance of Ukraine "On Approval of Amendments to Certain Regulatory Acts of the Ministry of Finance of Ukraine" No. 276 dated February 23, 2017, available at: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0269-17. (access date September 25, 2017).

5. Ohiichuk, M.F., Horkovenko I.V., and Skolotii I.V. (2014), "Electronic taxation is in the system of account of tax value added", *Problemy ekonomiky,* no. 7, pp. 376–381.

6. The Verkhovna Rada of Ukrainy (2010), Tax Code of Ukraine dated 02.12.2010 no. 2755-VI, available at: http://www.zakon.rada.gov.ua/go/2755-17 (access date September 25, 2017).

7. Pomulieva, V.M. and Podzolova, K.O. (2015), "Vectors of improvement of account of VAT are in the system of electronic administration", *Stalyi rozvytok ekonomiky,* no. 2, pp. 262–270.

8. Cabinet of Ministers of Ukraine (2014),), "Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "Order of electronic administration of value added tax", dated 16.10.2014 no. 569, available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/569-2014-%D0%BF#n11 (access date September 25, 2017).

9. The Verkhovna Rada of Ukrainy (2014),), The Law of Ukraine "About making alteration in the tax code of Ukraine and some legislative acts of Ukraine in relation to tax reform", dated 28.12.2014 no. 71-VIII, available at: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/71-19 (access date September 25, 2017).

10. Letter SFS Ukraine (2015), "About a value added tax", dated 17.02.2015 no. 5292/7/99-99-19-03-02-17, available at: http://sfs.gov.ua/baneryi/podatkovi-zmini-2015/elektronne-administruvannya-pdv/63549.html (access date September 25, 2017).

11. Tymchenko, O.M. and Pyslytsia, A.V. (2007), "Account and control in the system of administration of VAT : intercommunication,directions of perfection", *Finansy Ukrainy,* no. 8, pp. 91–99.

УДК 339.1

Яковенко В.С.,
канд. екон. наук, доцент кафедри статистики, обліку та економічної інформатики
Лихачова Я.Р.,
магістрант
Дніпровський національний університет імені О. Гончара

КОНЦЕПТУАЛЬНА СХЕМА ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ

Iakovenko V.S.,
cand.sc.(econ.), assistant professor at the department of statistics, accounting and economic informatics
Lykhachova Ya.R.,
master
Oles Honchar Dnipro National University

CONCEPTUAL SCHEME FOR STUDY THE DEVELOPMENT OF ELECTRONIC COMMERCE

Постановка проблеми. Сучасні торгівельні відносини переживають низку істотних змін. Ці зміни стали можливими з розвитком сучасних технологій. Але найбільший вплив зробив винахід комп'ютера та мережі Internet. З кожним роком все більше торгівельних операцій відбуваються через електронні мережі. Відбулось перетворення виду бізнесу, що стрімко розвивається за останні 10-20 років – електронна комерція. Стан та розвиток електронної комерції значною мірою визначають темпи наближення країни до побудови інформаційного суспільства, створює підґрунтя для прискорення інтеграції її економіки у світову. Тому проблема розвитку електронної комерції в Україні є безумовно актуальною. Зручність використання системи електронної комерції зумовлює її беззаперечну актуальність та популярність, а, отже, і значний науковий інтерес до неї.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аспекти електронної комерції з точки зору інформатизації суспільства, моделі електронного бізнесу, форм інтернет-торгівлі знайшли своє відображення у працях вітчизняних та зарубіжних вчених: В.В. Царьова, М.В. Макарової, Н.В. Валькової, Л.О. Стрій, А.Ю. Висоцької, Б.М. Мізюка, А.М. Виноградської, І.О. Жарій, Б.В. Гринюк, С.В. Маловичко, М.А. Пестунова, М.С. Лебеденко, Н.С. Меджибровської та інших [1; 2; 3]. Слід зазначити, що більшість досліджень у сфері інтернет-торгівлі здійснюються спеціалізованими аналітичними компаніями та мають прикладний характер. Проте дослідження сучасних тенденцій та перспектив розвитку ринку електронної комерції з точки зору міжнародного досвіду та національної практики не втрачає своєї актуальності й зумовлює необхідність подальшого дослідження, отже електронна комерція є динамічною сферою, для якої притаманні відкритість, глобальність та прибутковість.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка концептуальної схеми дослідження розвитку електронної комерції. Для досягнення поставленої мети необхідно: встановити рівні дослідження електронної комерції та її суб'єкти, визначити інфраструктурні складові електронної комерції, методи визначення результативності електронної комерції на різних рівнях та показники результативності (KPI – ключові показники діяльності) електронної комерції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Електронну комерцію варто розуміти як форму торгівлі за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій, що включає всі торгові транзакції та бізнес-процеси, які безпосередньо обслуговують ці транзакції, або як форму бізнес-процесу, в якому взаємодія між суб'єктами відбувається електронним шляхом з використанням Інтернет-технологій [3].

Завдяки неоднорідності функціонування електронної комерції в Інтернет просторі, що обумовлено різною специфікою інфраструктурних складових у діяльності електронного бізнесу, будемо вважати, що розвиток електронної комерції доцільно досліджувати на трьох основних рівнях, а саме: на світовому рівні, національному та рівні підприємства (окремо взятого Інтернет-магазину) (рис. 1). Наведемо характеристику кожного рівня дослідження електронної комерції, яка складається з факторів розвитку, показників результативності, методів аналізу розвитку електронної комерції та результатів методів.

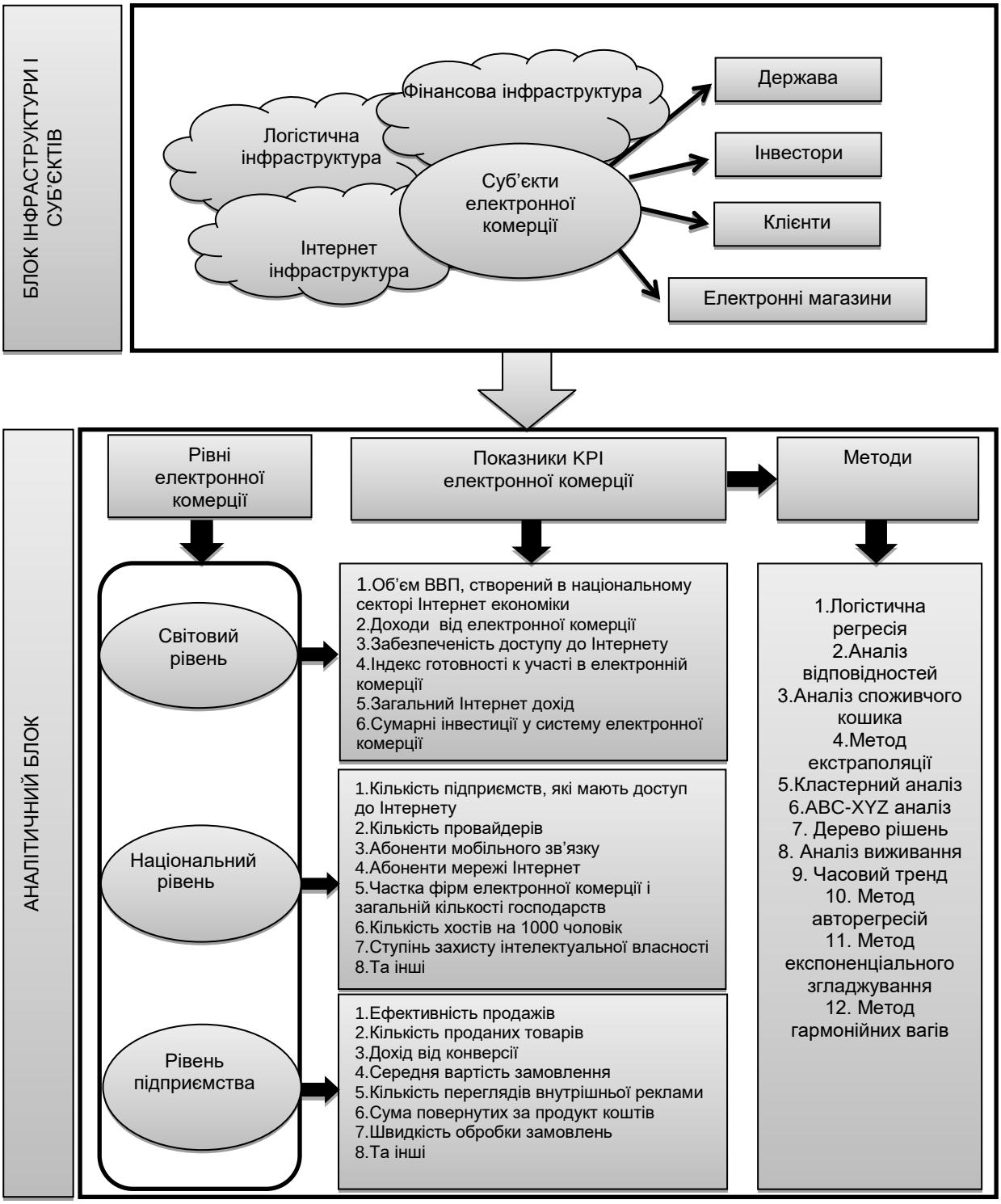

Рис. 1. Концептуальна схема дослідження розвитку електронної комерції
Джерело: авторська розробка

Світовий рівень електронної комерції охоплює будь-які форми ділових угод, укладання яких здійснюється електронними засобами замість фізичного обміну або безпосереднього фізичного контакту на глобальному рівні [4].

До учасників світового електронного ринку відносять країни – учасники електронної комерції та інвесторів, які інвестують у конкретні країни та споживачі товарів. Насамперед розвиток електронної комерції залежить від доступності Інтернету для споживачів, за допомогою якого буде можливість здійснювати електронні операції.

Важливим фактором розвитку світової електронної комерція є інвестиційний клімат країн-учасників. Забезпечення сприятливого інвестиційного клімату держави залишається стратегічно важливим завданням, від реалізації якого залежить динаміка соціально-економічного розвитку й

модернізація економіки країн. Розвинута фінансова інфраструктура є джерелом фінансової енергії, яка створює належні умови для забезпечення потреб держави у фінансових послуг і там самим впливає на розвиток електронної комерції. Іншим, не менш важливим фактором розвитку є ступінь інтеграції країни в світові інформаційні процеси. Очевидно, що подальша інтеграція різних сфер діяльності людини і сучасних інформаційних технологій найсприятливішим чином позначиться на розвитку системи електронного бізнесу в цілому. Досить серйозним фактором, що стримує зростання розвитку світового ринку електронної комерції, є недостатня Інтернет-освіченість користувачів.

Для оцінки розвитку електронної комерції у світі використовується безліч показників. Доречно виділити основні з них, а саме:

– Обсяг ВВП, створений у національному секторі Інтернет економіки – обчислює ринкову ціну річного обсягу виробництва Інтернет товарів та послуг (млрд дол.);

– Доходи від електронної комерції (млн дол.);

– Забезпеченість доступу до Інтернету – частка населення, яка має можливість користуватися Інтерном (%);

– Індекс готовності до участі у електронній комерції охоплює дані по 130 країнах і чотирьох показниках: користування Інтернетом, забезпеченість безпечними серверами, поширеність розрахунків по кредитних картах і розвиток послуг доставки поштою.

– Загальний Інтернет дохід (млрд дол.);

– Сумарні інвестиції у систему електронної комерції – всі кошти державних бюджетів країн, які вкладають у розвиток електронної комерції (млн дол.).

Окрім перерахованих вище показників, використовується ще багато інших, це – ступінь комп'ютеризації, загальний обсяг витрат на дослідження та розробки, індекс інформатизації суспільства тощо [5; 6].

Для аналізу даних за світовим рівнем дослідження електронної комерції використовуються серед інших такі методи, як кластерний аналіз, метод прогнозування, ранжирування, аналіз виживання та дерево рішень.

Кластерний аналіз дозволяє визначити країни за рівнем розвитку електронної комерції у світі. Країни-учасники електронної комерції розбиваються на групи, які характеризуються однаковим розвитком і серед них можна виявити лідерів, з середнім розвитком країни та країни-аутсайдери. В один кластер потрапляють максимально схожі країни, а країни різних кластерів максимально відрізняються один від одного. Метод дерева рішень допомагає оцінити можливі ризики при виході нового гравця на ринок електронної комерції. Аналіз виживання на світовому ринку дозволяє встановити життєздатність товарних потоків. Враховуючи минулорічний розвиток електронної комерції і припущення щодо майбутнього у світі, можна робити прогноз тенденцій розвитку світової електронної комерції.

На національному рівні учасниками електронної комерції є держава, яка виступає як регулятор електронних відносин; електронні магазини, які пропонують товари та послуги через мережу Інтернет та покупці, в тому числі й потенційні [4].

Можна виділили низку факторів, які впливають на розвиток електронної комерції. Найголовніше – це розвиненість Інтернет-інфраструктури, тобто наявність відповідної електронно-обчислювальної техніки, провайдерів, операторів мобільного зв'язку у кожній країні. Важливо і ставлення уряду країни до розвитку систем Інтернет-комерції: активне заохочення бізнесу до високих технологій сприяє більш швидкому впровадженню відповідних напрямів електронного бізнесу. Невирішеність багатьох правових питань використання технологій електронної комерції негативно впливає на розвиток електронної комерції в Україні. Необхідно скорочення сукупних торгових витрат в інтересах конкурентоспроможності продукції на ринку. Наявність потрібних розробок банківських технологій забезпечить дистанційне обслуговування міжбанківських та клієнтських операцій, а також сприяє виведенню з тіні бізнесу за допомогою безготівкових платежів. Не менш важливим фактором розвитку електронної комерції є рівень доходів населення, який впливає неоднозначно. Населення з невеликими доходами купує товари в Інтернеті, тому що там дешевше, аніж у магазині. Але населення з більшими доходами, може мати більше пристроїв з виходом до Інтернету, що дозволить купувати частіше.

Оцінити розвиток електронної комерції на національному рівні можливо за допомогою показників:

– Кількість підприємств, які мали доступ до Інтернету (од.);

– Кількість провайдерів – кількість компаній, що надають Інтернет послуги (од.);

– Абоненти мобільного зв'язку – кількість населення, яка забезпечена мобільним зв'язком та може за допомогою телефону здійснювати комерційні операції (чол.);

– Абоненти мережі Інтернет – кількість населення, яка має доступ до Інтернету (чол.);

– Частка фірм електронної комерції у загальній кількості господарств (%);

– Кількість хостів на 1000 чоловік – кількість комп'ютерних пристроїв, що мають доступ до IP мережі (од. на 1000 чол.);

– Ступінь захисту інтелектуальної власності – в певній державі трактується як важливий критерій надання їй економічних пільг. З цією метою проводиться щорічний аналіз законодавства країн щодо

регламентації та практики застосування механізму захисту прав інтелектуальної власності. Проти країн, що мають неефективну систему такого захисту, застосовуються штрафні санкції [7].

На національному рівні оцінку розвитку електронної комерції можливо проводити за допомогою кластерного аналізу, дерева прийняття рішень, методу ранжирування та прогнозування. Таким чином можливо отримати інформацію про основні групи Інтернет-магазинів, виявити сильних учасників ринку електронної комерції, оцінити можливі ризики при виході нового гравця на національний ринок електронної комерції та зробити прогнозування тенденції розвитку ринку електронної комерції у країні.

Виходячи з національного рівня розвитку електронної комерції, надамо характеристику дослідження на рівні підприємства (окремо взятого Інтернет-магазину). Електронна комерція на мікрорівні – це продаж і купівля товарів в Інтернет-магазинах, а також набір технологій і сервісів, що надають можливість представити в Інтернеті свої товари і послуги, приймати замовлення, виставляти рахунки, а також отримувати оплату і переводити гроші контрагентам через Інтернет [1]. Суб'єктами Інтернет-магазинів є персонал електронного магазину, клієнти та потенційні клієнти. Для успішного функціонування Інтернет-магазину потрібна адаптація технологічної та технічної бази до потреб, включаючи широке впровадження в практику комп'ютерів і сучасних засобів інформатизації, певний рівень розвитку засобів телекомунікації і вихід у світовий інформаційний простір [2].

Лояльність до клієнта виступає важливою характеристикою персоналу та подальшою довірою клієнтів до Інтернет-магазину. Великий асортимент підвищує ймовірність здійснення цільової дії з боку зацікавленого відвідувача. Причому розширити асортимент можна не тільки за рахунок безпосередньо самих товарів, а й через допоміжні продукти або аксесуари, адже таким чином цінність пропозиції зростає. Забезпечення логістичної інфраструктури дозволяє обирати спосіб доставки, можливість користуватися кур'єрською доставкою, послугами пошти тощо.

Для оцінки електронної комерції на рівні підприємства використовується низка показників, виділимо основні з них:

– Ефективність продажів – може оцінюватися у двох аспектах: з точки зору доходу та ціни або – взаємодії користувача з продуктами (додавання до кошика, оформлення покупки);

– Дохід від конверсії. Конверсія – це показник переведення відвідувань сайту в гроші. Розраховується як відношення числа користувачів, що зробили потрібну дію (покупка, реєстрація, дзвінок) до загальної кількості користувачів;

– Середня вартість замовлення – обчислюється як відношення вартості усіх замовлень до їх кількості;

– Перегляди внутрішньої реклами;

– Кількість показів внутрішньої реклами;

– Сума повернутих за продукт коштів – сума валюти, повернута за трансакцію;

– Швидкість обробки замовлення – оцінити швидкість обробки можна за різницею у часі між надходженням замовлення й погодженням його з покупцем або, наприклад, за різницею між часом надходження замовлення і його відправленням [4].

Для підготовки даних підприємств електронної комерції використовуються методи, які дають певні результати для аналізу. Кластерний аналіз використовується для визначення основних груп товарів магазину за інтенсивністю продажів, а також виявлення серед них тих, що більше всього продаються. ABC-XYZ аналіз дозволяє класифікувати товари залежно від їхньої значущості, виявити товари з найбільшим обсягом продажу, з помірним та низьким. Критерієм для аналізу може виступати кількість проданого товару за певний період, попит на товар, кількість покупок. Логістична регресія – використовується для прогнозування, чи будуть купувати той чи інший товар, чи цікава внутрішня реклама клієнтам, чи користуються послугами доставки тощо. Важливий аналіз відповідностей, котрий дозволяє визначити які товари з якими купують.

Окрім вищеперерахованих статистичних методів, Інтернет-магазини проводять аналіз за допомогою Google Analytics, який дає можливість дізнатися що зазвичай шукають користувачі в їхніх магазинах, як користувачі взаємодіють зі сторінками сайту [8; 9].

З урахуванням динаміки розвитку телекомунікаційного сектора, зростання кількості користувачів мережі Інтернет та інтенсифікації «включення» інтерактивних технологій в повсякденне життя сучасних людей електронна комерція стає ефективним доповненням традиційних каналів просування товарів і послуг. І це виводить взаємодію між виробниками, продавцями і покупцями на принципово новий рівень розвитку.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, впровадження Інтернет-технологій у комерційну діяльність є ефективним на різних рівнях економіки. У результаті дослідження встановлено окремо кожен рівень дослідження розвитку електронної комерції, а саме – світовий, національний та рівень підприємства. Визначено три основні складові інфраструктури електронної комерції – фінансову, логістичну та Інтернет-інфраструктуру, без яких неможливий розвиток електронної комерції на жодному з рівнів.

На світовому рівні забезпечення сприятливого інвестиційного клімату будь-якої держави залишається стратегічно важливим завданням, від реалізації якого залежить динаміка соціально-

економічного розвитку й модернізація економіки країн. Розвинута фінансова інфраструктура є джерелом фінансової енергії, яка створює належні умови для забезпечення потреб держави у фінансових послуг і там самим впливає на розвиток електронної комерції. На національному рівні найголовнішим фактором розвитку електронної комерції є – розвиненість Інтернет-інфраструктури, тобто наявність відповідної електронно-обчислювальної техніки, провайдерів, операторів мобільного зв'язку у кожній країні. Важливо і ставлення уряду країни до розвитку систем Інтернет-комерції: активне заохочення даних високих технологій сприяє більш швидкому впровадженню відповідних напрямів електронного бізнесу. Для успішного ведення бізнесу підприємствами потрібен динамічний розвиток необхідної технологічної та технічної бази, включаючи широке впровадження в практику комп'ютерів і сучасних засобів інформатизації, певний рівень розвитку засобів телекомунікації і вихід в світовий інформаційний простір.

Отже, можна вважати, що електронна комерція стає на сучасному етапі однією з найбільш перспективних шляхів розвитку не тільки торгівлі, а й економіки в цілому.

Література

1. Валькова Н.В. Розвиток інтернет-торгівлі в Україні: динаміка та вплив факторів / Н.В. Валькова // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка : зб. наук. пр. / Ужгород. нац. ун-т. – Ужгород, 2016. – Вип. 2 (43). – С. 39-42.

2. Макарова М.В. Інформаційне забезпечення запровадження систем електронної комерції і електронного бізнесу з урахуванням ризикованості їх розвитку / М.В. Макарова // Економіко-математичне моделювання соціально-економічних систем. – 2015. – Вип. 20. – С. 10-15.

3. Электронная коммерция в Украине [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.trust.ua/news/124066-elektronnaya-kommerciya-v-ukraine.html.

4. Юдін О.М. Системи електронної комерції: створення, просунення і розвиток : монографія / О. М. Юдін, М.В. Макарова, Р.М. Лавренюк. – Полтава: РВВ ПУЕТ, 2011. – 201 с.

5. E-Commerce Statistics [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.statista.com/

6. Eurostat [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ec.europa.eu/.

7. B2C в електронній комерції: Європейський вектор України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lev.org.ua

8. International Data Corporation (IDC) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.idc.com/

9. Morgan Stanley Research [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.morganstanley.com/

References

1. Valkova, N.V. (2016), "The development of Internet commerce in Ukraine: the dynamics and influence of factors", *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriia: Ekonomika*, zb. nauk. pr., Uzhhorod. nats. un-t., Uzhhorod, Iss. 2 (43), pp. 39-42.

2. Makarova, M.V. (2015), "Information support for the introduction of e-commerce and e-business systems, taking into account the risk of their developmen", *Ekonomiko-matematychne modeliuvannia socialno-ekonomichnykh system,* Iss. 20, pp. 10-15.

3. "E-commerce in Ukraine", available at: http://www.trust.ua/news/124066-elektronnaya-kommerciya-v-ukraine.html. (access date September 28, 2017).

4. Yudin, O.M., Makarova, M.V., and Lavreniuk, R.M. (2011), *Systemy elektronnoi komertsii: stvorennia, prosunennia i rozvytok* [E-commerce systems: creation, promotion and development], monograph, Poltava: RVV PUET, 2011. – 201 c

5. E-Commerce Statistics, available at: https://www.statista.com/ (access date September 28, 2017).

6. Eurostat, available at: http://www.ec.europa.eu/. (access date September 29, 2017).

7. B2C v elektronnii komertsii: Yevropeiskyi vektor Ukrainy, available at: http://www.lev.org.ua (access date September 28, 2017).

8. International Data Corporation (IDC), available at: https://www.idc.com/ access date September 28, 2017).

9. Morgan Stanley Research, available at: https://www.morganstanley.com/ (access date September 29, 2017).

Рецензент: д.е.н., професор Дніпровського національного університету імені О. Гончара О.К. Єлісєєва

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА

УДК 330.101.8

Гуляєва Н.М.,
канд. екон. наук, професор кафедри економіки і фінансів підприємства
Камінський С.І.,
канд. екон. наук, старший викладач кафедри економіки та фінансів підприємства Київського національного торговельно-економічного університету

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА: ІСТОРИЧНА ПРОЕКЦІЯ РОЗВИТКУ ЗМІСТУ І ТЛУМАЧЕННЯ*

Huliaieva N.M.,
cand.sc.(econ.), professor at the department of economics and finance of the enterprise
Kaminskyi S.I.,
cand.sc.(econ.), senior lecturer at the department of economics and finance of the enterprise Kyiv National University of Trade and Economics

ECONOMIC SAFETY OF THE ENTERPRISE: HISTORICAL PROJECT FOR DEVELOPMENT OF CONTENT AND INTERVENTION

Постановка проблеми. Розвиток економічної моделі функціонування будь-якого суб'єкта господарювання є об'єктом і результатом управлінського впливу. Особливо гостро проявляється в умовах кризи, коли посилюється вплив факторів як внутрішнього, так і зовнішнього середовища, набуваючи навіть характеру загроз. Здатність менеджменту протистояти цьому через ефективний механізм управління, мінімізування негативних наслідків цих впливів у сучасній науковій літературі визначається як стан економічної безпеки.

Перебіг сучасних економічних процесів як на макро-, так і на мікрорівні, коли рефреном ідуть потрясіння майже всієї національної економіки, потребує прийняття зовсім нової парадигми управління, де фокусуватиметься здебільшого увага вже не на антикризових аспектах, а на забезпеченні передусім виживання з висхідною траєкторією розвитку, тобто по суті на безпеці життєдіяльності самої господарської системи, підприємства зокрема.

Наукова думка відчуває потребу у створенні єдиного підходу до розуміння сутності економічної безпеки підприємства, осмислення статусу цього явища на основі генезису виникнення і практичного втілення. Отже наукова дискусія стосовно цього явища в останні роки набуває певного пожвавлення гостроти і резонансу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження цієї актуальної наукової проблеми проводили багато провідних вчених сучасності. Вагомий науковий внесок в розвиток теорії економічної безпеки підприємства внесли: Батюк Б.Б., Бондаренко О.О., Варнілій З.С., Васильців Т.Г., Геєць В.М., Грунін О.А., Грунін С.О., Дацьків Р.М, Єфімова Г.В., Захаров О.В., Камлик М.І., Карачина Н.П., Кириченко О.А., Козаченко Г.В., Колосов А.В, Кузенко Т.Б., Лаптєв С.М., Левків Г.Я., Лисенко Ю.,

* *Стаття написана в рамках виконання НДР «Формування системи економічної безпеки підприємництва в Україні», яка фінансується за кошти загального та спеціального фонду Державного бюджету України на замовлення МОН України*

Ляшенко О.М., Марущак С.М., Міщенко С.Г., Мельник П.В., Олейніков Є.О., Пономарьов В.П., Пригунов П.Я., Руденський Р.А., Спиридонов А.А., Сухецький В.А., Тарангул Л.Л., Шкарлет С.М. та ін. Проте дискусія щодо єдиних методологічних підходів до визначення змісту економічної безпеки підприємства, теоретичних засад і механізмів управління її досягненням досі триває і є жвавою.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження історичної проекції розвитку змісту і тлумачення економічної категорії «економічна безпека підприємства».

Виклад основного матеріалу дослідження. Слід відмітити, що введення поняття «економічна безпека підприємства» у термінологічний оборот практиків відбулось одночасно із зародженням та розвитком підприємницької діяльності як такої, оскільки відбивало розуміння цього стану як індикатора безпосереднього захисту бізнес-інтересів. Вживання терміну в лексичній конструкції «економічна безпека» базується на етимологічних коренях терміну «безпека».

В академічному тлумачному словнику визначається, що безпека – це стан, коли кому-, чому-небудь ніщо не загрожує [1]. Сам термін "безпека" історично відповідає латинському слову «securitas», що означає безтурботність, недбалість, душевний спокій, вільність від страху і небезпеки, спокій, впевненість у собі.

Відповідно дослідженням Г.С. Вечканова [2, с. 16], який спирається на Словник Робера, термін «безпека» вперше вживаний в 1190 р. і трактувався як спокій людей, що вважали себе захищеними від будь-яких загроз.

З формуванням державного устрою існування суспільства поняття «безпека» набуває розвитку і характеризується як ситуація спокою в результаті відсутності реальної загрози в матеріальній, політичній та економічних сферах. Це відповідало тенденціям розвитку державництва та державного управління зокрема, які забезпечували формування та задоволення відповідних потреб суспільства.

Виходячи з цього, в цей період у розуміння поняття «безпека» вкладалась лише фізична територіальна захищеність держави від нападів військового загарбництва, що по суті більше спиралися на трактування цього явища як національної безпеки. Зокрема, М.Г. Лапуста [3, с. 134] на підтвердження даної думки посилається на французького філософа Жан-Жака Русо, котрий турботу про самозбереження та безпеку суспільства вбачає найважливішою з усіх турбот держави. Розвиток самої концепції національної безпеки зв'язують з дослідженнями Єльського університету 1790 р., де поняття «національна безпека» стає складним і включає політичну, військову та економічну сферу.

В XVIII ст., в період розвитку торговельних відносин і відповідно формування економічної думки епохи меркантилізму, у деяких європейських країнах, зокрема в Англії, безпеку держави пов'язували з її економічним благополуччям.

Взаємозв'язок між військовою безпекою країни та рівнем її економічного розвитку складав основу розуміння економічної безпеки як базисного індикатора національної безпеки.

Досить активне вживання терміну «безпека» простежувалося в XVII-XIX ст., коли у суспільстві почало домінувати твердження, що головною метою держави є загальне благополуччя і безпека. Наприклад, в цей період у Російській імперії було видане «Положення про засоби збереження державного порядку та суспільного спокою» від 14 серпня 1881 року, в якому був використаний термін «державна (суспільна) безпека», закріплений в подальшому на законодавчому рівні [4, с. 437].

Отже, етимологічний пошук доводить одночасне розуміння поняття «безпека» як стану захищеності або відсутності потенційного страху (небезпеки) в даний момент. Є сучасні тлумачення українських і закордонних вчених, що окреслюють безпеку переважно як стан впевненості, спокою, забезпечення, а також його відчуття, і вказують, що вона означає відсутність загрози і захист перед небезпеками, що практично розвиває історичне уявлення.

Зокрема, В.П. Циганов [5, с. 32] визначає зміст поняття "безпека" як діяльність людей, суспільства, держави, світового співтовариства народів щодо виявлення, запобігання, послаблення, відвернення загрози, здатної загубити їх, позбавити матеріальних і духовних цінностей, завдати невідшкодованих збитків, заблокувати шляхи для прогресивного розвитку певного суб'єкту.

Трансформація міжнародних економічних відносин у XIX ст. на основі нових принципів стало джерелом виникнення ідеології державного управління - протекціонізму, де основними інструментами виступали встановлення більш високих митних бар'єрів для подавлення економічної агресії інших країн та захисту вітчизняної промисловості. Наукову школу протекціонізму очолив Ф. Ліст. Слід відмітити, що в цей період розгляд суті і механізму міжнародних відносин не був акцентований економічною направленістю. У фокусі знаходились захист територіальної єдності країни та визначення об'єктивними процеси розвитку економічних взаємовідносин різних країн та територій на засадах територіальної недоторканості.

Термін «економічна безпека» як різновид безпеки, що народився за думкою більшості науковців на початку XX ст., вперше був застосований президентом США Франкліном Рузвельтом в програмах виходу з Великої депресії 1933–1937 рр. Тобто, у період різкого економічного спаду. Отже наукове товариство світу вважає саме США є фундатором теорії економічної безпеки у тому вигляді, у якому вона обговорювались у науковій літературі та еволюціонує.

В роботах Ф. Рузельта [6, с. 110-111] економічна безпека розглядалась як складова національної безпеки держави, а її головними характеристиками (критеріями) виступали рівновага та

стійкість економіки. Досягти цього стану економіки США очільникам держави вдалося за допомогою адміністративних впливів і реформ, які були формалізовані в плані соціально-економічного розвитку.

У 1934 році за дорученням Ф. Рузвельта був створений Федеральний комітет по економічній безпеці та Консультативна рада при ньому, яка займалась питаннями економічної безпеки на рівні навіть окремих осіб, зокрема, боротьбою з безробіттям. Проте як окрема наукова концепція ця ідеологічна конструкція в історію економічної думки не ввійшла.

В розвитку апробованої моделі Ф. Рузвельт вбачав економічну безпеку в контексті захисту таких соціально-економічних прав, як гідне житло, добра освіта, безпосередньо соціальний захист, розумний дохід еквівалентний обміну на продукцію та достатній рівень зайнятості населення [6, с. 375]. В цих положеннях економічна безпека отримувала статус економічної категорії, яка характеризувала економічні відносини у сфері захисту ключових благ, котрі були необхідні суспільству.

По суті у США була сформована нова парадигма державного управління на засадах економічної безпеки, яка більшою мірою формулювалася на макроекономічному рівні. Як уособлення відповідної політики Держави був прийнятий закон «Про національну безпеку» [7], хоча основне його спрямування це – налагодження ефективної та результативної роботи військового відомства. Проте питання економічної безпеки були виділені у окремий аспект.

Офіційного визначення термін "економічна безпека" набув у 1985 р., коли на 40-й сесії Генеральної Асамблеї ООН була прийнята резолюція про міжнародну економічну безпеку. В ній було визначено, що світовій спільноті необхідно сприяти забезпеченню міжнародної економічної безпеки як базису соціально-економічного розвитку та прогресу кожної країни. А вже на 42-й сесії Генасамблеї ООН була прийнята Концепція міжнародної економічної безпеки, яка передбачала введення конкретних механізмів і засад вирішення соціально-економічних та природничих (екологічних) проблем для всіх країн, а також спільного координування дій світового співтовариства [8, с. 9].

Пізніше термін «економічна безпека» був прийнятий в основних документах країн Європейського союзу. Інституціональну платформу регулювання цих відносин в Європі забезпечує ОБСЄ (Організація по безпеці та співробітництву в Європі), яка включає 56 країн-учасниць.

Західна економічна наука в цей період схилялася до визнання на концептуальному рівні економічної безпеки у вигляді «живої» національної економіки в умовах економічних криз, а також здатності економіки в цілому і провідних її галузей до забезпечення конкурентоспроможності на світовій економічній арені. Були опубліковані й інші варіативні концептуальні підходи, хоча всі вони базувалися на прийнятій концепції європейської безпеки. Слід відзначити, що на початку XX століття європейська безпека формувалася на основі балансу сил європейських держав. Прихильники цієї концепції вважали, що міжнародна система безпеки повинна бути заснована на принципах конкуренції, суперництва і бути «полем битви» держав за вплив у світі. Тому головною метою політики будь-якої держави має виступати підтримка сформованих міжнародних відносин, в т.ч. економічних і збереження національних структур.

На початку 80-х років минулого століття в стосунках Схід-Захід була висунута концепція, яка акцентувала увагу на всеосяжній системі міжнародної безпеки. Вона базувалася на ідеях повного і загального роззброєння, відмові від застосування сили в міжнародних відносинах. Однак при вирішенні практичних питань міжнародного співіснування дані принципи виявилися не реалізованими.

В Україні поняття «економічна безпека» набуло реального значення із здобуттям незалежності. В цей же час сформувалася ієрархія проявів цього явища на рівні економічної безпеки у макроекономічному середовищі, яка розглядається як захист інтересів держави та суспільства, а також на рівні економічної безпеки підприємства, що характеризує ступінь захисту суб'єктів господарювання від різноманітних загроз.

Проблематика забезпечення економічної безпеки підприємства інтенсивно досліджується в численних роботах вітчизняних і зарубіжних вчених, проте шлях до отримання єдиної, усталеної наукової думки іще не подолано.

Так, в окремих роботах вітчизняних науковців поняття «економічна безпека підприємства» розглядається в площині забезпечення умов збереження комерційної таємниці й інших секретів суб'єктів підприємницької діяльності, і такий підхід характерний в основному для публікацій 90-х рр. минулого століття.

З початку 2000-х років дане поняття отримало трактування переважно з позицій прив'язки до конкретики фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання та потенціалу майбутнього розвитку. Наприклад, українськими науковцями Єфімовою Г. В. та Марущак С. М. [9, с. 12] визнано економічну безпеку підприємства як економічну категорію, що характеризує умови і відносини при функціонуванні підприємства, не контрольовані або контрольовані ним, і які забезпечують йому певний рівень стабільності та стійкості, можливість самореалізації та розширеного самовідтворення шляхом протистояння зовнішнім загрозам і запобігання внутрішнім при наявності відповідних ресурсів. На сьогодні таке визначення здається більш узагальнюючим і змістовним, таким, що відбиває реальну практику оцінювання стану підприємства, яке прагне до сталого існування та розвитку.

Висновки та подальші дослідження. Дослідження еволюції змісту і статусу економічної безпеки довело, що дане поняття не є новим для наукового середовища, сфери державного управління та підприємництва. Його витоки сягають у давнину, базуючись на окремих економічних поглядах, наукових течіях і школах, що розглядали його як комплексне.

Найбільш вагомий внесок в розвиток теорії «економічної безпеки» внесли наукові та інституціональні розробки США. Проте, розвиток уявлень як у науковій, так і практичній площині, обґрунтування цього явища на рівні економічної категорії відображено у наукових роботах українських вчених, де чітко встановлено тісний зв'язок факторів макро- і мікро- середовища, котрий і формує реальний економічний суверенітет країни.

Література

1. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970-1980) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sum.in.ua/s/bezpeka
2. Вечканов Г.С. Концептуальные аспекты экономической безопасности / Г.С. Вечканов // Социальные технологии и современное общество. – СПб. : СПбГИЭУ, 2003. – С. 86-89.
3. Лапуста М.Г. Предпринимательство / М.Г. Лапуста. – М. : Инфра-М., 2008. – 608 с.
4. Полное собрание законов Российской империи. Собрание 3-е. Том 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nlr.ru/e-res/law_r/coll.php?part=2
5. Циганов В.П. Політична безпека і безпечна політика : складові, ознаки, стан, тенденції / В.П. Циганов. – К. : Ніка Центр, 2006. – 112 с.
6. Рузвельт Ф.Д. Беседы у камина / Ф.Д. Рузвельт. – М. : ИТРК, 2003. – 408 с.
7. National Security Act of 1947 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://history.state.gov/milestones/1945-1952/national-security-act
8. Ткаченко В.Г. Некоторые положения сущности и содержания экономической безопасности государства / Ткаченко В.Г. // Экономист. – 2008. – № 9. – С. 9–11.
9. Єфімова Г.В. Визначення категорій «економічна безпека підприємства» і «безпечний розвиток підприємства» / Єфімова Г.В., Марущак С.М. // БІЗНЕС-ІНФОРМ. – 2013. – № 11. – С. 8-13.

References

1. "Dictionary of the Ukrainian language. Academic Explanatory Dictionary (1970-1980)", available at: http://sum.in.ua/s/bezpeka (access date October 07, 2017).
2. Vechkanov, G.S. (2003), "Conceptual aspects of economic security", *Sotsialnyie tehnologii i sovremennoe obschestvo,* SPb., Russia, pp. 86-89.
3. Lapusta, M.G. (2008), *Predprinimatelstvo* [Entrepreneurship], Infra-M., Moscow, Russia.
4. Complete collection of laws of the Russian Empire. Collection 3. Volume 1, available at: http://www.nlr.ru/e-res/law_r/coll.php?part=2 (access date October 07, 2017).
5. Tsyhanov, V.P. (2006), *Polltichna bezpeka I bezpechna polltika* [Political security and safe politics], Nika Tsentr, Kyiv, Ukraine.
6. Ruzvelt, F.D. (2003), *Besedy u kamina* [Conversations in the fireplace], ITRK, Moscow, Russia.
7. National Security Act of 1947, available at: https://history.state.gov/milestones/1945-1952/national-security-act (access date October 07, 2017).
8. Tkachenko, V.G. (2008), " Some provisions of the essence and content of economic security of the state", *Ekonomist,* vol. 9. pp. 9–11.
9. Yefimova, H.V. and Maruschak, S.M. (2013), "Definition of the «Economic Security of an Enterprise» and «Safe Development of an Enterprise» Notions»", *Biznes-inform*, no. 11, pp. 8–13.

Рецензент : д.е.н., професор Київського національного торговельно-економічного університету Н.Л. Новікова

УДК 338.242

Даниленко-Кульчицька В.А.,
канд. екон. наук, доцент кафедри міжнародного туризму і готельного бізнесу
Тернопільський національний економічний університет

ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ МЕРЕЖІ INSTAGRAM З МЕТОЮ РЕКЛАМУВАННЯ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ

Danylenko-Kulchytska V.A.,
cand.sc.(econ.), assistant professor at the department of international tourism and hotel business
Ternopil National Economic University

USING OF INSTAGRAM SOCIAL NETWORK TO PROMOTE TOURIST SERVICES

Постановка проблеми. Успішний туристичний бізнес сьогодні безпосередньо залежить від того, наскільки ефективним є взаємозв'язок між виробником туристичної послуги та її кінцевим споживачем. Цьому сприяють добре налагоджені маркетингові комунікації, основним інструментом яких є реклама. Тотальна інтернетизація сучасного суспільства змушує власників туристичного бізнесу дедалі частіше відмовлятися від традиційних методів рекламування своїх послуг, таких як друкована реклама, реклама на телебаченні тощо і вдаватися до інноваційних методів. Одним із таких методів рекламування є розміщення реклами у соціальних мережах, зокрема і у мережі Instagram.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості реклами в туризмі вивчали чимало дослідників. Зокрема А.П. Дурович вивчав особливості сучасної реклами в сфері туризму, Н.С. Морозова та М.А. Морозов – принципи організації рекламної діяльності на підприємствах туристичної індустрії. Проте поза увагою дослідників-теоретиків поки що залишаються сучасні методи рекламування туристичних послуг у мережі інтернет і, зокрема, рекламування у соціальних мережах.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження особливостей та ефективності рекламування туристичних послуг в соціальній мережі Instagram.

Виклад основного матеріалу дослідження. Туристичні підприємства здійснюють надання послуг відповідно до потреб. Просуванню та реалізації цих послуг на ринку сприяє ефективне та грамотне рекламування. Рекламування – це створення рекламного продукту, доведення його до потенційних покупців у такий спосіб, щоб вони зрозуміли, чим саме товар, послуга або ідея позитивно відрізняються від подібних до них, а виробник зміг перетворити цю новацію в капітал [4, с.16]. Рекламування туристичних послуг має низку особливостей, які визначаються специфікою їх діяльності.

Основними особливостями реклами туристичних послуг є:

- послуги туристичних підприємств не мають постійної якості, смаку, корисності, тому для їх рекламування найкраще використовувати такі види (функції) реклами, як престижна та інформативна;
- оскільки туристичні послуги є доволі дорогими, для їх рекламування варто вдаватися до непрямої реклами, тобто до такої, яка не передбачає негайної реакції адресата, а спрямована на створення певного «іміджу» туристичної агенції та стимулює закріплення її назви та послуг у пам'яті споживача;
- для рекламування послуг туристичних підприємств найкраще використовувати ті форми реклами, які пов'язані з використанням зображення та відео (телевізійна, зовнішня, інтернет-реклама, реклама у глянцевих виданнях з якісною поліграфією тощо), які краще відображають об'єкти туристичного інтересу [1, с. 75].

Новим, поки що недостатньо освоєним, але перспективним способом просування туристичних послуг є Інтернет-реклама. Основними її перевагами є: охоплення величезної цільової аудиторії, інтерактивність, доступність у будь-який час доби та відносно невисока вартість розміщення, висока інформативність. Туристичне підприємство може обрати один або декілька наступних методів рекламування у Інтернет мережі:

- створення власного WEB- представництва підприємства (сторінка в соціальних мережах, інтернет-магазин, корпоративний сайт тощо);
- банерна реклама;
- участь у онлайн-конференціях(форумах);

- публікація оголошень на інтернет-дошках оголошень;
- інші.

Кожен із цих методів має власні переваги і недоліки. Тому детальніше розглянемо особливості рекламування у соціальних мережах.

Соціальна мережа – інтернет-співтовариство користувачів, об'єднаних за будь-якою ознакою на базі одного сайту, який і називається в цьому випадку соціальною мережею [7]. Вона передбачає можливість подання персональної інформації про користувача, з допомогою якої його акаунт зможуть знайти інші учасники мережі. Просування в соціальних мережах - це рекламно-інформаційна діяльність, спрямована на розповсюдження інформації про об'єкт в соціальних мережах і блогосфері за допомогою створення та управління спільнотою цільових споживачів.

Однією із таких соціальних мереж є мережа Instagram, особливістю якої є те, що вона спрямована на роботу насамперед із візуальною інформацією.

За кількістю користувачів мережа Instagram займає третє місце у світі (табл. 1) [9].

Таблиця 1

Характеристика кількісного співвідношення користувачів соціальних мереж у світі

Соціальна мережа	Відвідувачів у місяць
Facebook	2,000,000,000
YouTube	1,000,000,000
Instagram	700,000,000
Twitter	313,000,000
Reddit	250,000,000
Vine (In January 2017, The Vine became the Vine Camera)	200,000,000
Pinterest	150,000,000
Ask.fm	160,000,000
Tumblr	115,000,000
Flickr	112,000,000
Google+	111,000,000
LinkedIn	106,000,000
VK	90,000,000
ClassMates	57,000,000
Meetup	30,300,000

Джерело: [9]

В Україні аудиторія Instagram за два місяці зросла на 400 тис і складає зараз 6 млн користувачів. Про це свідчать дані внутрішньої статистики Facebook для рекламодавців (див рис. 1).

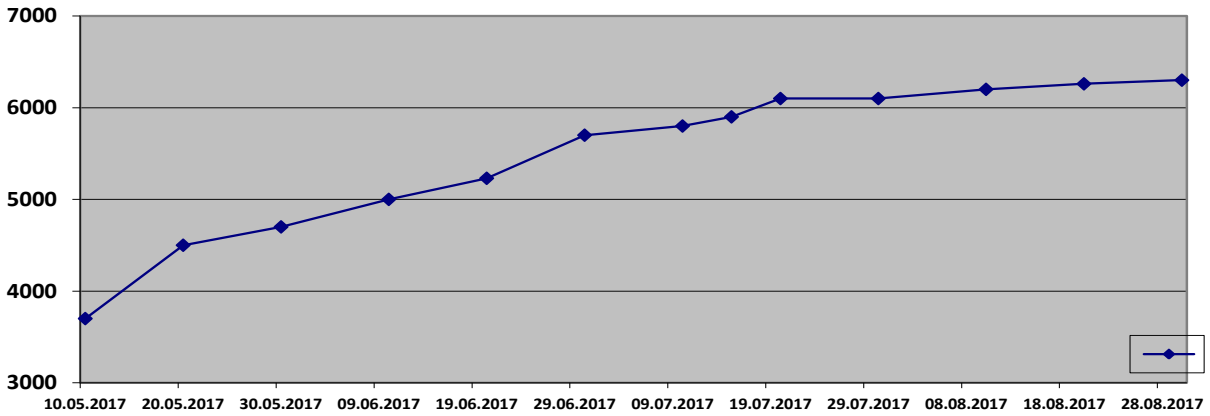

Рис. 1. Зростання української аудиторії мережі Instagram у 2017 р., тис. чол.

Джерело: [3]

Туристичні послуги мають певні характеристики, які роблять дану соціальну мережу одним із найкращих засобів реклами для їх просування.

Насамперед для туристичних послуг можна створити багато якісного візуального матеріалу. Це і фотографії з місць відпочинку, і зображення інтер'єру готельних номерів, і відео різноманітних розваг, які пропонує турфірма тощо.

Оскільки мережа Instagram орієнтована на фото та відеоконтент, тому у ролі засобу реклами вона найкраще підходить для рекламування туристичних послуг. Також для діяльності туристичних фірм характерною є висока подієвість (велика кількість заходів, які вона організовує). Різноманітні туристичні напрями, маршрути, поїздки, анімація – викликає і підтримує постійний інтерес аудиторії, змушує їх відстежувати оновлення акаунту туристичної фірми.

Для того, щоб отримати максимальний ефект від реклами в мережі Instagram, потрібно дотримуватися низки правил. Оскільки зображення – це основа реклами, тут – потрібно публікувати тільки високоякісні фотографії, уникати занадто розмитих, загальних, нецікавих фотографій. Варто використовувати різноманітні фільтри (одна із функцій Instagram), щоб отримати максимально вдале зображення. Фотографії повинні створювати ефект присутності і викликати у користувача бажання побувати в показаному місці. Можна використовувати так звану «карусель» (функція Instagram, що дає можливість розміщувати серію фото в одному пості). З допомогою цієї функції у клієнта можна створити відчуття присутності у даному місці або показати варіант «до і після». Також для формування відчуття присутності можна використовувати функцію «прямої трансляції» з місця певної події чи заходу. Наприклад, періодичні включення з прямими трансляціями під час туристичної поїздки.

Іншим важливим правилом, дотримання якого робить рекламу в Instagram ефективною, є правильно обраний час та регулярність публікації нових матеріалів. Щодо часу, то варто простежити, коли на повідомлення реагує найбільша кількість підписників і намагатися розміщувати нові матеріали у цей час. Слід зазначити, що основна аудиторія мережі – це молодь до 35 років, яка здебільшого переглядає Instagram вранці за сніданком або ввечері перед сном. Щодо регулярності публікації повідомлень, то тут важливо робити нові публікації регулярно, але не надто часто, щоб аудиторія не втрачала інтересу до контенту через занадто високу частоту публікацій. Оптимальним варіантом вважається 1-3 пости в день. При цьому краще додавати по одному фото в день, ніж одномоментно зробити багато постів, а потім взяти паузу на два тижні.

Ще одним правилом використання Instagram для рекламування туристичних послуг є вдало обрані хештеги. Хештег – це ключове слово або фраза, перед якими ставиться символ # і які використовується в публікаціях у соціальних мережах [8]. Хештеги відображаються у вигляді посилання, перейшовши за яким, можна потрапити на публікацію, що містить даний хештег. Використання хештегів зробить публікації доступними всім, кому цікаво те, про що написано. Таким чином аудиторія не обмежується наявними користувачами і контент можуть знайти й інші відвідувачі, яким цікаві теми постів. Правильно підбравши хештеги, можна залучити тисячі потенційних користувачів, «шанувальників» та клієнтів. Оптимальною вважається кількість у 8-10 хештегів і найкраще використовувати унікальні саме для власного бренду (наприклад назву туристичної компанії, її слоган тощо).

Окрім вдало вибраних хештегів потрібно також ретельно продумувати текст, яким буде супроводжуватися кожне фото. Оскільки Instagram передбачає можливість підпису зображень, а його аудиторія надає перевагу фотографіям, а не тексту, підписи повинні бути максимально короткими (одне-два речень), але влучними.

Цікавою і корисною властивістю мережі Instagram є можливість додавання геолокації. Поставивши геотег на фотографію об'єкта, який пропонує відвідати туристична компанія, можна привернути увагу потенційного клієнта, зацікавленого в ньому.

Для того, щоб реклама в мережі Instagram була ефективною, необхідно налагодити якісний зворотній зв'язок із відвідувачами сторінки туристичної фірми. Оскільки читачі так само є власниками акаунтів Instagram, ймовірно, що їх веб-сторінка містить інформацію схожої тематики.

Викладання контенту в Instagram передбачає інтерактивне спілкування між автором матеріалу і читачами. Таке спілкування можливе у вигляді виставляння «лайків», коментування постів, відповідей на запитання потенційних клієнтів тощо. Необхідно реагувати на відгуки (неважливо, справедливі чи ні). Відповідаючи на запитання про туристичну компанію та її послуги, можна викликати зацікавленість потенційного клієнта.

Важливо, щоб акаунт туристичної компанії був відкритий, оскільки до користувачів із закритими профілями ставляться з недовірою і рідше на них підписуються. Окрім цього, публікації з закритого профілю не доступні за хештегами.

Для того, щоб якомога більша кількість користувачів звернула увагу на Instagram-акаунт туристичної компанії, а отже стала її потенційним клієнтом – цей акаунт потрібно популяризувати в мережі. Існує два способи просування акаунта компанії в мережі Instagram – платний і безкоштовний (природній).

Платний спосіб – це насамперед платні публікації в Instagram. Представник туристичної компанії, відповідальний за рекламу, зв'язується із власниками популярних тематичних акаунтів і після

сплати необхідної суми коштів акаунт туристичної компанії відзначають на зображенні (в описі) цього популярного профілю. Таким чином новий акант отримує передплатників. Іншим платним способом просування є реклама в інтернеті загалом. Тобто просування в блогах, за допомогою PR-статей, згадка акаунта на спеціалізованих сайтах тощо.

Набагато дешевшими, проте з важко прогнозованою ефективністю є природні способи просування акаунта. До таких способів належать:

1. Використання популярних хештегів. При розміщенні будь-якого контенту відповідно до обраної стратегії варто вибирати хештеги зі списку популярних. Цей спосіб дозволяє значно збільшити охоплення публікації, отримати нові лайки і передплатників.

2. Передплати і «лайки». Одним з дієвих методів залучення передплатників, рекомендованих маркетологами, є активна робота з акаунтами користувачів, потенційно зацікавлених у тематиці сторінки туристичної компанії. Цей спосіб передбачає відвідування сторінок інших користувачів, підписка на них, «лайки» і коментарі матеріалів.

3. Конкурси, знижки та бонуси. Цей традиційний метод залучення клієнтів і стимулювання продажів є дієвим також і для просування акаунта в Instagram. Основними методиками проведення конкурсів є:

- Використання спеціального хештегу. Основна умова конкурсу - викласти будь-яку (задану правилами) фотографію в особистому акаунті з проставленням певного хештегу. Також однією з обов'язкових умов участі може бути підписка на акаунт, який просувають. У таких конкурсах важливі мотивація (цінний приз, відчутний бонус) і простота завдання.
- Використання програми для репостінгу (тобто використання чужого тексту в себе у блозі чи в соціальній мережі, з посиланням на автора. Часто це робиться автоматично завдяки вбудованому функціоналу соцмереж [6]). Сьогодні популярними стають конкурси на зразок «Зроби репост цього запису і отримай приз». Таким способом можна отримати охоплення значної аудиторії. Для цього у користувача має бути встановлено певний додаток для репостінгу.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, створення та ведення сторінки туристичної фірми в соціальній мережі Instagram - це перспективний вид інноваційної реклами із поки що невисоким рівнем конкуренції. Створення і ведення акаунта вимагає володіння певними навичками роботи в мережі та з фотоапаратурою, початок процесу рекламування вимагає витрат на організацію, проте з часом ці витрати окупаються завдяки збільшенню кількості клієнтів і розвитку туристичної організації.

Література

1. Даниленко-Кульчицька В.А. Особливості рекламування туристичного продукту Тернопільщини / В.А. Даниленко-Кульчицька // Науковий журнал «Причорноморські економічні студії». – Одеса. – 2017. – Вип.13., Ч.2. – С. 75-80.

2. Дурович А.П. Реклама в туризме : учебное пособие / А.П. Дурович. – Минск: Новое знание, 2008. – 254 с.

3. Дмитренко О. Кількість українських користувачів на Facebook, тис. [Електронний ресурс] / О. Дмитренко. – Режим доступу: http://watcher.com.ua/wp-content/uploads/fb-5.png?eac506

4. Лук'янець Т.І. Рекламний менеджмент : навч. посібник / Т.І. Лук'янець. – 2-ге вид., доп. – К. : КНЕУ, 2003. – 440 с.

5. Морозова Н.С. Реклама в социально-культурном сервисе и туризме : учебник / Н.С. Морозова, М.А. Морозов. – М. : Академия, 2008. – 288 с.

6. Репост / [Електронний ресурс]. – Майданчик для пошуку, обговорення та вибору варіантів перекладу чужизмів – Режим доступу: http://slovotvir.org.ua/words/repost

7. Соціальна мережа [Електронний ресурс]. – СЕО Словник. – Режим доступу: http://igroup.com.ua/seo-articles/sotsialna-merezha

8. Що таке #хештег і як його використовувати? / [Електронний ресурс]. – Сайт «Підвищення ІК компетентності студентів та викладачів Київського університету імені Бориса Грінченка» – Режим доступу: http://cikt.kubg.edu.ua/

9. Top 10 Social Networking Sites by Market Share Statistics [September 2017] / [Електронний ресурс]. –DREAMGROW BLOG – Режим доступу: https://www.dreamgrow.com/top-10-social-networking-sites-market-share-of-visits/

References

1. Danylenko-Kulchytska, V.A. (2017), "Features of advertising of tourist product of Ternopil region", *Scientific journal "Black Sea Economic Studies",* iss.13, part 2, pp. 75-80.

2. Durovich, A.P. (2008), *Reklama v turizme* [Advertising in tourism], tutorial, Novoye Znaniye, Minsk, Belarus.

3. Dmytrenko, O. (2017), "Number of Ukrainian users on Facebook, ths.", available at: http://watcher.com.ua/wp-content/uploads/fb-5.png?eac506 (access date September 12, 2017).

4. Lukianets, T.I. (2003), *Reklamnyi menedzhment* [Advertising Management], tutorial, 2nd edition, additions, KNEU, Kyiv, Ukraine.

5. Morozova, N.S. and Morozov, M.A. (2008), *Reklama v sotsialno-kulturnom servise i turizme* [Advertising in social-cultural service and tourism], textbook, Academia, Moskov, Russia.

6. The site for finding, discussing and choosing alternatives for the translation of foreigners (2017), "RePost", available at: http://slovotvir.org.ua/words/repost (access date September 23, 2017).

7. SEA - dictionary (2017), "Social network", available at: http://igroup.com.ua/seo-articles/sotsialna-merezha (access date September 23, 2017),

8. The site Increasing the Competence of Students and Teachers of the Borys Grinchenko University of Kyiv (2017), "What is # hashtag and how to use it?", available at: http://cikt.kubg.edu.ua/ (access date September 22, 2017),

9. Dreamgrow blog (2017), "Top 10 Social Networking Sites by Market Share Statistics", available at: https://www.dreamgrow.com/top-10-social-networking-sites-market-share-of-visits/ (access date September 2, 2017),

Рецензент : д.е.н., професор Тернопільського національного економічного університету В.Я. Брич

УДК 334.72:631.115.11:004

Іщенко А.В.,
аспірант**,
НДІ «Украгропромпродуктивність», м. Київ

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

Ishchenko A.V.,
postgraduate student,
Ukrainian Research Institute Productivity of Agroindustrial Complex of the Ministry of Agrarian Policy of Ukraine, Kyiv

INFORMATION SUPPLY FOR STUDY THE PERSONAL PEASANTS FARMS

Постановка проблеми. У процесі ринкового реформування аграрного сектору економіки суттєво змінилися місце і роль господарств населення, серед яких переважають особисті селянські господарства (ОСГ). Особистим селянським господарствам, що законодавчо визнані в Україні, належить вагомий внесок у вирішенні проблеми продовольчого забезпечення населення держави. Нині сільськогосподарські підприємства знизили майже удвічі виробництво валової продукції, однак ОСГ зберегли обсяги виробництва, а по окремих видах продовольчої продукції навіть збільшили їх. Отже, в кризовій ситуації ОСГ виявляється стійкішими проти економічних негараздів. Це значною мірою зумовлено тим, що дані господарства поставлені в умови самовиживання.

Склалася парадоксальна ситуація: особисті селянські господарства населення виробляють 50 % продукції, а в країні повністю відсутня достовірна економічна інформація про них (собівартість, затрати живої та уречевленої праці на одиницю продукції, рентабельність виробництва по видах продукції та в цілому по ОСГ). Таку ситуацію в період реформування сільськогосподарського виробництва і необхідності вибору ефективних напрямів його розвитку потрібно виправляти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед наукових праць, присвячених інформаційного забезпечення дослідження особистих селянських господарств, на особливу увагу заслуговують опубліковані результати Долинського С.В., Збарського В.К., Ковальова С.О., Канінського М.П., Липчука В.В., Мельник Л.Л., Мельника Л.Ю., Михайлової Л.І., Онисько С.М., Свиноуса І.В., Шматковської Т.О. та інших. Позитивно оцінюючи результати наукових праць вищезазначених

* *Науковий керівник: Свиноус І.В. – д.е.н., професор*

дослідників відзначено важливість покращення інформаційного забезпечення дослідження особистих селянських господарств, що підтверджує актуальність теми статті.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка практичних рекомендацій щодо формування інформаційного забезпечення дослідження особистих селянських господарств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Обстеження умов діяльності та життя членів особистих селянських господарств в Україні має багатий історичний досвід. Початок йому було покладено ще з часів земської статистики наприкінці XIX ст. Обстеженнями їх проводили способом моментних (одноразових) спостережень.

Проте, як свідчить зарубіжна практика проведення статистичних спостережень, до виробників продукції висували певні вимоги, що дає підставу вважати їх об'єктами статистичного спостереження. З наявних у Німеччині 410 000 сільськогосподарських підприємств статистикою охоплюють лише ті, які мають показники прибутковості вище певної межі. Таких налічується тільки 280 000. У США статистичним обліком охоплюють ферми, обсяг реалізації продукції яких перевищує 1000 доларів у рік. При дотриманні Україною європейських вимог до статистичного обліку в сільському господарстві передбачається облік господарств, які мають не менше 1 га землі (у Німеччині – 2 га), не будуть охопленні статистичним обліку майже всі ОСГ, розмір яких у середньому становить менше 1 га [1].

Нині інформація про діяльність особистих селянських господарств формується двома способами: шляхом суцільного обстеження діяльності особистих селянських господарств, що здійснюється працівниками сільських рад. Статистичні масиви сформовані даним способом, відображають кількісні характеристики функціонування ОСГ, площу землекористування, кількість худоби та птиці тощо; вибіркове обстеження, що проводять органи статистики, відображає якісні показники сільськогосподарської діяльності сільських домогосподарств (споживання, рівень витрат і доходів) (рис. 1).

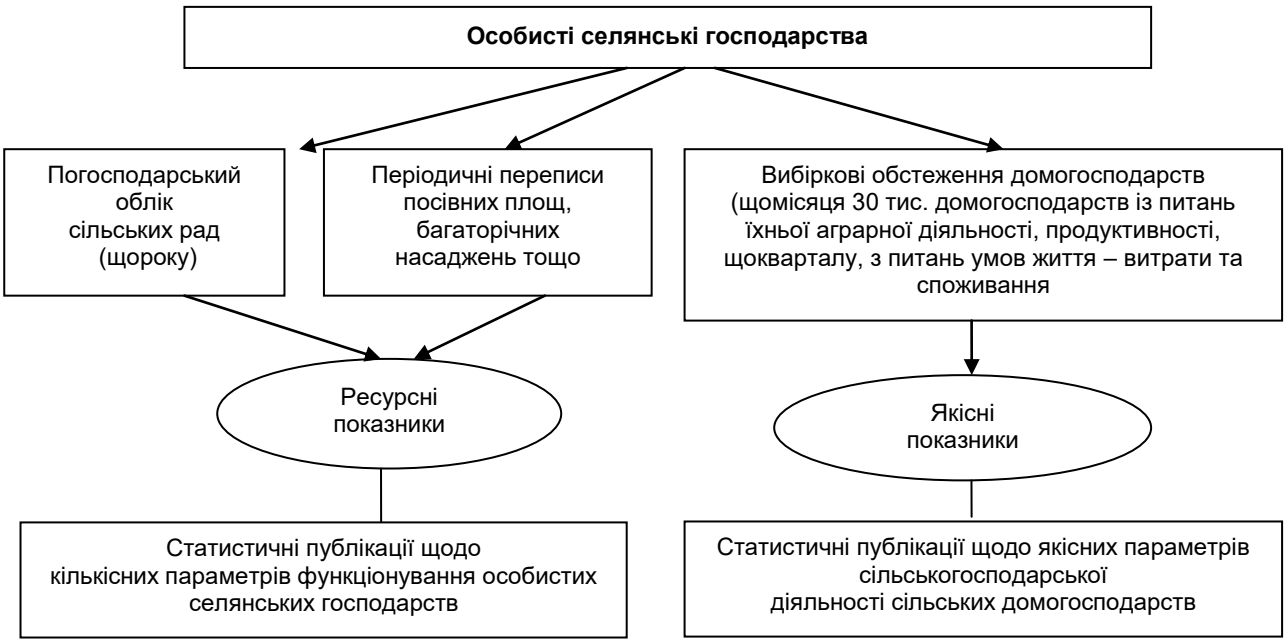

Рис. 1. Організація статистичного обліку функціонування особистих селянських господарств

Джерело: розробка автора

Погосподарський облік, як вид первинного обліку, передбачений для накопичення і систематизації відомостей, які збираються сільськими, селищними, міськими радами в розташованих на їхній території сільських населених пунктах і які є необхідними для виконання ними своїх повноважень та інформаційного забезпечення органів місцевого самоврядування всіх рівнів і органів виконавчої влади про соціально-демографічні характеристики населення в сільській місцевості, його потенціал у сфері сільського господарства. Для ведення цього обліку використовується єдина на всій території України методологія та типові форми первинної облікової документації, затверджені центральним органом виконавчої влади у галузі статистики. Окремі форми ведуть по міських поселеннях.

Мета обстеження населення (домогосподарств) з питань сільськогосподарської діяльності полягає у збиранні інформації щодо його діяльності у сфері сільського господарства: вирощування сільськогосподарських культур, розведення свійської худоби та птиці як для задоволення власних потреб у продовольстві, так і для продажу, а також щодо забезпеченості сільських домогосподарств

технікою та виробничими спорудами, застосування ними хімікатів і пестицидів, науково обґрунтованих методів ведення сільськогосподарського виробництва, використання найманої праці тощо.

Відбір територій для обстеження сільськогосподарської діяльності населення здійснюється з імовірністю, пропорційною розміру площі землі домогосподарств. Термін дії територіальної вибірки становить п'ять років, а період проведення обстеження сільськогосподарської діяльності населення (домогосподарств) триває з травня 2013 року по квітень 2018 року. Формування нових вибіркових сукупностей домогосподарств здійснюється щороку (для кожного річного циклу проведення обстеження населення) за допомогою спеціального програмного забезпечення. Кожне відібране домогосподарство представляє чітко визначену кількість домогосподарств генеральної сукупності, зокрема у період дії вибірки 2014–2018 років (без урахування відмов домогосподарств від участі в обстеженні). Під час збирання первинної інформації заміна відібраних домогосподарств, у разі відмови брати участь в обстеженні, не допускається, оскільки це порушує принципи випадковості відбору та репрезентативності вибірки.

В останні роки вибірковий метод спостережень активно застосовується органами державної статистики України, насамперед у сфері досліджень населення з актуальних соціально-економічних та демографічних проблем. У 1999 р. Держкомстатом України були запроваджені на постійній основі два базових державних вибіркових обстеження населення (домогосподарств), а саме: з питань економічної активності населення та з питань умов життя домогосподарств. У 2000 р. також на постійній основі було запроваджено третє базове державне вибіркове обстеження – сільськогосподарської діяльності населення у сільській місцевості. Ці базові вибіркові обстеження населення ґрунтуються на міжнародних стандартах і сучасних наукових розробках. Крім того, на одноразовій та періодичній основі органами державної статистики провадяться тематичні вибіркові обстеження населення.

Основним етапом підготовки та проведення будь-якого вибіркового обстеження є визначення принципів формування вибіркової сукупності респондентів (далі – вибірки). Якість планування вибірки та коректність процедур її формування значною мірою визначають якість результатів вибіркового обстеження, а також адекватність витрат на його проведення. Ці методологічні основи розроблені з метою забезпечення належної якості виконання робіт із планування та формування вибірки з урахуванням наявної інформаційної бази для проведення державних базових вибіркових обстежень населення.

Методологічні основи базуються на сучасних науково обґрунтованих принципах проведення вибіркових спостережень, національному та міжнародному досвіді організації аналогічних обстежень. При розробці були враховані положення чинних законодавчих і нормативних актів, інформаційні потреби органів державного управління та вимоги міжнародних статистичних організацій. Окремі положення розроблені з урахуванням рекомендацій міжнародних експертів: Г. Колтона (США), В. Верми та П. Сміта (Великобританія), а також К. Д'ерфа (Фінляндія) [2].

Для розуміння особливостей діяльності особистих селянських господарств основними інструментами вибіркового обстеження є "Запитальник базового інтерв'ю" (форма № 1- СНГ) та "Запитальник щомісячного інтерв'ю" (форма № 2 - СНГ).

Оскільки обстеження сільськогосподарської діяльності домогосподарств (ОСГД) у сільській місцевості є обстеженням, яке вивчає питання, пов'язані з виробництвом продукції сільського господарства, в основу побудови його дизайну був покладений основний ресурсний показник – площа землі домогосподарств. Це визначило дві основні особливості даного обстеження: обстеження охоплює тільки сукупність домогосподарств, які мають у своєму володінні або користуванні землю; відбір домогосподарств для обстеження і, відповідно, розрахунок статистичних ваг, здійснювався на основі показника "Площа землі" [3].

Водночас до програми ОСГД увійшли як показники, безпосередньо пов'язані з наявністю землі в домогосподарстві (посівні площі, наявність багаторічних насаджень тощо), так і показники щодо наявності худоби і птиці, застосування певних методів господарювання, зв'язок яких з показником "Площа землі" є менш тісним. Для отримання коректних оцінок для таких показників у ОСГД застосовується калібрація статистичних ваг.

Різниця значень показників щодо площі землі домогосподарств пояснюється, з одного боку, тим, що в ОСГД, на відміну від форми №6–сільрада, відображається земля, яка фактично використовується домогосподарством, а не вся земля, надана йому згідно з чинним законодавством, з іншого боку – проміжком часу між датою, на яку складається форма № 6–сільрада (на 1 січня), і моментом проведення опитування за базовим інтерв'ю ОСГД у травні. За цей період відбувається передача домогосподарствами своїх земель в оренду, зокрема сільськогосподарським підприємствам і фермерським господарствам. Якщо взяти до уваги зменшення площі землі, пов'язане з орендними операціями (за даними ОСГД), то співвідношення за показником "Площа землі домогосподарств" становитиме 94,1%, показником "Середній розмір землі домогосподарства " – 96,6%.

Форми № 01 та 02-СГН є підставою для щомісячного визначення продуктивності та змін поголів'я худоби і птиці. Відправною точкою щодо інформації про чисельність стада є щорічний облік худоби.

Спостереження за витратами і доходами домогосподарств протягом кварталу здійснюється за допомогою двох інструментів обстеження:

– тижневого щоденника поточних витрат, який заповнюється безпосередньо домогосподарством двічі на квартал за спеціальним графіком;

– квартального запитальника, за допомогою якого проводиться щоквартальне опитування домогосподарства у перший місяць після звітного кварталу.

Головними напрямами, за якими ведеться щоквартальне спостереження, є вивчення: структури споживчих грошових витрат домогосподарств на придбання товарів та оплату послуг; структури інших витрат (матеріальної допомоги іншим домогосподарствам, витрат, пов'язаних із веденням ОСГ, з придбанням нерухомості, будівництвом та капітальним ремонтом житла і господарських будівель, формуванням заощаджень тощо); значення ОСГ для формування рівня матеріального добробуту домогосподарства (надходження та використання продукції ОСГ для власного споживання, отримання грошових коштів від її продажу тощо); структури доходів та інших джерел надходжень ресурсів у домогосподарство. При цьому окремо вивчають доходи, які отримує кожний член домогосподарства (оплата праці, пенсії, стипендії, допомоги по безробіттю тощо), а також ті види доходів, які надходять в домогосподарство в цілому (допомоги на дітей, від родичів та інших осіб, від продажу нерухомості та майна, субсидії на оплату житла, комунальних продуктів і послуг, використання заощаджень тощо) [4].

Інформація, зібрана шляхом проведення обстеження сільськогосподарської діяльності населення (домогосподарств), використовується перш за все для щомісячного визначення обсягів виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції господарствами населення та залишків продуктів у них, при розрахунках макропоказників статистики сільського господарства, включаючи складання натурально-вартісних балансів, за категорією „господарства населення".

За інформацією квартального запитальника та щоденника поточних витрат можливо розрахувати згруповані витрати на виробництво продукції тваринництва та виручку на 100 сільських домогосподарств. Крім того, можливо визначити рівень споживання основних видів тваринницької продукції, в тому числі й тієї, що надійшла з ОСГ.

Розрахунок обсягів реалізації сільськогосподарської продукції господарствами населення необхідний для оперативного моніторингу загальних обсягів реалізації сільськогосподарської продукції, порівняння тенденцій реалізації сільськогосподарської продукції власного виробництва сільськогосподарськими підприємствами та господарствами населення, визначення товарності сільськогосподарського виробництва тощо.

Розрахунок обсягів і вартості реалізованої сільськогосподарської продукції господарствами населення передбачає такі етапи: визначення джерел інформації для проведення розрахунків; встановлення переліку видів сільськогосподарської продукції, за якими будуть здійснюватися розрахунки; підготовка вхідної інформації для виконання розрахунків; проведення розрахунків обсягів і вартості реалізованої сільськогосподарської продукції.

При проведенні розрахунків, залежно від виду сільськогосподарської продукції, доцільно використовувати такі методологічні підходи: за кількістю реалізованої продукції в розрахунку на 1 голову відповідного виду худоби та на 1 гектар посівної площі відповідного виду продукції рослинництва; за рівнем товарності сільськогосподарської продукції.

Для здійснення поточних (річних) розрахунків обсягів і вартості реалізованої господарствами населення сільськогосподарської продукції використовується така інформація: дані вибіркового обстеження сільськогосподарської діяльності домогосподарств у сільській місцевості за формами № 01-СГН "Запитальник базового інтерв'ю" та № 02-СГН "Запитальник щомісячного інтерв'ю", а саме: розділ III "Продаж продукції", розділи I "Рослинництво" та II "Тваринництво"; дані про розміри посівних площ сільськогосподарських культур у господарствах населення за формами № 4 (сільрада) „Посівні площі сільськогосподарських культур у домашніх господарствах на території сільської ради" та № 4-сг „Заключний звіт про підсумки сівби під урожай 20__ року"; розрахунки обсягів виробництва продукції рослинництва в господарствах населення (за основними показниками форми № 29-сг "Звіт про збір урожаю сільськогосподарських культур"); розрахунки чисельності поголів'я худоби та птиці та обсягів виробництва продукції тваринництва в господарствах населення (за основними показниками форми № 24 „Звіт про стан тваринництва") [5].

Крім того, для контролю розрахованих показників використовуються дані державних статистичних спостережень за формами № 11-заг, 13-заг, 1-зерно, 4-заг та інша наявна інформація, в тому числі адміністративна.

Перелік основних видів продукції, яка може бути реалізована господарствами населення, наведений у „Довіднику показників вибіркового обстеження сільськогосподарської діяльності населення" у розділі „Керівництво для фахівця з інтерв'ювання", затверджене наказом Держкомстату України від 7.10.2004 р. № 548, із змінами та доповненнями, затвердженими наказом Держкомстату України від 28.11.2006 р. № 562) [5]. Однак безпосередньо для розрахунку обсягів і вартості

реалізованої продукції господарствами населення повинен використовуватися „Скорочений довідник видів реалізованої сільськогосподарської продукції", в якому відсутні підсумкові позиції (всього – зернових, овочів тощо), які отримують на стадії зведення інформації запитальників.

Подальше зведення інформації та порівняння даних щодо реалізації власно виробленої продукції за двома категоріями товаровиробників (сільськогосподарськими підприємствами та господарствами населення) здійснюється за переліком продукції, що реалізується сільськогосподарськими підприємствами (згідно з показниками державного статистичного спостереження за ф. № 21-заг). Цей перелік містить укрупнені позиції продукції (товарні групи) та має таку відповідність між назвою за ф. № 21-заг і кодами за ф. № 02-СГН [6].

Під час вибіркового обстеження сільськогосподарської діяльності домогосподарств отримують інформацію про реалізацію худоби та птиці частково як реалізацію худоби та птиці в головах у живій вазі, а частково – у вигляді продажу м'яса в забійній вазі. Ці показники, перераховані у живу вагу, відображатимуть загальний обсяг реалізації худоби та птиці в домогосподарствах за вибірковим обстеженням.

Аналогічно роблять розрахунок обсягів і вартості реалізованої продукції кожного району за напрямами реалізації.

Усі розрахунки обсягів і вартості реалізованої продукції здійснюють щомісяця. Дані кількісних і вартісних показників за рік складаються із суми дискретних показників за 12 місяців. Середню ціну визначають діленням підсумкових даних вартості кожного виду реалізованої сільськогосподарської продукції на її відповідну кількість. Аналогічно розраховують дані за квартал (сума показників за три місяці) чи інший період.

Вважається за доцільне використання результатів спостережень за виробництвом продукції в особистих селянських господарствах, що здійснюється через мережу установ НДІ «Украгропромпродуктивність». Основними особливостями є: високий рівень надійності статистичної вибірки, враховується вплив природно-кліматичних умов, низький рівень варіації одержаних результатів. Враховуючи ресурс науково-дослідного інституту та розгалуженість мережі, вважається за доцільне впроваджувати розроблену методику в практичну сільськогосподарську діяльність для регулювання трудоємності виробничих процесів, собівартості та рентабельності виробництва основних видів продукції тваринництва [7].

З метою з'ясування проблем функціонування особистих селянських господарств науковцями регулярно здійснюється опитування власників ОСГ. Проте, через високу статистичну похибку одержана інформація має нерепрезентативний характер і може використовуватися виключно для наукових цілей.

Висновки з проведеного дослідження. Оцінюючи достовірність статистичної інформації, яка надходить з різних джерел, можна відзначити її суб'єктивний характер. Як свідчать результати опитування власників ОСГ, основною причиною заниження кількості худоби та птиці є посилення податкового тиску на ці господарства (76% опитаних). Як зазначив згаданий відомий дослідник селянства Дж. Скотт, "тепер переоцінене минуле стало необхідним для оцінки лякаючого сьогодення. Фактично пам'ять допомагає як би усунутися від реального життя, бо життя це дуже тяжке" [8].

Постала необхідність проведення сільськогосподарського перепису з метою об'єктивної оцінки стану функціонування особистих селянських господарств.

Одержана в ході перепису інформація потрібна фахівцям, які займаються сільським господарством, розробляють програми розвитку або вдосконалення галузі. Не маючи конкретної інформації про виробництво сільгосппродукції приватними підприємцями, їм складно робити об'єктивні висновки. Результати перепису допоможуть державним органам діяти більш виважено в даному напрямку.

Література

1. Свиноус І.В. Концептуальні засади функціонування особистих селянських господарств / І. В. Свиноус, Д. М. Микитюк // Продуктивність агропромислового виробництва. – 2013. – Вип. 23. – С. 37-41.

2. Збарський В.К. Індивідуальні господарства селян: проблеми і перспективи / В.К. Збарський // Агроінком – 2005. – № 9–10. – С. 15–24.

3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua

4. Наказ Державного комітету статистики України «Про затвердження Порядку обліку особистих селянських господарств сільськими, селищними та міськими радами від 26.10.2009 р. № 409 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0044–10

5. Інструкція щодо заповнення форми державного статистичного спостереження № 6–сільрада "Окремі показники розвитку сільських, селищних, міських рад у галузі сільського господарства на 1 січня 20__ року" Із змінами і доповненнями, внесеними наказом Державної служби статистики України

від 21 листопада 2012 року № 472 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.profiwins.com.ua/uk/forms–and–blanks/statistic/421.html

6. Аналітичні дослідження показників продуктивності у галузі тваринництва особистих селянських господарств за 2014 рік : [наук.–практ. зб.] / [І. М. Демчак та ін.] ; Укр. НДІ продуктивності та агропром. комплексу. - Київ : НДІ "Украгропромпродуктивність", 2015. – 51 с.

7. НДІ «Украгропромпродуктивність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uapp.kiev.ua/?m=125

8. Джеймс С. Скотт. Моральная экономика крестьянского хозяйства. Восстание и выживание в юго-восточной Азии / Джеймс С. Скотт // Отечественная история. – 1992. – № 5. – С. 5–17.

References

1. Svynous, I.V. and Mykytiuk, D.M. (2013), “Conceptual principles of private farming operation”, *Produktyvnist ahropromyslovoho vyrobnytstva*, iss. 23. pp. 37-41.

2. Zbarskyi, V.K. (2005), “Individual farms of peasants: problems and prospects”, *Ahroinkom,* no. 9, pp. 15–24.

3. State Statistics Service of Ukraine, available at: http://www.ukrstat.gov.ua (access date September 22, 2017).

4. State Statistics Service of Ukraine (2009), “The Order of the State Statistics Committee of Ukraine "On Approving the Procedure for Accounting for Private Farms by Rural, Settlement and City Councils of 26.10.2009 no. 409”, available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0044–10 (access date September 22, 2017).

5. State Statistics Service of Ukraine (2012), Instructions for completing the form of state statistical supervision No. 6-village council "Separate indicators of the development of rural, township and city councils in the agricultural sector on January 1, 20__" with amendments and additions introduced by the order of the State Statistical Service of Ukraine of November 21, 2012 no. 472”, available at: http://www.profiwins.com.ua/uk/forms–and–blanks/statistic/421.html (access date September 23, 2017).

6. Demchak, I.M. et al. (2015), *Analitychni doslidzhennia pokaznykiv produktyvnosti u haluzi tvarynnytstva osobystykh selianskykh hospodarstv za 2014 rik* [Analytical studies of performance measures in the livestock industry of personal peasant farms in 2014], scientific and practical collection, Ukr. NDI produktyvnosti ta ahroprom. kompleksu, NDI "Ukrahropromproduktyvnist", Kyiv, Ukraine, 51 p.

7. NDI “Ukrainian research institute of productivity of agroindustrial complex”, available at: http://www.uapp.kiev.ua/?m=125 (access date September 21, 2017).

8. Scott, James C. (1992), “The Moral Economy of the Peasant: Rebellion and Subsistence in Southeast Asia”, *Otechestvennaya istoriya*, no. 5, pp. 5–17.

Рецензент : д.е.н., професор Білоцерківського національного аграрного університету І.В. Свиноус

РЕФЕРАТИ РЕФЕРАТЫ ABSTRACTS

Варченко О.М. ІНСТРУМЕНТИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ВИРОБНИЦТВА БІОПАЛИВА У ПРОВІДНИХ КРАЇНАХ СВІТУ ТА НАПРЯМИ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ПРАКТИЦІ

Мета. Розробка теоретичних, положень і практичних рекомендацій по розробці інструментів щодо стимулювання розвитку виробництва, реалізації, переробки і використання біологічних видів палива та обґрунтування напрямів їх використання у вітчизняній практиці.

Методика дослідження. Для розв'язання поставлених завдань застосовувалися загальнонаукові та спеціальні методи: діалектичний і абстрактно-логічний (теоретичні узагальнення і формування висновків); індукції і дедукції (при зборі, систематизації, обробці інформації, осмислені проблеми); монографічний (дослідження соціально-економічної природи, функцій суб'єктів державної підтримки – виробників біопалива).

Результати дослідження. Проаналізовано економічні важелі регулювання ринку біопалива у провідних країнах світу, розкрито інструменти стимулювання виробництва і споживання біологічних видів палива. Систематизовано проблеми, що виникають при формуванні в Україні ринку біопалив, зокрема біодизельного палива та біоетанолу. Вважаємо, що стримуючими чинниками розвитку ринку біопалив в Україні є недосконалість нормативно-правової бази. Запропоновано дієві інструменти державного регулювання ринку біопалива у країні, що матимуть позитивний вплив на його виробництво та споживання.

Наукова новизна результатів дослідження. Обґрунтовано вплив інструментів державного регулювання на рівень розвитку біоенергетики у провідних країнах світу як альтернативного джерела енергії та напрями його використання в Україні.

Практична значущість результатів дослідження. Доведено, що з метою стимулювання використання альтернативних видів палива у країні доцільно передбачити систему пільг щодо їх використання, а також посилити контроль за шкідливими викидами транспортних засобів та передбачити відповідні штрафи.

Ключові слова: біоенергетика, біопаливо, етанол, альтернативні джерела енергії, інструменти державного регулювання.

Варченко О.М. ИНСТРУМЕНТЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОДДЕРЖКИ ПРОИЗВОДСТВА БИОТОПЛИВА В ВЕДУЩИХ СТРАНАХ МИРА И НАПРАВЛЕНИЯ ИХ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ В ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ПРАКТИКЕ

Цель. Разработка теоретических, положений и практических рекомендаций по разработке инструментов по стимулированию развития производства, реализации, переработки и использования биологических видов топлива и обоснование направлений их использования в отечественной практике.

Методика исследования. Для решения поставленных задач применялись общенаучные и специальные методы: диалектический и абстрактно-логический (теоретические обобщения и формирования выводов); индукции и дедукции (при сборе, систематизации, обработке информации, осмысленные проблемы); монографический (исследование социально-экономической природы, функций субъектов государственной поддержки - производителей биотоплива).

Результаты исследования. Проанализированы экономические рычаги регулирования рынка биотоплива в ведущих странах мира, раскрыто инструменты стимулирования производства и потребления биологических видов топлива. Систематизированы проблемы, возникающие при формировании в Украине рынка биотоплива, в частности биодизельного топлива и биоэтанола. Считаем, что сдерживающими факторами развития рынка биотоплива в Украине является несовершенство нормативно-правовой базы. Предложены действенные инструменты государственного регулирования рынка биотоплива в стране, которые будут иметь положительное влияние на его производство и потребление.

Научная новизна результатов исследования. Обосновано влияние инструментов государственного регулирования на уровень развития биоэнергетики в ведущих странах мира в качестве альтернативного источника энергии и направления его использования в Украине.

Практическая значимость результатов исследования. Доказано, что с целью стимулирования использования альтернативных видов топлива в стране целесообразно предусмотреть систему льгот по их использованию, а также усилить контроль за вредными выбросами вредных транспортных средств и предусмотреть соответствующие штрафы.

Ключевые слова: биоэнергетика, биотопливо, этанол, альтернативные источники энергии, инструменты государственного регулирования.

Varchenko O.M. TOOLS FOR STATE SUPPORT OF MANUFACTURING BIOFUEL IN THE LEADING COUNTRIES OF THE WORLD AND DIRECTIONS OF THEIR USE IN THE DOMESTIC PRACTICE

Purpose. The aim of the article is the development of theoretical, provisions and practical recommendations for the development of tools for stimulating the development of production, sale, processing and use of biological fuels and justifying the directions of their use in domestic practice.

Methodology of the research. General and scientific tasks and special methods are used for solving the tasks: dialectical, abstract and logical (theoretical generalizations and conclusions formation); induction and deduction (in the collection, systematization, processing of information, intelligent problems); monographic (to study the social and economic nature, functions of subjects of state support – producers of biofuels).

Findings. The economic levers of biofuel of market regulation in the leading countries of the world are analyzed; tools for stimulation of production and consumption of biological fuels are disclosed. Problems that arise during the formation of the biofuel market in Ukraine, in particular biodiesel fuel and bioethanol are systematized.

We believe that the constraints on the development of the biofuels market in Ukraine are the imperfection of the regulatory framework.

The effective instruments of state regulation of biofuel market in the country that will have a positive impact on its production and consumption are proposed.

Originality. The influence of state regulation instruments on the level of bioenergy development in the leading countries of the world as an alternative source of energy and directions of its use in Ukraine is substantiated.

Practical value. It is proved that it is expedient to provide a system of privileges for their use, as well as to strengthen control over harmful emissions of vehicles and to provide appropriate fines in order to stimulate the use of alternative fuels in the country.

Key words: bioenergetics, biofuels, ethanol, alternative energy sources, instruments of state regulation.

Христенко О.А., Латул Ю.Ю. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДІТЕЙ-СИРІТ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Мета. Здійснення аналізу державної політики і стратегії соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в України в сучасних умовах, визначення основних проблем і недоліків соціальної політики, а також розгляд досвіду зарубіжних країн у сфері соціального захисту та обґрунтування механізму реалізації соціальної політики держави щодо дітей сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема: методи факторного економічного аналізу – при визначенні основних причин поширення соціального сирітства та економіко-статистичні методи – при визначенні динаміки змін кількості дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування.

Результати дослідження. Визначено основні причини збільшення кількості сиріт в Україні, а також права гарантовані державою дітям-сиротам та дітям, позбавлених батьківського піклування. Встановлено що усиновлення є найбільш дієвим кроком до подолання явища сирітства в Україні.

Наукова новизна результатів дослідження. Дістали подальший розвиток теоретичні, методичні та законодавчі положення щодо пошуку нових підходів, які вирішують проблему соціального сирітства в Україні.

Практична значущість результатів дослідження визначається можливістю визначення шляхів удосконалення системи соціального захисту дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування. Отримані результати надають можливість сформувати основні напрями подальшого удосконалення соціальної сфери, а також використання досвіду інших країн.

Ключові слова: державна соціальна політика, соціальний захист, діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, нормативно-правова база, права дітей, досвід країн.

Христенко О.А., Латул Ю.Ю. ГОСУДАРСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ В СФЕРЕ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ ДЕТЕЙ-СИРОТ УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ЕВРОИНТЕГРАЦИИ

Цель. Осуществление анализа государственной политики и стратегии социальной защиты детей-сирот и детей, лишенных родительской опеки в Украине в современных условиях, определение основных проблем и недостатков социальной политики, а также рассмотрение опыта зарубежных стран в сфере социальной защиты и обоснование механизма реализации социальной политики государства в отношении детей сирот и детей, лишенных родительской опеки.

Методика исследования. В процессе исследования использованы общенаучные и специальные методы, в частности: методы факторного экономического анализа – при определении основных причин распространения социального сиротства и экономико-статистические методы – при определении динамики изменений количества детей-сирот и детей, лишенных родительской опеки.

Результаты исследования. Определены основные причины увеличения количества сирот в Украине, а также права гарантированы государством детям-сиротам и детям, лишенных родительской опеки. Установлено, что усыновление является наиболее действенным шагом к преодолению явления сиротства в Украине.

Научная новизна результатов исследования. Получили дальнейшее развитие теоретические, методические и законодательные положения по поиску новых подходов, которые решают проблему социального сиротства в Украине.

Практическая значимость результатов исследования определяется возможностью определение путей совершенствования системы социальной защиты детей-сирот и детей, лишенных родительской опеки. Полученные результаты дают возможность сформировать основные направления дальнейшего совершенствования социальной сферы, а также использования опыта других стран.

Ключевые слова: государственная социальная политика, социальная защита, дети-сироты, дети, лишенные родительской опеки, нормативно-правовая база, права детей, опыт стран.

Khrystenko O.A., Latul Yu.Yu. STATE MANAGEMENT IN THE SPHERE OF SOCIAL PROTECTION OF ORPHANS IN UKRAINE IN TERMS OF EUROPEAN INTEGRATION

Purpose. Analysis of the state policy and strategy for social protection of orphans and children deprived of parental care in Ukraine in modern conditions. Definition of the main problems and shortcomings of social policy as well as consideration of the experience of foreign countries in the sphere of social protection and study of the mechanism of realization of social policy with regard to orphans and children deprived of parental care.

Methodology of the research. In the research methods of economic and statistical analysis for determining the main cause of child abandonment were used; economic and mathematical methods were used for determining the dynamics of changes in the number of orphans and children deprived of parental care.

Findings. The main reasons for increasing the number of orphans in Ukraine are pointed out and the rights of orphans and children deprived of parental care guaranteed by the state are stated. It is found that the adoption is the most effective step to overcome the problem of child abandonment in Ukraine.

Originality. The research gives further development of theoretical, methodological and legislative principles for finding new approaches to solve the problem of child abandonment in Ukraine.

Practical value of the research results is determined by the ability to define ways to improve the social protection of orphans and children deprived of parental care. The results make it possible to form the main areas for further improvement of social services and use the experience of other countries.

Key words: state social policy, social protection, orphans, children deprived of parental care, legal framework, the rights of children, the experience of countries.

Криворук Б.М. СВІТОВИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ ЙОГО АДАПТАЦІЇ В УКРАЇНІ

Мета. Оцінка нинішньої системи державної підтримки аграрного сектора країни ЄС і на їх основі здійснити розробку практичних рекомендацій по їх адаптації в умовах України.

Методика дослідження. При здійсненні дослідження використовувалися наступні методи: загальнонаукові методи пізнання, зокрема історико-еволюційний метод (при дослідженні еволюції моделей сільського господарства в країнах-лідерах, трансформації підходів держав до регулювання аграрного сектору економіки та модифікації Спільної аграрної політики ЄС; системно-структурний аналіз і узагальнення економічних процесів та явищ (при класифікації цілей, механізмів та інструментів підтримки сільського господарства в постіндустріальних країнах світу); аналіз та синтез (при дослідженні системи державного регулювання аграрного сектору продовольчих ринків).

Результати дослідження. Встановлено, що у провідних країнах Європейського Союзу та Америки простежується тенденція до лібералізації продовольчих ринків. Виявлено, що питання зменшення підтримки сільськогосподарських товаровиробників і зниження рівня захисту внутрішнього ринку стали актуальними лише після досягнення ними практичного самозабезпечення, наявності надлишків м'ясних ресурсів, які експортуються до інших країн.

Наукова новизна результатів дослідження. Встановлено, що система державного регулювання аграрного сектору продовольчих ринків має комплексний, багатоплановий характер зі значною кількістю важелів, використання яких сприятиме успішній роботі виробників сільськогосподарської продукції.

Практична значущість результатів дослідження. Впровадження отриманих результатів дослідження сприятиме вирішенню питань сталого розвитку сільського господарства, забезпечення його конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішньому ринках, внутрішньої продовольчої безпеки й активної участі в зовнішньоекономічній діяльності.

Ключові слова: аграрний сектор, державна підтримка, сільськогосподарські товаровиробники.

Криворук Б.М. МИРОВОЙ ОПЫТ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ РЫНКА СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ПРОДУКЦИИ И ПРОБЛЕМЫ ЕГО АДАПТАЦИИ В УКРАИНЕ

Цель. Оценка нынешней системы государственной поддержки аграрного сектора страны ЕС и на их основе осуществить разработку практических рекомендаций по их адаптации в условиях Украины.

Методика исследования. При осуществлении исследования использовались следующие методы: общенаучные методы познания, в частности историко-эволюционный метод (при исследовании эволюции моделей сельского хозяйства в странах-лидерах, трансформации подходов государств к регулированию аграрного сектора экономики и модификации Общей сельскохозяйственной политики ЕС; системно-структурный анализ и обобщение экономических процессов и явлений (при классификации целей, механизмов и инструментов поддержки сельского хозяйства в постиндустриальных странах мира); анализ и синтез (при исследовании системы государственного регулирования аграрного сектора продовольственных рынков).

Результаты исследования. Установлено, что в ведущих странах Европейского Союза и Америки прослеживается тенденция к либерализации продовольственных рынков. Выявлено, что вопрос уменьшения поддержки сельскохозяйственных товаропроизводителей и снижение уровня защиты внутреннего рынка стали актуальными только после достижения ими практического самообеспечения, наличия излишков мясных ресурсов, которые экспортируются в другие страны.

Научная новизна результатов исследования. Установлено, что система государственного регулирования аграрного сектора продовольственных рынков имеет комплексный, многоплановый характер с большим количеством рычагов, использование которых будет способствовать успешной работе производителей сельскохозяйственной продукции.

Практическая значимость результатов исследования. Внедрение полученных результатов исследования будет способствовать решению вопросов устойчивого развития сельского хозяйства, обеспечения его конкурентоспособности на внутреннем и внешнем рынках, внутренней продовольственной безопасности и участии во внешнеэкономической деятельности.

Ключевые слова: аграрный сектор, государственная поддержка, сельскохозяйственные товаропроизводители.

Kryvoruk B.M. WORLD EXPERIENCE OF STATE REGULATION OF THE MARKET OF AGRICULTURAL PRODUCTS AND PROBLEMS OF ITS ADAPTATION IN UKRAINE

Purpose. The aim of the article is the assessment of the current system of state support to the agrarian sector of the EU countries and based on them to develop practical recommendations for their adaptation in Ukraine.

Methodology of the research. The following methods are used in carrying out the research: general scientific methods of cognition, in particular, the historical and evolutionary method (in the study of the evolution of agricultural models in the countries-leaders, the transformation of the approaches of the states to the regulation of the agrarian sector of the economy and the modification of the Common Agricultural Policy of the EU); systematic and structural analysis and generalization of economic processes and phenomena (in the classification of goals, mechanisms and tools for supporting agriculture in post industrial countries of the world); analysis and synthesis (in the study of the system of state regulation of the agrarian sector of food markets).

Findings. It has been established that there is a tendency towards the liberalization of food markets in the leading countries of the European Union and America. It was revealed that the issue of reducing the support of agricultural commodity producers and reducing the level of protection of the domestic market became relevant only after they achieved practical self-sufficiency, the presence of surpluses of meat resources that are exported to other countries.

Originality. It is established that the system of state regulation of the agrarian sector of food markets has an integrated, multi-faceted nature with a significant number of levers, the use of which will contribute to the successful work of agricultural producers.

Practical value. Implementation of the obtained results of the study will contribute to solving the problems of sustainable development of agriculture, ensuring its competitiveness on the domestic and foreign markets, internal food security and active participation in foreign economic activity.

Key words: agrarian sector, state support, agricultural commodity producers.

Данченко О.І., Гранатуров В.М., Воробієнко П.П. ПРО РИЗИКИ НОВОГО ТЕХНОЛОГІЧНОГО УКЛАДУ «ІНДУСТРІЯ 4.0»

Мета. Метою статті є спроба викласти свою точку зору щодо деяких проблем у розвитку суспільства, що виникають на сучасному етапі, а також можливі напрямки та шляхи їх вирішення. Основну увагу приділено глобальним ризикам, існування яких ставить на порядок денний питання виживання людства природних та суспільно-політичних умовах, що ускладнюються.

Методика дослідження. Початковою процедурою наукових досліджень було цілеспрямоване та систематичне вивчення трансформаційних процесів у сучасному суспільстві, яке під впливом бурхливого розвитку та впровадження найновіших технологій функціонує в умовах підвищеного ризику. Вивчення робіт вчених та практикуючих експертів, критичний та порівняльний аналіз теоретичних розробок з проблеми глобального ризику та його впливу на розвиток суспільства сформували методологічну основу цього дослідження. У процесі дослідження для досягнення його мети використані такі методи, як системний підхід, абстракція, аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія, наукове узагальнення тощо.

Результати дослідження. Показано, що зміни, які характерні для так званої «Індустрії 4.0», справляють вкрай суперечливий вплив на увесь хід сучасного світогосподарського розвитку, породжують нові проблеми та ставить світову спільноту перед серйозними викликами. Зроблено висновок про те, що роботи, в яких автори виказують думку щодо початку процесу формування найновішої фази розвитку суспільства – «суспільства ризику» мають реальні підстави. Необхідними умовами вирішення проблем, що викликані становленням нового технологічного укладу, є підготовка нормативно-правової концепції реагування міжнародної спільноти на виклики, що виникають, та створення, там де це доцільно та можливо, відповідних міждержавних економічних, організаційних структур та інституцій, що забезпечать ефективне реагування на загрози. Розробка та послідовна реалізація єдиної концепції, що дозволить пом'якшати негативні наслідки глобальних ризиків, повинна спиратися на результати комплексних наукових досліджень щодо їх сутності, складу та характеру прояву.

Наукова новизна результатів дослідження. Виконані дослідження показали, що недостатня наукова проробка низки ключових проблем теорії глобального ризику стримує практику в даному напрямку. Передусім мова йде про склад глобальних ризиків, їх трактування, характеристики, а також побудову системи класифікації цих ризиків.

Практична значущість результатів дослідження. Вирішення цих питань створить умови для розробки та впровадження ефективних методів, мір та заходів щодо управління ризиками. Це своєю чергою дозволить пом'якшити негативні наслідки наступу глобальних ризиків та їх вплив на економічну, соціальну, культурну, гуманітарну та інші сторони життя людей.

Ключові слова: суспільство, технології, невизначеність, ризик.

Данченко А.И., Гранатуров В.М., Воробиенко П.П. О РИСКАХ НОВОГО ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО УКЛАДА «ИНДУСТРИЯ 4.0»

Цель. Целью статьи является попытка изложить свою точку зрения на некоторые возникающие проблемы в развитии общества на современном этапе, а так же возможные направления и пути их решения. Основное внимание уделено глобальным рискам, существование которых ставит на повестку дня вопрос выживания человечества в усложняющихся природных и общественно-политических условиях.

Методика исследования. Первоначальной процедурой научных исследований являлось целенаправленное и систематическое изучение трансформационных процессов в современном обществе, которое под влиянием бурного развития и внедрения новейших технологий функционирует в условиях повышенного риска. Изучение работ ученых и практикующих экспертов, критический и сравнительный анализ теоретических разработок по проблеме глобального риска и его влияния на развитие общества сформировали

методологическую основу этого исследования. В процессе исследования для достижения его цели использованы такие методы, как системный подход, абстракция, анализ, синтез, индукция, дедукция, аналогия, научное обобщение и др.

Результаты исследования. Показано, что изменения, характерные для так называемой «Индустрии 4.0», оказывают крайне противоречивое влияние на весь ход современного мирохозяйственного развития, порождает новые проблемы и ставит мировое сообщество перед серьезными вызовами. Сделан вывод о том, что работы, в которых авторы высказывают мысль о начале процесса формирования новейшей фазы развития общества – «общества риска» имеют реальные основания. Необходимыми условиями решения проблем, вызванных становлением нового технологического уклада, является подготовка нормативно-правовой концепции реагирования международного сообщества на возникающие вызовы и создание там, где это целесообразно и возможно, соответствующих межгосударственных экономических, организационных структур и институтов, обеспечивающих эффективное реагирование на угрозы. Разработка и последовательная реализация единой концепции, позволяющей смягчить отрицательные последствия глобальных рисков, должна опираться на результаты комплексных научных исследований об их сущности, составе и характере проявления.

Научная новизна результатов исследования. Выполненные исследования показали, что недостаточная научная проработанность ряда ключевых положений теории глобального риска сдерживает практику в данном направлении. В первую очередь речь идет о составе глобальных рисков, их трактовке, характеристике, а также построении системы классификации этих рисков.

Практическая значимость результатов исследования. Решение этих вопросов создаст условия для разработки и внедрения эффективных методов, мер и мероприятий по управлению рисками. Это, в свою очередь, позволит смягчить негативные последствия наступления глобальных рисков и их влияние на экономическую, социальную, культурную, гуманитарную и другие стороны жизни людей.

Ключевые слова: общество, технологии, неопределенность, риск.

Danchenko O.I., Granaturov V.M., Vorobiyenko P.P. ON THE RISKS OF A NEW TECHNOLOGICAL STRUCTURE – "INDUSTRY 4.0"

Purpose. The aim of the article is to attempt to present his point of view on some emerging problems in the development of society at the present stage, as well as possible directions and ways to solve them. The focus is on global risks, the existence of which raises the issue of humanity survival in increasingly complex natural and socio-political conditions.

Methodology of research. The initial procedure of scientific research was a purposeful and systematic study of the transformation processes in modern society, which, under the influence of rapid development and the introduction of new technologies, operates in an environment of high risk. The study of the work of scientists and practicing experts, a critical and comparative analysis of theoretical developments on the global risk problem and its impact on the development of society have formed the methodological basis of this study. In the process of research, such methods as system approach, abstraction, analysis, synthesis, induction, deduction, analogy, scientific generalization, etc. were used to achieve its goal.

Findings. The article shows that the changes typical for the so-called "Industry 4.0" have an extremely controversial impact on the whole course of modern world economic development. They generate new problems and present the world community with serious challenges. It is concluded that the works in which the authors express the idea of initiating the process of forming the newest phase of society development - "risk societies", have real grounds. The necessary conditions for solving the problems caused by the emergence of a new technological order are the preparation of normative and legal concepts by the international community to the challenges. It is also the creation, where necessary and possible, of appropriate interstate, economic, and organizational structures and institutions that ensure effective response to threats. The development and consistent implementation of a single concept that mitigates the negative consequences of global risks should be based on the results of comprehensive research on their risks, benefits, costs, and impact.

Originality. Completed studies have shown that the insufficient scientific study of a number of key provisions of the theory of global risk restrains further practical implementation of solutions. First of all, we are talking about the nature of global risks, their interpretation, and their essence as well as construction of a system for classifying these risks.

Practical value. Solving these issues will create the conditions for the development and implementation of effective risk management methods, measures, and activities. This, in turn, will mitigate the negative consequences of emerging global risks and their impact on the economic, socio-political, cultural, humanitarian aspects of people's lives.

Key words: society, technology, uncertainty, risks.

Шевчук А.В., Шевчук Л.Т. ЗЕЛЕНИЙ ТУРИЗМ ЯК СЕРЕДОВИЩЕ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Мета. Наукове обґрунтування функціонального значення зеленого туризму з акцентом на можливості інноваційної діяльності.

Методика дослідження. У процесі дослідження були використані загальнонаукові і спеціальні методи: аналізу і синтезу, індукції і дедукції, узагальнення – для формулювання теоретичного змісту зеленого туризму; систематизації і класифікації – для виділення основних функцій зеленого туризму, послуг, суб'єктів, видів зелених інновацій; статистичного аналізу – для визначення тенденцій щодо кількості суб'єктів господарювання у сфері зеленого туризму; графічний метод – для представлення у формі рисунків і таблиць окремих результатів дослідження.

Результати дослідження. Сформульовано зміст зеленого туризму, визначено його відмінність від туризму сільського, уточнено просторові аспекти його здійснення, споживчі сегменти, суб'єкти господарювання.

Систематизовано основні функції зеленого туризму та виділено серед них функцію інноваційності. Обґрунтовано можливості інноваційної діяльності у сфері зеленого туризму, зокрема з впровадженням продукційних, технологічних та інституційних інновацій.

Наукова новизна результатів дослідження. Науково обґрунтовано функціональне значення зеленого туризму, в тому числі за напрямом інноваційної діяльності. Удосконалено теоретичні основи дослідження зеленого туризму. Уточнено зміст низки термінів і понять.

Практична значущість результатів дослідження полягає в удосконаленні теоретичних основ дослідження зеленого туризму та формулюванні практичних рекомендацій щодо пріоритетних видів зелених інновацій – продукційних, технологічних та інституційних. Теоретико-методологічна значущість полягає в уточненні змісту низки термінів і понять. Практична значущість відображає актуалізацію прикладних досліджень щодо реалізації різних інноваційних ідей та рішень у сфері зеленого туризму.

Ключові слова: зелений туризм, зелена (екологічна) інновація, садиба, сільський туризм, інноваційна діяльність.

Шевчук А.В., Шевчук Л.Т. ЗЕЛЕНЫЙ ТУРИЗМ КАК СРЕДА ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Цель. Научное обоснование функционального значения зеленого туризма с акцентом на возможности инновационной деятельности.

Методика исследования. В процессе исследования были использованы общенаучные и специальные методы: анализа и синтеза, индукции и дедукции, обобщения – для формулировки теоретического содержания зеленого туризма; систематизации и классификации – для выделения основных функций зеленого туризма, услуг, субъектов, видов зеленых инноваций; статистического анализа – для определения тенденций количества субъектов хозяйствования в сфере зеленого туризма; графический метод – для представления в форме рисунков и таблиц отдельных результатов исследования.

Результаты исследования. В статье сформулировано содержание зеленого туризма, определено его отличие от туризма сельского, уточнены пространственные аспекты его осуществления, потребительские сегменты, субъекты хозяйствования. Систематизированы основные функции зеленого туризма, выделено среди них функцию инновационности. Обосновано возможности инновационной деятельности в сфере зеленого туризма, в частности с использованием производительных, технологических и институционных инноваций.

Научная новизна результатов исследования заключается в научном обосновании функционального значения зеленого туризма, в том числе по направлению инновационной деятельности. Усовершенствованы теоретические основы исследования зеленого туризма. Уточнено содержание ряда терминов и понятий.

Практическая значимость результатов исследования заключается в совершенствовании теоретических основ исследования зеленого туризма и формулировке практических рекомендаций по приоритетным видам зеленых инноваций – производительных, технологических и институционных. Теоретико-методологическая значимость состоит в уточнении содержания ряда терминов и понятий. Практическая значимость отражает актуализацию прикладных исследований по реализации различных инновационных идей и решений в сфере зеленого туризма.

Ключевые слова: зеленый туризм, зеленая (экологическая) инновация, усадьба, сельский туризм, инновационная деятельность.

Shevchuk A.V., Shevchuk L.T. GREEN TOURISM AS ENVIRONMENT OF INNOVATIVE ACTIVITIES

Purpose. The aim of the article is to scientific substantiation of the functional value of green tourism with an emphasis on the possibilities of innovation activity.

Methodology of the research. General scientific and special methods were used in the process of research: analysis and synthesis, induction and deduction, generalization - to formulate the theoretical content of green tourism; systematization and classification - for the allocation of basic functions of green tourism, services, subjects, types of green innovations; statistical analysis - to determine trends in the number of business entities in the field of green tourism; graphic method - for presentation in the form of figures and tables of individual research results.

Findings. The content of green tourism and its distinction from rural tourism was formulated, spatial aspects of its implementation, consumer segments, subjects of management are specified. The main functions of green tourism are systematized and innovations function among them. The possibilities of innovative activity in the field of green tourism, in particular, the introduction of production, technological and institutional innovations were substantiated.

Originality of the research consists of the scientific substantiation of the functional value of green tourism, including in the direction of innovation activity. Theoretical bases of research of green tourism are improved. The content of a number of terms and concepts has been clarified.

Practical value of the research lies in improving the theoretical foundations of the study of green tourism and formulating practical recommendations for priority types of green innovations - production, technological and institutional. Theoretical and methodological significance consists in refining the content of a number of terms and concepts. Practical significance reflects the actualization of applied research on the implementation of various innovative ideas and solutions in the field of green tourism.

Key words: green tourism, green (ecological) innovation, farmstead, rural tourism, innovative activity.

Бугаєва М.В., Орлова А.А. ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНО-ІНТЕГРОВАНИХ СТРУКТУР ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Мета. Аналіз існуючого національного законодавства, яке здійснює регулювання в інноваційно-інвестиційній галузі, питань законодавчого забезпечення розвитку інноваційно-інтегрованих структур, а також дослідження напрямів удосконалення законодавчого забезпечення їх розвитку.

Методика дослідження. Для реалізації поставленої у статті мети було використано загальнонаукові методи дослідження. Основними серед них стали метод аналізу, за допомогою якого визначено існуюче національне законодавства, яке здійснює регулювання в інноваційно-інвестиційній галузі та законодавче забезпечення розвитку інноваційно-інтегрованих структур; метод узагальнень (для визначення напрямів удосконалення законодавчого забезпечення розвитку інноваційно-інтегрованих структур). Інформаційною базою дослідження стали закони України, укази Президента, підзаконні акти у формі постанов Уряду, наказів центральних органів виконавчої влади тощо, наукові праці провідних вчених, присвячені проблемам інноваційно-інвестиційної галузі, зокрема її законодавчого забезпечення та законодавчого забезпечення розвитку інноваційно-інтегрованих структур.

Результати дослідження. Встановлено, що нормативно-правова база регулювання розвитку інноваційно-інтегрованих структур Україні є фрагментарною, суперечливою і тому недосконалою. Визначено, що виконання прийнятих законів в інноваційно-інвестиційній сфері є незадовільним, стримується реалізація низки законів України.

Виявлено, що низка важливих законопроектів щодо регулювання інвестиційної та інноваційної діяльності тривалий час не розглядаються, не доопрацьовуються та/або знімаються з розгляду без внесення альтернативних. Визначена неврегульованість венчурної діяльність, що перешкоджає розвитку таких інституцій підтримки інноваційної діяльності, як венчурні фонди. Встановлено, що характерним для України є низький рівень державного фінансування науки, науково-технічної сфери. Відсутня реальна стратегія управління інноваційною діяльністю.

Обґрунтовані підходи і кількісні орієнтири щодо здійснення структурних змін в Стратегії розвитку України на період до 2020 року, де основною метою є підвищення впливу інновацій на економічне зростання України. Проаналізовано і узагальнено існуюче законодавство України, що регулює інноваційно-інвестиційну сферу. Поряд із розглянутим національним законодавством, яке здійснює регулювання в інноваційно-інвестиційній сфері, виокремлено законодавче забезпечення розвитку інноваційно-інтегрованих структур.

Наукова новизна результатів дослідження. Дістала подальшого розвитку оцінка Законодавства України у інноваційно-інвестиційній сфері, яка, на відміну від існуючих, передбачає виокремлення законодавчого забезпечення розвитку інноваційно-інтегрованих структур, котрі здійснюють свою діяльність в інноваційно-інвестиційній галузі і безпосередньо є її суб'єктами, тому підпорядковуються законодавчому регулюванню визначеної галузі.

Практична значущість результатів дослідження. Запропоновані напрями удосконалення законодавчого забезпечення розвитку інноваційно-інтегрованих структур можуть бути використані на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях для формування національної інноваційної системи України в умовах соціально-економічної нестабільності.

Ключові слова. Законодавче забезпечення, інноваційна сфера, інноваційно-інвестиційна діяльність, інноваційно-інтегровані структури.

Бугаева М.В., Орлова А.А. ЗАКОНОДАТЕЛЬНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ РАЗВИТИЯ ИННОВАЦИОННО-ИНТЕГРИРОВАННЫХ СТРУКТУР КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ГОСУДАРСТВА В УСЛОВИЯХ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ НЕСТАБИЛЬНОСТИ

Цель. Анализ существующего национального законодательства, которое осуществляет регулирование в инновационно-инвестиционной отрасли, вопросов законодательного обеспечения развития инновационно-интегрированных структур, а также исследование направлений совершенствования законодательного обеспечения их развития.

Методика исследования. Для реализации поставленной в статье цели были использованы общенаучные методы исследования. Основными среди них стали метод анализа, с помощью которого определено существующее национальное законодательство, которое осуществляет регулирование в инновационно-инвестиционной отрасли и законодательное обеспечение развития инновационно-интегрированных структур; метод обобщений (для определения направлений совершенствования законодательного обеспечения развития инновационно-интегрированных структур). Информационной базой исследования стали законы Украины, указы Президента, подзаконные акты в форме постановлений Правительства, приказов центральных органов исполнительной власти и т.д., научные труды ведущих ученых, посвященные проблемам инновационно-инвестиционной отрасли, в частности ее законодательного обеспечения и законодательного обеспечения развития инновационно-интегрированных структур.

Результаты исследования. Установлено, что нормативно-правовая база регулирования развития инновационно-интегрированных структур Украины является фрагментарной, противоречивой и поэтому несовершенной. Определено, что выполнение принятых законов в инновационно-инвестиционной сфере является неудовлетворительным, сдерживается реализация ряда законов Украины.

Выявлено, что ряд важных законопроектов по регулированию инвестиционной и инновационной деятельности длительное время не рассматриваются, не дорабатываются и/или снимаются с рассмотрения без внесения альтернативных. Была выявлена неурегулированность венчурной деятельности, что препятствует развитию таких институтов поддержки инновационной деятельности, как венчурные фонды. Установлено, что характерным для Украины является низкий уровень государственного финансирования науки, научно-технической сферы. Отсутствует реальная стратегия управления инновационной деятельностью.

Нами были обоснованы подходы и количественные ориентиры по осуществлению структурных изменений в Стратегии развития Украины на период до 2020 года, где основной целью является повышение влияния инноваций на экономический рост Украины. Проанализировано и обобщено существующее законодательство Украины, которое регулирует инновационно-инвестиционную сферу. Наряду с рассмотренным национальным законодательством, которое осуществляет регулирование в инновационно-инвестиционной сфере, было выделено законодательное обеспечение развития инновационно-интегрированных структур.

Научная новизна результатов исследования. Получила дальнейшее развитие оценка законодательства Украины в инновационно-инвестиционной сфере, которая, в отличие от существующих, предусматривает выделение законодательного обеспечения развития инновационно-интегрированных структур, осуществляющих свою деятельность в инновационно-инвестиционной отрасли и непосредственно являющимися ее субъектами, поэтому подчиняются законодательному регулированию этой отрасли.

Практическая значимость результатов исследования. Предложенные направления совершенствования законодательного обеспечения развития инновационно-интегрированных структур могут быть использованы на общегосударственном, региональном и местном уровнях для формирования национальной инновационной системы Украины в условиях социально-экономической нестабильности.

Ключевые слова. Законодательное обеспечение, инновационная сфера инновационно-инвестиционная деятельность, инновационно-интегрированные структуры.

Buhaieva M.V., Orlova A.A. THE LEGISLATIVE SUPPORT OF THE DEVELOPMENT OF INNOVATIVE AND INTEGRATED STRUCTURES AS THE PART OF NATIONAL SECURITY OF THE STATE IN THE CONDITIONS OF SOCIAL AND ECONOMIC INSTABILITY

Purpose. The analysis of the existing national legislation that regulates the innovation and investment industry, the issues of legislative support of the development of innovation-integrated structures, and the search for directions for its improvement.

Methodology of the research. The general scientific methods of research were used to realize the goal of the article. We applied the following among these methods. The method of analysis was used for determination of the existing national legislation that regulates the innovation and investment industry and legislative support of the development of innovation-integrated structures; the method of generalization was used to determine the directions for improvement of legislative support of the development of innovation-integrated structures. The law of Ukraine, decrees of the President, subordinate acts in the form of Government resolutions, orders of central executive authorities, and scientific researches of leading scientists devoted to the problems of innovation and investment area, in particular, its legislative support and legislative support of the development of innovation-integrated structures were served as the information base of the study.

Findings. National legislation that regulates the development of Ukraine's innovation-integrated structures is fragmentary and contradictory, and therefore it is imperfect. The authors determined that the implementation of the adopted laws in the innovation and investment sphere is unsatisfactory; the implementation of a number of laws in Ukraine is restrained.

We found that a number of important draft laws on the regulation of investment and innovation sphere are not considered, are not being finalized and/or withdrawn without consideration of alternative ones for a long time. The unsettledness of venture activity was revealed. It prevents the development of such institutions to support innovation, such as venture funds. The low level of state funding for science, science and technology is characteristic of Ukraine. There is no real strategy to manage innovation in Ukraine.

We have justified the approaches and quantitative guidelines for implementing structural changes in the Development Strategy of Ukraine for the period up to 2020. The main goal is to increase the influence of innovation on Ukraine's economic growth in this Strategy. We have analyzed and summarized the existing national legislation of Ukraine that regulates the innovation and investment sphere. We have isolated legislative support of the development of innovation-integrated structures along with the review of national legislation.

Originality. The assessment of the Ukrainian legislation in the area of innovation and investment has got further development. It foresees the separation of legislative support of the development of innovation-integrated structures that carry out their activities in the innovation and investment sphere therefore they are subject to the legislative regulation of particular sphere.

Practical value. The directions for improvement of legislative support of the development of innovation-integrated structures can be used at the national, regional and local levels to form the national innovation system of Ukraine in the conditions of socio-economic instability.

Key words: legislation, innovation sphere, innovation and investment activity, innovation-integrated structures.

Омельяненко В.А. АНАЛІЗ ВПЛИВУ МІЖГАЛУЗЕВИХ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ НА НАЦІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ

Мета. Аналіз міжгалузевих інноваційних зв'язків в контексті проблематики забезпечення національної безпеки та розробка відповідних основ стратегії інноваційного розвитку.

Методика дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження є фундаментальні положення сучасної економічної науки, праці вітчизняних та зарубіжних вчених. У процесі дослідження застосовувались такі методи: аналізу і синтезу (для вивчення об'єкта і предмета дослідження); абстрактно-логічний метод (для теоретичного узагальнення та формулювання висновків); системно-структурний аналіз (для аналізу впливу міжгалузевих технологічних взаємозв'язків на національну безпеку).

Результати дослідження. Визначено основні проблеми інноваційного розвитку на основі міжгалузевої

взаємодії, які створюють загрози національній безпеці. На основі аналізу світового досвіду та глобальних інноваційних тенденцій встановлено, що міжгалузева взаємодія, яка формується на основі технологічних ланцюжків між якомога більшою кількістю учасників при забезпеченні національної безпеки, сприятливим чином впливає на стан системної стійкості та конкурентоздатності економіки.

Наукова новизна результатів дослідження. Запропоновано концептуальні основи стратегії інноваційного розвитку на основі врахування потенціалу міжгалузевих інноваційних зв'язків в контексті проблематики забезпечення національної безпеки.

Практичне значення результатів дослідження. Викладені у роботі підходи можуть бути використані як аналітичні основи для оцінки ефективності існуючих стратегій інноваційного розвитку та розробки стратегії нової індустріалізації на різних рівнях з урахуванням завдань забезпечення національної безпеки.

Ключові слова: національна безпека, міжгалузеві технологічні зв'язки, інновації, високі технології.

Омельяненко В.А. АНАЛИЗ ВЛИЯНИЯ МЕЖОТРАСЛЕВЫХ ТЕХНОЛОГИЧЕСКИХ ВЗАИМОСВЯЗЕЙ НА НАЦИОНАЛЬНУЮ БЕЗОПАСНОСТЬ

Цель. Анализ межотраслевых инновационных связей в контексте проблематики обеспечения национальной безопасности и разработка соответствующих основ стратегии инновационного развития.

Методика исследования. Теоретической и методологической основой исследования являются фундаментальные положения современной экономической науки, работы отечественных и зарубежных ученых. В процессе исследования применялись такие методы: анализа и синтеза (для изучения объекта и предмета исследования); абстрактно-логический метод (для теоретического обобщения и формулирования выводов); системно-структурный анализ (для анализа влияния межотраслевых технологических взаимосвязей на национальную безопасность).

Результаты исследования. Определены основные проблемы инновационного развития на основе межотраслевого взаимодействия, которые создают угрозы национальной безопасности. На основе анализа мирового опыта и глобальных инновационных тенденций установлено, что межотраслевое взаимодействие, которое формируется на основе технологических цепочек между как можно большим количеством участников при обеспечении национальной безопасности, благоприятным образом влияют на состояние системной устойчивости и конкурентоспособности экономики.

Научная новизна результатов исследования. Предложены концептуальные основы стратегии инновационного развития на основе учета потенциала межотраслевых инновационных связей в контексте проблематики обеспечения национальной безопасности.

Практическое значение результатов исследования. Изложенные в работе подходы могут быть использованы как аналитические основы для оценки эффективности существующих стратегий инновационного развития и разработки стратегии новой индустриализации на разных уровнях с учетом задач обеспечения национальной безопасности.

Ключевые слова: национальная безопасность, межотраслевые технологические связи, инновации, высокие технологии.

Omelyanenko V.A. ANALYSIS OF INTERSECTORAL TECHNOLOGICAL LINKAGES IMPACT ON NATIONAL SECURITY

Purpose. The purpose of this study is to analyze intersectoral innovation linkages in the context of national security issues and to develop the appropriate foundations for innovation development strategy.

Methodology of the research. Theoretical and methodological basis of research are the fundamental points of modern economic science, the studies of domestic and foreign scientists. During the research such methods were used: analysis and synthesis (for studying the object and the subject of research); abstract-logical method (for theoretical generalization and formulation of conclusions); system-structural analysis (for analysis of the impact of intersectoral technological linkages on national security).

Findings. The main problems of innovative development on the basis of intersectoral interaction, which create threats to national security, are determined. Based on the analysis of world experience and global innovation trends, it is established, that interindustry interaction, which is formed on the basis of technological chains between as many participants as possible while ensuring national security has a favorable effect on the state of system stability and the competitiveness of the economy.

Originality. The conceptual bases of the innovation development strategy based on taking into account the potential of intersectoral innovation linkages in the context of national security issues are proposed.

Practical value. The approaches outlined in the paper can be used as an analytical basis for assessing the effectiveness of existing strategies for innovation development and developing of strategy for new industrialization at different levels, taking into account the tasks of ensuring national security.

Key words: national security, intersectoral technological linkages, innovations, high technologies.

Городиський Т.І., Паласевич М.Б., Семак Б.Б. МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Мета. Окреслення механізму формування системи управління фінансово-економічною безпекою та обґрунтування його важливості для захисту підприємства від загроз і небезпек внутрішнього та зовнішнього середовища.

Методика дослідження. В основу досліджень роботи покладені як загальнонаукові (аналіз, спостереження), так і спеціальні методи пізнання, Методи аналізу і спостереження використані для механізму

формування системи управління фінансово-економічною безпекою: методи пізнання - використані для з'ясування важливості захисту підприємства від загроз і небезпек внутрішнього та зовнішнього середовища.

Результати дослідження. З'ясовано, що особливість системи фінансово-економічної безпеки підприємства полягає в тому, що захист підприємства забезпечується за усіма напрямами та сферами діяльності.

Обґрунтовано, що система фінансово-економічної безпеки підприємства забезпечує вищий рівень роботи підприємства на ринку, позитивно впливає на рівень ефективності функціонування в невизначених умовах, сприяє досягненню поставлених цілей, посилює здатність до швидкого реагування на різноманітні зміни як зовнішнього, так і внутрішнього середовища.

Доведено, що механізм формування системи фінансово-економічної безпеки підприємства характеризує собою сукупність всіх його основних принципів, функцій, методів, прийомів, інструментів та стимулів.

Зроблено висновок про те, що механізм системи фінансово-економічної безпеки підприємства дозволяє забезпечити фінансову стійкість, платоспроможність, ліквідність та достатню фінансову незалежність підприємства у довгостроковому періоді.

Наукова новизна результатів дослідження. Доведено важливість механізму системи управління фінансово-економічною безпекою для захисту підприємства від загроз і небезпек внутрішнього та зовнішнього середовища.

Практична значущість результатів дослідження.Результати дослідження можуть бути запропоновані для впровадження у підприємницьку діяльність, що сприятиме її ефективному розвитку.

Ключові слова: фінансово-економічна безпека, підприємство, виробництво, господарська діяльність, фінансова незалежність, фінансова стійкість.

Городиский Т.И., Паласевич М.Б., Семак Б.Б. МЕХАНИЗМ ФОРМИРОВАНИЯ СИСТЕМЫ ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Цель. Целью является исследование механизма формирования системы управления финансово-экономической безопасностью и обоснования его важности для защиты предприятия от угроз и опасностей внутренней и внешней среды.

Методика исследования. В основу исследований работы положены как общенаучные (анализ, наблюдение), так и специальные методы познания. Методы анализа и наблюдения использованы для механизма формирования системы управления финансово-экономической безопасностью. Методы познания использованы для обоснования важности защиты предприятия от угроз и опасностей внутренней и внешней среды.

Результаты исследования. Выяснено, что особенность системы финансово-экономической безопасности предприятия заключается в том, что защита предприятия обеспечивается за всеми направлениями и сферами деятельности.

Обосновано, что система финансово-экономической безопасности предприятия обеспечивает высший уровень работы предприятия на рынке, положительно влияет на уровень эффективности функционирования в неопределенных условиях, способствует достижению поставленных целей, усиливает способность к быстрому реагированию на различные изменения как внешнего, так и внутренней среды.

Доказано, что механизм формирования системы финансово-экономической безопасности предприятия являет собой совокупность всех его основных принципов, функций, методов, приемов, инструментов и стимулов. Сделан вывод о том, что механизм системы финансово-экономической безопасности предприятия позволяет обеспечить финансовую стойкость, платежеспособность, ликвидность и достаточную финансовую независимость предприятия в долгосрочном периоде.

Научная новизна результатов исследования заключается в обосновании важности механизма системы управления финансово-экономической безопасностью для защиты предприятия от угроз и опасностей внутренней и внешней среды.

Практическая значимость результатов исследования. Результаты исследования могут быть предложены для внедрения в предпринимательскую деятельность, что будет способствовать ее эффективному развитию.

Ключевые слова: финансово-экономическая безопасность, предприятие, производство, хозяйственная деятельность, финансовая независимость, финансовая стойкость.

Horodyskyi T.I., Palasevych M.B., Semak B.B. MECHANISM OF FORMING OF THE SYSTEM OF FINANCIAL AND ECONOMIC SAFETY OF THE ENTERPRISE

Purpose. A purpose is research of mechanism of forming of control system and ground of his importance by financial and economic safety for protecting of enterprise from threats and dangers of internal and external environment.

Methodology of the research. In basis of researches works are fixed both scientific (analysis, supervision) and special, methods of cognition. The methods of cognition are used for the ground of his importance for protecting of enterprise from threats and dangers of internal and external environment.

Findings. It is found out that the feature of the system of financial and economic safety of enterprise consists in that defense of enterprise of providing is after all directions and spheres of activity. It is grounded, that the system of financial and economic safety of enterprise provides the higher level of work of enterprise at the market, positively influences on the level of efficiency of functioning in indefinite terms, instrumental in achievement of the put aims, strengthens a capacity for the rapid reacting on the various changing both external and so internal environment.

It is well-proven that the mechanism of forming of the system of financial and economic safety of enterprise shows by itself an aggregate all him basic principles, functions, methods, receptions, instruments and stimuli. A conclusion is done that the mechanism of the system of financial and economic safety of enterprise allows to provide financial firmness, solvency, liquidity and sufficient financial independence of enterprise in a long-term period.

Originality. It is well-proven in the ground of importance of mechanism of control system by financial and economic safety for protecting of enterprise from threats and dangers of internal and external environment.

Practical value. Research results can be offered for introduction in entrepreneurial activity which will promote it to effective development.

Key words: financial and economic safety, enterprise, production, economic activity, financial independence, financial firmness

Ситник Г.В., Архіпов Н.М. СИСТЕМА ПОКАЗНИКІВ ЕФЕКТИВНОСТІ ОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ

Мета. Обґрунтування системи показників оцінювання ефективності операційної діяльності підприємства роздрібної торгівлі з врахуванням галузевих особливостей торгівлі, сучасних концепцій управління та тенденцій розвитку зовнішнього середовища.

Методика дослідження. Методологічною основою дослідження є фундаментальні принципи системного підходу, які використані при дослідженні сутності поняття ефективності; методи наукової абстракції застосовувалися при обґрунтуванні умов підвищення ефективності операційної діяльності підприємства роздрібної торгівлі; методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції – при визначенні комплексу показників для оцінки ефективності операційної діяльності підприємства та окремих його структурних підрозділів.

Результати дослідження. Доведено, що поняття ефективність не обмежується лише співвідношенням результатів та витрат, а охоплює всі сфери діяльності підприємства: комбінацію ресурсів та раціональність їх використання, раціональність бізнес-процесів, можливість адаптації підприємства до змін, зростання ринкової вартості підприємства, досягнення поставленої мети та задоволення економічних інтересів зацікавлених сторін. Встановлено, що ефективність операційної діяльності має оцінюватися комплексом показників, різних для всього підприємства та окремих його структурних підрозділів. Обґрунтовано необхідність диференціювати оціночні індикатори за рівнем пріоритетності, а саме виокремлювати головні, основні та допоміжні показники ефективності.

Визначено, що основним абсолютним показником ефективності операційної діяльності підприємства роздрібної торгівлі доцільно вважати скоригований прибуток від операційної діяльності до відшкодування фінансових витрат та амортизації.

Виявлено, що необхідною умовою ефективності операційної діяльності підприємства роздрібної торгівлі є задоволення економічних інтересів стейкхолдерів, з огляду на те, що нездатність підприємства надавати адекватну винагороду зацікавленим сторонам за їх внесок в організацію операційної діяльності призводить до негативних наслідків у вигляді штрафних санкцій за невчасну сплату податків, заробітної плати, заборгованості перед постачальниками та погіршення ресурсного потенціалу підприємства, що проявляється у плинності кваліфікованих кадрів, втрати постачальників та покупців, реінвестуванні капіталу власником підприємства в інші види діяльності.

Наукова новизна результатів дослідження. Запропоновано авторську класифікацію видів показників ефективності операційної діяльності підприємств роздрібної торгівлі та систему основних показників ефективності за окремими напрямами оцінювання.

Практична значущість результатів дослідження. Результати дослідження можуть бути використані керівниками роздрібних торговельних підприємств для ефективності операційної діяльності підприємства шляхом отримання більш раціональної аналітичної інформації та прийняття на її основі більш якісних управлінських рішень.

Ключові слова: ефективність, ефективність операційної діяльності, показники ефективності операційної діяльності, система показників ефективності операційної діяльності, оцінка ефективності операційної діяльності, стейкхолдери.

Сытник А.В., Архипов Н.М. СИСТЕМА ПОКАЗАТЕЛЕЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ ОПЕРАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ РОЗНИЧНОЙ ТОРГОВЛИ

Цель. Обоснование системы показателей оценивания эффективности операционной деятельности предприятия розничной торговли с учетом отраслевых особенностей торговли, современных концепций управления и тенденций развития внешней среды.

Методика исследования. Методологической основой исследования являются фундаментальные принципы системного подхода, которые использованы при исследовании сущности понятия эффективности; методы научной абстракции применялись при обосновании условий повышения эффективности операционной деятельности предприятия розничной торговли; методы анализа и синтеза, индукции и дедукции - при определении комплекса показателей для оценки эффективности операционной деятельности предприятия и отдельных его структурных подразделений

Результаты исследования. Доказано, что понятие эффективность не ограничивается соотношением результатов и затрат, а охватывает все сферы деятельности предприятия: комбинацию ресурсов и рациональность их использования, рациональность бизнес-процессов, возможность адаптации предприятия к изменениям, рост рыночной стоимости предприятия, достижения поставленной цели и удовлетворения экономических интересов заинтересованных сторон. Установлено, что эффективность операционной деятельности должна оцениваться комплексом показателей, различных для всего предприятия и отдельных его структурных подразделений. Обоснована необходимость дифференцировать оценочные индикаторы по уровню приоритетности, а именно выделять главные, основные и вспомогательные показатели эффективности.

Определено, что основным абсолютным показателем эффективности операционной деятельности предприятия розничной торговли целесообразно считать скорректированную прибыль от операционной деятельности до возмещения финансовых затрат и амортизации.

Выявлено, что необходимым условием эффективности операционной деятельности предприятия розничной торговли является удовлетворение экономических интересов стейкхолдеров, учитывая то, что неспособность предприятия предоставлять адекватное вознаграждение заинтересованным сторонам за их вклад в организацию операционной деятельности приводит к негативным последствиям в виде штрафных санкций за несвоевременную уплату налогов, заработной платы, задолженности перед поставщиками и ухудшение ресурсного потенциала предприятия, что проявляется в текучести квалифицированных кадров, потери поставщиков и покупателей, реинвестировании капитала владельцем предприятия в другие виды деятельности.

Научная новизна результатов исследования. Предложено авторскую классификацию видов показателей эффективности операционной деятельности предприятий розничной торговли и систему основных показателей эффективности по отдельным направлениям оценки.

Практическая значимость результатов исследования. Результаты исследования могут быть использованы руководителями розничных торговых предприятий для эффективности операционной деятельности предприятия путем получения более рациональной аналитической информации, и принятия на ее основе более качественных управленческих решений.

Ключевые слова: эффективность, эффективность операционной деятельности, показатели эффективности операционной деятельности, система показателей эффективности операционной деятельности, оценка эффективности операционной деятельности, стейкхолдеры.

Sytnyk H.V., Arkhipov N.M. THE SYSTEM OF INDICATORS OF EFFICIENCY OF OPERATING ACTIVITY OF THE ENTERPRISE OF RETAIL TRADE

Purpose. The aim of the article is the substantiation of the system of indicators of evaluation of the operational efficiency of the retail enterprise, taking into account the specific features of trade, modern management concepts and trends in the development of the environment.

Methodology of the research. The methodological basis of the study is the fundamental principles of the system approach, which are used in the study of the essence of the concept of efficiency; the methods of scientific abstraction are used in substantiating the conditions for increasing the efficiency of the operational activity of the retail enterprise; methods of analysis and synthesis, induction and deduction – in determining a set of indicators for assessing the efficiency of the operational activity of the enterprise and its individual structural units.

Findings. It is proved that the notion of efficiency is not limited only to the ratio of results and costs, but covers all areas of the enterprise: the combination of resources and rationality of their use, the rationality of business processes, the ability to adapt the enterprise to changes, the growth of market value of the enterprise, achievement of the set goal and satisfaction of economic interests of interested parties.

It has been established that the efficiency of operational activity should be assessed by a set of indicators that are different for the whole enterprise and its individual structural units. The necessity to differentiate the assessment indicators by priority level is substantiated, namely, to distinguish the main and auxiliary indicators of efficiency. It is determined that the main absolute indicator of the operational efficiency of the retail enterprise is to consider adjusted income from operations to financial expenses compensation and amortization.

It is found that the necessary condition for the operational efficiency of the retail business is to meet the economic interests of stakeholders, given that the inability of the enterprise to provide adequate remuneration to the parties concerned for their contribution to the organization of operational activities leads to negative consequences in the form of penalties for late payment of taxes, wages, debts to suppliers and deterioration of the resource potential of the company, manifested in the fluidity of skilled personnel, loss of suppliers and buyers, reinvestment of capital by the owner of the enterprise in other types of activities.

Originality. The author's classification of types of indicators of efficiency of operational activity of retail enterprises and the system of basic indicators of efficiency in different areas of evaluation is proposed.

Practical value. The results of the research can be used by managers of retail trade enterprises for the efficiency of the operating activities of the enterprise by obtaining more rational analytical information and adopting on its basis more quality management decisions.

Key words: effectiveness, efficiency of operational activity, indicators of operational efficiency, system of indicators of operational efficiency, assessment of operational efficiency, stakeholders.

Маказан Є.В. РОЛЬ ТА ПРИНЦИПИ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

Мета. Визначення ролі та узагальнення принципів корпоративної культури на підприємстві, визначення факторів, які гальмують розвиток підприємства.

Методика дослідження. В процесі дослідження використані загальнонаукові методи, зокрема: методи теоретичного узагальнення – для дослідження принципів впровадження корпоративної культури на підприємствах; системний підхід – для визначення ролі корпоративної культури на підприємствах, її узагальнення, для виокремлення факторів, які затримують розвиток підприємства; методи аналізу і синтезу – для виявлення конкурентних переваг впровадження корпоративної культури в організації для досягнення високих фінансових результатів у довгостроковій перспективі.

Результати дослідження. Досліджено роль та визначено принципи корпоративної культури на підприємстві. Проаналізовано принципи корпоративної культури, які збільшують шанси фінансового та операційного успіху підприємства та забезпечують підвищення його конкурентоспроможності та гнучкості. Обґрунтовано необхідність реформування корпоративних систем у розвитку організацій. Узагальнено роль корпоративної культури у функції мотивації працівників задля їх утримання, навчання та розвитку, покращення якості праці.

Наукова новизна результатів дослідження. Аргументована роль корпоративної культури та визначено її вплив на довгостроковий розвиток підприємства. Виявлено факти недосконалості в діяльності українських підприємств через призму відсутності цільної корпоративної культури в організації.

Практична значущість результатів дослідження. Обґрунтовані рекомендації щодо започаткування та розвитку корпоративної культури задля забезпечення високих фінансових результатів в довгостроковій перспективі і підвищення конкурентоспроможності підприємства та мотивації персоналу.

Ключові слова: корпоративна культура; принципи корпоративної культури; роль корпоративної культури, підвищення конкурентоспроможності.

Маказан Е.В. РОЛЬ И ПРИНЦИПЫ КОРПОРАТИВНОЙ КУЛЬТУРЫ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ

Цель. Определение роли и обобщение принципов корпоративной культуры на предприятии, определение факторов, которые тормозят развитие предприятия.

Методика исследования. В процессе исследования были использованы общенаучные методы, в частности: методы теоретического обобщения – для исследования принципов внедрения корпоративной культуры на предприятиях; системный подход – для определения роли корпоративной культуры на предприятиях, ее обобщение, для выделения факторов, которые задерживают развитие предприятия; методы анализа и синтеза – для выявления конкурентных преимуществ внедрения корпоративной культуры в организации для достижения высоких финансовых результатов в долгосрочной перспективе.

Результаты исследования. Исследована роль и определены принципы корпоративной культуры на предприятии. Проанализированы принципы корпоративной культуры, которые увеличивают шансы финансового и операционного успеха предприятия и обеспечивают повышение его конкурентоспособности и гибкости. Обоснована необходимость реформирования корпоративных систем в развитии организаций. Обобщена роль корпоративной культуры в функции мотивации работников для их содержания, обучения и развития, улучшения качества труда.

Научная новизна результатов исследования. Аргументирована роль корпоративной культуры и определено ее влияние на долгосрочное развитие предприятия. Выявлены факты несовершенства в деятельности украинских предприятий через призму отсутствия цельной корпоративной культуры в организации.

Практическая значимость результатов исследования. Обоснованы рекомендации относительно начала и развития корпоративной культуры для обеспечения высоких финансовых результатов в долгосрочной перспективе и повышения конкурентоспособности предприятия и мотивации персонала.

Ключевые слова: корпоративная культура; принципы корпоративной культуры; роль корпоративной культуры, повышение конкурентоспособности.

Makazan Ye.V. THE ROLE AND PRINCIPLES OF CORPORATE CULTURE AT ENTERPRISES

Purpose. The purpose of the study is to determine the role and generalization of the principles of corporate culture at the enterprise, identifying factors that can impede the development of the enterprise.

Methodology of research. General scientific methods were used in the process of research, in particular: methods of theoretical generalization - for studying the principles of implementing corporate culture at enterprises; systematic approach - to determine the role of corporate culture on enterprises, its generalization, to distinguish factors that delay the development of the enterprise; methods of analysis and synthesis - to identify the competitive advantages of implementing a corporate culture in an organization to achieve high financial results in long term.

Findings. The role and principles of corporate culture at the enterprise are investigated. The principles of corporate culture are analyzed, which increase the chances of financial and operational success of the enterprise and increase its competitiveness and flexibility. The necessity of reforming corporate systems in the field of development of organizations is substantiated. The role of corporate culture in the function of motivation of employees for their maintenance, training and development, improvement of the quality of work is summarized.

Originality. The role of corporate culture is argued, and its impact on long-term development of the enterprise is determined. The facts of imperfections in the activity of Ukrainian enterprises are revealed through the prism of the absence of a whole corporate culture in the organization.

Practical value. The recommendations for starting and development of corporate culture are grounded in order to ensure high financial results in the long run and increase the competitiveness of the enterprise and motivation of the personnel.

Key words: corporate culture; principles of corporate culture; the role of corporate culture, increasing competitiveness.

Сас Л.С., Матковський П.Є., Шеленко Д.І. ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ПРОЦЕС ТЕХНОЛОГІЧНОГО ОНОВЛЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В КОНТЕКСТІ ЇХ МОДЕРНІЗАЦІЇ

Мета. Метою статті є дослідження зовнішніх та внутрішніх факторів впливу на технологічне оновлення сільськогосподарських підприємств у контексті їх модернізації.

Методика дослідження. Дослідження здійснено з використанням загальнонаукових методів, зокрема: узагальнення, систематизації, індукції, дедукції, аналізу, синтезу з метою визначення, класифікації та обґрунтування факторів технологічного оновлення сільськогосподарських підприємств.

Інформаційну базу наукового дослідження склали фундаментальні положення економічної теорії, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів з питань інноваційного та технологічного оновлення підприємств.

Результати дослідження. Визначено та обґрунтовано фактори впливу на технологічне оновлення

сільськогосподарських підприємств у контексті їх модернізації. Виокремлено внутрішні та зовнішні фактори прямого та опосередкованого впливу на технологічне оновлення сільськогосподарських підприємств.

До внутрішніх факторів зараховано: кадрове забезпечення, комунікації на підприємстві, розмір підприємства, життєвий цикл підприємства, конкурентоспроможність підприємства та попит на його продукцію, технічну базу підприємства та специфіку використання засобів праці, якість та екологічність технологічної ідеї, фінансове становище та політику підприємства щодо залучення коштів інвесторів, механізацію та автоматизацію виробничого процесу, наявність та ефективність функціонування відділу НДДКР, організацію управління підприємством; економічну доцільність впровадження, використання та обслуговування нової технології, міжнародне науково-технологічне співробітництво підприємства, забезпечення сировинними ресурсами.

Зовнішніми факторами безпосередньої дії на технологічне оновлення підприємства вважаємо: інфраструктурне забезпечення, потреби та запити споживачів, рівень конкуренції в галузі та на відповідному сегменті ринку, особливості та тенденції розвитку галузі. Серед зовнішніх факторів макросередовища виокремлено: демографічні, інформаційні, соціально-культурні, рівень науково-технічного прогресу, рівень економічного розвитку країни, глобалізацію економіки, ринкові умови господарювання, державну політику, розвиток підприємницької діяльності.

Наукова новизна результатів дослідження. Наукова новизна одержаних результатів полягає у виокремленні та теоретичному обґрунтуванні зовнішніх і внутрішніх факторів впливу на процес технологічного оновлення сільськогосподарських підприємств у контексті їх модернізації.

Практична значущість результатів дослідження. Одержані результати дослідження можуть бути використані при проведенні технологічного оновлення виробництва сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: зовнішні фактори, внутрішні фактори, технологічне оновлення, сільськогосподарські підприємства, модернізація.

Сас Л.С., Матковский П.Е., Шеленко Д.И. ФАКТОРЫ ВЛИЯНИЯ НА ПРОЦЕСС ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО ОБНОВЛЕНИЯ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ В КОНТЕКСТЕ ИХ МОДЕРНИЗАЦИИ

Цель. Целью статьи является исследование внешних и внутренних факторов влияния на технологическое обновление сельскохозяйственных предприятий в контексте их модернизации.

Методика исследования. Исследование осуществлено с использованием общенаучных методов, в частности: обобщения, систематизации, индукции, дедукции, анализа, синтеза с целью определения, классификации и обоснование факторов технологического обновления сельскохозяйственных предприятий.

Информационную базу научного исследования составили являются фундаментальные положения экономической теории, научные труды отечественных и зарубежных ученых-экономистов по вопросам инновационного и технологического обновления предприятий.

Результаты исследования. Определены и обоснованы факторы влияния на технологическое обновление сельскохозяйственных предприятий в контексте их модернизации. Выделены внутренние и внешние факторы прямого и косвенного воздействия на технологическое обновление сельскохозяйственных предприятий.

К внутренним факторам отнесены: кадровое обеспечение, коммуникации на предприятии, размер предприятия, жизненный цикл предприятия, конкурентоспособность предприятия и спрос на его продукцию, техническую базу предприятия и специфику использования средств труда, качество и экологичность технологической идеи, финансовое положение и политику предприятия по привлечению средств инвесторов, механизацию и автоматизацию производственного процесса, наличие и эффективность функционирования отдела НИОКР, организацию управления предприятием; экономическую целесообразность внедрения, использования и обслуживания новой технологии, международное научно-технологическое сотрудничество предприятия, обеспечения сырьевыми ресурсами.

Внешними факторами непосредственного воздействия на технологическое обновление предприятия считаем: инфраструктурное обеспечение, потребности и запросы потребителей, уровень конкуренции в отрасли и на соответствующем сегменте рынка, особенности и тенденции развития отрасли. Среди внешних факторов макросреды выделены: демографические, информационные, социально-культурные, уровень научно-технического прогресса, уровень экономического развития страны, глобализации экономики, рыночные условия хозяйствования, государственную политику, развитие предпринимательской деятельности.

Научная новизна результатов исследования. Научная новизна исследования заключается в выделении и теоретическом обосновании внешних и внутренних факторов влияния на процесс технологического обновления сельскохозяйственных предприятий в контексте их модернизации.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследования могут быть использованы при проведении технологического обновления производства сельскохозяйственных предприятий.

Ключевые слова: внешние факторы, внутренние факторы, технологическое обновление, сельскохозяйственные предприятия, модернизация.

Sas L.S., Matkovskyi P.E., Shelenko D.I. FACTORS OF INFLUENCE ON THE PROCESS OF TECHNOLOGICAL RENEWAL OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN THE CONTEXT OF THEIR MODERNIZATION

Purpose. The purpose of the article is to study the external and internal factors of influence on technological renewal of agricultural enterprises in the context of their modernization.

Methodology of the research. The research has been carried out using general and scientific methods, in particular: generalization, systematization, induction, deduction, analysis, synthesis for the purpose of definition, classification and substantiation of factors of technological updating of agricultural enterprises.

Information base of scientific research were the fundamental positions of economic theory, scientific works of domestic and foreign scientists-economists on issues of innovation and technological updating of enterprises.

Findings. The factors influencing the technological renewal of agricultural enterprises in the context of their modernization have been defined and substantiated in the article. The internal and external factors of direct and indirect influence on technological updating of agricultural enterprises have been distinguished.

The internal factors include: personnel support, enterprise communications, enterprise size, company life cycle, enterprise competitiveness and demand for its products, technical basis of the enterprise and the specifics of the use of labor resources, quality and environmental friendliness of the technological idea, financial position and policy of the enterprise regarding involvement of investors' funds, mechanization and automation of the production process, availability and efficiency of the R & D department functioning, organization of enterprise management; economic feasibility of the introduction, use and maintenance of new technology, international scientific and technological cooperation of the enterprise, provision of raw materials.

External factors of direct impact on the technological renewal of the enterprise are considered: infrastructure support, needs and demands of consumers, the level of competition in the industry and in the corresponding segment of the market, features and trends in the branch development. Demographic, information, socio and cultural, the level of scientific and technological progress, the level of economic development of the country, globalization of the economy, market conditions of the economy, state policy, development of entrepreneurial activity have been are identified among the external factors of the macroenvironment.

Originality. Scientific novelty of the obtained results consists in the isolation and theoretical substantiation of external and internal factors of influence on the process of technological renewal of agricultural enterprises in the context of their modernization.

Practical value. The obtained results of the research can be used during the technological renewal of agricultural enterprises.

Key words: external factors, internal factors, technological renewal, agricultural enterprises, modernization.

Шалений В.А. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОЦІНКИ ДОВГОСТРОКОВИХ РИЗИКІВ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Мета. Розробка адаптованих до сучасних умов господарювання методичних підходів оцінки рівня довгострокового ризику діяльності промислових підприємств.

Методика дослідження. Теоретико-методологічною основою дослідження є фундаментальні положення ризикології, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених з питань оцінки та управління економічними ризиками. У процесі дослідження застосовувались методи: аналізу і синтезу – для вивчення об'єкта і предмета дослідження; абстрактно-логічний – для теоретичних узагальнень результатів дослідження та формулювання висновків; методи функціональних залежностей, метод нормування, методи шкалювання та визначення інтегрального показника – при оцінці загального рівня довгострокового ризику

Результати дослідження. Проаналізовані основні сучасні методичні підходи до оцінки рівня довгострокового ризику. Встановлено, що оцінка довгострокових ризиків, під якою в більшості випадків розуміється визначення загрози банкрутства, здійснюється на основі порівняння розрахованого показника з відповідними нормативними значеннями. Виявлено, що такі методичні підходи є жорсткими та не враховують поточного стану зовнішнього середовища (політичної, соціальної, демографічної ситуації) особливостей галузі (ринку), рівня ділової активності, дії системних ризиків, що вимагає проведення процедури їх адаптації або побудови нових, більш гнучких методів, оцінка ризиків за якими буде будуватися не на основі нормативних значень певних коефіцієнтів, а на основі аналізу конкурентного середовища об'єкта оцінки. Запропонований власний підхід до проведення оцінки рівня довгострокового ризику на основі аналізу системи показників (чинників-симптомів) групи підприємств з наступним відповідним ранжуванням та групуванням їх за рівнем ризикованості діяльності.

Наукова новизна результатів дослідження. Запропонований особливий підхід до оцінки рівня довгострокового ризику на основі аналізу конкурентного середовища, який, на відміну від існуючого, передбачає для шкалювання рівня довгострокового ризику використання сигмоїди (S-подібної кривої), а саме зворотної логістичної регресії, особливістю якої є підвищена здатність до розпізнавання значень, які знаходяться усередині сукупності.

Практична значущість результатів дослідження. Запропонована методика може бути використана на вітчизняних підприємствах для оцінки рівня довгострокового ризику та розробки комплексу заходів по управлінню ним.

Ключові слова: оцінка ризиків, управління ризиками, промисловість, ризикоутворюючий чинник, чинник-симптом, рівень ризику.

Шаленый В.А. МЕТОДИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ОЦЕНКИ ДОЛГОСРОЧНЫХ РИСКОВ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Цель. Разработка адаптированных к современным условиям хозяйствования методических подходов оценки уровня долгосрочного риска деятельности промышленных предприятий.

Методика исследования. Теоретико-методологической основой исследования являются фундаментальные положения рискологии, научные труды отечественных и зарубежных ученых по вопросам оценки и управления экономическими рисками. В процессе исследования применялись методы: анализа и синтеза – для изучения объекта и предмета исследования; абстрактно-логический – для теоретических обобщений результатов исследования и формулировки выводов; методы функциональных зависимостей, метод нормирования, методы шкалирования и определения интегрального показателя – при оценке общего уровня долгосрочного риска

Результаты исследования. Проанализированы основные современные методические подходы к оценке уровня долгосрочного риска. Установлено, что оценка долгосрочных рисков, под которой в большинстве случаев понимается определение угрозы банкротства, осуществляется на основе сравнения расчетного показателя с соответствующими нормативными значениями. Выявлено, что такие методические подходы являются жесткими и не учитывают текущего состояния внешней среды (политической, социальной, демографической ситуации) особенностей отрасли (рынка), уровня деловой активности, действия системных рисков и т.д. Это требует проведения процедуры адаптации указанных моделей или построения новых, более гибких методов, оценка рисков по которым будет строиться не на нормативных значениях определенных коэффициентов, а на основе анализа конкурентной среды объекта оценки. Предложен собственный подход к проведению оценки уровня долгосрочного риска на основе анализа системы показателей (факторов-симптомов) группы предприятий с последующим соответствующим ранжированием и группировкой их по уровню рискованности деятельности.

Научная новизна результатов исследования. Предложен особый подход к оценке уровня долгосрочного риска на основе анализа конкурентной среды, который, в отличие от существующего, предусматривает для шкалирования уровня долгосрочного риска использование сигмоиды (S-образной кривой), а именно обратной логистической регрессии, особенностью которой является повышенная способность к распознаванию значений, которые находятся внутри совокупности.

Практическая значимость результатов исследования. Предложенная в статье методика может быть использована на отечественных предприятиях для оценки уровня долгосрочного риска и разработки комплекса мероприятий по управлению им.

Ключевые слова: оценка рисков, управление рисками, промышленность, рискообразующий фактор, фактор-симптом, уровень риска.

Shaleny V.A. METHODOLOGICAL PROVISION FOR ESTIMATING LONG-TERM RISKS OF INDUSTRIAL ENTERPRISES

Purpose. Development of methodical approaches adapted to modern management conditions for assessing the level of long-term risk of industrial enterprises.

Methodology of research. The theoretical and methodological basis of the research is the fundamental provisions of riskology, scientific works of domestic and foreign scientists on the assessment and management of economic risks. In the process of research, methods were used: analysis and synthesis - to study the object and the subject of research; abstract-logical - for theoretical generalizations of research results and the formulation of conclusions; methods of functional dependencies, a method of rationing, methods of scaling and definition of an integrated indicator - in assessing the overall level of long-term risk

Findings. The main modern methodological approaches to the assessment of the level of long-term risk are analyzed. It is established that the assessment of long-term risks, which in most cases is understood as the definition of the threat of bankruptcy, is carried out on the basis of a comparison of the calculated index with the corresponding normative values. It is revealed that such methodological approaches are rigid and do not take into account the current state of the external environment (political, social, demographic situation) of the industry (market) features, level of business activity, systemic risks, etc. This requires carrying out the procedure for adapting these models or constructing new, more flexible methods, the risk assessment for which will be based not on the normative values of certain coefficients, but on the basis of an analysis of the competitive environment of the valuation object. The author suggests his own approach to assessing the level of long-term risk based on an analysis of the system of indicators (factor-symptoms) of a group of enterprises with subsequent appropriate ranking and grouping them according to the level of riskiness of activity.

Originality. A special approach is proposed for assessing the level of long-term risk based on an analysis of the competitive environment, which, unlike the existing one, provides for the scaling of the level of long-term risk using the sigmoid (S-curve), namely, the reverse logistic regression, whose feature is the increased ability to recognize values, which are inside the aggregate.

Practical value. The methodology proposed in the article can be used at domestic enterprises to assess the level of long-term risk and develop a set of measures to manage it.

Key words: risk assessment, risk management, industry, risk factor, factor-symptom, level of risk.

Бідула П.П. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ МОЛОКОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Мета. Розробка теоретичних, методологічних положень і практичних рекомендацій щодо формування розвитку та посилення конкурентних переваг молокопереробних підприємств на ринку.

Методика дослідження. У статті використано сучасні загальнонаукові та спеціальні методи економічних досліджень, зокрема: системний підхід − при вивченні зв'язків між явищами та процесами в системі забезпечення конкурентоспроможності підприємств; порівняльний − при порівнянні рівня конкурентоспроможності підприємств; діалектичний та абстрактно-логічний − при проведенні теоретичних узагальнень і формуванні висновків.

Результати дослідження. Встановлено, що основними напрямами забезпечення конкурентних переваг підприємства є: концентрація ресурсів підприємства для запобігання діям конкурентів; утримання ініціативи у конкурентній боротьбі; забезпечення ресурсного потенціалу для досягнення поставлених цілей; розробка гнучкої системи планування діяльності підприємства на ринку шляхом обґрунтування ефективної стратегії взаємодії із конкурентами.

Визначено, що для забезпечення конкурентоспроможності на необхідному рівні суб'єкт повинен здійснювати неперервне управління конкурентними перевагами. Обґрунтовано, що управління може

розглядатись як процес цілеспрямованого впливу на яку-небудь систему з метою підтримки її у певному стані або переведенню у новий із урахуванням її об'єктивних властивостей і закономірностей.

Наукова новизна результатів дослідження. Удосконалено методичні підходи до оцінки конкурентних переваг підприємств молокопереробної галузі, що дозволяє визначити потенційний і реальний рівень переваг підприємства та його продукції із урахуванням специфіки локального галузевого ринкового простору, що сприятиме розробці обґрунтованих управлінських рішень щодо удосконалення діяльності підприємства.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження засвідчують, що основними напрямами забезпечення конкурентних переваг підприємства є: концентрація ресурсів підприємства для запобігання діям конкурентів; утримання ініціативи у конкурентній боротьбі; забезпечення ресурсного потенціалу для досягнення поставлених цілей; розробка гнучкої системи планування діяльності підприємства на ринку шляхом обґрунтування ефективної стратегії взаємодії із конкурентами.

Ключові слова: конкурентні переваги, молокопереробні підприємства, конкуренція, ринок, молоко продукція.

Бидула П.П. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ КОНКУРЕНТНЫХ ПРЕИМУЩЕСТВ МОЛОКОПЕРЕРАБАТЫВАЮЩИХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Цель. Разработка теоретических, методологических положений и практических рекомендаций по формированию развития и усиления конкурентных преимуществ молокоперерабатывающих предприятий на рынке.

Методика исследования. В статье использованы современные общенаучные и специальные методы экономических исследований, в частности: системный подход – при изучении связей между явлениями и процессами в системе обеспечения конкурентоспособности предприятий; сравнительный – при сравнении уровня конкурентоспособности предприятий; диалектический и абстрактно-логический – при проведении теоретических обобщений и формировании выводов.

Результаты исследования. Установлено, что основными направлениями обеспечения конкурентных преимуществ предприятия являются: концентрация ресурсов предприятия для предотвращения действий конкурентов; содержание инициативы в конкурентной борьбе; обеспечение ресурсного потенциала для достижения поставленных целей; разработка гибкой системы планирования деятельности предприятия на рынке путем обоснования эффективной стратегии взаимодействия с конкурентами.

Определено, что для обеспечения конкурентоспособности на необходимом уровне субъект должен осуществлять непрерывное управление конкурентными преимуществами Обосновано, что управление может рассматриваться как процесс целенаправленного воздействия на какую-либо систему с целью поддержания ее в определенном состоянии или перевода в новый с учетом ее объективных свойств и закономерностей.

Научная новизна результатов исследования. Усовершенствованы методические подходы к оценке конкурентных преимуществ предприятий молокоперерабатывающей отрасли позволяет определить потенциальный и реальный уровень преимуществ предприятия и его продукции с учетом специфики локального отраслевого рыночного пространства, способствовать разработке обоснованных управленческих решений по совершенствованию деятельности предприятия.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследования свидетельствуют, что основными направлениями обеспечения конкурентных преимуществ предприятия являются: концентрация ресурсов предприятия для предотвращения действий конкурентов; содержание инициативы в конкурентной борьбе; обеспечение ресурсного потенциала для достижения поставленных целей; разработка гибкой системы планирования деятельности предприятия на рынке путем обоснования эффективной стратегии взаимодействия с конкурентами.

Ключевые слова: конкурентные преимущества, молокоперерабатывающие предприятия, конкуренция, рынок, молоко продукция.

Bidula P.P. THEORETICAL BASES OF FORMATION OF COMPETITIVE ADVANTAGES OF MILK PROCESSING ENTERPRISES

Purpose. The aim of the article is the development theoretical, methodological provisions and practical recommendations for formation of the development and strengthening of the competitive advantages of dairy processing enterprises in the market.

Methodology of the research. The modern general scientific and special methods of economic research are used in the article, in particular: a systematic approach − when studying the connections between phenomena and processes in the system of ensuring the competitiveness of enterprises; comparative − when comparing the level of competitiveness of enterprises; dialectical, abstract and logical − when conducting theoretical generalizations and drawing conclusions.

Findings. It is established that the main directions of ensuring the competitive advantages of the enterprise are: concentration of resources of the enterprise to prevent the actions of competitors; keeping the initiative in competition; provision of resource potential for achievement of the set goals; the development of a flexible system of planning of the company's activity in the market by substantiating an effective strategy of interaction with competitors.

It has been determined that the entity must carry out continuous management of competitive advantages in order to ensure competitiveness at the required level. It is substantiated that management can be considered as a process of purposeful influence on any system in order to support it in a certain state or to transform it into a new one, taking into account its objective properties and regularities.

Originality. The methodical approaches to assessing the competitive advantages of the dairy processing industry of enterprises are improved, which allows to determine the potential and real level of advantages of the enterprise and its products, taking into account the specifics of the local branch of market space, which will facilitate the development of sound management decisions regarding the improvement of the enterprise's activities.

Practical value. The obtained results of the research confirm that the main directions of ensuring the competitive advantages of the enterprise are: concentration of resources of the enterprise to prevent the actions of competitors; keeping the initiative in competition; provision of resource potential for achievement of the set goals; development of a flexible system of planning of the company's activity in the market by substantiating an effective strategy of interaction with competitors.

Key words: competitive advantages, dairy processing enterprises, competition, market, milk products.

Новіцька О.В. НЕМАТЕРІАЛЬНІ АКТИВИ В ПРОЦЕСІ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Мета. Дослідити значення та роль нематеріальних активів на підприємстві і визначити політику підприємства щодо формування інтелектуального капіталу у процесі інтелектуалізації його господарської діяльності в загальній стратегії фінансового розвитку підприємства.

Методика дослідження. Дане дослідження ґрунтується на вивченні питань, пов'язаних з вивченням економічної сутності нематеріальних активів, їх обґрунтуванням та значенням в процесі інтелектуалізації господарської діяльності підприємства. В процесі дослідження використано загальнонаукові і спеціальні методи.

Результати дослідження. Обґрунтовано значення та роль нематеріальних активів на підприємстві і визначено політику підприємства щодо формування інтелектуального капіталу у процесі інтелектуалізації його господарської діяльності в загальній стратегії фінансового розвитку підприємства. Проведено огляд нормативно-правових законодавчих актів з обліку інформації про нематеріальні активи і незавершені капітальні інвестиції в нематеріальні активи та розкриття інформації про них у фінансовій звітності.

Встановлено, що важливою умовою для забезпечення ефективності нематеріальних активів має бути їх відповідність стратегії розвитку підприємства, яка дає змогу повніше оцінити їх вартість. Виявлено, що нематеріальні активи є одним із багатьох показників інтелектуального капіталу, який сприяє підвищенню конкурентоспроможності підприємства. Визначено, що вирішальним чинником забезпечення економічного зростання, підвищення рівня життя населення, технологічної та економічної безпеки є динаміка, масштаб і стійкість розвитку інтелектуальної сфери, а нематеріальні активи – важливою складовою частиною активів підприємства.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в отриманих у процесі аналізу підприємств результатів, на основі яких можуть бути застосовані нові закономірності та визначені шляхи збільшення частки нематеріальних активів в необоротних активах підприємств.

Практична значущість результатів дослідження. Застосування результатів цього дослідження дасть змогу покращити оцінку нематеріальних активів підприємства в процесі інтелектуалізації господарської діяльності.

Ключові слова: нематеріальні активи, інтелектуальний капітал, господарська діяльність, інноваційний розвиток, конкурентоспроможність, інтелектуалізація господарської діяльності.

Новицкая О.В. НЕМАТЕРИАЛЬНЫЕ АКТИВЫ В ПРОЦЕССЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛИЗАЦИИ ХОЗЯЙСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СОВРЕМЕННОГО ПРЕДПРИЯТИЯ

Цель. Исследовать значение и роль нематериальных активов на предприятии и определить политику предприятия по формированию интеллектуального капитала в процессе интеллектуализации его хозяйственной деятельности в общей стратегии финансового развития предприятия.

Методика исследования. Данное исследование основывается на изучении вопросов, связанных с изучением экономической сущности нематериальных активов, их обоснованием и значением в процессе интеллектуализации хозяйственной деятельности предприятия. В процессе исследования использованы общенаучные и специальные методы.

Результаты исследования. Обосновано значение и роль нематериальных активов на предприятии и определены политику предприятия по формированию интеллектуального капитала в процессе интеллектуализации его хозяйственной деятельности в общей стратегии финансового развития предприятия. Проведен обзор нормативно-правовых законодательных актов по учету информации о нематериальных активах и незавершенные капитальные инвестиции в нематериальные активы и раскрытия информации о них в финансовой отчетности.

Установлено, что важным условием для обеспечения эффективности нематериальных активов должно быть их соответствие стратегии развития предприятия, которая дает возможность полнее оценить их стоимость. Выявлено, что нематериальные активы являются одним из многих показателей интеллектуального капитала, который способствует повышению конкурентоспособности предприятия. Определено, что решающим фактором обеспечения экономического роста, повышения уровня жизни населения, технологической и экономической безопасности есть динамика, масштаб и устойчивость развития интеллектуальной сферы, а нематериальные активы – важной составной частью активов предприятия.

Научная новизна результатов исследования заключается в полученных в процессе анализа предприятий результатов, на основе которых могут быть применены новые закономерности и определены пути увеличения доли нематериальных активов в необоротных активах предприятий.

Практическая значимость результатов исследования. Применение результатов данного исследования позволит улучшить оценку нематериальных активов в процессе интеллектуализации хозяйственной деятельности.

Ключевые слова: нематериальные активы, интеллектуальный капитал, хозяйственная деятельность, инновационное развитие, конкурентоспособность, интеллектуализация хозяйственной деятельности.

Novitska O.V. INTANGIBLE ASSETS IN THE PROCESS OF INTELLECTUALIZATION OF THE ECONOMIC ACTIVITY OF A MODERN ENTERPRISE

Purpose. The aim of the article is to investigate the value and role of intangible assets at the enterprise and to determine the policy of an enterprise regarding the formation of intellectual capital in the process of intellectualization of its economic activity in the general strategy of financial development of the enterprise.

Methodology of research. This study is based on the study of issues related to the study of the economic substance of intangible assets, their substantiation and significance in the process of intellectualization of the economic activity of the enterprise. General scientific and special methods are used in the process of research.

Findings. The significance and role of intangible assets at the enterprise is substantiated and the policy of the enterprise concerning the formation of intellectual capital in the process of intellectualization of its economic activity in the general strategy of financial development of the enterprise is determined.

A review of regulatory and legal acts on accounting for information about intangible assets and incomplete capital investment in intangible assets and disclosure of information about them in the financial statements is conducted in the article.

It is established that an important condition for ensuring the effectiveness of intangible assets is their compliance with the development strategy of the enterprise, which allows them to assess their value better. It is found that intangible assets are one of many indicators of intellectual capital that contributes to increasing the competitiveness of the enterprise.

It is determined that the dynamics, stability and scale of the development of the intellectual sphere, and intangible assets is an important part of the assets of the enterprise. This fact is the decisive factor in ensuring economic growth, raising the standard of living of the population, technological and economic security.

Originality. The scientific novelty of the research results is the results obtained in the process of enterprise analysis, on the basis of which new regularities can be applied and ways for increasing the share of intangible assets in non-current assets of enterprises.

Practical value. Application of the results of this study will improve the assessment of intangible assets of the enterprise in the process of intellectualization of economic activity.

Key words: intangible assets, intellectual capital, economic activity, innovative development, competitiveness, intellectualization of economic activity.

Авраменко Ю.О. ІННОВАЦІЇ ТА ІНТРАПРЕНЕРСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

Мета. Виявлення залежності підвищення конкурентоспроможності фермерських господарств від запровадження інновацій та інтрапренерства як інструментів її підвищення.

Методика дослідження. В процесі дослідження використовувались загальнонаукові методи, зокрема: методи теоретичного узагальнення та монографічний метод – для дослідження теоретичних основ та сутності інновацій для фермерських господарств**;** системний підхід – для обґрунтування передумов розвитку та впровадження новаторських підприємницьких ідей; графічний – для класифікації передумов виникнення інтрапренерства у фермерського господарства; аналізу і синтезу – для виявлення причин успіху та потенціалу впровадження інновацій фермерськими господарствами.

Результати дослідження. Обґрунтовано доцільність впровадження інновацій як інструменту підвищення конкурентоспроможності фермерських господарств у зв'язку з їх відмінною організаційно-правовою формою ведення сільськогосподарської діяльності, існуванням низки інституційних і організаційних особливостей та передумов. Виявлено притаманність інтрапренерства фермерському господарству. Визначено причини успіху та потенціал впровадження інновацій фермерськими господарствами. Обґрунтовано влив від впровадження інновацій у виробництво та доцільність застосування інтрапренерства у діяльності фермерського господарства. Встановлено необхідність кооперації як альтернативного засобу залучення інновацій.

Наукова новизна результатів дослідження. Обґрунтовано сутність інтрапренерства як інструмента підвищення конкурентоспроможності фермерських господарств та охарактеризовано його притаманність, під якою можна розуміти розвиток духу підприємництва усередині родини, мотивування та командну співпрацю із найманими працівниками, що спонукає створення відповідних передумов для розвитку та впровадження новаторських підприємницьких ідей.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження сприятимуть розширенню використання інновацій та інтрапренерства у фермерських господарствах як інструментів підвищення їх конкурентоспроможності на сільськогосподарських ринках.

Ключові слова: фермерське господарство, суб'єкт сільськогосподарського підприємництва, конкурентоспроможність, інновації, інтрапренерство, інструменти підвищення конкурентоспроможності.

Авраменко Ю.А. ИННОВАЦИИ И ИНТРАПРЕНЕРСТВО КАК ИНСТРУМЕНТЫ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ФЕРМЕРСКИХ ХОЗЯЙСТВ

Цель. Выявление зависимости повышения конкурентоспособности фермерских хозяйств от внедрения инноваций и интрапренерства как инструментов ее повышения.

Методика исследования. В процессе исследования использовались общенаучные методы, в частности: методы теоретического обобщения и монографический метод – для исследования теоретических основ и сущности инноваций для фермерских хозяйств; системный подход – для обоснования предпосылок развития и внедрения новаторских предпринимательских идей; графический – для классификации предпосылок

возникновения интрапренерства в фермерского хозяйства; анализа и синтеза - для выявления причин успеха и потенциала внедрения инноваций фермерскими хозяйствами.

Результаты исследования. Обоснована целесообразность внедрения инноваций как инструмента повышения конкурентоспособности фермерских хозяйств в связи с их отличительной организационно-правовой формой ведения сельскохозяйственной деятельности, существованием ряда институциональных и организационных особенностей и предпосылок. Выявлено свойственность интрапренерства фермерскому хозяйству. Определены причины успеха и потенциал внедрения инноваций фермерскими хозяйствами. Обосновано влияние от внедрения инноваций в производство и целесообразность применения интрапренерства в деятельность фермерского хозяйства. Установлена необходимость кооперации как альтернативного средства привлечения инноваций.

Научная новизна результатов исследования. Обоснована сущность интрапренерства как инструмента повышения конкурентоспособности фермерских хозяйств и охарактеризована его свойственность, под которой можно понимать развитие духа предпринимательства внутри семьи, мотивацию и командное сотрудничество с наемными работниками, что побуждает создание соответствующих предпосылок для развития и внедрения новаторских предпринимательских идей.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследования будут способствовать расширению использования инноваций и интрапренерства в фермерских хозяйствах как инструментов повышения их конкурентоспособности на сельскохозяйственных рынках.

Ключевые слова: фермерское хозяйство, субъект сельскохозяйственного предпринимательства, конкурентоспособность, инновации, интрапренерство, инструменты повышения конкурентоспособности.

Avramenko Yu.O. INNOVATIONS AND INTRAPRENEURSHIP AS INSTRUMENTS IN ENHANCING COMPETITIVENESS OF FARMING HOUSES

Purpose. The purpose of the article is to identify the dependence of increasing the competitiveness of the farms on the introduction of innovations and intrapreneurship as a means of raising it.

Methodology of research. In the process of research, general scientific methods were used, in particular: methods of theoretical generalization and the monographic method - for studying the theoretical foundations and essence of innovations for farms; systematic approach - to substantiate the preconditions for the development and introduction of innovative business ideas; graphic - for the classification of the preconditions for the emergence of intrapreneurship in a farm; analysis and synthesis - to identify the causes of success and the potential of innovations introduced by farms.

Findings. The introducing innovations are explained as an instrument for raising the competitiveness of farms in the context of their excellent organizational and legal form of agricultural activity, the existence of a number of institutional and organizational peculiarities and prerequisites is substantiated. The peculiarity of intrapreneurship to the farming industry is revealed. The reasons for success and the potential of introducing innovations by farms are determined. The influence of the introduction of innovations in the production and expediency of application of intrapreneurship in the activity of the farm economy is substantiated. The necessity of co-operation as an alternative means of attracting innovations is established.

Originality. The essence of intrapreneurship as an instrument of raising the competitiveness of farms is substantiated and its inherent character is characterized, which can be understood as the development of the spirit of entrepreneurship within the family, motivation and team collaboration with employees, which prompts the creation of appropriate prerequisites for the development and introduction of innovative entrepreneurial ideas.

Practical value. The obtained research results will promote the use of innovations and intrapreneurship in farms as tools for increasing their competitiveness in agricultural markets.

Key words: farmer, farm entrepreneur, competitiveness, innovation, intrapreneurship, tools for improving competitiveness.

Мерінова С.В., Половенко Л.П., Добровольська Н.В. ОПТИМІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ МІСЬКИМИ ЛОГІСТИЧНИМИ СИСТЕМАМИ В РЕАЛЬНОМУ ЧАСІ: ФРАНЦУЗЬКИЙ ДОСВІД

Мета. На основі ґрунтовного аналізу досвіду Франції здійснити пошук ефективних рішень для формування еколого-економічного механізму управління міською транспортною логістикою та розглянути можливості імплементації запропонованої технології в рамках побудови вітчизняної системи управління «Розумне місто».

Методика дослідження. При дослідженні взаємозв'язків у логістичній системі міста та визначенні завдань управління нею з урахуванням екологічних чинників; формуванні системи показників оцінки впливу взаємозв'язку та ефективності функціонування транспортної логістичної системи були використані методи системно-структурного аналізу та економіко-математичного моделювання.

Результати дослідження. Проаналізовано передовий світовий досвід в подоланні проблем транспортної міської логістики. Особливу увагу приділено моделям та технологіям, запропонованим французькими дослідниками. Акцентується увага на моделі організації міського розподілу транспортних перевезень, заснованої на спільних та оптимізованих ресурсах.

Запропоновано розглядати міську логістику як інтегровану цілісну систему, яка покликана розуміти, вивчати та аналізувати різні способи організації, схеми логістики; здійснювати посередництво та оптимізацію системи вантажних перевезень в міській зоні як в режимі реального часу, так і в автономному режимі. Для цього потрібні сучасні розумні рішення, а також радикальна трансформація вітчизняних систем управління містом, які поєднують стратегічні підходи та технологічні досягнення: встановлення камер спостережень, «розумних знаків»,

комплексне використання сучасних технологій та моделей: «розумне зниження», «об'єднання ресурсів», «мінімізація відстаней», «максимальне розвантаження» тощо.

Наукова новизна результатів дослідження. Удосконалено науково-практичний підхід та технологічні досягнення, які ґрунтуються на мінімізації економічних та екологічних витрат за рахунок об'єднання ресурсів транспортної логістичної діяльності сучасних міст.

Практична значущість результатів дослідження. На основі аналізу французького досвіду розроблено практичні рекомендації, призначені для формування ефективного еколого-економічного механізму управління міськими логістичними системами в Україні.

Ключові слова: міські логістичні системи, логістичне управління, «розумне місто», оптимізація вантажних перевезень.

Меринова С.В., Половенко Л.П., Добровольськая Н.В. ОПТИМИЗАЦИЯ УПРАВЛЕНИЯ ГОРОДСКИМИ ЛОГИСТИЧЕСКИМИ СИСТЕМАМИ В РЕАЛЬНОМ ВРЕМЕНИ: ФРАНЦУЗСКИЙ ОПЫТ

Цель. В соответствии с детальным анализом опыта Франции, совершить поиск эффективных решений для формирования эколого-экономического механизма управления городской транспортной логистикой, а также рассмотреть возможности имплементации предложенной технологии в рамках проекта отечественной системы управления «Умный город».

Методика исследования. Во время исследования взаимосвязей логистической системы города и определения задач управления ею с учетом экологических факторов, а также формирования показателей оценки влияния взаимосвязей и эффективности функционирования транспортной логистической системы были использованы методы системно-структурного анализа и экономико-математического моделирования.

Результаты исследования. Проанализирован передовой мировой опыт в решении проблем транспортной городской логистики. Особое внимание уделено моделям и технологиям, предложенным французскими исследователями. Акцентируется внимание на модели организации городского распределения транспортных перевозок, основанной на общих и оптимизированных ресурсах.

Предложено рассматривать городскую логистику как интегрированную целостную систему, которая призвана понимать, изучать и анализировать различные способы организации, схемы логистики; осуществлять посредничество и рационализацию системы грузовых перевозок в городской зоне в режиме реального времени и в автономном режиме. Для осуществления поставленных задач необходимы современные разумные решения, а также радикальная трансформация отечественных систем управления городом, которые сочетают стратегические подходы и технологические достижения: установление камер наблюдения, «умных знаков», комплексное использование таких современных технологий и моделей, как «разумное снижение», «объединение ресурсов», «минимизация расстояний», «максимальная разгрузка» и другие.

Научная новизна результатов исследования. Усовершенствован научно-практический подход и технологические достижения, основанные на минимизации экономических и экологических издержек за счет объединения ресурсов транспортной логистической деятельности современных городов.

Практическая значимость результатов исследования. На основе анализа французского опыта разработаны практические рекомендации, предназначенные для формирования эффективного эколого-экономического механизма управления городскими логистическими системами в Украине.

Ключевые слова: городские логистические системы, логистическое управление, «умный город», оптимизация грузовых перевозок.

Merinova S.V., Polovenko L.P., Dobrovolska N.V. FRENCH EXPERIENCE OF MANAGEMENT OPTIMIZATION OF URBAN LOGISTICAL SYSTEMS IN REAL TIME

Purpose. Accordingly to the detailed analysis of the French experience, to search for effective organization of an environmental and economic mechanisms for the management of urban transport logistics, and to consider the possibilities of implementing the proposed technology to the national management system called "Smart City".

Methodology of research. Methods of system-structural analysis and economic-mathematical modeling were used to analyze the compound of the city's logistics system and to set the exact management tasks. This allowed developing the indicators of the impact of interrelations and the efficiency of the transport logistics system functioning.

Findings. The advanced world experience in solving the problems of transport urban logistics is analyzed. Particular attention is paid to the models and technologies proposed by French researchers. Attention is focused on the model of urban transport distribution organization based on common and optimized resources.

It is proposed to consider urban logistics as an integrated system, which is designed to understand, study and analyze various ways of organization and logistics schemes; to mediate and rationalize the system of freight traffic in the urban area in real time and offline mode. To achieve these goals, we need modern and reasonable solutions, as well as a radical transformation of our domestic city management systems that combine strategic approaches and technological achievements: the establishment of security cameras, smart signs, the integrated use of such modern technologies and models as "reasonable reduction", "united resources", "minimization of distances", "maximum loading" and others.

Originality. The scientific and practical approach and technological achievements based on the minimization of economic and environmental costs through the use of the mutualized transport logistics resources in modern cities have been improved.

Practical value. Based on the analysis of the French experience, practical recommendations have been developed to create an effective environmental and economic mechanism for managing urban logistics systems in Ukraine.

Key words: city logistics systems, logistics management, "smart city", optimization of shipment transportation.

Панкова Ю.М. СОЦІОКУЛЬТУРНІ ФАКТОРИ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОВЕДІНКИ МУЛЬТИКУЛЬТУРНИХ ГРУП В НОВИХ ФОРМАХ МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ

Мета. Дослідження теоретичних аспектів впливу соціокультурних факторів на економічну поведінку мультикультурних груп в нових організаційних формах міжнародного бізнесу.

Методика дослідження. Теоретико-методологічною основою дослідження є наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених щодо аспектів впливу соціокультурних факторів на економічну поведінку мультикультурних груп в нових організаційних формах міжнародного бізнесу. В процесі дослідження використовувалися загальнонаукові методи, системний аналіз та структурний підхід, методи дедукції та індукції, порівняння та спостереження при аналізі впливу соціокультурних факторів на економічну поведінку мультикультурних груп в нових організаційних формах міжнародного бізнесу.

Результати дослідження. Встановлено, що процеси глобалізації висувають нові вимоги до діяльності організацій різних форм міжнародного бізнесу. Визначено, що усі господарчі суб'єкти повинні перебудовувати свою роботу для досягнення успіху, підвищуючи свою увагу до взаємодії з зовнішнім середовищем та розвиваючи здібності адаптації до змін цього середовища. Виявлено, що проектна форма міжнародного бізнесу найбільш повно відповідає цим потребам та дозволяє досягти додаткових конкурентних переваг. Доведено, що в рамках глобального контексту особливу роль набувають міжнародні проекти, оскільки саме вони стають сучасною формою господарської діяльності в умовах глобалізації світової економіки. Виявлено, що формування та реалізація міжнародних проектів призвели до появи нових форм соціально-економічних груп – мультикультурних команд, які є важливим компонентом глобальних людських ресурсів та інтелектуального капіталу організації в умовах глобалізації. Встановлено, що потенціал мультикультурної групи, який складає основу високоефективної роботи, залежить від використання «культурного важеля» або «культурної складової» членів команди.

Наукова новизна результатів дослідження. Використано комплексний підхід до аналізу впливу соціокультурних факторів на економічну поведінку мультикультурних груп в нових організаційних формах міжнародного бізнесу.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження представляють практичний інтерес для України в плані переймання досвіду формування мультикультурних команд для реалізації міжнародних проектів.

Ключові слова: соціокультурні фактори, міжнародний бізнес, міжнародні проекти, економічна поведінка, мультикультурні групи.

Панкова Ю.Н. СОЦИОКУЛЬТУРНЫЕ ФАКТОРЫ ЭКОНОМИЧЕСКОГО ПОВЕДЕНИЯ МУЛЬТИКУЛЬТУРНЫХ ГРУПП В НОВЫХ ФОРМАХ МЕЖДУНАРОДНОГО БИЗНЕСА

Цель. Исследование теоретических аспектов влияния социокультурных факторов на экономическое поведение мультикультурных групп в новых организационных формах международного бизнеса.

Методика исследования. Теоретико-методологической основой исследования являются научные труды отечественных и зарубежных ученых по аспектам влияния социокультурных факторов на экономическое поведение мультикультурных групп в новых организационных формах международного бизнеса. В процессе исследования использовались общенаучные методы, системный анализ и структурный подход, методы дедукции и индукции, сравнения и наблюдения при анализе влияния социокультурных факторов на экономическое поведение мультикультурных групп в новых организационных формах международного бизнеса.

Результаты исследования. Установлено, что процессы глобализации выдвигают новые требования к деятельности организаций различных форм международного бизнеса. Определено, что все хозяйствующие субъекты должны перестраивать свою работу для достижения успеха, повышая свое внимание к взаимодействию с внешней средой и развивая способности адаптации к изменениям этой среды. Выявлено, что проектная форма международного бизнеса наиболее полно отвечает этим потребностям и позволяет достичь дополнительных конкурентных преимуществ. Доказано, что в рамках глобального контекста особую роль приобретают международные проекты, поскольку именно они становятся современной формой хозяйственной деятельности в условиях глобализации мировой экономики. Выявлено, что формирование и реализация международных проектов привели к появлению новых форм социально-экономических групп – мультикультурных команд, которые являются важным компонентом глобальных человеческих ресурсов и интеллектуального капитала организации в условиях глобализации. Установлено, что потенциал мультикультурной группы, который составляет основу высокоэффективной работы, зависит от использования «культурного рычага» или «культурной составляющей» членов команды.

Научная новизна результатов исследования. Использован комплексный подход к анализу влияния социокультурных факторов на экономическое поведение мультикультурных групп в новых организационных формах международного бизнеса.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследования представляют практический интерес для Украины в плане заимствования опыта формирования мультикультурных команд для реализации международных проектов.

Ключевые слова: социокультурные факторы, международный бизнес, международные проекты, экономическое поведение, мультикультурные группы.

Pankova Yu.M. SOCIAL AND CULTURAL FACTORS OF ECONOMIC BEHAVIOR OF MULTICULTURAL GROUPS IN NEW FORMS OF INTERNATIONAL BUSINESS

Purpose. The purpose of the article is to study of theoretical aspects of the influence of social and cultural factors on the economic behavior of multicultural groups in the new organizational forms of international business.

Methodology of research. The theoretical and methodological basis of the research is the scientific works of domestic and foreign scientists on the aspects of the influence of social and cultural factors on the economic behavior of multicultural groups in the new organizational forms of international business. In the process of research, general

scientific methods, system analysis and structural approach, deduction and induction methods, comparisons and observations were used in analyzing the influence of social and cultural factors on the economic behavior of multicultural groups in the new organizational forms of international business.

Findings. It is concluded that the processes of globalization put forward new requirements for the activities of organizations of various forms of international business. It is determined that all business entities must rebuild their work to achieve success, increasing their attention to interacting with the external environment and developing the ability to adapt to changes in this environment. The project form of international business most fully meets these needs and allows achieving additional competitive advantages. Within a global context, international projects take on a special role. They are becoming a modern form of economic activity in the context of the globalization of the world economy. Formation and implementation of international projects have led to the emergence of new forms of socio-economic groups - multicultural teams that are an important component of the global human resources and intellectual capital of the organization in the context of globalization. The potential of the multicultural group, which forms the basis of highly effective work, depends on the use of the "cultural lever" or "cultural component" of the team members.

Originality. A comprehensive approach to the analysis of the influence of social and cultural factors on the economic behavior of multicultural groups in the new organizational forms of international business was used.

Practical value. The obtained research results are of practical interest to Ukraine in terms of borrowing the experience of forming multicultural teams for the implementation of international projects.

Key words: social and cultural factors, international business, international projects, economic behavior, multicultural groups.

Ібатуллін М.І. ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ПРОДУКЦІЇ СВИНАРСТВА

Мета. Розробка теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо функціонування організаційно-економічного механізму ринку продукції свинарства.

Методика дослідження. В процесі наукового дослідження для вирішення поставлених завдань застосовано діалектичний метод наукового пізнання, аналізу і синтезу; системного узагальнення.

Результати дослідження. Доведено, що ринок продукції свинарства є невід'ємною складовою вітчизняного агропродовольчого ринку. Встановлено, що характерними ознаками специфічного середовища розвитку ринкових відносин є: насичений та стійкий попит і стабільна пропозиція; гнучкість системи економічних відносин у ланцюгу «виробництво–споживання»; стійке функціонування суб'єктів розподільчо-збутової логістики; наявність розвиненої мережі спеціалізованих кредитно-фінансових і страхових інститутів, державних і комерційних інформаційно-аналітичних центрів; постійна координація економічних дій між господарюючими суб'єктами при посиленні конкуренції між ними; функціонування розвинених між- та внутрігалузевих економічних відносин при активній участі держави; регулювання ринку продукції свинарства на основі використання цільових програм; розвинена виробнича та ринкова інфраструктура м'ясного ринку; розвинена законодавча база, яка реалізується через комплексну взаємопов'язану систему державних, правових, економічних та організаційно-адміністративних заходів.

Наукова новизна результатів дослідження. Доведено, що ринок продукції свинарства є сферою прояву економічних відносин між товаровиробниками та споживачами свинини і продуктів її переробки, а також узгодження їхніх економічних інтересів. Встановлено, що основою цих відносин є: з одного боку, – це пропозиція м'ясної сировини та продуктів її переробки, а з другого – попит на них. Виявлено, що господарські зв'язки, які виникають у результаті їх взаємодії та встановлення між ними відносної рівноваги, здійснюються у сфері виробництва, обміну, розподілу та споживання м'яса свинини та продуктів його переробки, утворюють економічний механізм ринку продукції свинарства.

Практична значущість результатів дослідження. Визначено, що для забезпечення у нинішніх умовах стабільного функціонування ринку продукції свинарства постає необхідність трансформації організаційно-економічного механізму. Встановлено, що для відновлення й посилення існуючих точок росту в галузі свинарства необхідне повне задоволення потреб переробних підприємств якісною і безпечною сировиною та вичерпне використання можливостей щодо реалізації експортного потенціалу.

Ключові слова. Свинарство, державне регулювання, страхування організаційно-економічного механізм, суб'єкти господарювання.

Ибатуллин М.И. ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО МЕХАНИЗМА ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ РЫНКА ПРОДУКЦИИ СВИНОВОДСТВА

Цель. Разработка теоретических положений и практических рекомендаций по функционированию организационно-экономического механизма рынка продукции свиноводства.

Методика исследования. В процессе научного исследования для решения поставленных задач применены диалектический метод научного познания, анализа и синтеза; системного обобщения.

Результаты исследования. Доказано, что рынок продукции свиноводства является неотъемлемой составляющей отечественного агропродовольственного рынка. Установлено, что характерными признаками специфической среды развития рыночных отношений являются: насыщенный и устойчивый спрос и стабильное предложение; гибкость системы экономических отношений в цепочке «производство-потребление»; устойчивое функционирование субъектов распределительно-сбытовой логистики; наличие развитой сети специализированных кредитно-финансовых и страховых институтов, государственных и коммерческих информационно-аналитических центров; постоянная координация экономических действий между хозяйствующими субъектами при усилении конкуренции между ними; функционирования развитых меж- и

внутриотраслевых экономических отношений при активном участии государства; регулирования рынка продукции свиноводства на основе использования целевых программ; развитая производственная и рыночная инфраструктура мясного рынка; развитая законодательная база, которая реализуется через комплексную взаимосвязанную систему государственных, правовых, экономических и организационно-административных мер.

Научная новизна результатов исследования. Доказано, что рынок продукции свиноводства является сферой проявления экономических отношений между товаропроизводителями и потребителями свинины и продуктов ее переработки, а также согласования их экономических интересов. Установлено, что основой этих отношений являются: с одной стороны – это предложение мясного сырья и продуктов его переработки, а с другой – спрос на них. Выявлено, что хозяйственные связи, возникающие в результате их взаимодействия и установления между ними относительного равновесия, осуществляемых в сфере производства, обмена, распределения и потребления мяса свинины и продуктов его переработки, образуют экономический механизм рынка продукции свиноводства.

Практическая значимость результатов исследования. Определено, что для обеспечения в нынешних условиях стабильного функционирования рынка продукции свиноводства возникает необходимость трансформации организационно-экономического механизма. Установлено, что для восстановления и усиления существующих точек роста в отрасли свиноводства необходимо полное удовлетворение потребностей перерабатывающих предприятий качественным и безопасным сырьем и исчерпывающее использование возможностей относительно реализации экспортного потенциала.

Ключевые слова: свиноводство, государственное регулирование, страхование организационно-экономического механизм, субъекты хозяйствования.

Ibatullin M.I. THEORETICAL AND PRACTICAL BASIS OF THE ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM OF THE FUNCTIONING OF THE MARKET OF SWINE PRODUCTION

Purpose. The aim of the article is the theoretical provisions and practical recommendations on the functioning of the organizational and economic mechanism of the market for pig products.

Methodology of the research. The dialectical method of scientific knowledge is used in the process of scientific research for the solution of the tasks, such as: analysis, synthesis and system generalization.

Findings. It is proved that the market of pig products is an integral part of the domestic agro-food market. It is established that the characteristic features of a specific environment for the development of market relations are: saturated and stable demand and stable supply; the flexibility of the system of economic relations in the “production-consumption” chain; stable functioning of distribution and sales logistics subjects; presence of a developed network of specialized credit and financial and insurance institutes, state and commercial information and analytical centers; constant coordination of economic actions between business entities in the course of increasing competition between them; operation of developed inter-and intra-industry economic relations with the active participation of the state; regulation of the market for pig products based on the use of targeted programs; developed production and market infrastructure of the meat market; developed legal framework, which is implemented through a complex interconnected system of state, legal, economic, organizational and administrative measures.

Originality. It is proved that the market of pig products is a sphere of manifestation of economic relations between commodity producers and consumers of pork and products of its processing, as well as the coordination of their economic interests. It is established that the basis of these relations is, on the one hand, the supply of meat raw materials and products of its processing, and, on the other, demand for them. It is found that economic relations that arise as a result of their interaction and the establishment of relative equilibrium between them are carried out in the sphere of production, exchange, distribution and consumption of pork meat and products of its processing form the economic mechanism of the pig market.

Practical value. It has been determined that there is a need to transform the organizational and economic mechanism in order to ensure in the current conditions of a stable functioning of the pig market. It has been established that it is necessary to meet fully the needs of processing enterprises for quality and safe raw materials and to exhaust the possibilities of realization of export potential for the restoration and strengthening of existing growth points in the pig breeding industry.

Key words: pig farming, state regulation, insurance of organizational and economic mechanism, business entities.

Гречаник Н.Ю. ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЯК ПЕРЕДУМОВА МІЖНАРОДНОГО МАРКЕТИНГУ

Мета. Поглиблення теоретичного обґрунтування впливу глобалізаційних процесів на національні економіки, їх взаємовплив та взаємодію при здійсненні міжнародного маркетингу підприємствами, організаціями.

Методика дослідження. Для досягнення поставленої мети у роботі використано наступні наукові прийоми і методи дослідження: монографічний, системний, логічний, статистичний, аналітичний.

Результати дослідження. Встановлено, що глобалізація на рівні окремої країни характеризується ступенем взаємозв’язку її економіки зі світовою економікою в цілому. Взаємодія, взаємовплив, взаємозалежність національних економік стають більш відчутними, значимими в економіці кожної з країн. Виявлено, що незважаючи на зростання глобалізації світової економіки, її позитивні риси, не всі країни в однаковій мірі інтегровані до неї. Визначено, що глобалізація посилює не лише надбання людства, але й загрози, що посилює розрив між найбіднішими та багатими країнами, а об’єктивні процеси розвитку світової економіки приводять до прискорення інтернаціоналізації національних економік. Доведено, що при прийнятті рішення про вихід на зовнішні ринки підприємства мають здійснити міжнародний маркетинг на основі проведення маркетингових досліджень.

Наукова новизна результатів дослідження. Теоретично обґрунтовано вплив глобалізаційних процесів на національну економіку та актуалізацію міжнародного маркетингу при виході підприємств, організацій на зовнішні ринки.

Практична значущість результатів дослідження. Результати дослідження можуть бути використані при прийняті маркетингових та управлінських рішень щодо обґрунтування доцільності виходу підприємств, організацій на міжнародний ринок з урахуванням переваг та загроз глобалізаційних процесів.

Ключові слова: глобалізація, глобалізація економіки, глобалізаційні процеси, економічний розвиток, міжнародний маркетинг.

Гречаник Н.Ю. ГЛОБАЛИЗАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ КАК ПРЕДПОСЫЛКИ МЕЖДУНАРОДНОГО МАРКЕТИНГА

Цель. Углубление теоретического обоснования влияния глобализационных процессов на национальные экономики, их взаимовлияние и взаимодействие при осуществлении международного маркетинга предприятиями, организациями.

Методика исследования. Для достижения поставленной цели в работе использованы следующие научные приемы и методы исследования: монографический, системный, логический, статистический, аналитический.

Результаты исследования. Установлено, что глобализация на уровне отдельной страны характеризуется степенью взаимосвязи ее экономики с мировой экономикой в целом. Взаимодействие, взаимовлияние, взаимозависимость национальных экономик становятся более ощутимыми, значимыми в экономике каждой из стран. Выявлено, что, несмотря на рост глобализации мировой экономики и ее положительные черты, не все страны в равной степени интегрированы в нее. Определено, что глобализация усиливает не только достояние человечества, но и угрозы, усиливает разрыв между бедными и богатыми странами, а объективные процессы развития мировой экономики приводят к ускорению интернационализации национальных экономик. Доказано, что при принятии решения о выходе на внешние рынки предприятия должны осуществить международный маркетинг на основе проведения маркетинговых исследований.

Научная новизна результатов исследования. Теоретически обосновано влияние глобализационных процессов на национальную экономику и актуализацию международного маркетинга при выходе предприятий, организаций на внешние рынки.

Практическая значимость результатов исследования. Результаты исследования могут быть использованы при принятии маркетинговых и управленческих решений по обоснованию целесообразности выхода предприятий, организаций на международный рынок с учетом преимуществ и угроз глобализационных процессов.

Ключевые слова: глобализация, глобализация экономики, глобализационные процессы, экономическое развитие, международный маркетинг.

Hrechanyk N.Yu. GLOBALIZATION PROCESSES AS THE BACKGROUND OF THE INTERNATIONAL MARKETING

Purpose. The aim of the article is the deepening of the theoretical substantiation of the influence of globalization processes on national economies, their mutual influence and interaction in the implementation of international marketing by enterprises, organizations.

Methodology of the research. The following scientific methods and methods of research are used in order to achieve this goal: monographic, systemic, logical, statistical and analytical.

Findings. It is established that globalization at the level of an individual country is characterized by the degree of interconnection of its economy with the world economy as a whole. Interaction, mutual influence, interdependence of national economies becomes more tangible, significant in the economy of each country. It is revealed that despite the globalization of the global economy, its positive features, not all countries are equally integrated with it. It is determined that globalization enhances not only the achievements of mankind, but also the threats that increase the gap between the poorest and richest countries, and objective processes of the development of the world economy lead to an acceleration of the internationalization of national economies. It is proved that when making a decision on access to foreign markets, enterprises should carry out international marketing on the basis of marketing research.

Originality. The influence of globalization processes on the national economy and actualization of international marketing at the exit of enterprises and organizations on external markets are theoretically substantiated.

Practical value. The results of the research can be used in making marketing and management decisions on the substantiation of the expediency of enterprises and organizations entering the international market taking into account the advantages and threats of globalization processes.

Key words: globalization, globalization of the economy, globalization processes, economic development, international marketing.

Задорожнюк Н.О., Іщенко А.Д., Цибулько А.В. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ КРИПТОВАЛЮТ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ РОЗВИТКУ

Мета. Визначення переваг та недоліків криптовалют, особливостей їх функціонування, а також міжнародний досвід їх використання.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано загальнонаукові методи, зокрема: методи порівняння та узагальнення – при визначені сутності крипто валют, їх переваг та недоліків; метод економічного аналізу - при проведенні дослідження щодо використання криптовалют в різних країнах світу.

Результати дослідження. Визначено сутність, переваги та недоліки криптовалют. Виявлені найбільш популярні криптовалюти у світі: BTC, Ethereum, DASH, Monero та NEM. Доведено, що криптовалюти активно розвиваються через поширення Інтернету, збільшення електронної комерції, анонімність, зручність і швидкість розрахунків та зумовлюють істотні трансформації в світових платіжних системах. Виявлено особливості й сфери функціонування та можливості використання криптовалют в декількох країнах світу: Україні, Франції, Фінляндії, Естонії, Таїланді, Іспанії, США, КНР, Росії, Німеччині, Норвегії. Обґрунтовано перспективи використання криптовалют. Встановлено, що розвитку віртуальних валют сприятиме створення відповідної правової бази, а саме: формування законів, правил й угод, що будуть регулювати функціонування криптовалют та відповідні платежі.

Наукова новизна результатів дослідження. Узагальнено і науково обґрунтовано результати міжнародного досвіду щодо використання криптовалют. Встановлено умови, основи, особливості й сфери функціонування, можливості та перспективи використання криптовалют.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати з вивчення міжнародного досвіду щодо використання віртуальних валют мають практичний для вітчизняної фінансової інституційної діяльності. Вони сприятимуть розробці ефективного механізму функціонування та регулювання криптовалют.

Ключові слова: криптовалюта, Bitcoin (BTC), емісія, віртуальні гроші.

Задорожнюк Н.А., Ищенко А.Д., Цибулько А.В. МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ КРИПТОВАЛЮТ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИХ РАЗВИТИЯ

Цель. Определение преимуществ и недостатков криптовалют, особенностей их функционирования, а также международный опыт их использования.

Методика исследования. В процессе исследования использованы общенаучные методы, в частности: методы сравнения и обобщения – при определении сущности криптовалют, их преимуществ и недостатков; метод экономического анализа – при проведении исследования по использованию криптовалют в разных странах мира.

Результаты исследования. В статье определены сущность, преимущества и недостатки криптовалют. Определены наиболее популярные криптовалюты в мире: BTC, Ethereum, DASH, Monero и NEM. Доказано, что криптовалюты активно развиваются из-за распространения Интернета, увеличение электронной коммерции, анонимности, удобства и скорости расчетов и обусловливают существенные трансформации в мировых платежных системах. Выявлены особенности и сферы функционирования и возможности использования криптовалюты в нескольких странах мира: Украины, Франции, Финляндии, Эстонии, Таиланде, Испании, США, КНР, России, Германии, Норвегии. Обоснованы перспективы использования криптовалют. Установлено, что развитию виртуальных валют будет способствовать создание соответствующей правовой базы, а именно: формирование законов, правил и соглашений, которые будут регулировать функционирование криптовалют и соответствующие платежи.

Научная новизна результатов исследования. Обобщены и научно обоснованы результаты международного опыта использования криптовалют. Установлены условия, основания, особенности и сферы функционирования, возможности и перспективы использования криптовалют.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты по изучению международного опыта использования виртуальных валют имеют практический для отечественной финансовой институциональной деятельности. Они будут способствовать разработке эффективного механизма функционирования и регулирования криптовалют.

Ключевые слова: криптовалюта, Bitcoin (BTC), эмиссия, виртуальные деньги.

Zadorozhniuk N.A., Ishchenko A.D., Tsybulko A.V. INTERNATIONAL EXPERIENCE IN USING CRYPTOCURRENCY AND THE PROSPECTS FOR THEIR DEVELOPMENT

Purpose. Identify the advantages and disadvantages of cryptocurrency, the peculiarities of their functioning, as well as the international experience of their use.

Methodology of research. General scientific methods were used in the process of research, in particular: methods of comparison and generalization - in determining the essence of crypto currencies, their advantages and disadvantages; the method of economic analysis - when conducting a study on the use of cryptocurrency in different countries around the world.

Findings. The article defines the essence, advantages and disadvantages of cryptography. The most popular cryptographic products in the world are identified: PTC, Ethereum, DASH, Monero and NEM. It is proved that crypto-exchanges are actively developing due to the proliferation of the Internet, increased e-commerce, anonymity, convenience and speed of settlement, and cause significant transformations in world payment systems. The peculiarities and spheres of functioning and possibilities of using crypto currency in several countries of the world are revealed: Ukraine, France, Finland, Estonia, Thailand, Spain, USA, China, Russia, Germany and Norway. Prospects for the use of the cryptocurrency have been grounded. It has been established that the development of virtual currencies is subject to secrecy of the legal basis, and the form itself: the form of law, the rules and the law, the future will be the regulation of the functioning of the cryptocurrency and the payment.

Originality. Generalized and scientifically substantiated the results of international experience in the use of cryptocurrency. The conditions, bases, peculiarities and areas of functioning, possibilities and prospects of using cryptocurrency are established.

Practical value. The results obtained from the study of international experience on the use of virtual currencies are practical for domestic financial institutional activity. They will facilitate the development of an effective mechanism for the functioning and regulation of cryptocurrency.

Key words: cryptocurrency, Bitcoin (BTC), emissions, virtual money.

Свідерська І.М., Варченко О.О. УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ ВІТЧИЗНЯНИХ МОЛОКОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Мета. Розробка теоретичних, методологічних положень системи управління фінансовими ресурсами молокопереробних підприємств і практичних рекомендацій використання її структурних елементів, що сприятиме досягненню стійких фінансово-економічних показників та суспільно важливих результатів діяльності.

Методика дослідження. У статті використано сучасні загальнонаукові та спеціальні методи економічних досліджень, зокрема: системний підхід – при вивченні зв'язків між явищами та процесами в системі управління фінансовими ресурсами молокопереробних підприємств; статистичний аналіз – при визначенні динаміки, структури та результативності розвитку молокопереробних підприємств; діалектичний та абстрактно–логічний – при проведенні теоретичних узагальнень і формуванні висновків.

Результати дослідження. Встановлено, що система збалансованого управління фінансовими ресурсами молокопереробних підприємств базується на взаємовідносинах із заінтересованими суб'єктами. Визначено, що рівень забезпечення економічного зростання, стійкості розвитку підприємств та підвищення корпоративної соціальної відповідальності можуть бути оціненими системою фінансових та нефінансових показників.

Наукова новизна результатів дослідження. Науково обґрунтовано, що при формуванні збалансованої системи показників необхідно забезпечити поєднання фінансово-економічних показників та нефінансових, які характеризують рівень соціальної відповідальності молокопереробних підприємств перед суспільством.

Практична значущість результатів дослідження. Доведено. що використання підприємствами позичкового капіталу (довгострокові зобов'язання та довгострокові позичкові кошти) дозволяє підвищити рівень рентабельності власного капіталу підприємства, однак при цьому необхідно збалансувати структуру капіталу з тим, щоб забезпечити допустимий рівень ризику втрати фінансової стійкості при максимальній віддачі власного капіталу.

Ключові слова: молокопереробне підприємство, фінансові ресурси, управління, система, показники.

Свидерская И.Н., Варченко О.А. СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ФИНАНСОВЫМИ РЕСУРСАМИ ОТЕЧЕСТВЕННЫХ МОЛОКОПЕРЕРАБАТЫВАЮЩИХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Цель. Разработка теоретических, методологических положений системы управления финансовыми ресурсами молокоперерабатывающих предприятий и практических рекомендаций использования ее структурных элементов, что будет способствовать достижению устойчивых финансово-экономических показателей и общественно важных результатов деятельности.

Методика исследования. В статье использованы современные общенаучные и специальные методы экономических исследований, в частности: системный подход – при изучении связей между явлениями и процессами в системе управления финансовыми ресурсами молокоперерабатывающих предприятий; статистический анализ – при определении динамики, структуры и результативности развития молокоперерабатывающих предприятий; диалектический и абстрактно-логический – при проведении теоретических обобщений и формировании выводов.

Результаты исследования. Установлено, что система сбалансированного управления финансовыми ресурсами молокоперерабатывающих предприятий базируется на взаимоотношениях с заинтересованными субъектами. Определено, что уровень обеспечения экономического роста, устойчивости развития предприятий и повышения корпоративной социальной ответственности могут быть оценены системой финансовых и нефинансовых показателей.

Научная новизна результатов исследования. Научно обосновано, что при формировании сбалансированной системы показателей необходимо обеспечить сочетание финансово-экономических показателей и нефинансовых, характеризующих уровень социальной ответственности молокоперерабатывающих предприятий перед обществом.

Практическая значимость результатов исследования. Доказано, что использование предприятиями заемного капитала (долгосрочные обязательства и долгосрочные заемные средства) позволяет повысить уровень рентабельности собственного капитала предприятия, однако при этом необходимо сбалансировать структуру капитала с тем, чтобы обеспечить приемлемый уровень риска потери финансовой устойчивости при максимальной отдаче собственного капитала.

Ключевые слова: молокоперерабатывающее предприятие, финансовые ресурсы, управление, система, показатели.

Sviderska I.M., Varchenko O.O. IMPROVEMENT OF THE MANAGEMENT SYSTEM OF FINANCIAL RESOURCES AT DOMESTIC MILK PROCESSING ENTERPRISES

Purpose. The aim of the article is the development of theoretical, methodological provisions of the financial resources management system for milk processing enterprises and practical recommendations for the use of its structural elements, which will promote the achievement of stable financial and economic indicators and socially important results of activity.

Methodology of the research. Modern general scientific and special methods of economic research are used in the article, in particular: a systematic approach – when studying the connections between phenomena and processes in the system of management of financial resources of dairy processing enterprises; statistical analysis – in determining the dynamics, structure and performance of the development of dairy processing enterprises; dialectical, abstract and logical – when conducting theoretical generalizations and drawing conclusions.

Findings. It was established that the system of balanced management of financial resources of dairy processing enterprises is based on mutual relations with interested parties.

It has been determined that the level of ensuring economic growth, sustainability of enterprise development and enhancement of corporate social responsibility can be estimated by the system of financial and non-financial indicators.

Originality. It is scientifically substantiated that, it is necessary to ensure a combination of financial and economic indicators and non-financial indicators in the formation of the balanced system of indicators that characterize the level of social responsibility of dairy processing enterprises to society.

Practical value. It is proved that the use of borrowed capital by enterprises (long-term liabilities and long-term borrowed funds) allows to increase the level of return on equity of the enterprise, but it is necessary to balance the structure of capital in order to provide an acceptable level of risk of loss of financial stability with the maximum return on equity.

Key words: dairy processing enterprise, financial resources, management, system, indicators.

Грушицька Г.В. ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ПАРТИЦИПАТОРНОГО БЮДЖЕТУ В УКРАЇНСЬКУ ПРАКТИКУ

Мета. Аналіз бюджетів участі в демократичних країнах світу та оцінка потенціалу імплементації їх в Україні.

Методика дослідження. В основу дослідження покладений системний підхід, діалектичний метод наукового пізнання і фундаментальні положення фінансової теорії. Для наукового вирішення мети використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, зокрема: методи наукової абстракції – для обґрунтування категоріально-понятійного апарату; абстрактно-логічний метод – для формулювання висновків дослідження; методи аналізу, синтезу й узагальнення – для вивчення основних тенденцій реформування методів формування бюджетних ресурсів на місцевому рівні.

Результати дослідження. Висвітлена історія виникнення та механізм упровадження партиципаторного бюджету (бюджету участі) як форми прямої демократії. Доведено, що результатом запровадження партиципаторного бюджетування є більша прозорість бюджетного процесу та підвищення відповідальності посадовців за його виконання. Розкрито механізм упровадження партиципаторного бюджетування у вітчизняну практику. Визначено позитиви цього виду бюджету та встановлено причини гальмування процесу запровадження інструментарію партиципаторного бюджетування в територіальних громадах.

Наукова новизна результатів дослідження. Проведено комплексний аналіз сучасної практики із врахуванням міжнародного досвіду щодо забезпечення бюджетної прозорості на місцевому рівні в Україні, та механізм залучення громадськості до бюджетного процесу. Визначено проблеми та обґрунтовано перспективи процесів демократизації державних фінансів з метою підвищення прозорості бюджету.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження направлені на удосконалення фінансово-бюджетної політики регіону в умовах децентралізації влади. Вони можуть бути використані в системі місцевого самоврядування територіальних громад.

Ключові слова: пряма демократія, партиципаторний бюджет (бюджет участі), прозорість бюджетного процесу, інструментарій партиципаторного бюджетування, участь громадськості у бюджетному процесі.

Грушицкая Г.В. ИМПЛЕМЕНТАЦИЯ ПАРТИЦИПАТОРНОГО БЮДЖЕТА В УКРАИНСКУЮ ПРАКТИКУ

Цель. Анализ бюджетов участия в демократических странах мира и оценка потенциала имплементации их в Украине.

Методика исследования. В основу исследования положен системный подход, диалектический метод научного познания и фундаментальные положения финансовой теории. Для научного решения цели использованы общенаучные и специальные методы исследования, в частности: методы научной абстракции – для обоснования категориально-понятийного аппарата; абстрактно-логический метод – для формулирования выводов исследования; методы анализа, синтеза и обобщения – для изучения основных тенденций реформирования методов формирования бюджетных ресурсов на местном уровне.

Результаты исследования. Освещено историю возникновения и механизм внедрения партиципаторного бюджета (бюджета участия) как формы прямой демократии. Доказано, что результатом введения партиципаторного бюджетирования является большая прозрачность бюджетного процесса и повышение ответственности должностных лиц за его выполнение. Раскрыт механизм внедрения партиципаторного бюджетирования в отечественную практику. Определены положительные стороны этого вида бюджета и установлены причины торможения процесса внедрения инструментария партиципаторного бюджетирования в территориальных общинах.

Научная новизна результатов исследования. Осуществлен комплексный анализ современной практики с учетом международных критериев относительно бюджетной прозрачности в Украине, и механизм привлечения общественности к бюджетному процессу. Определены проблемы и обоснованы перспективы процессов демократизации общественных финансов с целью повышения прозрачности бюджета.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследования направлены на совершенствование финансово-бюджетной политики региона в условиях децентрализации власти. Они могут быть использованы в системе местного самоуправления территориальных общин.

Ключевые слова: прямая демократия, партиципаторный бюджет (бюджет участия), прозрачность бюджетного процесса, инструментарий партиципаторного бюджетирования, участие общественности в бюджетном процессе.

Hrushytska H.V. IMPLEMENTATION OF THE PARTICIPATORY BUDGET IN UKRAINIAN PRACTICE

Purpose. The aim of the article is the analysis of budgets of participation in democratic countries of the world and assessment of their implementation potential in Ukraine.

Methodology of research. The research is based on a systematic approach, the dialectical method of scientific knowledge and the fundamental position of financial theory. General scientific and special methods of research are used for the scientific solution: the methods of scientific abstraction – for the substantiation of the categorical-conceptual device; abstract-logical method – formulate the conclusions of the research; methods of analysis, synthesis and synthesis – to study the main tendencies of reforming the methods of forming budget resources at the local level.

Findings. The article is considered the history of the emergence and mechanisms for implementing the budget of participation as a form of direct democracy. It is proved that the result of the introduction of the budget of participation is greater transparency of the budget process and increase of responsibility of officials for its implementation; discloses the process of introduction of participative budgeting, outlines the benefits of this type of budget. There was proved the necessity of implementation of the budgets of participation in the cities of Ukraine as an instrument that increases the efficiency of budget policy implementation at the local level.

Originality. Modern practices in accordance with international criteria, budget transparency in Ukraine, public involvement in the budget process were analyzed. The problems and prospects of democratization of public finances in order to improve budget transparency were suggested.

Practical value. The obtained research results are targeted at finance and monetary policy of the region melioration in the context of power decentralization. They can be used in the system of the territorial public selfgovernment.

Key words. direct democracy, and participatory budget (budget participation), the transparency of the budget process, tools of participatory budgeting, public participation in the budget process.

Каховська О.В., Загорельська Т.Ю., Дрожак С.В. РЕЗУЛЬТАТИ АНАЛІЗУ НАСЛІДКІВ ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ ЕЛЕКТРОННОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ПДВ

Мета. Дослідження наслідків впровадження системи електронного адміністрування ПДВ.

Методи дослідження. При проведенні дослідження використовувались загальнонаукові та специфічні методи, зокрема: методи порівняння, аналізу і синтезу переваг і недоліків при впровадженні СЕА ПДВ, індукція і дедукція для узагальнення і формування висновків.

Результати дослідження. Проаналізовано проблемні питання запровадження системи електронного адміністрування податку на додану вартість в Україні. Визначено, що головною метою впровадження системи електронного адміністрування ПДВ є спрощення контролю фіскальних органів за розрахунками за ПДВ, зниження ризиків формування фіктивного кредиту та унеможливлення отримання неправомірного відшкодування ПДВ з бюджету, скорочення обсягів тіньової економіки в країні та витрат держави на адміністрування ПДВ. Виявлені неузгодженості та неточності, які виникають при адмініструванні ПДВ, обґрунтовані переваги і недоліки такого введення. Виявлено значну кількість різноманітних проблем в оподаткуванні, що спричинили запровадження системи електронного адміністрування податку на додану вартість в недопрацьованим вигляді.

Доведено, що запровадження електронного адміністрування з додатковим посередником – Державної казначейської служби України значно збільшило вартість адміністрування податку в частині трансакційних витрат щодо обслуговування її рахунків та посилило контроль з боку караючих органів.

Наукова новизна результатів дослідження. Визначені особливості функціонування системи електронного адміністрування ПДВ, виявлені переваги та негативні наслідки проведених реформувань.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження можуть бути спрямовані на вдосконалення системи електронного адміністрування ПДВ.

Ключові слова: податок на додану вартість, система електронного адміністрування, Податковий кодекс України, електронний рахунок, податкова накладна, податкове зобов'язання, податковий кредит.

Каховская Е.В., Загорельская Т.Ю., Дрожак С.В. РЕЗУЛЬТАТЫ АНАЛИЗА ПОСЛЕДСТВИЙ ВВЕДЕНИЯ СИСТЕМЫ ЭЛЕКТРОННОГО АДМИНИСТИРОВАНИЯ НДС

Цель. Исследование последствий внедрения системы электронного администрирования НДС.

Методы исследования. При проведении исследования использовались общенаучные и специфические методы, в частности: методы сравнения, анализа и синтеза преимуществ и недостатков при внедрении СЭА НДС, индукции и дедукции для обобщения и формирования выводов.

Результаты исследования. Проанализированы проблемные вопросы внедрения системы электронного администрирования налога на добавленную стоимость в Украине. Определено, что основною целью внедрения системы электронного администрирования НДС является упрощения контроля фискальных органов по расчетам за НДС, снижение рисков формирования фиктивного кредита и невозможность получения неправомерного возмещения НДС из бюджета, сокращение объёмов теневой экономики в стране и расходов государства на администрирование НДС. Установлены несогласованности и неточности, которые возникают при администрировании НДС, обоснованы преимущества и недостатки такого введения. Обнаружено значительное количество разнообразных проблем в налогообложении, повлекшие внедрение системы электронного администрирования налога на добавленную стоимость в недоработанном виде.

Доказано, что введение электронного администрирования с дополнительным посредником – Государственной казначейской службы Украины значительно увеличило стоимость администрирования налога в части транзакционных издержек по обслуживанию ее счетов и усилили контроль со стороны карающих органов.

Научная новизна результатов исследования. Определены особенности функционирования системы электронного администрирования НДС, обнаруженные преимущества и негативные последствия проведенных преобразований.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследования могут быть направлены на совершенствование системы электронного администрирования НДС.

Ключевые слова: налог на добавленную стоимость, система электронного администрирования, Налоговый кодекс Украины, электронный счет, налоговая накладная, налоговое обязательство, налоговый кредит.

Kakhovska O.V., Zagorelska T.Yu., Drozhak S.V. RESULTS OF THE CONSEQUENCES IMPLEMENTATION ANALYSIS OF VAT ELECTRONIC ADMINISTRATION SYSTEM

Purpose. The purpose of the article is the investigation of the consequences of the introduction of the system of electronic VAT administration.

Methodology of research. General scientific and specific methods were used in the process of carrying out the research, in particular: methods of comparison, analysis and synthesis of advantages and disadvantages in the introduction of SEA VAT, induction and deduction for generalization and derivation of conclusions.

Findings. The problematic issues of introduction of the system of electronic administration of the value added tax in Ukraine are analyzed. It is determined that the main goal of introducing the system of electronic VAT administration is to simplify the control of fiscal bodies on VAT payments, reduce the risks of fictitious loan formation and the inability to receive an undue compensation of VAT from the budget, reduce the volume of shadow economy in the country and state expenditures on VAT administration. The inconsistencies and inaccuracies that arise in the administration of VAT are established, the advantages and disadvantages of such an introduction are justified. A significant number of various problems in taxation have been discovered, which led to the introduction of an electronic system for the taxation of value added tax in an unfinished form.

It is proved that the introduction of electronic administration with an additional intermediary – the State Treasury Service of Ukraine significantly increased the cost of administering the tax in the part of transaction costs for servicing its accounts and increased the control of the punitive bodies.

Originality. The peculiarities of the functioning of the system of electronic administration of VAT, the advantages and negative consequences of the reforms are revealed.

Practical value. The obtained research results can be aimed at improving the system of electronic VAT administration.

Key words: value added tax, electronic administration system, Tax Code of Ukraine, electronic bill, tax invoice, tax liability, tax credit.

Яковенко В.С., Лихачова Я.Р. КОНЦЕПТУАЛЬНА СХЕМА ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ

Мета. Метою статті є розробка концептуальної схеми дослідження розвитку електронної комерції.

Методика дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження є фундаментальні положення сучасної економічної теорії, наукові праці вчених, нормативні та законодавчі акти України з питань електронної комерції. В процесі дослідження використовувалися такі методи: абстрактно-логічний (для виявлення сутності електронної комерції як економічної категорії), монографічний (при вивченні особливостей розвитку електронної комерції й основних принципів її регулювання), моделювання і прогнозування – з метою визначення основних напрямів вдосконалення електронної комерції на світовому рівні, національному та рівні підприємства.

Результати дослідження. Встановлено принципи дослідження розвитку електронної комерції, що стрімко розвивається за останні 10-20 років. Визначені рівні дослідження розвитку електронної комерції, а саме – світовий, національний та рівень підприємства. Розглянуто учасників електронної комерції на кожному з вищеназваних рівнів. Визначено три основні інфраструктурні складові електронної комерції. На кожному з вищеперерахованих рівнів встановлені основні фактори розвитку електронної комерції. Розглянуто ключові показники діяльності електронної комерції та методи визначення результативності електронної комерції. На основі даних про рівні дослідження розвитку електронної комерції, суб'єктів, факторів розвитку, основних показників діяльності електронної комерції, методів аналізу електронної комерції та їх результатів розроблено концептуальну схему дослідження розвитку електронної комерції.

Наукова новизна результатів дослідження. Використано комплексний підхід до обґрунтування факторів, показників та методів аналізу розвитку електронної комерції на світовому рівні, національному та рівні підприємства.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження є підґрунтям для аналізу розвитку електронної комерції на світовому рівні, національному та рівні підприємства. Можуть бути використані в процесі ведення інтернет-магазину.

Ключові слова: електронна комерція, інфраструктура, рівні розвитку, Інтернет-магазин, методи дослідження, Інтернет-торгівля, електронний бізнес.

Яковенко В.С., Лихачева Я.Р. КОНЦЕПТУАЛЬНАЯ СХЕМА ИССЛЕДОВАНИЯ РАЗВИТИЯ ЭЛЕКТРОННОЙ КОММЕРЦИИ

Цель. Целью статьи является разработка концептуальной схемы исследования развития электронной коммерции.

Методика исследования. Теоретической и методологической основой исследования являются фундаментальные положения современной экономической теории, научные труды ученых, нормативные и законодательные акты Украины по вопросам электронной коммерции. В процессе исследования использовались следующие методы: абстрактно-логический (для выявления сущности электронной коммерции как

экономической категории), монографический (при изучении особенностей развития электронной коммерции и основных принципов ее регулирования), моделирования и прогнозирования - с целью определения основных направлений совершенствования электронной коммерции на мировом уровне, национальном и уровне предприятия.

Результаты исследования. Установлены принципы исследования развития электронной коммерции, которая стремительно развивается за последние 10-20 лет. Определены уровни исследования развития электронной коммерции, а именно - мировой, национальный и уровень предприятия. Рассмотрены участники электронной коммерции на каждом из вышеназванных уровней. Определены три основные инфраструктурные составляющие электронной коммерции. На каждом из вышеперечисленных уровней установлены основные факторы развития электронной коммерции. Рассмотрены ключевые показатели деятельности электронной коммерции и методы определения результативности электронной коммерции. На основе данных об уровнях исследования развития электронной коммерции, субъектов, факторов развития, основных показателей деятельности электронной коммерции, методов анализа электронной коммерции и их результатов разработана концептуальная схема исследования развития электронной коммерции.

Научная новизна результатов исследования. Использован комплексный подход к обоснованию факторов, показателей и методов анализа развития электронной коммерции на мировом уровне, национальном и уровне предприятия.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследования являются основой для анализа развития электронной коммерции на мировом уровне, национальном и уровне предприятия. Могут быть использованы в процессе ведения Интернет-магазина.

Ключевые слова: электронная коммерция, инфраструктура, уровни развития, Интернет-магазин, методы исследования, Интернет-торговля, электронный бизнес.

Iakovenko V.S., Lykhachova Ya.R. CONCEPTUAL SCHEME FOR STUDY THE DEVELOPMENT OF ELECTRONIC COMMERCE

Purpose. The purpose of the article is to develop a conceptual scheme for study the development of e-commerce.

Methodology of research. Theoretical and methodological basis of the research are fundamental provisions of modern economic theory, scientific works of scientists, normative and legislative acts of Ukraine on electronic commerce. In the course of the research, the following methods were used: abstract-logical (for revealing the essence of e-commerce as an economic category), monographic (in studying the features of the development of e-commerce and the basic principles of its regulation), modeling and forecasting - in order to determine the main directions for improving e-commerce in the global level, national and enterprise level.

Findings. The principles of the study of the development of e-commerce have been established, which are rapidly developing in the last 10-20 years. The levels of the study of the development of electronic commerce are determined, namely, the world, national and enterprise level. Participants in e-commerce at each of the above levels are considered. Three main infrastructure components of e-commerce are defined. At each of the above levels, the main factors in the development of e-commerce are established. Key indicators of e-commerce activity and methods for determining the effectiveness of e-commerce are considered. Based on the data on the levels of research on the development of e-commerce, subjects, development factors, key indicators of e-commerce, methods for analyzing e-commerce and their results, a conceptual scheme for the study of the development of e-commerce has been developed.

Originality. An integrated approach to the justification of factors, indicators and methods for analyzing the development of e-commerce at the global level, national and enterprise level was used.

Practical value. The results of the study are the basis for analyzing the development of e-commerce at the global, national and enterprise level and can be used in the process of maintaining an online store.

Keywords: e-commerce, infrastructure, levels of development, Internet store, research methods, Internet commerce, e-business.

Гуляєва Н.М., Камінський С.І. ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА: ІСТОРИЧНА ПРОЕКЦІЯ РОЗВИТКУ ЗМІСТУ І ТЛУМАЧЕННЯ

Мета. Дослідження історичної проекції розвитку змісту і тлумачення економічної категорії «економічна безпека підприємства».

Методика дослідження. Теоретичною та методологічною основою даного наукового дослідження є діалектичний метод пізнання соціально-економічних явищ. Під час дослідження використанні методи наукової індукції і аналогії, системний підхід в дослідженні і методи порівняння та узагальнення. Інформаційною основою роботи є нормативно-правові акти України, публікації провідних вчених, наукові фахові журнали та ресурси Internet.

Результати дослідження. Дослідження еволюції змісту і статусу економічної безпеки довело, що дане поняття не є новим для наукового середовища, сфери державного управління і підприємництва. Його витоки сягають у давнину, базуючись на окремих економічних поглядах, наукових течіях і школах, що розглядали його як комплексне. В процесі дослідження авторами було з'ясовано, що найбільш вагомий внесок в розвиток теорії «економічної безпеки» внесли наукові та інституціональні розробки США. Розвиток уявлень як у науковій, так і практичній площині, обґрунтування цього явища на рівні економічної категорії відображено у наукових роботах українських вчених, де чітко встановлено тісний зв'язок факторів макро- і мікро- середовища, котрий і формує реальний економічний суверенітет країни.

Наукова новизна результатів дослідження. Використовуючи системний підхід в дослідженні та методи порівняння і узагальнення, було визначено основні періоди розвитку економічної категорії «економічна безпека підприємства».

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження дозволяють більш широко використовувати в практичній діяльності поняття «економічна безпека підприємства», що характеризує умови і відносини при функціонуванні підприємства, не контрольовані або контрольовані ним, і які забезпечують йому певний рівень стабільності та стійкості, можливість самореалізації та розширеного самовідтворення шляхом протистояння зовнішнім загрозам і запобігання внутрішнім при наявності відповідних ресурсів.

Ключові слова: безпека, безпека держави, економічна безпека, фінансова безпека, національна безпека, економічна безпека підприємства.

Гуляева Н.Н., Каминский С.И. ЭКОНОМИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЯ: ИСТОРИЧЕСКАЯ ПРОЕКЦИЯ РАЗВИТИЯ СОДЕРЖАНИЯ И ТОЛКОВАНИЯ

Цель. Исследование исторической проекции развития содержания и толкования экономической категории «экономическая безопасность предприятия».

Методика исследования. Теоретической и методологической основой данного научного исследования является диалектический метод познания социально-экономических явлений. В ходе исследования были использованы методы научной индукции и аналогии, использован системный подход в исследовании и методы сравнения и обобщения. Информационной основой работы являются нормативно-правовые акты Украины, публикации ученых, научные профессиональные журналы и ресурсы Internet.

Результаты исследования. Исследование эволюции содержания и статуса экономической безопасности показало, что данное понятие не является новым для научной среды, сферы государственного управления и предпринимательства. Его истоки уходят в древность, основываясь на отдельных экономических взглядах, научных течениях и школах, что рассматривали его как комплексное. В процессе исследования авторами было установлено, что наиболее весомый вклад в развитие теории «экономической безопасности» внесли научные и институциональные разработки США. Развитие представлений как в научной, так и практической плоскости, обоснование этого явления на уровне экономической категории отражено в научных работах украинских ученых, где четко установлена тесная связь факторов макро- и микросреды, который и формирует реальный экономический суверенитет страны.

Научная новизна результатов исследования. Используя системный подход в исследовании и методы сравнения и обобщения, были определены основные периоды развития экономической категории «экономическая безопасность предприятия».

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследования позволяют более широко использовать в практической деятельности понятия «экономическая безопасность предприятия», характеризующий условия и отношения при функционировании предприятия, неконтролируемые или контролируемые им, и которые обеспечивают ему определенный уровень стабильности и устойчивости, возможность самореализации и расширенного самовоспроизводства путем противостояния внешним угрозам и предотвращения внутренних при наличии соответствующих ресурсов.

Ключевые слова: безопасность, безопасность государства, экономическая безопасность, финансовая безопасность, национальная безопасность, экономическая безопасность предприятия.

Huliaieva N.M., Kaminskyi S.I. ECONOMIC SAFETY OF THE ENTERPRISE: HISTORICAL PROJECT FOR DEVELOPMENT OF CONTENT AND INTERVENTION

Purpose. The aim of the article is the research of the historical projection of the development of content and interpretation of the economic category “economic security of the enterprise”.

Methodology of the research. The dialectical method of cognition of social and economic phenomena is the theoretical and methodological basis of this scientific research. The methods of scientific induction and analogy, a systematic approach to research and methods of comparison and generalization are used during the research. The information basis of the work is the normative and legal acts of Ukraine, publications of leading scientists, scientific professional journals and Internet resources.

Findings. The study of the evolution of content and the status of economic security has proved that this concept is not new for the scientific environment, the sphere of public administration and entrepreneurship. Its origins date back to ancient times, based on separate economic views, scientific currents and schools that considered it as a complex one.

The authors found that the most significant contribution to the development of the theory of “economic security” is made by the scientific and institutional development of the United States in the course of the study. The development of representations both in the scientific and practical plane, the justification of this phenomenon at the level of the economic category is reflected in the scientific works of Ukrainian scientists, which clearly establishes the close connection between the factors of the macro and micro environment, which forms the real economic sovereignty of the country.

Originality. The main periods of development of the economic category ”conomic security of the enterprise” are determined using the systematic approach in the study and the methods of comparison and generalization.

Practical value. The obtained results of the research allow more widely to use the concept “economic security of the enterprise” in practice, which characterizes the conditions and relations in the functioning of the enterprise, not controlled or controlled by them, and which provide its with a certain level of stability and sustainability, the possibility of self-realization and extended self-reproduction by confronting external threats and internal prevention if appropriate resources are available.

Key words: security, state security, economic security, financial security, national security, economic safety of the enterprise.

Даниленко-Кульчицька В.А. ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ МЕРЕЖІ INSTAGRAM З МЕТОЮ РЕКЛАМУВАННЯ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ

Мета. Дослідження особливостей та ефективності рекламування туристичних послуг в соціальній мережі Instagram.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема: методи аналізу та синтезу – при обґрунтуванні процесу створення та ведення сторінки туристичної фірми в соціальній мережі; методи спостереження та логічного узагальнення – при розгляді особливостей використання соціальних мереж для рекламування туристичних послуг.

Результати дослідження. Встановлено, що основою успіху туристичної компанії на ринку є реклама, яка сьогодні з розвитком інтернетизації усіх сфер людського життя набула нових форм. Визначено, що новим та перспективним способом просування туристичного продукту на ринку стало розміщення реклами у соціальних мережах, зокрема і у мережі Instagram. Виявлено, що поза увагою дослідників-теоретиків залишаються сучасні методи рекламування туристичних послуг у мережі інтернет і, зокрема, рекламування у соціальних мережах. Проаналізовано тенденції розвитку соціальних мереж у світі та в Україні, запропоновано основні прийоми та методи створення та просування сторінки туристичної компанії в мережі Instagram з рекламною метою. Доведено, що створення та ведення сторінки туристичної фірми в соціальній мережі Instagram – це перспективний вид інноваційної реклами із поки що невисоким рівнем конкуренції. І незважаючи на те, що створення і постійне ведення аккаунта вимагає володіння певними навичками роботи з інтернет мережею так само як і з фотоапаратурою, а початок процесу рекламування вимагає витрат на його організацію, проте з часом ці витрати окупаються за рахунок постійного зростання кількості клієнтів, що своєю чергою призводить до успішного функціонування туристичної організації на ринку.

Наукова новизна результатів дослідження. Використано комплексний підхід при дослідженні тенденцій розвитку соціальних мереж у світі і в Україні та при обґрунтуванні основних прийомів і методів створення та просування сторінки туристичної компанії в мережі Instagram.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження сприятимуть постійному зростанню кількості клієнтів і відповідно успішному функціонуванню туристичної організації на ринку.

Ключові слова: туризм, туристичні послуги, соціальна мережа, рекламування, туристична компанія, мережа Instagram, витрати на рекламу.

Даниленко-Кульчицкая В.А. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СОЦИАЛЬНОЙ СЕТИ INSTAGRAM С ЦЕЛЬЮ РЕКЛАМИРОВАНИЯ ТУРИСТИЧЕСКИХ УСЛУГ

Цель. Исследование особенностей и эффективности рекламы туристических услуг в социальной сети Instagram.

Методика исследования. В процессе исследования использованы общенаучные и специальные методы, в частности: методы анализа и синтеза - при обосновании процесса создания и ведения страницы туристической фирмы в социальной сети; методы наблюдения и логического обобщения - при рассмотрении особенностей использования социальных сетей для рекламы туристических услуг.

Результаты исследования. Установлено, что основой успеха туристической компании на рынке является реклама, которая сегодня с развитием интернетизации всех сфер человеческой жизни приобрела новые формы. Определено, что новым и перспективным способом продвижения туристического продукта на рынке стало размещение рекламы в социальных сетях, в том числе и в сети Instagram. Выявлено, что вне поля зрения исследователей-теоретиков остаются современные методы рекламирования туристических услуг в сети интернет и, в частности, рекламы в социальных сетях. Проанализированы тенденции развития социальных сетей в мире и в Украине, предложены основные приемы и методы создания и продвижения страницы туристической компании в сети Instagram в рекламных целях. Доказано, что создание и ведение страницы туристической фирмы в социальной сети Instagram – это перспективный вид инновационной рекламы с пока невысоким уровнем конкуренции. И несмотря на то, что создание и постоянное ведение аккаунта требует владения определенными навыками работы с интернет сетью так же как и с фотоаппаратурой, а начало процесса рекламирования требует затрат на его организацию, со временем эти затраты окупаются за счет постоянного роста количества клиентов, что в свою очередь приводит к успешному функционированию туристической организации на рынке.

Научная новизна результатов исследования. Использован комплексный подход при исследовании тенденций развития социальных сетей в мире и в Украине и при обосновании основных приемов и методов создания и продвижения страницы туристической компании в сети Instagram.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследования будут способствовать постоянному росту количества клиентов и соответственно успешному функционированию туристической организации на рынке.

Ключевые слова: туризм, туристические услуги, социальная сеть, рекламы, туристическая компания, сеть Instagram, расходы на рекламу.

Danylenko-Kulchytska V.A. USING OF INSTAGRAM SOCIAL NETWORK TO PROMOTE TOURIST SERVICES

Purpose. Investigation of features and effectiveness of advertising of tourist services in the Instagram social network.

Methodology of the research. In the process of research, general scientific and special methods were used, in particular: methods of analysis and synthesis - in substantiating the process of creating and maintaining a page of a tourist company in a social network; methods of observation and logical generalization - when considering the features of the use of social networks for the promotion of tourist services.

Findings. It is established that advertising is the basis of the success of the tourist company in the market, which has acquired new forms today, according to the development of the internetization of all spheres of human life. It was determined that advertising on social networks, including the Instagram network, was a new way of promoting a tourist product on the market. It has been discovered that out-of-the-spot research theoreticians remain the modern methods of advertising travel services in the Internet and, in particular, advertising in social networks. The tendencies of development of social networks in the world and in Ukraine are analyzed, the main methods of creation and promotion of the tourist company's page in the network of Instagram with the advertising purpose are offered. It is proved that the creation and maintenance of a tourist company's page in the social network Instagram is a promising kind of innovative advertising with a still low level of competition. And despite the fact that the creation and ongoing maintenance of an account requires the possession of certain skills in working with the Internet network, as well as with photo equipment, and the beginning of the process of advertising requires the cost of its organization, but over time, these costs are offset by a steady increase in the number of customers that in turn leads to the successful functioning of the tourism organization in the market.

Originality. An integrated approach is used in the study of trends in the development of social networks in the world and in Ukraine, and in substantiating the basic techniques and methods of creating and promoting a travel company's instagram website.

Practical value. The results of the research will contribute to the continuous growth of the number of clients and, accordingly, the successful functioning of the tourism organization in the market.

Key words: tourism, tourism services, social network, advertising, travel company, Instagram network, advertising costs.

Іщенко А.В. ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

Мета. Розробка практичних рекомендацій щодо формування інформаційного забезпечення дослідження особистих селянських господарств.

Методика дослідження. У процесі виконання досліджень використовувалися загальноприйняті методи і прийоми: сукупність наукових прийомів абстрактно-логічного методу (індукція й дедукція, аналіз та синтез, аналогії і зіставлення, формалізації та моделювання).

Результати дослідження. Встановлено, що методологічні основи базуються на сучасних науково обґрунтованих принципах проведення вибіркових спостережень, національному та міжнародному досвіді організації аналогічних обстежень. При розробці були враховані положення чинних законодавчих і нормативних актів, інформаційні потреби органів державного управління та вимоги міжнародних статистичних організацій.

Наукова новизна результатів дослідження. Оцінена достовірність статистичної інформації, яка надходить з різних джерел і відзначено її суб'єктивний характер. Обґрунтована необхідність проведення через кожних п'ять років сільськогосподарського перепису. Визначено, що одержана в ході перепису інформація потрібна фахівцям, які займаються сільським господарством для розробки програми галузі.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження сприятимуть отриманню достовірних показників при спостереженні за виробництвом продукції та інших видів діяльності особистих селянських господарствах, що здійснюється через мережу установ НДІ «Украгропромпродуктивність». Основними особливостями спостереження є забезпечення: високого рівня надійності статистичної вибірки з врахуванням впливу природно-кліматичних умов, низького рівня варіації одержаних результатів. Враховуючи ресурс науково-дослідного інституту та розгалуженість мережі, вважається за доцільне на основі розробленої методики здійснювати оптимізацію трудоємності виробничих процесів, собівартості та рентабельності виробництва основних видів продукції тваринництва.

Ключові слова: особисте селянське господарство, домогосподарство, інформація, органи статистики.

Ищенко А.В. ИНФОРМАЦИОННОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ЛИЧНОГО КРЕСТЬЯНСКОГО ХОЗЯЙСТВА

Цель. Разработка практических рекомендаций по формированию информационного обеспечения исследования личных крестьянских хозяйств.

Методика исследования. В процессе выполнения исследований использовались общепринятые методы и приемы: совокупность научных приемов абстрактно-логического метода (индукция и дедукция, анализ и синтез, аналогии и сравнения, формализации и моделирования).

Результаты исследования. Установлено, что методологические основы базируются на современных научно обоснованных принципах проведения выборочных наблюдений, национальном и международном опыте организации аналогичных обследований. При разработке были учтены положения действующих законодательных и нормативных актов, информационные потребности органов государственного управления и требования международных статистических организаций.

Научная новизна результатов исследования. Оценена достоверность статистической информации, поступающей из разных источников, и отмечено ее субъективный характер. Обоснована необходимость проведения через каждые пять лет сельскохозяйственной переписи. Определено, что полученная ходе переписи информация нужна специалистам, которые занимаются сельским хозяйством, разрабатывают программы или совершенствование отрасли.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследования будут способствовать получению достоверных показателей при наблюдении за производством продукции и других видов деятельности личных крестьянских хозяйствах, что осуществляется через сеть учреждений НИИ

«Украгропромпроизводительность». Основными особенностями наблюдения является обеспечение: высокого уровня надежности статистической выборки с учетом влияния природно-климатических условий, низкого уровня вариации полученных результатов. Учитывая ресурс научно-исследовательского института и разветвленность сети, считается целесообразным на основе разработанной методики осуществлять оптимизацию трудоемкости производственных процессов, расчет себестоимости и рентабельности производства основных видов продукции животноводства.

Ключевые слова: личное крестьянское хозяйство, домохозяйство, информация, органы статистики.

Ishchenko A.V. INFORMATION SUPPLY FOR STUDY THE PERSONAL PEASANTS FARMS

Purpose. The aim of the article is the development of practical recommendations for the formation of information support for research of personal peasant farms.

Methodology of research. Common methods and techniques are used in the process of carrying out researches: a set of scientific methods of the abstract and logical method (induction and deduction, analysis and synthesis, analogy and comparison, formalization and modeling).

Findings. It was established that the methodological foundations are based on modern scientifically grounded principles of conducting selective observations, national and international experience of organization of similar surveys. The provisions of the current legislative and regulatory acts, the information needs of public administration bodies and the requirements of international statistical organizations are taken into account in the development.

Originality. Reliability of statistical information, which comes from different sources, is estimated and its subjective nature is noted. The necessity of conducting an agricultural census every five years is substantiated. It is determined that the information obtained during the census is needed by specialists engaged in agriculture to develop a program of the sector. It is determined that the obtained information during the census is needed by specialists engaged in agriculture to develop a program of the sector.

Practical value. The obtained results of the research will help to obtain reliable indicators in monitoring the production of products and other activities of personal peasant farms, which is carried out through the network of institutes of scientific research institute "Ukrainian agro-industrial productivity". The main features of the observation are ensuring: a high level of reliability of the statistical sample taking into account the influence of natural and climatic conditions, low level of variation of the obtained results. Taking into account the resource of the research institute and the branch network, it is considered appropriate, on the basis of the developed methodology, to optimize the labor-intensive production processes, cost and profitability of the production of the main types of livestock products.

Key words: personal peasant farms, household, information, statistical authorities.

АВТОРИ НОМЕРА

Авраменко Юлія Олексіївна, *аспірант, ННЦ «Інститут аграрної економіки», м. Київ* (avramenko.yuliya@gmail.com);

Бідула Павло Павлович, *аспірант кафедри аграрного менеджменту, Вінницький національний аграрний університет* (pavelbidula@gmail.com);

Бугаєва Марія Вікторівна, *канд. екон. наук, доцент кафедри економіки та підприємництва;* **Орлова Анна Анатоліївна,** *канд. екон. наук, доцент кафедри економіки, менеджменту та комерційної діяльності, Центральноукраїнський національний технічний університет, Кропивницький* (bmw87forever@gmail.com);

Варченко Ольга Миронівна, *д-р. екон. наук, професор, Білоцерківський національний аграрний університет* (omvarchenko@ukr.net);

Городиський Тарас Іванович, *канд. екон. наук, доц. кафедри економіки та менеджменту;* **Паласевич Микола Богданович,** *канд. екон. наук, доц. кафедри економіки та менеджменту Дрогобицького державного університету ім. І. Франка;* **Семак Богдан Богданович,** *д-р. екон. наук, професор, проректор з наукової роботи Львівського торговельно-економічного університету* (pmb2011@ukr.net);

Гречаник Наталія Юріївна, *канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри менеджменту і маркетингу, ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника", м. Івано-Франківськ* (natali.gre@gmail.com);

Грушицька Галина Василівна, *головний державний інспектор, Чернівецька об'єднана державна податкова інспекція ГУ ДФС у Чернівецькій області* (hrushytska@ukr.net);

Гуляєва Наталія Миколаївна, *канд. екон. наук, професор кафедри економіки і фінансів підприємства;* **Камінський Сергій Іванович,** *канд. екон. наук, старший викладач кафедри економіки та фінансів підприємства, Київського національного торговельно-економічного університету* (5sk@ukr.net);

Даниленко-Кульчицька Вікторія Анатоліївна, *канд. екон. наук, доцент кафедри міжнародного туризму і готельного бізнесу, Тернопільський національний економічний університет* (vitadanylenko@ukr.net);

Данченко Олександр Іванович, *Верховна Рада України, Голова Комітету з питань інформатизації та зв'язку;* **Гранатуров Володимир Михайлович,** *д-р екон. наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, Одеська національна академія зв'язку ім. О.С. Попова;* **Воробієнко Петро Петрович,** *д-р техн. наук, професор, ректор, заслужений працівник освіти України, Одеська національна академія зв'язку ім. О.С. Попова* (vmgrant39@gmail.com);

Задорожнюк Наталія Олексіївна, *канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економічних систем і управління інноваційним розвитком;* **Іщенко Артем Дмитрович, Цибулько Анастасія Валентинівна,** *магістранти, Одеський національний політехнічний університет* (zadorozhniuk.nat@gmail.com);

Ібатуллін Марат Ільдусович, *д-р екон. наук, доцент, професор кафедри адміністративного менеджменту та ЗЕД, Національний університет біоресурсів і природокористування України* (imi_1@gmail.com);

Іщенко Анастасія Валеріївна, *аспірант, НДІ «Украгропромпродуктивність», м. Київ* (a.v.ishchenko@gmail.com);

Каховська Олена Володимирівна, *д-р екон. наук, професор кафедри обліку, економіки і управління персоналом підприємства;* **Загорельська Тетяна Юріївна,** *канд. екон. наук, доцент кафедри обліку, економіки і управління персоналом підприємства;* **Дрожак Світлана Валеріївна,** *магістр кафедри обліку, економіки і управління персоналом підприємства, ДВНЗ "Придніпровська державна академія будівництва та архітектури"* (svetad1995@icloud.com);

Криворук Богдан Михайлович, *пошукувач, Білоцерківський національний аграрний університет* (b.kryvoruk@ukr.net);

Маказан Євгенія Василівна, *канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри бізнес-адміністрування і менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, Запорізький національний університет* (e.v.makazan@gmail.com);

Мерінова Світлана Володимирівна, *канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри;* **Половенко Людмила Петрівна,** *канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри;* **Добровольська Наталія Вікторівна,** *канд. пед. наук, доцент кафедри, кафедра економічної кібернетики та інформаційних систем, Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ* (svitlan@ukr.net);

Новіцька Ольга Василівна, *аспірантка, Вінницький національний технічний університет* (olhanovitska@gmail.com);

Омельяненко Віталій Анатолійович, *канд. екон. наук, старший викладач кафедри економіки та бізнесу Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка* (sumyvit@yandex.ua);

Панкова Юлія Миколаївна, *викладач, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна* (Pankova@karazin.ua);

Сас Людмила Степанівна, *канд. екон. наук, доцент кафедри обліку і аудиту;* **Матковський Петро Єгорович,** *канд. екон. наук, доцент кафедри обліку і аудиту;* **Шеленко Діана Іванівна,** *канд. екон. наук, доцент кафедри обліку і аудиту, ДВНЗ "Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника", м. Івано-Франківськ* (sas_lyudmyla@ukr.net);

Свідерська Інна Миколаївна, *канд. екон. наук, доцент кафедри корпоративних фінансів і контролінгу;* **Варченко Ольга Олександрівна,** *магістр, Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана* (sviderska@ukr.net);

Ситник Ганна Вікторівна, *д-р. екон. наук, професор кафедри економіки та фінансів підприємства;* **Архіпов Назар Миколайович,** *аспірант кафедри економіки та фінансів підприємства, Київський Національний торговельно-економічний університет* (nazararhipov91@gmail.com);

Христенко Ольга Андріївна, *канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки підприємств;* **Латул Юлія Юріївна,** *магістр, Миколаївський національний аграрний університет* (asx1771@ukr.net);

Шалений Володимир Анатолійович, *старший викладач кафедри управління бізнесом, Одеська національна академія харчових технологій* (shalenyy@i.ua);

Шевчук Андрій Васильович, *д-р екон. наук, старш. наук. співроб., проф. кафедри економічної кібернетики та маркетингу, Черкаський державний технологічний університет;* **Шевчук Любов Теодорівна,** *д-р екон. наук, професор, проректор з наукової роботи, ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права»* (ltshevchuk@ua.fm);

Яковенко Владислав Сергійович, *канд. екон. наук, доцент кафедри статистики, обліку та економічної інформатики;* **Лихачова Яна Русланівна,** *магістрант, Дніпровський національний університет імені О. Гончара* (vladislavyakovenko@gmail.com).

АВТОРЫ НОМЕРА

Авраменко Юлия Алексеевна, *аспирант, ННЦ «Институт аграрной экономики», г. Киев* (avramenko.yuliya@gmail.com);

Бидула Павел Павлович, *аспирант кафедры аграрного менеджмента, Винницкий национальный аграрный университет* (pavelbidula@gmail.com);

Бугаева Мария Викторовна, *канд. экон. наук, доцент кафедры экономики и предпринимательства;* **Орлова Анна Анатольевна,** *канд. экон. наук, доцент кафедры экономики, менеджмента и коммерческой деятельности, Центральноукраинский национальный технический университет, Кропивницкий* (bmw87forever@gmail.com);

Варченко Ольга Мироновна, *д-р. экон. наук, профессор, Белоцерковский национальный аграрный университет* (omvarchenko@ukr.net);

Городиский Тарас Иванович, *канд. экон. наук, доц. кафедры экономики и менеджмента;* **Паласевич Николай Богданович,** *канд. экон. наук, доц. кафедры экономики и менеджмента Дрогобицкого государственного университета им. И. Франко;* **Семак Богдан Богданович,** *д-р. экон. наук, профессор, проректор по научной работе Львовского торгово-экономического университета* (pmb2011@ukr.net);

Гречаник Наталия Юрьевна, *канд. экон. наук, доцент, кафедра менеджмента и маркетинга, ГВУЗ "Прикарпатский национальный университет имени Василия Стефаника"* (natali.gre@gmail.com);

Грушицкая Галина Васильевна, *главный государственный инспектор, Черновицкая объединенная государственная налоговая инспекция ГУ ГФС в Черновицкой области* (hrushytska@ukr.net);

Гуляева Наталия Николаевна, *канд. экон. наук, профессор кафедры экономики и финансов предприятия;* **Каминский Сергей Иванович,** *канд. экон. наук, старший преподаватель кафедры экономики и финансов предприятия Киевского национального торгово-экономического университета* (5sk@ukr.net)

Даниленко-Кульчицкая Виктория Анатольевна, *канд. экон. наук, доцент кафедры международного туризма и гостиничного бизнеса, Тернопольский национальный экономический университет* (vitadanylenko@ukr.net)

Данченко Александр Иванович, *Верховная Рада Украины, Председатель Комитета по вопросам информатизации и связи;* **Гранатуров Владимир Михайлович,** *д-р экон. наук, профессор, заслуженный деятель науки и техники Украины, Одесская национальная академия связи им. А.С. Попова;* **Воробиенко Петр Петрович,** *д-р техн. наук, профессор, ректор, заслуженный работник образования Украины, Одесская национальная академия связи им. А.С. Попова* (vmgrant39@gmail.com);

Задорожнюк Наталия Алексеевна, *канд. экон. наук, доцент, доцент кафедры экономических систем и управления инновационным развитием;* **Ищенко Артем Дмитриевич, Цыбулько Анастасия Валентиновна,** *магистранты, Одесский национальный политехнический университет* (zadorozhniuk.nat@gmail.com);

Ибатуллин Марат Ильдусович, *д-р экон. наук, доцент, профессор кафедры административного менеджмента и ВЭД, Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины* (imi_1@gmail.com);

Ищенко Анастасия Валерьевна, *аспирант, НИИ «Украгропромпроизводительность», г. Киев* (a.v.ishchenko@gmail.com);

Каховская Елена Владимировна, *д-р экон. наук, профессор кафедры учета, экономики и управления персоналом;* **Загорельская Татьяна Юрьевна,** *канд. экон. наук, доцент кафедры учета, экономики и управления персоналом;* **Дрожак Светлана Валерьевна,** *магистр кафедры учета, экономики и управления персоналом,* ГВУЗ *"Приднепровская государственная академия строительства и архитектуры"* (svetad1995@icloud.com);

Криворук Богдан Михайлович, *соискатель, Белоцерковский национальный аграрный университет* (b.kryvoruk@ukr.net);

Маказан Евгения Васильевна, *канд. экон. наук, доцент, доцент кафедры бизнес-администрирования и менеджмента внешнеэкономической деятельности, Запорожский национальный университет* (e.v.makazan@gmail.com);

Меринова Светлана Владимировна, *канд. экон. наук, доцент, доцент кафедры;* **Половенко Людмила Петровна,** *канд. пед. наук, доцент, доцент кафедры;* **Добровольская Наталия Викторовна,** *канд. пед. наук, доцент кафедры, кафедра экономической кибернетики и информационных систем, Винницкий торгово-экономический институт КНТЭУ* (svitlan@ukr.net);

Новицкая Ольга Васильевна, *аспирантка, Винницкий национальный технический университет* (olhanovitska@gmail.com);

Омельяненко Виталий Анатольевич, *канд. экон. наук, старший преподаватель кафедры экономики и бизнеса Сумского государственного педагогического университета имени А. С. Макаренко* (sumyvit@yandex.ua);

Панкова Юлия Николаевна, *преподаватель, Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина* (Pankova@karazin.ua);

Сас Людмила Степановна, *канд. экон. наук, доцент кафедры учета и аудита;* **Матковский Петр Егорович,** *канд. экон. наук, доцент кафедры учета и аудита;* **Шеленко Диана Ивановна,** *канд. экон. наук, доцент кафедры учета и аудита, ГВУЗ "Прикарпатский национальный университет им. В. Стефаника ", г. Ивано-Франковск* (sas_lyudmyla@ukr.net);

Свидерская Инна Николаевна, *канд. экон. наук, доцент кафедры корпоративных финансов и контроллинга;* **Варченко Ольга Александровна,** *магистр, Киевский национальный экономический университет им. Вадима Гетьмана* (sviderska@ukr.net);

Сытник Анна Викторовна, *д-р. экон. наук, профессор кафедры экономики и финансов предприятия;* **Архипов Назар Николаевич,** *аспирант кафедры экономики и финансов предприятия, Киевский Национальный торгово-экономический университет* (nazararhipov91@gmail.com);

Христенко Ольга Андреевна, *канд. экон. наук, доцент, доцент кафедры экономики предприятий;* **Латул Юлия Юрьевна,** *магистр, Николаевский национальный аграрный университет* (asx1771@ukr.net);

Шаленый Владимир Анатольевич, *старший преподаватель кафедры управления бизнесом, Одесская национальная академия пищевых технологий* (shalenyy@i.ua);

Шевчук Андрей Васильевич, *д-р экон. наук, старш. научн. сотр., проф. кафедры экономической кибернетики и маркетинга, Черкасский государственный технологический университет;* **Шевчук Любовь Теодоровна,** *д-р экон. наук, профессор, проректор по научной работе, ЧВУЗ «Львовский университет бизнеса и права»* (ltshevchuk@ua.fm);

Яковенко Владислав Сергеевич, *канд. экон. наук, доцент кафедры статистики, учета и экономической информатики;* **Лихачева Яна Руслановна,** *магистрант, Днепровский национальный университет имени О. Гончара* (vladislavyakovenko@gmail.com);

AUTHORS OF THE NUMBER

Avramenko Yuliia Oleksiivna, *postgraduate student, NSC "Institute of Agrarian Economics", Kyiv* (avramenko.yuliya@gmail.com);

Bidula Pavlo Pavlovych, *postgraduate student at the department of agricultural management, Vinnytsia National Agrarian University* (pavelbidula@gmail.com);

Buhaieva Mariia Viktorivna, *cand.sc.(econ.), assistant professor at the department of economics and entrepreneurship;* **Orlova Anna Anatoliivna,** *cand.sc.(econ.), assistant professor at the department of economics, management and commercial activities, Central Ukrainian National Technical University, Kropyvnytskyi* (bmw87forever@gmail.com);

Danchenko Oleksandr Ivanovych, *Chairman of the Verkhovna Rada of Ukrainian Committee on Informatization and Communications;* **Granaturov Volodymyr Mykhailovych,** *dr.sc.(econ.), professor, honored worker of science and technology of Ukraine, A.S. Popov Odessa national academy of telecommunications;* **Vorobiyenko Petro Petrovych,** *dr.sc.(techn.), professor, rector, honored worker of education of Ukraine, A.S. Popov Odessa National Academy of Telecommunications* (vmgrant39@gmail.com);

Danylenko-Kulchytska Viktoriia Anatoliivna, *cand.sc.(econ.), assistant professor at the department of international tourism and hotel business, Ternopil National Economic University* (vitadanylenko@ukr.net);

Horodyskyi Taras Ivanovych, *cand.sc.(econ.), associate professor at the department of economy and management;* **Palasevych Mykola Bohdanovych,** *cand.sc.(econ.), associate professor at the department of economy and management, Ivan Franko Drohobych State University;* **Semak Bohdan Bahdanovuch,** *dr.sc.(econ.), professor, pro-rector of research, Lviv University of Trade and Economics* (pmb2011@ukr.net);

Hrechanyk Nataliia Yuriivna, *cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor at the department of management and marketing,* SHEE *"Vasyl Stefanyk Precarpathian National University", Ivano-Frankivsk* (natali.gre@gmail.com);

Hrushytska Halyna Vasylivna, *main state inspector, Chernivtsi Unified State Tax Inspection Head Office State Fiscal Service of Ukraine in Chernivtsi region* (hrushytska@ukr.net);

Huliaieva Nataliia Mykolaivna, *cand.sc.(econ.), professor at the department of economics and finance of the enterprise;* **Kaminskyi Serhii Ivanovych,** *cand.sc.(econ.), senior lecturer at the department of economics and finance of the enterprise, Kyiv National University of Trade and Economics* (5sk@ukr.net);

Iakovenko Vladyslav Serhiiovych, *cand.sc.(econ.), assistant professor at the department of statistics, accounting and economic informatics;* **Lykhachova Yana Ruslanivna,** *master, Oles Honchar Dnipro National University* (vladislavyakovenko@gmail.com);

Ibatullin Marat Ildusovych, *dr.sc.(econ.), assoc. prof., professor at the department of administrative management and foreign economic activity*, *National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine* (imi_1@gmail.com);

Ishchenko Anastasiia Valeriivna, *postgraduate student, Ukrainian Research Institute Productivity of Agroindustrial Complex of the Ministry of Agrarian Policy of Ukraine, Kyiv* (a.v.ishchenko@gmail.com);

Kakhovska Olena Volodymyrivna, *dr.sc.(econ.), professor at the department of accounting, economics and human resources management of enterprise;* **Zagorelska Tetiana Yuriivna,** *cand.sc.(econ.), assistant professor at the department of accounting, economics and human resources management of enterprise;* **Drozhak Svitlana Valeriivna,** *master at the department of accounting, economics and human resources management of enterprise, Prydniprovska State Academy of Civil Engineering and Architecture* (svetad1995@icloud.com);

Khrystenko Olha Andriivna, *cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor at the department of business economics;* **Latul Yuliia Yuriivna,** *master, Mykolayiv National Agrarian University* (asx1771@ukr.net);

Kryvoruk Bohdan Mykhailovych, *candidate for a degree*, *Bila Tserkva National Agrarian University* (b.kryvoruk@ukr.net);

Makazan Yevheniia Vasylivna, *cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor at the department of business administration and management of foreign economic activity, Zaporizhzhia National University* (e.v.makazan@gmail.com);

Merinova Svitlana Volodymyrivna, *cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor at the department;* **Polovenko Lyudmyla Petrivna,** *cand.sc.(ped.), assoc. prof., assistant professor at the department;* **Dobrovolska Nataliia Viktorivna,** *cand.sc.(ped.), assistant professor at the department, department of economic cybernetics and information systems, Vinnytsia Trade and Economic Institute of KNTEU* (svitlan@ukr.net);

Novitska Olha Vasylivna, *postgraduate student, Vinnytsia National Technical University* (olhanovitska@gmail.com);

Omelyanenko Vitaliy Analiiovych, *cand.sc.(econ.), senior lecturer at the department of economic and business, Sumy State A. S. Makarenko Pedagogical University* (sumyvit@yandex.ua);

Pankova Yuliia Mykolaivna, *lecturer of the department of international economic relations, V.N. Karazin Kharkiv National University* (Pankova@karazin.ua);

Sas Liudmyla Stepanivna, *cand.sc.(econ.), assoc. prof. at the department of accounting and auditing;* **Matkovskyi Petro Yehorovych,** *cand.sc.(econ.), assoc. prof. at the department of accounting and auditing;* **Shelenko Diana Ivanivna,** *cand.sc.(econ.), assoc. prof. at the department of accounting and auditing, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk* (sas_lyudmyla@ukr.net);

Shaleny Volodymyr Anatoliiovych, *senior lecturer at the department of business management, Odessa National Academy of Food Technologies* (shalenyy@i.ua);

Shevchuk Andrii Vasylovych, *dr.sc.(econ.), senior research fellow, professor at the department of economic cybernetics and marketing, Cherkasy State Technological University;* **Shevchuk Liubov Teodorivna,** *dr.sc.(econ.), professor, pro-rector of research, Lviv University of Business and Law* (ltshevchuk@ua.fm);

Sviderska Inna Mykolaivna, *cand.sc.(econ.), assistant professor at the department of corporate finance and controlling;* **Varchenko Olha Oleksandrivna,** *master, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman* (sviderska@ukr.net);

Sytnyk Hanna Viktorivna, *dr.sc.(econ.), professor at the department of economics and finance of the enterprise;* **Arkhipov Nazar Mykolaiovych,** *postgraduate student at the department of economics and finance of the enterprise Kyiv National University of Trade and Economics* (nazararhipov91@gmail.com);

Varchenko Olha Myronivna, *dr.sc.(econ.), professor, Bila Tserkva National Agrarian University* (omvarchenko@ukr.net);

Zadorozhniuk Nataliia Oleksiivna, *cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor at the department of economic systems and management of innovation development;* **Ishchenko Artem Dmytrovych, Tsybulko Anastasiia Valentynivna,** *masters, Odessa National Polytechnic University* (zadorozhniuk.nat@gmail.com);